

der Oder, fabr., flodhandel, 29t. — *Küstrin*, stark fästning vid Warthas mynning, besökta marknader, 7t.

Wittstock, n.v. slag 1636. — *Jüterbock*, s., slag 1644. — *Fehrbellin*, n.v., slag 1675. — *Zorndorf*, och *Kunersdorf*, nära Oder, slag 1758 och 1759. — *Gross-Beeren*, nära Berlin, och *Dennewitz*, s., slag 1813.

4. Hertigdömet POMMERN (574 qv. m.; 1,198,000 inv.) är kustlandet söder om Östersjön, dit Oder, Peene, Reckenits (gräns mot Mecklenburg) och några andra kustfloder utfalla. Landet är flackt och sjörikt; jordmånen bättre än i Brandenburg och sädesskörden anseelig. Här hålles mycket gäss. Skogshandtering och linneväfnad äro viktiga näringar. = (R. D. Stralsund) *Stralsund*, vid Östersjön, väl befäst, fabr., handel, 18t. — *Greifswald*, univers., 12t. — Ön *Rügen*, full af kritberg och med sönderskurna kuster, är naturskön, fruktbar och väl odlad. — (R. D. Stettin) *Stettin*, vid Oders mynning, provinsens h.stad, väl befäst, fabr., största handelsstaden (hamn för Berlin), 42t. — Öarna *Usedom* och *Wollin* äro bildade genom fl. Peene, Swine och Diewenow; st. *Swinemünde* på Usedom, yttre hamn för Stettin. — (R. D. Köslin) *Kolberg*, sjöstad och stark fästning, vid Persantes mynning, 7t.

Ruden, liten ö emellan Rügen och Usedom, känd ur 30-åra krigets historia.

5. Hertigdömet SCHLESIEŒ med Markgrefskapet Öfra Lausitz (742 qv. m.; 3,062,000 inv.) upptager landet kring öfra Oder och dess bifloder: Glatzer Neisse, Katzbach, Bober med Qweiss, Lausitzer Neisse. Genom vestligaste delen rinner Spree. Södra gränslandet mot Österrike och Sachsen ojemnas af Sudeterna, Riesen- och Lausitzer-bergsbygden samt har ringa jordbruk, men i öfrigt är landet en endast af enstaka berg och kullar afbruten slätt, som är en af rikets fruktbaraste delar. Landets får hafva fin ull. Befolkningen tillhör den slaviska stammen, bekänner katolska läran och är mycket idog; stor ylle- och linneväfnad idkas. = (R. D. Oepeln = öfra Schlesien) *Ratibor*, vid Oder, som här blir segelbar, handlar med säd och hampväfnader, 8t. — (R. D. Breslau = Mellersta Schlesien) *Breslau*, vid Oder, provinsens h.stad, näst Berlin rikets viktigaste stad, univers., stor och mångfaldig fabriks- och handelsrörelse, 112t. — *Glatz*, vid Neisse, fästning emellan två befästade berg, 10t. — (R. D. Liegnitz = Nedra Schlesien och Lausitz) *Glogau*, vid Oder, befäst, fabr. (hvitbetssocker), 14t. — *Grüneberg*, omgifves, ehuru belägen under 52°, af vinberg, 10t. — *Görlitz*, i Lausitz, vid Neisse, storväfnadsverksamhet, 16t.

Mollwitz, slag 1741; — *Leuthen*, slag 1757; — *Burkersdorf*, slag 1762; alla tre i närheten af Breslau. — *Liegnitz*, slag 1241. — *Hohenfriedberg* och *Wahlstadt*, nära Liegnitz, slag 1745 och 1813.

6. Hertigdömet SACHSEN (461 qv. m.; 1,781,000 inv.) genomströmmas af Elbe, svarta Elster, Mulda, Saale, Unstrut och hvita Elster, samt i sydvest af Werra. Södra delen ojemnas af Thüringerwald, den vestra af Harz, men i öfrigt är marken slät, fruktbar och väl odlad. Fåren hafva en utmärkt ull. Bergen lemna silfver och oädla metaller; salt erhålles från flera källor (de största vid *Schönebeck* s.o. från *Magdeburg*). Industrin är mångartad och allmän. = (R. D. *Magdeburg*) *Magdeburg*, vid Elbe, provinsens h.stad, en af de viktigaste i riket, starkt befäst, medelpunkt för handeln mellan inre Tyskland och Hamburg, 56t. — *Halberstadt*, fabr. och handel, 19t. — (R. D. *Merseburg*) *Merseburg*, vid Saale, stora ölbryggerier, 11t. — *Halle*, vid Saale, univers., stor saltberedning, fabr. och handel, 30t. — *Wittenberg*, vid Elbe, befäst. Reformationens födelsestad ($\frac{31}{10}$ 1517), f. d. Kurfurstarnas af Sachsen residensstad, 10t. — (R. D. *Erfurt*) *Erfurt*, vid Gera (biflod till Unstrut), befäst, f. d. hufvudstad i Thüringen, stor trädgårdsskötsel, handverksrörelse och handel (skoarbeten), 29t. — *Nordhausen*, vid Harz, svafvelsyre-tillverkning, 14t.

Eisleben, i f. d. grefsk. Mansfeld, koppargruvfor, Luthers födelse- ($\frac{10}{11}$ 1483) och dödsstad ($\frac{18}{2}$ 1546). — *Mühlberg*, och *Torgau*, vid Elbe, slag 1547 och 1760. — *Lützen*, slag 1632 och 1813. — *Kenschberg* och *Roszbach*, nära Merseburg, slag 933 och 1757. — *Auerstädt*, nära Erfurt, slag 1806.

7. Hertigdömet WESTPHALEN (368 qv. m.; 1,465,000 inv.) utgör den vestra hufvuddelens nordöstra hälft, kring Weser, Ems, Lippe och Ruhr. I norra delen utbreda sig stora sandbedar och mossar; södra delen är mera bergaktig och skogrik, men jordmånen är fruktbarare. I allmänhet bedrifves jordbruket (säd och lin) väl; äfvenså boskapsskötseln (hästar, svin, bin) och slöjder (linneväfna). = (R. D. *Minden*) *Paderborn*, vid Teutoburger-skogen, 9t. — (R. D. *Münster*) *Münster*, provinsens h.ort, theologisk (katolsk) och filosofisk akademi, 24t. — (R. D. *Arnsberg*) *Iserlohn*, nära Ruhr, metallfabr., 11t.

Stadtloo, nära Münster, slag 1623.

8. RHEN-PROVINSERNA (487 qv. m.; 2,811,000 inv.) genomströmmas af den ansenliga Rhen, som upptager Mosel och Sieg. Landet är mera bergaktigt genom Hunsrück och Eifel v., Westerwald ö., men saknar icke slättmarker. Jordens fruktbarhet i förening med

ett herrligt klimat (stor vinkultur) samt den högt drifna industriella verksamheten (den största i Tyskland) och den lifliga handeln längs Rhen skaffa riklig utkomst åt den talrika befolkningen. Den nuvarande lifliga rörelsen ådrager sig främlingens uppmärksamhet i lika så hög grad, som ruinerna af de riddarborgar o. s. v., hvilka till stort antal finnas på de herrliga och historiskt-minnesvärda Rhenstränderna. Befolkningen är till största delen katolsk. = (R. D. Düsseldorf) *Krefeld*, betydliga sidenfabr., 30t. — *Düsseldorf*, på en fruktbar slätt, vid Rhen, berömd konstakademi, många fabr., handel på Holland, 26t. — *Elberfeld*, stor fabriksverksamhet (siden och bomull) och handel, 35t. — *Barmen*, en tätt bebodd dal med talrika siden-, linne- och bomullsfabr., 33t. — *Solingen*, på ett berg, berömda jern- och stålfabr. (värjklings), 5t. — Det till vidden obetydliga fabriksdistrikt, der *Elberfeld*, *Barmen* och *Solingen* ligga, har en befolkning af 250,000 pers. — (R. D. Köln) *Köln*, vid Rhen, provinsens h.ort, starkt befäst, en af Tysklands äldsta och märkvärdigaste städer, stor fabriksverksamhet (siden, sammet, det bekanta Eau de Cologne), största handelsstaden vid Rhen; har med den midtemot belägna *Deutz* 95t. inv. Dess domkyrka är ett praktfullt minne af den götiska byggnadskonsten. — *Bonn*, vid Rhen, univers., liflig industri, 16t. — (R. D. Aachen) *Aachen*, i en bergsnejd, berömda varma bad, stor industri och handel; de f. d. romerska kejsarens kroningsstad, 47t. — (R. D. Trier) *Trier*, vid Mosel, fabr., handel med vin och trädvaror, 25t. — (R. D. Koblenz) *Koblenz*, vid Mosels mynning, 23t. Är jemte den på andra Rhenstranden belägna *Ehrenbreitstein* en af Europas starkaste fästningar. — *Wetzlar*, i ett afskiljdt område vid Lahn, öster om Nassau, f. d. fri riksstad och en tid säte för rikskammarrätten; 5t.

Zülpich, nära Bonn, slag 496. — *Andernach*, nära Koblenz, slag 977. — *Rhense*, i samma trakt, kurförening 1338.

Till Preussen höra äfven

Furstendömena HOHENZOLLERN: HECHINGEN och SIGMARINGEN (21 qv. m., 66t. inv.), ett litet, från det öfriga riket afskiljdt landstycke, något norr om Bodensjön inom Würtemberg och Baden. Större delen deraf är en högslätt (*die rauhe Alp*), genomströmmad af Donau s. och Neckar n. Åkerbruket är föga betydande, boskapskötseln god, industrin (linne- och bomullsväfnad) betydlig; jernbruk finnas flera. Religion är den katolska.

Ruiner af bergslottet *Hohenzollern* n., preussiska konungafamiliens stamort. — *Ostrach*, s., slag 1799.

Historisk öfversigt. Ifrån 1230 börjar Tyska-ridhare-orden kufva, till kristendomen omvända och germanisera Preussarne; 1309 tog ordensmästaren sitt säte i Marienburg. År 1466 förloras Vest-Preussen till Polen, hvarestefter denna del äfven kallas polska Preussen. År 1525 antog stormästaren lutherska läran och blef ärftlig hertig öfver (Ost)Preussen. Hans ätt utgick 1618 och landet tillföll kurfursten i Brandenburg. — Detta markgrefskap, upprättadt i början af 10:de seklet, bestod ursprungligen af Altmark (norra delen af nuvarande provinsen Sachsen, vester om Elbe), men förökades efterhand med Mittelmark (Berlins område), Uckermark (norra delen) och Neumark (öster om Oder) samt Priegnitz vid Havel och en del af Lausitz. Det beherrsкас ifr. 1415 af huset Zollern, som efter Ascaniska husets utgång genom köp deraf kommit i besittning. År 1609 ärfves Kleve vid Rhen och några mindre herrskap. Hinterpommern (östra delen af Pommern) erhålles 1648 och derjemte samt sedan efterhand några sekulariserade stift och andra små herrskaper vid Elbe och Weser (t. ex. Halberstadt, Minden, Magdeburg, o. s. v.). År 1701 antages konungatitel. Samtidigt tillkommer det oraniska arvet, deribland Oranien i sydöstra Frankrike, och Neufchatel i Schweiz, hvilka länder sedan afståtts. Åren 1720, 1740 och 1815 vinnas stycken af Vor- eller Svenska Pommern. Schlesien eröfras 1742—1763. År 1744 vinnas Ost-Friesland, som 1815 lemnas åt Hannover. Vid Polens delningar återvinnes polska Preussen och ännu dertill ansenliga stycken af Polen. Dessa förloras genom Napoleon 1807, men Wiener-kongressen återlemnar en del af Stor-Polen och Netze-distriktet. Samma Wiener-kongress gifver äfven åt Preussen en stor del af det f. d. kurfurstendömet Sachsen och Rhenprovinserna, men de (1792) hemfallna stamländerna Baireuth och Ansbach lemnas åt Bayern. År 1850 afträda de 2 Hohenzollerska furstarna sjelfvilligt sina länder. — Provinsen *Brandenburg* omfattar det f. d. kurfurstendömet Mark-Brandenburg (Uckermark, Mittelmark, Priegnitz och Neumark), en del af nedra Lausitz och några sachsiska länder (Kotbus). *Pommern* omfattar det f. d. Hertigdömet Pommern, neml. Hinter- och Vor-Pommern. *Sachsen* består af Altmark, hertigd. Magdeburg, furst. Halberstadt, stiftet Quedlinburg, grefsk. Mansfeld, kur-Sachsen (Wittenberg) m. fl. herrskaper i Thüringen. *Schlesien* omfattar största delen af hertigd. Schlesien och en del af öfra Lausitz. *Westphalen* är en sammansättning af flera stift och andra herrskaper: furstend. Minden (nordligast vid Weser), grefsk. Ravensberg (söder derom), stiftet Münster, furstend. Korvei (östligast vid Weser), stiftet Paderborn,

grefsk. Mark (vid Lippe), hertigd. Westphalen (vid öfra Ruhr). Likaså äro *Rhenprovinserna* en sammansättning af delar från de f. d. kurfurstendömena Köln, Trier och Pfaltz (sydligast), hertigd. Kleve, Berg (Düsseldorf) och Jülich, furstendömena Mörz (Krefeld) och Lichtenberg (köpt 1834) samt flera fria riksstäder. Till provinsen *Preussen* hör en del af Lithauen. *Posen* består af en del från Stor-Polen och Netze-distriktet.

3. Konungariket BAJERN.

1394 kv. m.; 4,520,000 inv.

Består af 2 från hvarandra skiljda delar. Det större landstycket, emellan Böhmerwald n.o., Inn och Salza s. o., Tyrolen s., Bodensjön s. v., Würtemberg (Iller) v., hessiska, preussiska och sachsiska länder n., är mera högländt. Dess södra del, söder om *Donau*, upptages af de sydtyska högslätterna kring *Iller*, *Lech*, *Isar* och *Inn*. Norr om *Donau* sträcka sig *die rauhe Alp* och dess högslätter. Genom dessa rinna floderna *Altmühl* och *Nab* till *Donau* samt *Regnitz* till den genom norra delen framströmmande *Main*. Norr om sistnämnde flod uppstiga *Fichtelberget*, *Frankenwald*, *Thüringerwald*, *Rhön* och *Spessart*. Genom *Ludvigskanaln* förenas *Altmühl* och *Regnitz*. Klimatet är i högländet kyligt, men i dalarna mildt. Maindalen är en herrlig vintrakt. — Den mindre delen, *Rhen-Bajern*, ligger vester om *Rhen*, på gränsen mot Frankrike. Äfven denna landsträcka är högländ (*Donnersberg*) och njuter ett angenämt klimat (betydlig vinodling). — I allmänhet är jorden ganska fruktbar och lemna jordbruket god afkastning (mest råg). Åt trädgårdsskötseln egnas mycken omsorg. På Alpslutningarna idkas stor boskapsskötsel. Fjäderfån underhållas i mängd. Bergen lemna jern, koppar och stenkol. Näringsfliten är i allmänhet sämre än i de flesta andra tyska länder. Ölbryggerierna äro vidt bekanta. Genom sitt läge drar landet nytta af handeln emellan Italien, Frankrike och norra Tyskland. Religion är katolsk (öf-

ver 3 mill.) och i norra delen protestantisk (öfver 1 mill.). Folkbildningen är likasom i andra katolska länder föga allmän. De sköna konsterna röna mycken omvårdnad och för den lärda bildningen finnas 3 universitet.

1) ÖFRA BAJERSKA KRETSEN. = *München*, vid Isar, hufvud- och residensstad, en af de vackraste i Europa, rikt försedd med samlingar af konstskatter, univers., 107t. — *Ingolstadt*, vid Donau, stark fästning, 10t. — 2) NEDRA BAJERSKA KRETSEN. = *Passau*, vid Inns mynning, vigtig fästning, salthandel, 11t. — *Landshut*, vid Isar, fabr., 10t. Dess kyrktorn är det högsta i Tyskland (496 fot). — 3) ÖFRA PFALTZ och REGENSBURG. = *Regensburg*, vid Donau, f. d. fri riksstad och då betydligare än nu, flodfart, 26t. — 4) ÖFRA FRANKEN. = *Baireuth*, vid röda Main, fabr., 17t. — *Bamberg*, vid Regnitz, klädesfabr., stora ölbryggerier, 21t. — 5) MELLERSTA FRANKEN. = *Erlangen*, vid Regnitz, protest. univers., 12t. — *Nürnberg*, vid Pegnitz (bifl. till Regnitz), f. d. stor och mäktig riksstad, ännu betydande genom sin industri (barnleksaker och annat nürnbergerskram) och handel, 45t. Här uppfunnos fickur (nürnbergerska ägg). — *Eichstedt*, vid Altmühl, h.ort i hertigd. Leuchtenberg (11 qv. m., 25t. inv.). — 6) NEDRA FRANKEN och ASCHAFFENBURG. = *Würzburg*, vid Main, stark vinodling, kat. univers., 28t. Var h.stad i f. d. Franken. — 7) SCHWABEN och NEUBURG. = *Augsburg*, vid Lech, f. d. en genom handel blomstrande riksstad, ännu nederlagsort för handeln emellan Tyskland och Italien, fabr., 40t. — 8) RHEN-BAJERN ell. PFALTZ. = *Speier*, vid Rhen, f. d. riksstad, 9t. — *Landau*, tysk förbunds-fästning, 6t.

1) *Mühdorf*, slag 1322. — *Hohenlinden*, slag 1800. — 2) *Abensberg* och *Eckmühl*, slag 1809. — 6) *Dettingen*, slag 1743. — 7) *Nördlingen*, slag 1634. — *Lechfeldet*, slag 955 och 1633. — *Höchstet* och *Blendheim*, slag 1704. — 8) *Gellheim*, slag 1298.

Historisk öfversigt. Släkten Wittelsbach (slottet Wittelsbach, n. v. från München, förstördt 1209) erhöi hertigd. Bajern 1180. Der-till kom (1215) rhenska Pfaltzgrefskapet (nedra Neckar och Main) samt (1267) genom köp af Hohenstauffern Konradin öfra Pfaltz (emellan Nab och Böhmerwald). Landet sönderföll (1294) i 2 delar: den kur-pfaltziska och hertigluga (Bajern). Denna sednare vinner under 30-åra kriget en kurvärdighet och öfra Pfaltz, men då regentätten utdog 1777, tillföll landet den i Pfaltz regerande grenen. Under franska revolutionskrigen förloras och vinnas åtskilliga landsträckor (t. ex. riksstaden Augsburg, stiftet Salzburg, Bamberg

och Würzburg samt af Preussen Baireuth ell. Culmbach och Ansbach). År 1805 antages konungatitel. Det nuvarande området grundar sig på Wienerkongressens bestämningar.

4. Konungariket WÜRTEMBERG

354 qv. m., 1,802,000 inv.

Omgifves af Baden v. och Bavern ö. samt stöter s. till *Bodensjön*. Hufvudfloden är *Neckar* med bifloderna h. *Kocher* och *Jaxt*. Genom södra delen rinner *Donau*, som upptager *Iller* (gräns mot Bavern). Marken är bergaktig och ojemn genom *die rauhe Alp* och *Schwarzwald*. Den täta omväxlingen af höjder och slätter gör detta land till ett af de vackraste i Tyskland, likasom det äfven till klimatet är ett af de angenämaste samt ett af de bäst odlade och fruktbara. Särdeles herrlig är *Neckar-dalen*, full af vin- och fruktgårdar. Fåren äro utmärkta. Folkindustrin (linneväfnad) och fabriksverksamheten äro högt drifna; handeln liflig. Folkundervisningen vårdas väl. De flesta invånarna äro lutheraner (1 $\frac{1}{4}$ mill.); de öfriga mest katoliker.

1) NECKAR-KRETSEN. = *Stuttgart*, vid Neckar, hufvud- och residensstad, omgifven af vinberg, 46t. — *Ludwigsburg*, vackraste staden, änsenlig fabriksrörelse, 11t. — 2) SCHWARZWALD-KR. = *Tübingen*, vid Neckar, univ.ers., 9t. — 3) DONAU-KR. = *Ulm*, vid Illers mynning, förbundsfastning, god handel, 16t. — 4) JAXT-KR. = *Mergentheim*, ifrån 1526 till 1809 residens för tyska ordens högmästaren, 3t.

1) *Weinsberg*, känd genom belägringen 1140. — *Döffingen*, slag 1388. — 3) *Hohenstauffen*, ruiner af Hohenstauffernas stamslott.

Historisk öfversigt. Friherrarna till Beutelsbach och Würtemberg (Stuttgarts område) blefvo efter 1272 genom arf, köp och eröfringar herrar öfver Neckar-landet. Hertig-titel antages 1495, kurfurstlig 1803 och konungslig 1805. Under franska revolutionskrigen göras hvarjehanda landvinningar af mediatiserade herrskaper och riksstäder.

5. Storhertigdömet BADEN,

278 qv. m.; 1,363,000 inv.

Vester om Würtemberg, är en långsmal, herrlig landsträcka längs *Bodensjön* och *Rhen* (gräns mot Schweiz och Frankrike) till *Neckar* n. och *Main* n.o. *Donau* har här sina källor: *Brigach* och *Brege*. Sydöstra delen är bergig genom *Schwarzwald*, som sänker sig mot det norra slättlandet, hvilket i fruktbarhet täflar med *Rhenstranden*. Säd (råg och korn, mindre hvete och mäs), frukter (äfven mandel och äkta kastanjer) och vinrankor finna god trefnad. I bergstrakterna underhållas ansevärd boskapshjordar. Tillverkning af halmhattar och utmärkta träarbeten är der en vigtig folknäring. Industri är större än i de flesta sydtyska stater (bomullsväfnad, tobak). Läget gör handeln vigtig. Af befolkningen bekänner sig största delen ($\frac{2}{3}$ d.) till katolska läran; de öfriga och deribland regerande huset äro mest lutheraner. Folkbildningen är väl vårdad.

1) SJÖ-KRETSEN. = *Konstanz* ell. *Kostnitz*, vid *Bodensjön*, fabr., handel, 7t. — 2) ÖFRA-RHEN-KR. *Freiburg*, i en herrlig och vinrik däl (f. d. *Breisgau*), kat. univers., 16t. — 3) MELLERSTA-RHEN-KR. = *Baden-Baden* ell. blott *Baden*, i en skön dal, 7t. Dess helsokällor besökas årl. af 10—12000 personer. — *Rastatt*, förbundsfastning, 9t. — *Pforzheim*, största fabriksstaden, 9t. — *Karlsruhe*, hufvud- och residensstad, på *Rhen*-slätten, en af Tysklands vackraste städer, byggd i form af en utslagen solfjäder, 26t. — 4) NEDRA-RHEN-KR. (f. d. *Pfaltz*). = *Mannheim*, vid *Neckars* mynning, var en tid (1720—1777) den f. d. *pfaltz*-kurfurstens residens, fabr., vinhandel, 24t. — *Heidelberg*, vid *Neckar*, i en vinrik däl, protest. univers., 15t. Var kurfurstens residens före 1720.

1) *Stokach*, nära *Bodensjön*, slag 1799. — 3) *Sassbach*, vid fotten af *Schwarzwald*, slag 1675. — 4) *Sinsheim*, i slag 1674. — *Wissloch*, slag 1622.

Historisk öfversigt. Detta land är bildadt af de f. d. markgrefskapen *Baden-Baden* och *Baden-Durlach* (*Karlsruhe*), hvartill kommit delar af *kur*-*pfaltz*, sekulariserade stift och riksstäder. Regentfamiljen härstammar från slottet *Zähringen*, nära *Freiburg*; erhöll 1803 kurfurste- och 1806 storhertiglig titel.

6. Storhertigdömet HESSEN

153 qv. m.; 853,000 inv.

Består af 2 genom en smal landsträcka (af Kur-Hessen) skiljda delar. Södra delen eller Rhen-Hessen, norr om Baden och Rhen-Bajern, stöter s.o. till Neckar, n.v. till Nahe, n. till Main och Rhen (Nassau); är ett af de herrligaste i Tyskland. I dess östra del omvexla *Odenwalds* löfklädda höjder med vinkullar och åkerfält. Valnötter, mandlar, kastanjer och andra frukter trifvas på Odenwalds vestra sluttning, *Bergstrasse* kallad. Genom det till klimat och produkter herrliga slättlandet dernedanföre framrinner Rhen. Jordbruket är hufvudnäring; vinskörden är stor och af utmärkt slag. — Norra landstycket eller Ober-Hessen, emellan Kur-Hessen och Nassau, fylles af *Vogelsgebirge*. Genom det vågformiga skogrika slättlandet flyta *Fulda* ö. och *Lahn* n. — Boskapsskötseln är i blomstrande skick. Linförarbetningen (damastväfnad) är en vigtig husslöjd. Folkundervisningen är väl vårdad. De flesta invånarena ($\frac{3}{4}$:delar) bekänna lutherska läran; de öfriga äro mest katoliker.

1) Provins. STARKENBURG, vester om Rhen. = *Darmstadt*, hufvud- och residensstad, 31t. — *Offenbach*, vid Main, förnämsta fabriksstaden, stora marknader, 10t. — 2) Pr. RHEN-HESSEN. = *Mainz*, gammal stad midt emot Mains mynning, stark förbundsfastning, fabr., handel, 40t. Var säte för Tysklands förste erkebiskop, som var den förnämsta af rikets kurfurstar. — *Worms*, vid Rhen, vinodling, tobaksfabr., 9t.; f. d. vigtig riksstad. — 3) Pr. OBER-HESSEN. = *Giessen*, vid Lahn, univers., 9t.

Wimpfen, vid Neckar, slag 1622.

Historisk öfversigt. Då landtgreffliga-thüringska ätten utdog (1247), tillfölo de hessiska länderna en Henrik af Brabant, som (1292) kallade sig landtgreffe af Hessen. År 1567 delade sig ätten i 2 linier: den kasselska och den darmstadtiska. Den sednare erhöi grefskapet Katzenellenbogen (deruti låg st. Darmstadt) och sedan (1604) en del af Öfra-Hessen samt under franska revolutions-krigen och vid Wiener-kongressen delar af kurfurstendömena Mainz och

Pfaltz m. fl. mindre herrskaper och riksstäder. År 1806 antogs titel af storhertig. — En yngre gren af denna linie herrskar i Homburg. — Den kasselska linien erhöill Neder-Hessen och 1604 en del af Öfra Hessen, hvartill kommit flera mindre herrskaper: furstend. Schmalkalden, Fritslar, Hanau, Hersfeld, grefskap. Isenburg, Solm m. m. Kurfurstetiteln antogs 1803.

7. Kurfurstendömet HESSEN.

209 qv. m.; 755,000 inv.

Ett genom *Rhön* och *Thüringerwald* ojemnadt land, genomflutet af *Fulda*. Längs södra gränsen (mot Darmstadt) rinner *Main*, genom vestra delen öfra *Lahn*, genom den östra *Werra* och *Weser* (gräns mot Hannover). I sydligaste delen trifves mais och vin. Linodling är allmän; linneväfnad är en vigtig industrigren och med alstren idkas den vigtigaste handeln. Herrskande religion är den reformerta (öfver 600t.). Hit höra de afskiljda länderna Furstendömet Schmalkalden, vid Thüringerwald, med betydlig metallförädling, och Grefskapet Schaumburg vid Weser.

1) Pr. NEDER-HESSEN. = *Kassel*, vid Fulda, hufvud- och residensstad, 36t. — 2) Pr. ÖFVER-HESSEN. = *Marburg*, vid Lahn, univers., 8t. — 3) Pr. FULDA. = *Fulda*, vid Fulda, fabr., 10t. — *Schmalkalden*, jernverk, gevärsfaktori, 6t. — 4) Pr. HANAU. = *Hanau*, betydlig fabriksverksamhet, 16t.

8. Hertigdömet NASSAU

85 qv. m.; 428,000 inv.

Emellan hessiska och preussiska länder, genomflytes af nedra *Lahn* samt stöter s. och s.v. till *Main* och *Rhen*. I södra delen ligger det vackra af löfskogar och fruktträd beklädda *Höhe* ell. *Taunus* och i norra delen in-

skjuter *Westerwald*. Den småkulliga marken är ganska fruktbar. Herrligast är *Main-dalen* och *Rhein-gau*, der man finner de ädlaste vinslagen vid Rhen (*Hochheimer*, *Rüdisheimer*, *Johannisberger* m. fl.) äfvensom mandel och kastanjer. Rikedomerna på mineralkällor är stor. Befolkningen sysselsätter sig i öfrigt med bergsbruk, linneväfnad och tobak. Folkundervisningen är väl vårdad; något universitet finnes icke, utan besökes mest Göttingen i Hannover. Lutheranerna äro något talrikare än katolikerna.

St. *Wiesbaden*, i *Rheingau*, hufvud- och residensstad, varma källor, besökt badort, 13t.

Höchst, slag 1623.

Historisk öfversigt. Hertigd. Nassau är en sammansättning af flera f. d. Nassauiska furstendömen, mediatiserade områden af Mainz, Trier m. m. samt andra herrskap.

9. Konungariket HANNOVER.

699 qv. m.; 1,759,000 inv.

Utgör nordvestra delen af det tyska plattlandet och begränsas af Nordsjön n., Dollart-viken och Nederländerna v., preussiska provinser s. och s.o., Mecklenburg och Holstein n.v. Endast södra delen är småbergig genom *Teutoburger skogen*, *Weser-bergen* och *Harz*. Hufvudfloder äro *Elbe*, genom nordöstra delen och längs gränsen mot Holstein, *Weser* med bifl. *Aller*, och *Ems*. Längs Nordsjöns och flodernas stränder sträcka sig marschländer, på hvilka stora boskaphjordar finna riklig näring. En stor del af landet upptages af ljunghedar, t. ex. den stora *lüneburger-heden* n. v., och torfmossar, och ehuru visserligen fruktbara och sköna landsträck finnas, är dock landet ett af de magraste och ödsligaste i Tyskland. Klimatet är mildt. Råg skördas mest. Tobakskulturen är betydlig. Fruktträd finna föga trefnad på de kala slätterna i norra delen. Utom i bergstrak-

terna och på några hedar äger skogsbrist rum; torf brännes. Boskapsskötseln idkas med en viss förkärlek och stor framgång. Sillfisket är en lönande sysselsättning. Harz-nejden lemnar guld, silfver och oädla metaller; i öfrigt fås stenkol och salt. Linkulturen gifver material för den förnämsta husslöjden. Fabrikslifvet och handeln äro af mindre betydighet. De flesta invånare äro lutheraner (1½ mill.); föga talrika äro katolikerna och de reformerta (deribland konunga-familjen). Folkbildningen har ännu icke hunnit blifva afmännare utbredd.

Indelas i 7 Land-Drosteien: 1) HANNOVER. = *Hannover*, vid Leine (bifl. till Aller), hufvud- och residensstad, 44t. — 2) HILDESHEIM. = *Hildesheim*, boskapsmarknad, 15t. — *Goslar*, bergsstad på norra sluttningen af Harz, en af Tysklands äldsta städer, 8t. — *Göttingen*, vid Leine, univers., 11t. — 3) LÜNEBURG. = *Lüneburg*, på en hed, vid Ilmenau, stort saltverk med det finaste salt, 12t. — 4) STADE. = *Stade*, vid Elbe, flodfart, 6t. — *Verden*, nära Allers mynning, god handel, 5t. — 5) OSNABRÜCK. = *Osnabrück*, vid Hase, stor boskapsmarknad, fabr., 12t. — 6) AURICH ell. ÖSTFRIESLAND. = *Emden*, vid Dollart, bästa handelsstaden, sillfiske, 13t. — 7) Bergsdistriktet KLAUSTHAL ell. HANNOVERSKA HARZ. = *Klausthal*, medelpunkt för bergsbruket (silfver och bly), 10t.

1) *Hastenbeck*, vid Weser, slag 1757. — 3) *Celle*, vid Aller, residensstad 1369—1705.

Historisk öfversigt. Riket är en sammansättning af en mängd mindre herrskaper uti Westphalen och Neder-Sachsen. Furste-ätten i Hannover och Braunschweig härstammar från Welfen Henrik Lejonet, åt hvars ätt, då det stora hertigd. Sachsen splittrades (1180), endast lemnades några spridda besittningar i Ostphalen: Lüneburg, Göttingen, Kalenberg, Grubenhagen och Braunschweig. Af de många grenar, uti hvilka denna ätt sönderfallit, återstå nu endast två: den äldre eller Wolfenbüttelska beherrsakar Braunschweig, den yngre, Lüneburgska, beherrsakar de öfriga stamländerna, som blifvit förökade med grefsk. Hoya (1582) och Diepholz (1585), hert. Bremen och Verden (1715), furst Hildesheim och Ostfriesland (erhållet 1815 i utbytte mot det 1689 hemfallna Lauenburg), m. m. Kurvärdighet erhöles 1692 och konungatitel antogs 1814.

10. Storhertigdömet **OLDENBURG.**

114 qv. m.; 279,000 inv.

Gränsar n. till Nordsjön, med viken *Jahde* och omgifves i öfrigt af Hannover. Nedra loppet af *Weser* bildar norra delen af östra gränsen. Landet är lågt; största delen består af ödsliga hedar och torfmossar; hafsoch flodstränderna äro marschländer. Hästarne äro goda och lemnar boskapsskötseln samt lin- och hampväfveriet de flesta utförsvaror. Fabriker finnas få. Handeln är icke obetydlig. Utom hufvudlandet höra hit furstendömena: 1) Birkenfeld, en mager bergstrakt (Hundsrück) emellan Rhen och Mosel; berömda stensliperier; och 2) Lübeck, en väl odlad och bördig landsträcka inom Holstein. Lutherska religion är den herrskande; folkundervisningen skrider framåt.

St. *Oldenburg*, h.stad, St. — *Jever*, nära hafvet, god handel, 4t. — *Eutin*, i Lübeck, 3t.

Historisk öfversigt. Ifrån Oldenburg härstammar regerande husen i Ryssland och Danmark. År 1667 förenades Oldenburg med Danmark, men blir åter (1773) ett eget grefskap, (1776) hertigdöme och (1815) storhertigdöme. Tillkomna länder äro Delmenhorst, Jever, det halfsuveräna herrskapet Knyphausen o. s. v.

11. Hertigdömet **BRAUNSCHWEIG.**

72 qv. m.; 269,000 inv.

Är en del af det nordtyska plattlandet och Harznejden samt består af 4 skiljda landstycken emellan Kur-Hessen, Hannover och Preussen. Hufvuddelen genomflytes af *Ocker* (biflod till Aller). I allmänhet är landet fruktbart och väl odladt. Tillgången på metaller (guld, silfver, koppar, jern, bly samt salt) är god. Linbearbetning är förnämsta slöjden. Religion är luthersk. För folkundervisningen är väl sörjdt.

St. *Braunschweig*, vid Ocker, h.stad, ölbryggerier (Brunswiger mumma), handel med säd och ull, 40t. — *Wolfenbüttel*, vid Ocker, fabr., handel med linneväfnader, 9t.

Lutter am Barenberge, slag 1626.

12, 13. Storhertigd. MECKLENBURG.

Dessa äro tvenne: M. Schwerin (228 qv. m.; 537,000 inv.) och M. Strelitz (36 qv. m.; 96,000 inv.). De begränsas af Östersjön n., Preussen ö. och s., Hannover och Elbe s.v., Holstein v., och består landet af vågformiga lågslätter, der bördiga åkrar omvexla med små sjöar, skogar och ängsmarker. Ett väl drifvet åkerbruk och boskapsskötsel (berömda hästar) äro hufvudnäringar och lemna utförsartiklar till utbyte mot behöfliga slöjd- och fabriksvaror. Endast klädesfabrikerna äro af någon betydenhet. Mineralriket lemnar föga annat än salt. Religion är luthersk. Ända till sednare åren har folkbildningen rönt föga omvårdnad.

SCHWERIN. = *Schwerin*, hufvustad, 18t. — *Wismar*, har en af de bästa hamnar vid Östersjön, god handel, 12t. — *Dobberan*, besökta sjöbad, 2t. — *Rostock*, vid fl. Warnows utlöde i en Östersjövik, univers., betydlig sjöfart, 21t.

Bömitz, slag 1635. — *Gadebusch*, slag 1712.

STRELITZ. = *Neu-Strelitz*, vid en sjö, h.stad, ull- och hästhandel, 7t. — Afskiljdt, vid gränsen mot Holstein, ligger furstendömet *Ratzeburg*.

Historisk öfversigt. Invånarena äro af slavisk stam (Obotriter). De omvändes till kristendom och germaniserades genom Henrik Lejonet. Då hans välde föll, blef deras furste omedelbar riksmedlem. År 1701 uppkommo 2 linier. År 1815 erhålles storhertigligna titeln. Dessa äro de enda furstar i Tyskland af slavisk stam.

14. Konungariket SACHSEN.

272 qv. m.; 1,894,000 inv.

Intager midten af Tyskland, emellan Preussen n., Böhmen s.o., Bajern s.v., och de små sachsiska staterna v. Södra delen fylles af *Erz-* och *Lausitzerbergen* samt kallas *sachsiska Schweiz*; den är rik på metaller: silver, jern, guld. Norra delen är ett utmärkt fruktbart och väl odladt slättland; dess sädesafkastning är tillräcklig åt den talrika befolkningen. Hufvudfloden är *Elbe*, i hvars närhet vinodling är möjlig. Genom vestra delen rinna *Mulda*, *Pleisse* och hvita *Elster*, genom östligaste delen (*Lausitz*) *Spree*. Skogarna, på låglandet bestående af ek och bok, vårdas väl och utgöra en stor nationalrikedom. Fårskötseln är drifven till en utmärkt höjd och fåren lemna den finaste ull i Tyskland. Husslöjden är högt drifven och i söderns magra bergdalar är halmflätning och väfnadsverksamhet (ull och lin) förnämsta näringsmedlet. Af fabrikerne intaga de för bomullns bearbetning första rummet. Här anlades Europas första porslinsfabrik och det ännu tillverkade porslinet är till sin inre godhet ett af de bästa i Europa. Handeln är liflig. På de stora Leipziger-messorna träffas affärsmän från nästan alla verldsdelar. Största delen af befolkningen bekänner lutherska läran, hvars moderland Sachsen är, men konungafamiljen är katolsk. I upplysning står det sachsiska folket ganska högt. Genom sitt universitet och än mer genom sin vidt omfattande bokhandel intager Leipzig ett af de förnämsta rummen i den litterära världen.

1) DRESDEN-KRETSEN. = *Dresden*, vid Elbe, hufvud- och residensstad, en af de vackraste städer, dyrbara konstsamlingar, ett utmärkt målningsgalleri, stor ullmarknad, fabr., 90t. — *Meissen*, vid Elbe, Europas äldsta porslinsfabrik, 10t. — *Freiberg*, bergstad (silver), 13t. — 2) LEIPZIG-KR. = *Leipzig*, nära Pleisses inflöde i hvita Elster, på en fruktbar slätt, der flera världshistoriska fältslag förefallit, fabr., vidsträckt handel, tyska bokhandelns hufvudsäte, 3 stora messor, univers., 62t. — 3) ZWICKAU-KR. = *Chemnitz*, största fabriksstaden (bomull), 26t. — *Plauen*, vid Elster, i det såkallade

Voigtland, fabr., 11t. — 4) BAUDIŠSEN-KR. ell. LAUSITZ. = *Bautzen*, vid Spree, fabr., ullhandel, 11t.

1) *Pillnitz*, lustslott vid Elbe, konvention 1791. — *Pirna*, slag 1756. — *Kesselsdorf*, slag 1745. — 2) *Breitenfeld*, slag 1631. — *Hubertsburg*, jagtslott, fred 1763. — 4) *Hochkirchen*, i Lausitz, slag 1758. — *Herrnhut*, Herrnhutarnas stamort (1722). — *Altranstadt*, fred 1706.

Historisk öfversigt. Då det stora hertigdömet Sachsen upplöstes (1180), qvarblef titeln af sachsiskt hertigdöme på några mindre landsträck: *Lauenburg* (återföll 1689 till släkten Welf i Hannover) och *Wittenberg*. Detta sednare område gafs (1180) åt Ascaniska huset och vid dess utgång (1422) åt *Fredrik af Wettin*, Markgreffe af Meissen (upprättadt omkr. 925, då Sorberna kufvades af Henrik Fågelfångaren) och herre öfver Leipzig (1134) samt en del af landtgrefskapet Thüringen (1247). Åt Sachsen-Wittenberg gafs (1356) kurrättighet. År 1464 uppkom en delning, då äldre brodern *Ernst* blef kurfurste och den yngre *Albert* hertig af Sachsen. År 1547 tillfaller äfven kurlandet åt den yngre Albertinska linien och den Ernestinska måste åtnöja sig med några mindre besittningar, hvilka sedan sönderfallit i de små sachsiska staterna. — Kur-Sachsen förökades (1634) med en del af Lausitz och 1806 antages konungatitel. Genom Wiener-kongressen förloras omkring halfva området till Preussen.

De små Sachsiska och öfriga Thüringska staterna

Ligga på *Thüringerwald* och dess sluttningar. Jordbruket skötes väl och är lönande, men i allmänhet är sädesskörden otillräcklig. I dalarna kan vinskötsel idkas. Öfriga näringar äro omsorgsfull skogs- och boskapsskötsel, bergsbruk (stenkol och salt) och en högt drifven industri (väfnadsverksamhet). De flesta invånare bekänna lutherska läran. Folkbildningen är väl värdad.

15. Storhertigdömet SACHSEN-WEIMAR-EISENACH (66 qv. m., 261t.) består af spridda landstycken vid öfra *Saale* och dess biflod *Ilm* samt *Werra*.

St. *Weimar*, vid *Ilm*, residensstad, 13t. — *Jena*, vid *Saale*, univers., 6t. — *Eisenach*, nära *Werra*, yllefabr., 10t. På det närbelägna bergslottet *Wartburg* uppehöll sig Luther en tid.

16. Hertigdömet SACHSEN-KOBURG-GOTHA (38 qv. m., 150t.) består af spridda besittningar på vestra slutningen af Thüringerwald.

St. *Koburg*, vid Itz (bifl. till Main), vanliga residenset, 11t. — *Gotha*, berömdt observatorium, stor industri, 15t.

17. Hertigdömet SACHSEN-MEININGEN-HILDBURGS-
HAUSEN (46 qv. m., 163t.) består äfven af spridda landstycken, af hvilka de i *Werra*-dalen äro bland de skönaste i Tyskland.

St. *Meiningen*, residens, 6t. — *Sonnenberg*, stor industri (Sonnenberger-varor = trädpjeser).

18. Hertigdömet SACHSEN-ALTENBURG (24 qv. m., 132t.) utgör en del af Voigtländska terrassen kring *Pleisse* och *Saale*.

St. *Altenburg*, fabr. och handel, 15t.

19, 20. Furstendömena REUSS, på Voigtländska terrassen, kring *hvita Elster* och *Saale*, äro 2: REUSS-GREITZ (7 qv. m., 35t.) och REUSS-SCHLEITZ-GERA-LOBENSTEIN-EBERSDORF (21 qv. m., 77t.)

21, 22. Furstendömena SCHWARZBURG äro äfven 2: S. SONDRERSHAUSEN (15 qv. m., 60t.) och S. RUDOLSTADT (16 qv. m., 70t.) och utgöras af smärre landstycken på Thüringerwalds norra slutning.

Öfriga små monarkiska stater.

23—25. Furstendömena ANHALT. Hufvuddelen ligger inom preussiska Sachsen kring *Elbe*, *Mulda* och *Saale*. Största delen är en sädesrik slätt; vestra delen (Bernburg) ojemnas af *Harz*, samt har god tillgång på skog och metaller (jern). Industrin är liflig. Invånarna äro protestanter och draga god försorg om folkundervisningen. Består af 3 furstend.: 1) A.-DESSAU-ZERBST (17 qv. m., 64t.) vid Mulda, — 2) A.-BERNBURG-BALLENSTEDT (15 qv. m., 50t.) vid Saale, och 3) A.-KÖTHEN (15 qv. m., 43t.).

26, 27. Furstendömena LIPPE, på *Teutoburgerskogens* och *Weserbergens* terrasser, höra till de angenämaste och bördigaste delar i norra Tyskland. Stor

väfnadsverksamhet råder. Invånarna äro mest protestanter. — 1) **LIPPE-DETMOLD** (21 qv. m., 108t.). — 2) **LIPPE-SCHAUMBURG-BÜCKEBURG** (10 qv. m., 29t.)

28. Furstendömet **WALDECK** (22 qv. m., 58t.). Hufvuddelen är en sädes- och skogrik bergsbygd emellan Kur-Hessen och preussiska Westphalen. Stor linväfnad. Religion är luthersk. — Hit hör grefskapet **PYRMONT** inom Lippe-Detmold; berömda helsokällor.

29. Landtgrefskapet **HESSEN-HOMBURG** (5 qv. m., 24t. mest protestanter) består af två sädes-, vin- och fruktrika landstycken: det ena (herrskalet Homburg) vid Taunus, det andra (herrsk. Meisenheim) söder om fl. Nahe.

30. Furstendömet **LICHTENSTEIN**, den minsta af de monarkiska staterna (3 qv. m., 7t. katoliker), ligger vid *Rhen*, emellan Tyrolen och Schweiz. Inv. lefva af vinodling och boskapsskötsel.

31. Storhertigdömet **LUXEBURG** och Hertigdömet **LIMBURG** tillhöra Nederländerna.

32. Hertigdömena **HOLSTEIN** och **LAUENBURG** tillhöra Danmark.

De fria riksstäderna.

33. **FRANKFURT am Mayn**, vigtig handels- och fabriksstad, 2 stora messor, 59t. Säte för tyska förbundssamlingen. Här valdes (stundom äfven kröntes) den f. d. tysk-romerska kejsaren. Området (2 qv. m., 70t.) upptages af landtställena och trädgårdar.

34. **BREMEN**, vid Weser, betydlig handel (linneväfnader till Amerika), tobaksfabr., 50t. Hamnen *Bremerhafen* är vid flodens mynning. Station för den obetydliga tyska krigsflottan, som endast en kort tid fanns till. Området (5 qv. m., 73t.) är ganska bördigt.

35. **HAMBURG**, vid Alsters inflöde i Elbe, Tysklands och europeiska kontinentens största handelsstad, berömd bank, stora fabriker (socker-rafinad), 150t. Hamnen *Kuxhafen* ligger 18 mil från staden vid Elbes mynning. Området (7 qv. m., 188t.) är ett fruktbart marschland.

36. **LÜBECK**, nära Traves mynning i Östersjön, god handel, men numera obetydlig mot fordom, då staden var hanseförbundets hufvudort, 25t. Området (6 qv. m., 47t.), spriddt på 10 ställen, är

i allmänhet bördigt. — Uti dessa städer, hvilkas åldriga sjelfständighet af Wiener-kongressen stadfästades, bekänna de flesta invånarna den lutherska läran. Författningen är mer och mindre demokratisk. Styrelsen handhafves af en senat bestående af valda råds-herrar.

Republiken SCHWEIZ,

720 qv. m.; 2,390,000 inv.

Omgifves af Frankrike v., Italien (Genfersjön och Alperna) s., Tyskland (Rhen) ö. och n.; endast mindre delar ligga söder om Alpernas hufvudkam och norr om Rhen. Schweiz* är Europas mest upphöjda land och genomkorsas i alla riktningar af höga bergsträckor, bildande bredare och smalare dalar. Norra delen upptages af vågformiga högslätter (1200 fot). Alpernas hufvudkedja framgår genom södra delen i vester och öster ifrån toppen *Montblanc* under namn af *Penninska* ell. *Walliser Alperna* med passet *stora St. Bernhard* till *Monte Rosa* och vidare under namn af *Lepontiska Alperna* med passet *Simplon* till *St. Gotthard* med *Furka toppen* och af *Rhetiska Alperna* till *Ortle Spitz*. Ifrån centralpunkten *St. Gotthard* utgå flera bikedjor: a) *Berner-Alperna* med topparna *Schreckhorn*, *Finster Aarhorn* och *Jungfrau* till *Genfer sjön*; b) *vestra Urner* och *Unterwalder Alperna* emellan *Aar* och *Reuss*; c) *östra Urner Alperna* (högsta toppen *Tödi*, (1000 f.), *Glarner* och *St. Gallner Alperna*, norr om öfra Rhen. Ifrån rhetiska kedjan utgå *Graubündler Alperna* mot n. o. emellan Rhen och Inn. Längs gränsen mot Frankrike sträcker sig *Jura* i flera parallellkedjor. Schweiz är rikt på sjöar och ger upphof åt flera strömmar, hvilka utflyta till vidt åtskiljda haf: Nordsjön, Medelhafvet, Adriatiska hafvet och Svarta hafvet. 1) *Rhen* nedrinner med 2 källarmar från *St. Gotthard* på en upphöjning af 7000 f. Efter deras sammanflöde upptages h. en tredje arm och snart tager floden en nordlig riktning till *Bodensjön* (1100 f.), vid landets n.ö. hörn, hvarifrån den sedan framrinner mot vester, bildande flera praktfulla vattenfall.

och lemnar Schweiz vid Basel (720 f.). Af dess många tillflöden äro betydligast *Thur* och *Aar*, hvilken sednare genomrinner *Brienz-* och *Thun-sjöarna*, sedan upptager v. *Saane* och ett tillflöde från *Neufchatel-* och *Biel-sjöarna* samt h. *Reuss*, som genomrinner *Vierwaldstädter-sjön* (1400 f.), och *Limmat* från *Züricher sjön*. 2) *Rhône*, från St. Gotthard (5100 f.), genomrinner dalen emellan Berner och Walliser alperna till den för sina natursköna omgifningar prisade *Genfersjön* (900 f.), och lemnar kort efter sitt utflöde ur densamma Schweiz. 3) *Ticino* nedrinner äfven från St. Gotthard till sjön *Lago Maggiore*, hvars norra del ligger inom Schweiz. 4) *Inn* genomrinner de herrliga *Engaddin-dalarna* i östligaste delen inåt Tyskland. — Klimatet måste till följe af den olika upphöjningen vara mycket olika, hvarföre man inom få timmar kan genomvandra flera klimat ifrån de af evig snö och is täckta bergtopparna till dalarnas botten, som väl hafva en betydlig absolut höjd, men genom solstrålarnas återkastning från fjellens sidor ofta lida af hetta. Der trifvas vinrankor, persikor, aprikoser, kastanjer och mullbärsträd samt ek och bok. Bergslutningarna äro beklädda med löfskogar och foderväxter, så att ännu vid 5000 fots upphöjning boskapen finner rikligt sommarbete, under hvilken tid deras väktare bo i såkallade Sennenhütten (= fäbodar). Högre upp anträffas endast barrträd, alpblommor, moss- och lafarter, tills vid 8500 fot den eviga snögränsen vidtager, ehuru gletscher och moräner sänka sig betydligt lägre. Tidtals nedrasa dessa, äfvensom dundrande snölaviner, och åstadkomma i dalarna stundom stora förödelse, då strömmarna uppdrivas och hela byar begrafvas. Af landets area upptagas 40—50 qv. m. af eviga snö- och isfält, omkr. 30—40 qv. m. af sjöar och ungefär 120 qv. m. af icke odlingsbara berg och ödemarker. Schweizarne äro ett arbetsamt och idogt folk, men jordbruket (hvete, råg, korn, hafra, mais, poteter, vin och frukter) lemnar icke tillräcklig afkastning. Många Schweizare måste söka sin utkomst i främmande länder. Bland näringar intager boskapskötseln första rummet. Hornboskapen är förträfflig och storväxt, mjölkafkastningen riklig och osten den fetaste i Europa. Vattendragen äro fiskrika (berömda laxforel-

ler). Ingen brist är på vilda djur: räfvar, björnar, vargar, loar, hermeliner, röda och svarta ekorrar, floduttrar, hjortar, rådjur, bergharar o. s. v. Egna för dessa alpländer äro murmeldjuret och sjusofvaren; på de högsta fjellarna klättra stenbockar (nu till det mesta utödda) och fjellgetter (*Gemsen*), föremål för en äfventyrlig jagt. Mineralriket är fattigt. Industrin och fabriksverksamheten (bomull, linne, ull, silke, spetsar, ur) äro lifliga i de vstra och norra delarna, hvaremot i sydöstra delen boskapsskötseln tager mesta uppmärksamheten i anspråk. Handeln är anseelig. Boskaps- och skogsprodukter samt fabrikater äro exportvaror; säd och råämnen för fabriker de förnämsta införsartiklar. Ett jernvägsnät att förbinda Italien, Tyskland och Frankrike är under arbete. Fyra hufvudvägar leda öfver Alperna till Italien. Zürich, Bern, St. Gallen och Luzern äro hufvudpunkter för den inre, Genf och Basel för den yttre handeln. — Största delen af befolkningen ($1\frac{1}{2}$ mill.) tillhör den germanska stammen och talar tyska, de öfriga tillhöra den romanska stammen och talas fransyska i vester, italienska s. och romanska (en förderfvad italienska) ö. Tyska är det officiella språket. Största delen af den tyska befolkningen bekänner reformerta läran ($1\frac{1}{2}$ mill.), de öfriga äro mest katoliker. Folkbildningen har i de reformerta kantonerna gjort stora framsteg. För den lärda bildningen finnas 3 universitet och 3 akademiska kollegier. För de sköna konsterna saknas icke bildningsanstalter. Schweiz bildar en förbundsrepublik af 22 kanton, hvar och en med sin egen mer och mindre demokratiska författning och sjelfständiga förvaltning af sina inre angelägenheter. Centralstyrelsen utöfvas af en förbundsförsamling, vald på 3 år, och ett förbundsråd af 7 ledamöter, äfven utsedda på 3 år.

1) SCHWYZ, emellan Vierwaldstätter sjön s.v. och Züricher sjön n., är ett högtbeläget betesland. = *Schwyz*, 5t. — 2) URI, ett vildt bergland kring öfra Reuss, emellan St. Gotthard och Vierwaldstättersjön. Öfver Gotthard är anlagd en 10 mils lång väg, 6600 fot hög. = *Altorf*, 2t. — 3) UNTERWALDEN, en gräsrik bergsbygd söder om Vierwaldstädter sjön. Delas i 2 halfkantoner: *ob dem Walde* och *nid dem Walde*. = *Stanz* i Nidwalden, 3t. — *Sarnen* i Obwalden, 4t. — 4) LUZERN, den 4:de af kantonerna vid Vierwaldstädter sjön,

är i norra delen jemnare och bättre odlad än i södra. = *Luzern*, vid Reuss, handel, 8t. — 5) **BERN**, en af de största och folkrikaste kantonerna (121 qv. m., 458t. inv.). Södra delen, *das Oberland*, är ett vildskönt alpland (Berner Alpena); i n.v. tillstötter Jura. Slätterna i n.o. äro väl odlade och fruktbara. Aar genomrinner i öfra loppet *Oberhasli dalen*, hvars befolkning anses härstamma från Sverige, samt sedan Brienz- och Thunsjöarna; i n.v. ligger Biel-sjön. = *Bern*, vid Aar, centralregeringens säte, univers., siden-, linne- och bomullsfabr., god handel, 25t. — 6) **FREIBURG**, vester om Bern till Neufchatel-sjön, kring fl. Saane. I södra bergsbygden tillverkas den bästa osten (småstaden *Gruyères*). = *Freiburg*, vid Saane, stor Jesuit-skola, 10t. — 7) **NEUFCHATEL** (tyska *Neuenburg*), nordvest om sjön af s. n., fylles af Jura, hvars parallellkedjor bilda 5 hufvuddalar. Den kalkaktiga jorden är tjenlig för odling af vin och frukter. = *Neufchatel*, spets- och ur-fabr., vinhandel, akad. koll., 6t. — 8) **WAADT** (frans. *Pays de Vaud*), ett till största delen lägre bergland, temligen fruktbart, emellan Neufchatel och Genfer sjöarna. Här växer det bästa vinet. = *Lausanne*, i ett skönt läge vid Genfersjön, liflig rörelse, akad. koll., 16t. — 9) **GENEVE** (frans. *Genève*), den starkast befolkade kantonen (5 qv. m., 64t. inv.), kring Genfersjön sydvestra hörn. På den af Rhône genomflutna småkulliga marken omvexla trädgårdar och vinberg. = *Genf*, vid Rhône's utflöde ur Genfersjön, landets största stad, fabr. (fickur och juvelerarearbeten), handel på Frankrike, akad. koll., 31t. — 10) **WALLIS**, den af öfra Rhône genomflutna bergdalen, emellan Berneralperna n., Lepontiska och Penninska s. Öfver Simplon (6200 f.) och stora St. Bernhard (7700 f.) leda konstavägar till Italien. Boskapsskötsel är hufvudsak. = *Sitten* (frans. *Sion*), vid Rhône, 3t. — 11) **TESSIN** (ital. *Ticino*), den enda kantonen på högälpernas södra sluttning, kring öfra delarna af fl. Ticino samt sjöarna Lago Maggiore och Lugano. Klimatet är sydlänst och tillåter mais, fikon och mandel att trivas. = *Lugano*, vid sjön af s. n., vinodling, handel, 4t. — *Bellinzona*, i en herrlig trakt vid Ticino och Gotthardspasset, handel på Italien. — 12) **GRAUBÜNDTEN** (frans. *Grissons*), den till vidden största kantonen (140 qv. m., 90t. inv.) kring Rhens 3 källarmar och Inn. Vilda fjellar omvexla med de täckaste dalar. Vägar till Italien gå vid Splügen (6500 fot hög) och vid Bernina (6200 fot, kan endast befaras med mulåsnar). = *Chur*, nära Rhen, handel på Italien, 6t. — 13) **GLARUS**, kring ån Linth, infallande i Wallenstädter sjön, upptages mest af snöfjellar (Tödi). = *Glarus*, nära ån Linth, 4t. — 14) **St. GALLEN**, vester om Rhen till Wallenstädter och Züricher-sjöarna v. samt Bo-

densjön n., genomflytes af öfra Thur. Temligen fruktbart. Här väfvas de finaste musliner. = *St. Gallen*, nederlagsorten för industritillverkningarna, 11t. — 15) APPENZELL, ett bergland, omslutet af *St. Gallen*, har föga åkerbruk, men stor väfnadsverksamhet. Delas i 2 halfkantoner: *Ausser-Rhoden* och *Inner-Rhoden*. = *Appenzell*, i en utmärkt vacker trakt i *Inner-Rhoden*, 3t. — *Herisau*, i *Ausser-Rhoden*, nederlag för linne- och bomullsfabrikaterna, 7t. — 16) THURGAU, vester om Bodensjön, genomflytes af Thur. Den lågbergiga marken är en bland de fruktbaraste i landét. Klimatet tillåter mandel trifvas. = *Frauenfeld*, nära Thur, 2t. — 17) SCHAFFHAUSEN, den nordligaste kantonen och den enda norr om Rhen, är sädes- och vinrik. = *Schaffhausen*, nära ett Rhens vattenfall, metallfabr., flodfart, 7t. — 18) ZÜRICH, vester om Thurgau, längs Rhen, som upptager Thur. Marken är utom i sydligaste delen temligen slät, väl odlad och fruktbar. Ausenliga bomulls- och sidenfabr. finnas. = *Zürich*, vid Limmats utflöde ur Zürich-sjön, univers., största fabriksstaden i Schweiz, stor handel, 15t. — 19) ZUG, den minsta kantonen (4 qv. m.) vid en sjö af s. n. Södra delen är berg- och skogfyllt, norra småkullig och fruktbar. = *Zug*, sidenfabr., 3t. — 20) AARGAU, söder om Rhen, kring nedra Aar, Reuss och Limmat. Den småkulliga marken afkastar mera säd än någon annan kanton. = *Aarau*, vid Aar, metallfabr., kattunstryckeri, 4t. — 21) BASEL, söder om Rhen, på Juras norra sluttning. Fruktbarheten och industrin äro stora. Består af *Baselstadt* och *Baselland*. = *Basel*, vid Rhens krökning, univers., viktiga fabr. (siden), handel på Tyskland och Frankrike, 22t. — 22) SOLUTHURN, genomflytes i sydöstra delen af Aar. Jura-dalarna äro bördiga och sädesrika. = *Soluthurn*, vid Aar, metall fabr., handel, 4t.

Rütli, i Uri, der på en äng vid Vierwaldstädtersjön edsförbundet ingicks 1307. — *Küssnacht*, i Schwyz, der Gessler blef skjuten. — *Morgarten*, i Zug, på gränsen mot Schwyz, slag 1315. — *Laupen*, i Bern, slag 1339. — *Sempach*, i Luzern, slag 1386. — *Näfels*, i Glarus, slag 1388. — *Granson*, i Waadt, och *Murten*, i Freiburg, slag 1476. — *Yverdun*, i Waadt, bekant genom Pestalozzis († 1827) läroanstalt. — *Habsburg*, ruiner af det fordna slottet, i Aargau. — *Gisikon*, i Luzern, slag 1847, som slutade Sonderbundskriget. — På stora St. Bernhard finnes den högstbelägna (7700 fot) boningsplats i Europa, ett augustinerkloster, der resande gästfritt emottagas.

Historisk öfversigt. Schweiz's första historiska invånare voro Helvetierna af celtiska stammen. Deras land kufvades af Romarena, men under folkvandringarna inkommo Burgunder och Alle-

manner. Dessa kufvades af Frankerna (534) och efter det frankiska rikets delning var Schweiz en beståndsdel af konungariket *öfra Burgund*. År 1032 kom detta rike under tyska kejsaren. Schweiz omfattade flera små herrskaper, stift och fria landtfolkssamfund. Bland de världslige herrarne voro i norra delen mäktigast grefvarna af Habsburg. En af dem, Rudolf, blef Tysklands öfverhufvud 1273. Hans son Albrecht förfor godtyckligt mot de fria menigheterna, hvarföre skogskantonerna vid Vierwaldstädter-sjön: *Schwyz*, *Uri* och *Unterwalden* (Nov. 1307) ingingo ett förbund till försvarandet af sina gamla rättigheter. Detta urkantonernas *edsförbund* (Eidgenossenschaft) är grunden till republiken Schweiz, ty efter segern vid Morgarten (1315) förklarades förbundet vara beständigt och efterhand ingingo flera andra kantoner (mest habsburgiska länder) i förbundet, såsom *Luzern* (1332), *Zürich* (1351), *Zug* och *Glarus* (1352) samt *Bern* (1353). Dessa kantoner utgjorde de 8 gamla orterna, hvartill ännu under medeltiden kommo 5 nya kantoner: *Freiburg* och *Soluthurn* (1481), *Basel* och *Schaffhausen* (1501) samt *Appenzell* (1513). Genom eröfringar och frivilliga inträden utvidgades området, men åt dessa bundsförvandter och undersåtare förunnades icke kantonal-rättigheter. År 1648 erkändes Schweiz vara en från Tyskland afskiljd och oberoende stat. Under och genom franska revolution (1798 och 1803) samt Napoleons bemedling uppstod *helvetiska republiken* och åt *Aargau*, *Thurgau*, *St. Gallen*, *Graubündten*, *Tessin* och *Waadtland* (ell. lemaniska republiken, 1536 eröfrad från Savoyen) gåfvos kantonrättigheter, och genom Wiener-kongressens åtgärd tillkommo kantonerna *Wallis* och *Genf* samt furstendömet *Neufchatel* (tillhörde 1714—1848 konungen i Preussen). De 22, eller genom 3 kantoners delning 25, kantonernas gemensamma styrelse utöfvades af kantonernas deputerade eller landtdagen (Tagsatzung) och under mellantiden af *Vorort* (denna vexlade hvartannat år emellan Zürich, Bern och Luzern), men sedan 1848 tillhör högsta myndigheten den för 3 år valda förbunds församlingen, som består af ständerrådet (44 ledam., 2 från hvarje kanton) och nationalrådet (111 pers., 1 deputerad på 20000 inv). Den egentliga regeringen handhafves af förbundsrådets 7 medlemmar, äfven valda på 3 år af förbunds församlingen, men rådets president och vicepresident utnämnas hvarje år.

Republiken FRANKRIKE.

9,748 kv. m.; 35,400,000 inv.

Gränser: v. Atlantiska hafvet med Franska bugten, n.v. Kanalen ell. La Manche, n.o. och ö. Belgien, Preussen, Rhen-Bajern och Baden (Rhen), Schweiz och Italien (Rhône, Alperna och fl. Var), s. Medelhafvet med Lyonska bugten samt Spanien. Längs spanska gränsen stryka *Pyreneerna* med temligen branta väggar. I öfrigt är östra delen ett bergland, men den större vestra delen upptages af det *franska låglandet*. Man urskiljer i östra Frankrike två bergrader, skiljda genom det af Rhone, Saone och Maas genomflutna låglandet. Den östra och högre kedjans delar äro: 1) *Sjö-, Cottiska- och Savoyer-alperna* (de högsta topparna: *Monte Viso* och *les trois Ellions*, 12—13000 f.), 2) *Jura* (högst 5300 f.) och 3) *Vogeserna* (högsta toppen *Ballon d'Alsace*, 4400 f.) längs Rhen. Den vestligare kedjan utgöras af: 1) *Sevennerna* (högst *Mont Mezene*, 5400 f.) längs Rhône och Saone, 2) *Côte d'Or* (2100 f.) vid Seines källor, 3) *platån vid Langres*, som n.o. sammanlöper med Vogeserna och mot norr fortgår genom 4) *Argonnerwald*, längs Maas, och 5) *Ardennerna* (2000 f.) mot n.v. I från denna kedja gå till det inre Frankrike och mot låglandet: 1) *Auvergne bergen* (topparna *Cantal*, *Mont d'Or* och *Puy de Dome*, 5—6000 f.) emellan Dordogne och Allier, 2) *Forez-bergen* (högst 6100) emellan Allier och Loire samt 3) *Orleanska skogen*, *Mendez- och Arrée-bergen*, norr om Loire till halfön *Bretagne*. — De förnämsta vattendrag äro: 1) till kanalen *Somme*, — *Seine*, upptagande h. *Aube*, *Marne*, de förnade *Aisne* och *Oise*, v. *Yonne*, *Loing*, *Eure*, 2) till franska bugten *Vilaine* på *Bretagne*, — *Loire*, landets största flod, upptagande v. *Allier*, *Cher*, *Vienne*, h. de förnade *Loir*, *Sarthe* och *Mayenne*, — *Charente*, — *Garonne*, med bifloderna *Tarn*, *Lot* och *Dordogne*, efter hvars inflöde floden kallas *Gironde*, — *Adour*, 3) till Medelhafvet *Rhône*, som inkommer segelbar från Schweiz och sedan upptager h. *Saone* med bifloden v. *Doubs* från

Jura, v. *Isère* och *Durance*, — *Var*, samt 4) en del af mellersta *Rhen*, som upptager *Ill*, öfra delarna af *Mosel* (här *Moselle*) och *Maas* (här *Meuse*), öfra loppet af *Schelde* (*Escaut*). Af landets många kanalänläggningar må nämnas *Languedoc* ell. *syd-kanaln* från *Garonne* (st. *Toulouse*), som här blir segelbar, till lyonska bugten, *central-kanaln* (*canal du centre*) emellan *Loire* och *Saone*, *burgundiska kanaln* emellan *Saone* och *Yonne*, *Rhone-Rhenkanaln* emellan *Doubs* och *Rhen*, *Briare kanaln* emellan *Loire* och *Loing*, *Quentinkanaln* emellan *Seine* och *Schelde*.

Klimatet är i allmänhet mildt, behagligt och helsoamt samt för växtligheten gynnande; i norra delen är luften något kall och fuktig; i södern torr, het och utan vinter, utom då nordvestvind (*mistralen*) medför strängare kyla; endast i *Alpernas* och *Pyreneernas* högre bergstrakter kunna vintrarna kallas kalla och vegetation fattig. Sjöluftens inflytande på sommarvärmens förminskning förmärkes deruti att t. ex. vingränsen är i vestern 47°, i östern 50°, och maisgränsen i vestern 45°, i östern 48°. Jordmännen är i allmänhet bördig; undantag göra *Auvergnes-bergland*, *les Landes*, hedarna längs kusten söder om *Gironde*, *la Crau*, kisellandet öster om *Rhone*, *Sologne*, flygsandslandet emellan *Loire* och *Cher*. Jordbruket är hufvudnäring och gifver utkomst åt $\frac{2}{3}$:delar af befolkningen, men bedrivs endast i nordligaste delen med någon större omtanke; i allmänhet är afkastningen icke utöfver behovet. Allmännaste sädeslagen äro hvete och råg; i södern erhålles mais och hirs; i bergstrakterna odlas korn, hafra och poteter; i södra delens sädesfattigare landskap ätes kastanjer som bröd af det fattigare folket. I norra delen odlas mycket lin, hampa, oljeväxter samt vitbetor för sockerberedning. Frankrike och Ungern äro de vinrikaste länder i Europa. Omkr. 400 qv. m. upptagas af vingårdar; landskapen *Bourgogne* och *Champagne* lemna de förnämsta af landets 250 vinsorter. I södern hafva mulbärsträden god trefnad och är silkesskötseln en vigtig näring, dock fyller den icke behovet, utan tillförsel från *Italien* erfordras. Sydligare vidtager olivekulturen, äfvensom der trifvas fikon, citroner, apelsiner, pomeranser, mandel. I norra delen intager odlingen af trädgårds-

frukter ett högt rum såsom landtmannanäring. Af frukterna (äpplen, päron, plommon) beredes mycket cider. Gran, furu och lärkträd bilda skogarna i berglandet, ek, bok och kastanjer på låglandet, men i allmänhet äro skogarna mycket utödda, hvarföre man i sednare tider börjat egna sin uppmärksamhet på skogshushållning. Boskapskötseln står icke högt och ängsskötseln är mycket försummad. Af mineralier äro jern och stenkol de viktigaste, men i det hela är bergsbruket föga betydande. Frankrike lemnar af alla länder i Europa det mesta alun. Salt erhålles från källor, men än mera genom afdunstning från hafsvattnet. Trakten kring nedra Cher fyller till stor del Europas behof af flintor. Vid vestra kusten fångas sill, ostron och sardeller samt i Medelhafvet thunfisk. Deltagandet i kabiljåfisket vid New-Foundland och i hvalfiskfångsten på de kalla hafven är i aftagande. Industrin är drifven till betydlig höjd. Fabriken lemnar förnämligast bomulls-, ylle-, linnne-, hamp- och Europas förnämsta sidentyger, spetsar, tapeter samt galanteri- och mode-varor. Till sin yttre praktfullhet stå de franska fabrikaterna utöfver de engelska. Liffig är såväl den inre handeln på floder, kanaler och jernvägar, som den yttre, hvilken grundar sig på de mångfaldiga industrialstren, vin, frukter, salt, oliveolja o. s. v. — Största delen af befolkningen utgöres af *Fransoser* (32 mill.), en blandning af celtiska, romerska och germaniska folk. I öfrigt finnas *Tyskar* (2 mill.) n.o., *Bretons* (1 mill.) n.v., *Basker* s.v., *Italianare* s.o., *Judar* och *Zigenare* öfverallt. De flesta inv. bekänna katolska religion (28 mill.); dessutom finnas reformerta (5 mill.) och lutheraner (öfver 2 mill.). Folkbildningen behöfver ännu mycken förbättring och omvårdnad, särdeles i södra och vestra delarna. I spetsen för den lärda bildningens befordran står universitetet i Paris hvarunder lyda 26 universitets-akademier ell. fakulteter samt en mängd kollegier och skolor. För de sköna konsterna och för teknisk färdighet finnas många berömda inrättningar. I spetsen för staten står nu en på 10 år vald ansvarig president. I anseende till den inre förvaltningen är staten indelad i 86 departementer under prefekter, men i det följande afses den historiska indelningen.

ISLE DE FRANCE, en bördig landsträcka kring mellersta Seine och dess bifloder Marne, Aisne och Oise. ¹⁾ = *Paris*, vid Marnes mynning, h.stad och regeringens säte, näst Londen Europas folkrikaste stad och i många afseenden att anse som den bildade världens medelpunkt, universitet (till åldern det andra i Europa, stiftadt 1206), flerfaldiga fabr. (smycken, modevaror, ypperliga schalar), stark handelsrörelse, 1 mill. inv. Af praktbyggnader må nämnas: kyrkan *Notre Dame*, det f. d. kongliga slottet *Tuileries*, presidentens residens, *Louvren* med herrliga konstsamlingar, *Palais royal*, i hvars gallerier en mängd konstnärer och köpmän hafva sina bodar, *Elysée*, *Invalidhotellet* med Napoleons graf. — *Versailles*, en af rikets vackraste städer, det f. d. kongliga slottet är nu ett nationalmuseum, 30t. — *Sevres*, utnärkt porslinsfabrik, 4t. — *St. Quentin*, vid Somme, fina väfnader (linon, gazer, basin), 21t.

Soissons, slag 486. — *Crespy*, fred 1544. — *Vervins*, fred 1598. — *Laon*, slag 1814.

FRANSKA HENNEGAU och FLANDERN, nordligaste delen, vid kanaln och Schelde. Hennegau, vid Ardennerna, har jern- och stenkolsgrufvor. Flandern är den sädesrikaste provinsen och uppodlad som en trädgård. ²⁾ = *Cambray*, vid Schelde, batistväfnad (cambric), 20t. — *Valenciennes*, vid Schelde, väl befäst, batist och de finaste spetsar tillverkas, 22t. — *Lille (Byssel)*, stark fästning, fabr., handel, 80t. — *Dunkerque* ell. *Dünkirchen*, vid hafvet, god hamn och handel, utsänder skepp på hvalfiskfångst, akademi, 26t.

Bovines, slag 1214. — *Gravelingen*, slag 1558. — *Mont-Cassel*, slag 1677. — *Malplaquet*, slag 1709.

ARTOIS, vid kanaln, en af rikets bördigaste delar. ³⁾ = *Calais*, vid Pas de Calais, öfverfartsort till England, 12t. — *Boulogne*, vid kanaln, besökta sjöbad, utsänder skepp på sill- och hvalfiskfångst, 30t. — *Arras*, tapet- och spetsfabr., 26t.

Azincourt, slag 1415.

PICARDIE, kring Somme, fruktbart och väl odladt. ⁴⁾ = *Amiens*, vid Somme, sammets- och bomullsfabr., akademi, 50t.

Crecy, slag 1346. — Slottet *Ham*, bekant statsfångelse.

NORMANDIE, längs kanaln, kring nedersta Seine. Vestra delen är ett betesland och har stora boskapshjordar (goda hästar); den östra är sädesrik. Lin, hampa, äpplen och päron odlas ymnigt. ⁵⁾ =

1) Departementer: *Seine, Seine et Oise, Seine et Marne, Aisne, Oise*. — 2) *Nord*. — 3) *Pas de Calais*. — 4) *Somme*. — 5) *Seine férieure, Eure, Orne, Calvados, Manche*.

Rouen, vid Seine, liflig handel såsom hamn till Paris, bomullsfabr., akademi, 100t. — *Havre de Grace*, vid Seines mynning, 3:dje handelsstaden, tager liflig del i hvalfiskfångsten, 30t. — *Caen*, vid Orne, blomsterkultur, hästhandel, spetsfabr., akademi, 45t. — *Cherbourg*, örlogshamn af andra rangen, den enda vid kanaln, 20t. — *Elboeuf*, vid Seinen, klädesfabrikationens hufvudort, 12t.

Ivry, slag 1590. — *Kap la Hogue*, sjöslag 1692.

BRETAGNE, halfön emellan kanaln och franska bugten, genomflytes af Vilaine och nedra Loire. Skogar, hedar och moras intaga stora sträckor; jordmänen är föga passande till sädesodling. Boskapsskötseln är vigtig. Bretonerna tala en celtisk dialekt. ⁶⁾ = *Rennes*, vid Vilaine, Bretagnes f. d. hufvudstad, smörhandel, akademi, 40t. — *St. Malo*, liflig handel, 10t. — *Brest*, rikets vigtigaste krigshamn, 33t. — *L'Orient*, örlogshamn af 2:dra ordningen, handel på Indien, 22t. — *Nantes*, nära Loires af sand uppgrundade mynning, en af rikets förnämsta fabriks- (kattuner) och handelsstäder, 83t.

Halfön *Quiberon* är bekant genom det misslyckade emigrant-företaget 1795.

PORTOU, kring Vienne. Kustlandet VENDÉE är fullt af skogar. Åkerbruket är ringa; stark boskapsskötsel idkas (rikets bästa mulåsnor). ⁷⁾ = *Poitiers*, akademi, 25t.

Vouillé, slag 507. — *Maupertuis*, slag 1356.

ANGOUMOIS med kustländerna AUNIS och SAINTONGE genomflytas af Charente. Vinkultur och beredning af hafssalt äro hufvudnäringar. ⁸⁾ = *La Rochelle*, befäst sjöstad, liflig handel med kolonierna, 16t. — *Rochefort*, vid Charentes mynning, stor krigshamn och stora förråder för flottan, 16t. — *Angoulême*, vid Charente, beredning af likörer och cognac (drufbränvin), 19t.

GUIENNE, kring Garonne, Dordogne, Lot och nedra Tarn. Yppigt fruktbar är Garonnedalen; det öfriga är föga bördigt. Hufvudnäring är vin- och fruktodling. Les Landes äro sparsamt beväxta af ljung, furur och korkekar. ⁹⁾ = *Bordeaux*, 10 mil från Garonnes utlopp, rikets andra handelsstad, utskeppningsort för sydvästra Frankrikes viner och frukter (plommon och sviskon), akademi, 120t. — *Montauban*, vid Tarn, ylle- och sidenfabr., akademi, 27t.

6) *Ille et Vilaine, Cotes du Nord, Finisterre, Morbihan, Loire inférieure*. — 7) *Vendée, Deux Sevres, Vienne*. — 8) *Charente, Charente inférieure*. — 9) *Gironde, Dordogne, Lot et Garonne, Lot, Aveyron, Tarn et Garonne*.

Medoc, Sauterne, Saint-Emilion, Chateau-Margot, Graves m. fl., berömda vinorter.

GASCOGNE, kring Adour, jemte de pyreneiska berglandskaperna FRANSKA NAVARRA och BÉARN. Vinkultur är hufvudnäring. Landbefolkningen talar baskiska språket.¹⁰⁾ = *Bayonne*, vid Adours mynning, handel med vin och brännvin, skinkor, skeppsvirke från Pyreneerna och terpentin från hedarna, 16t. Här uppfunnos hajoneterna. — *Pau*, i Béarn, akademi, 14t. Födelseort för 2 märkvärdiga konungar: Henrik 4:de i Frankrike och Carl 14:de Johan i Sverige.

FOIX och ROUSSILLON, romantiska berggländer på Pyreneernas östra del, rika på vin och finulliga (spanska) får. Här finnas äfven angoriska och tibetanska schalgetter. Språket är en spansk munart.¹¹⁾ = *Perpignan*, vid hafvet, god handel med landets produkter (vin, silke, ull, jern, boskap), 20t.

LANGUEDOC utbreder sig n.v. och n. om lyonska bugten kring öfra Garonne, Lot, Tarn, Allier och Loire till Rhône. Den stenbundna och torra marken är föga tjenlig för jordbruk. Vin-, silkes- och olivekultur äro hufvudnäringar.¹²⁾ = *Toulouse*, vid Garonnes och syd-kanalns förening, stort kanongjuteri, ylle- och läderfabr., handel på Spanien, akademi, 83t. — *Carcassone*, vid fl. Aude, klädesfabr., 22t. — *Montpellier*, nära hafvet, i ett skönt och sundt läge, hvarföre den mycket besökes af sjuklingar, akademi, betydlig fabriks- och handelsrörelse, 40t. — *Cette*, på en landtunga, salthandel, 11t. — *Nimes*, sidenfabr., akademi, 49t. — *Beaucaire*, vid Rhone, stor marknad, 10t.

Annonay, luftbalongens upptäckt 1783.

PROVENCE jemte AVIGNON, VENAISSIN och ORANGE (Oranien) utgöra det torra och bergiga kustlandet emellan Rhône och Var; genomflytes af Durance. Odling af silke, oliver och andra sydfrykter utgör hufvudnäringen. På Rhône's sandiga deltaland (la Camargue) idkas boskapsskötsel.¹³⁾ = *Arles*, vid Rhône's strömklyfning, sidenfabr., handel, 23t. — *Aix*, akademi, 28t. Här pressas den smakligaste oljan i Europa. — *Marseille*, vid hafvet, rikets största handelsstad, den förnämsta stapelplatsen vid Medelhafvet, flerfaldiga fabr., 168t. — *Toulon*, vid hafvet, örlogshamn af 1:sta ordningen och stora förråder för medelhafs-flottan, 45t. — *Hières*, vid hafvet, be-

10) *Les Landes, Gers, Hautes Pyrénées; Basses Pyrénées.* — 11) *Arriege; Pyrénées orientales.* — 12) *Aude, Haute Garonne, Tarn, Hérault, Gard, Lozère, Haute Loire, Ardèche.* — 13) *Bouches du Rhône, Var, Basses Alpes; Vaucluse.*

römd för sitt herrliga klimat, det mildaste i riket, sina pomeranslunder och öfriga sydfrukter (oranger, limoner, granater, mandel, sockerrör), 8t. — *Avignon*, vid Rhône, var en tid påfveresidens, sidenväfnad, 34t. — *Orange*, prinsarnes af Oranien stamort, norr om Avignon, nära Rhône.

Frejus, härifrån fördes Napoleon till Elba. — *Cannes*, här landsteg Napoleon, då han kom från Elba.

DAUPHINÉ, berglandet kring Isère, emellan Rhône och Alpena. Dalarna äro betesrika samt beväxta af vinrankor, mandel- och valnötsträd.¹⁴⁾ = *Grenoble*, vid Isère, akademi, likör- och handskfabr., 32t.

Vienne, kyrkomöte 1312.

LIONNAIS, vester om Rhone och Saone, kring Sevennerna och Forez-bergen, hvaremellan Loire flyter. Dalarna äro herrliga och vinrika. Tillgången på koppar, stenkol och flintor är betydlig.¹⁵⁾ = *Lyon*, vid Rhones och Saones förening, rikets 2:dra stad, Europas yppersta sidenfabr., handel på Italien, Schweiz och Tyskland, akademi, 220t. — *St. Etienne*, en af rikets största fabriksstäder (särdeles i metaller, stora vapenfabr.), 47t.

AUVERGNE, ett magert bergland med en mest af lava höljd jord. Dalen *Limagne*, kring Allier, är herrlig. — LIMOUSIN och MARCHE, vackra berglandskap kring Vienne och dess biflod Creuse. — Boscapskötsel är hufvudnäring; slagtboskap och hästar utföras. En stor del af innevånarna måste utvandra på arbetsförtjenst; kastanjer och valnötssolja ersätta bröd och smör.¹⁶⁾ = *Clermont*, vid foten af Puy de Dome, stor fabriksrörelse, nederlag för handeln emellan norra och södra Frankrike, akademi, 35t. — *Limoges*, vid Vienne porslinsfabr., god handel, akademi, 33t.

BOURBONNAIS, NIVERNAIS och BERRY intaga hjertat af landet kring mellersta Loire och nedra Allier samt delar af Cher och Creuse. De hafva god tillgång på skog, jern och stenkol, samt vin. Fåren i Berry gifva den bästa ull i riket¹⁷⁾. = *Moulins*, vid Allier, knifsmiden, 16t. — *Nevers*, vid Loire, rikets största fajansfabr., 18t. — *Bourges*, klädesfabr., akademi, 26t.

TOURAINÉ, kring Loire, Cher och Vienne, är ett rikt fruktland. Frankrikes trädgård. Vid Cher är ett af de rikaste flintlager. — ANJOU, kring mynningen af de förenade Loir, Sarthe och Mayenne, är

14) *Drôme, Hautes Alpes, Isère*. — 15) *Rhône, Loire*. — 16) *Puy de Dome, Cantal; Corrèze, Haute Vienne; Creuse*. — 17) *Allier; Nièvre; Cher, Indre*.

fruktrikt i södra delen, i den norra ett betesland. — MAINE och PERCHE är betesländer (goda hästar) kring öfra Mayenne och Sarthe.¹⁸⁾ = *Tours*, vid Loire, sidenfabr., sviskonhandel, 28t. — *Angers*, vid Mayenne, akademi, fabr. och handel, 40t. — *Le Mans*, vid Sarthe, vaxljusstöperier, 25t.

ORLÉANAIS, kring Cher, Loire, Loing, Briare-kanaln och Eure, är i norra delen ganska fruktbart; den södra upptages af flygsandslandet Sologne.¹⁹⁾ = *Chartres*, vid Eure, sädeshandel, 15t. — *Orléans*, vid Loire, anseelig fabriks- och handelsrörelse, akademi, 44t.

BOURGOGNE (tyska *Burgund*), på båda sidor om Côte d'Or, på hvars kullar de ädla Bourgogne-vinerna växa. De af lägre kullar ojemnade slätterna äro sädesrika. Genom nordvestra delen rinner Yonne, Seine och burgundiska kanaln, genom den sydöstra Saone och centralkanaln.²⁰⁾ — *Dijon*, vid Ouche, akademi, vinhandel, 28t. Re f. d. hertigarnes residens.

Chatillon, underhandlingar 1814.

FRANCHE-COMTÉ skiljes genom Jura från Schweiz och genomflytes af Saone och Doubs. Jern och stenkol finnas.²¹⁾ = *Besançon*, vid Doubs, urtillverkning, jernmanufakt., akademi, 32t.

CHAMPAGNE genomflytes af Seine, Aube, Marne och Aisne. Det nedanom Côte d'Or, Ardennerna och Langres-platån sig utbredande lägre landet har kalk- och kritjord, som är föga sädesrik, men producerar ädelt vin.²²⁾ = *Troyes*, vid Seine, som här blir segelbar, Champagnes f. d. hufvudstad, 28t. — *Epernay*, vid Marne. I neyden erhålles det bästa vinet. — *Rheims*, franska konungarnes f. d. kröningsstad, kasimirs- och schalfabr., vinhandel, 40t.

Rocroy, slag 1643. — *Valmy*, kanonad 1792. — *Brienne*, slag 1814. I härvarande krigsskola erhöi Napoleon sin bildning. — *Arcis sur Aube*, slag 1814. — *Chalons sur Marne*, slag 451.

LORRAINE (tyska *Lothringen*), ett stenbundet, skogrikt landskap. vester om Vogeserna, genomflytes af Meuse och Moselle med dess biflod Meurthe.²³⁾ = *Verdun*, vid Meuse, 10t. — *Toul*, vid Moselle. 8t. — *Metz*, vid Moselle, starkt befäst, fabr., handel, akademi, 48t. — *Nancy*, vid Meurthe, akademi, 40t. De f. d. hertigarnes residens,

Demremy, vid öfra Meuse, orleanska flickans fädernehem.

ALSACE (tyska *Elsas*), ett vackert och väl odladt land emellan Vo-

18) *Indre et Loire; Mayenne et Loire; Mayenne, Sarthe* — 19) *Eure et Loir, Loir et Cher, Loiret*. — 20) *Yonne, Côte d'Or, Saone et Loire, Ain*. — 21) *Jura, Doubs, Haute Saone*. — 22) *Haute Marne, Aube, Marne, Ardennes*. — 23) *Meuse, Moselle, Meurthe, Vosges*.

geserna och Rhen, som upptager Ill. Språket är tyskt.²⁴⁾ = *Strassburg*, nära Ills mynning, starkt befäst, univers., vigtig fabriksstad, liflig handel på Tyskland, 70t. Stadens domkyrka (Münster) är ett herrligt verk af den götiska byggnadskonsten. Här uppfanns boktryckerikonsten.

Breisach, känd ur 30-åra krigets historia. — *Ensisheim*, slag 1674.

CORSICA, ö i Medelhafvet, skiljd från Sardinien genom *Bonifacio-sund*, fylles af berg (6—8000 f.). Den östra och bredare sluttningen är flack och sandig, den vestra är brantare och har sönderskuren kust. Jorden är bördig, men vårdslösad; betesmarkerna goda; skogarna vidsträckta. Hufvudnäringar äro boskapsskötsel (får), fiske, odling af vin och sydfruktur samt skogshandtering (skeppstimmer). Befolkningen (230t.) är italiensk och obildad.²⁵⁾ = *Ajaccio*, god hamn, 11t. Napoleons födelseort 1769. — *Bastia*, f. d. hufvudstaden, 14t.

Utländska besittningar (5700 qv. m.; 4 mill. inv.). I Afrika; *Algerien*, kolonier på nordvestra kusten (Senegambien) och på ön Madagaskar, ön *Reunion* (f. d. *Bourbon*) i indiska hafvet. — I Asien, på vestra indiska halfön: ön *Mahé* v., *Karikal*, *Pondicheri* och *Chandernagor* ö. — I Australien: *Marquesas-öarna*. — I Amerika: *Cayenne* (en del af Guyana), öarna *Guadeloupe*, *Martinique* m. fl. i Vestindien samt fiskaröarna *Pierre* och *Miquelon*, vid Newfoundland.

Historisk öfversigt. Frankrike utgör största delen af det fordna *Gallia transalpina*. Cæsars fälttåg (58—52 f. Kr.) lade det under Rom, hvars språk och kultur blefvo rådande. Under folkvandringarna nedsätta sig flera germaniska folk, såsom *Westgöter* s.v., *Burgunder* s.o., *Franker* n. Af dessa blefvo Frankerna de herrskande; de togo Roms återstående besittningar i nordvestra delen (486), undanträngde *Westgöterna* till pyreneiska halfön (507) och kufvade *Burgunderna* (534), hvarjemte de underlade sig flera folk i vestra Tyskland. Området vester om Maas kallades *Neustrien* (Paris) och öster derom *Austrasien* (Metz). Då frankiska riket genom fördraget i Verdun (843) delades, uppstod af länderna vester om Rhône, Saone, Maas och Schelde det *Vest-frankiska* riket, som bestod af 7 stora vasalldömen: grefskapet *Flandern*, hertigd. *Francien* eller

24) *Haut-Rhin*, *Bas-Rhin*. — 25) *Corse*.

Ile de France, Normandie (så kalladt efter de 911 invandrande nordiska vikingarna) och *Guienne* eller *Aquitaniën*, grefsk. *Toulouse*, hertigd. *Burgund* och grefsk. *Champagne*. År 987 blef hertigen af *Francien*, *Hugo Capet*, vald till öfverkonung. Nu började den långvariga striden emellan den monarkiska principen och feodalaristokratien, genom hvars slutliga kufvande ett ordentligt statssystem uppkom och under öfverregentens omedelbara styrelse kommo efterhand de förut nästan suveräna vasallstaterna, såsom *Vermandois* (landet kring Oise och Somme) och *Auvergne* (omkr. 1200), *Toulouse* (1229 och 1272), *Champagne* (1361), *Languedoc* (1350), *Guienne* och *Normandie* samt andra delar af vestra Frankrike, hvilka tillhört konungen i England (1450) *Burgund* (1477) efter Carl den djerfves död, halfön *Armorika* eller *Bretagne*, (1491), *Anjou* och *Maine* (1481), o. s. v. Länderna öster om Rhône och Maas till Alperna och Rhen föllo vid delningen 843 till riket Italien, men redan 855 uppstodo deraf 2 egna riken: konung. *Burgund* s. och hertigd. *Lothringen* n. Detta sednare rike kom snart till Tyskland och sönderföll sedan i flera små delar, hvaraf Frankrike efterhand vunnit biskopsdömena *Metz*, *Toul* och *Verdun* (1556), *Elsas* (1648 och 1697) och *Lothringen* (1766). Några af de till Burgund hörande landskap hafva äfven kommit till Frankrike, såsom *Lionnais* (1310), *Dauphiné* eller *Delphinatet* (1349) genom testamente af siste grefven (kronprinsen skulle deraf bära titel) och *Provence* äfven genom testamente (1481), men *Franche Comté* kom under hertigen i Burgund och (1477) jemte *Flandern*, *Artois* och de neder-Lothringiska länderna till släkten *Habsburg* och (1556) till Spanien, som till Frankrike efterhand (1659—1679) förlorat *Artois*, stycken af *Flandern*, *Hennegau* och *Luxemburg* samt *Franche Comté* eller frigrefskapet *Burgund*. Carl den store hade äfven gjort eröfringar i Spanien, men dessa gingo snart förlorade för det frankiska riket och de sjelfständig-blefna ståthållarena tillskansade sig äfven värde norr om pyreneiska bergen: konung. *Navarra*. *Henrik af Bourbon*, konung öfver den på norra sidan Pyreneerna liggande delen af Navarra, uppsteg 1589 på Frankrikes thron, då landet förenas med Frankrike. *Roussillon* förvärfvas från Spanien (1659). År 1714 erhålles *Oranien* af konungen i Preussen. *Corsica* ägdes omkr. 800 af Araberna, togs så af handelsstaden Pisa, som 1299 förlorade den till Genuesarne, hvilka 1768 sålde den åt Frankrike. *Avignon* och *Venaissin* tillhörde Påfven, som 1797 måste afstå dem. Under de genom fransvska revolutionen och Napoleons all-

1) Provinser: *Madrid*, *Toledo*, *Mancha* (tscha) ell. *Ciudad Real*, *Cuenca*, *Guadalaxara*.

ste dessa återlemnas. De en tid betydliga besittningarna i Amerika och Asien hafva förlorats åt England. År 1830 påbörjades eröfringen af Algier. År 1848 förklarades Frankrike för republik och i snetsen för staten sattes en på 4 år vald president. Valet följde

franska revolutionens brorsson *Ludvig Napoleon*, som genom en

vidsträckt myndighet på

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

en

dalusiska låglandet, på hvars södra sida landet höjer sig upp till *Sierra Nevada*, som med flera snötappar (*Mulhacen*, halföns högsta spets, 10,950 f.) åtföljer Medelhafs-kustlandet och utlöper i *Gibraltars* och *Tarifas* uddar. Den östra och smalare sluttningen, i norr begränsad af *Pyreneerna*, hvilka höra till Europas högsta och vildaste fjell, genomflytes af *Segura*, *Xucar* (kschukar), *Guadalaviar* samt den betydligare *Ebro*. Denna genomströmmar *Aragoniska låglandet* och upptager v. *Aragon* och *Segre* samt h. *Xalon*, kommande från bergklumpen *Albarracin*, der äfven *Tajo*, *Xucar* och *Guadalaviar* hafva sina källor. De inre högslätterna äro till större delen sandiga och skoglösa; på stora sträckor finner man endast förtorkade olivträd, ljungartade växter och väluktande blomster. De äro njuggt bevattnade, lida om vintern af köld, men under sommarn af heta nätter samt af brist på regn, hvarigenom kornet bristen på skogar, som i sin

serien af Iberiska kedjan) skiljas Duero och Ebro i deras öfra lopp.

1) Provinser: *Madrid*, *Toledo*, *Mancha* (tscha) ell. *Ciudad Real*, *Cuença*, *Guadalaxara*.

samt i öfrigt ganska talrika bildningsanstalter, men de äro af föga inflytande på massan af nationen, som i intellektuellt afseende står på en låg ståndpunkt (i Spanien besökas de offentliga läroanstalterna af 17 och i Portugal af 10 bland 100 i skolåldern varande barn). Men icke allenast den intellektuella kulturen, utan äfven öfriga kulturgrenar, den fysiska, tekniska och sedliga, äro i förfall i de båda rikena, hvilka hafva en af ständer (cortes) inskränkt monarkisk statsform.

1. Konungariket SPANIEN.

8446 qv. m.; 14 mill. inv.

Östra och största delen af halfön, emellan Frankrike och Biscaya viken n., Atlantiska hafvet och Portugal v. samt Medelhafvet s. och s.o. Af landets area anses $\frac{5}{6}$:delar vara odlingsbara, men deraf är icke ens tredjedelen uppodlad. Håglösheten är stor och den stolta nationen försakar de njutningar, som måste köpas genom arbete. I äldre tider var jordbruket blomstrande, men har sedan så förfallit att betydlig mängd främmande säd måst införas, dock har det de sednare åren åter så vida stigit att sädesskörden fyller behofvet. Allmännast odlas hvete, i öfrigt mais, hirs och bönor, men föga råg och mest för boskapens behof. Vinkulturen är allmän och lemna landets vigtigaste utförsartikel. De alster af jordbruket som lemna öfverskott till utförsel äro olja, mandel, russin (torkade drufvor), kastanjer och andra frukter. För boskapsskötsel egnar sig landet mycket väl, men äfven denna näringsgren, som i sin mån varit ett hinder för jordbrukets uppkomst, bedrifves med föga omsorg, och det ehuru landets hästar (af arabisk ras), muldjurar och får (merinos-fåren) höra till de mest berömda.

hvertill ännu kommer en felaktig behandling. Fisket fyller icke heller behovet. Bland vilda djur må nämnas vildsvin, vildkattor, björnar m. fl. i bergstrakterna. Stor är rikedomerna på metaller, men bergsbruket har varit försummadt och först de sednaste åren har man deråt åter börjat egna någon uppmärksamhet. Spanien lemnar hälften af Europas silfvertillverkning och i öfrigt guld, qvicksilfver, bly, jern, koppar, stenkol, berg- och hafssalt. Industri och fabriker motsvara icke behovet. De viktigaste fabrikerna äro de för sidentyger, tobak (cigarrer) och läder samt papper, bomulls- och linnetyger. Af espartoröret tillverkas tåg, mattor, skor m. m. Den inre handelsförbindelsen är föga betydlig i brist af goda kommunikationsanstalter, oberäknadt den allmänna osäkerheten för röfvarband. Den utländska handeln är mest i andra nationers händer. Till ofvanupptagna utförsvaror kunna läggas salt, tobak, qvicksilfver och korkträd.

Till förvaltningen är landet indeladt i 48 provinser, men här följes en historisk indelnings grund.

1. Riket Castilien.

Konung. NYA CASTILIEN intager midten af landet kring öfra Tajo, Guadiana och Xucar emellan Guadarrama, Morena och det kopparrika Albarracin. Högslätten är torr, kal, föga fruktbar samt mer och mindre vanhäfdat. Östra delen *Cuença* är nästan öckenlik.¹⁾ = *Madrid*, på en småkullig slätt vid ån Manzanares, h. stad och regeringens säte, välbygd, medelpunkt för rikets vetenskap och konst samt det inre landets handel, betydlig industri (tobaksfabr.), 260t. I närheten n.v. ligger *Escorial*, ett af de praktfullaste slott, hvars uppförande kostat 5 mill. dukater. — *Toledo*, vid Tajo, rikets förste erkebiskop, univers., 15t. — *Almaden*, Europas förnämsta qvicksilfvergrufvor, 10t. — *Guadalaxara*, vid Henares, klädesfabr., 20t.

Talavera de la Reyna, vid Tajo, slag 1809.

Kngr. GAMLA CASTILIEN, en torr, kal och vanhäfdat högslätt norr om den föregående till Biscaya viken. Genom *Occa berget* (norra delen af iberiska kedjan) skiljas Duero och Ebro i deras öfra lopp.

1) Provinser: *Madrid*, *Toledo*, *Mancha* (tscha) ell. *Ciudad Real*, *Cuença*, *Guadalaxara*.

Dueros stränder äro bördiga. Stor fårskötsel. ²⁾ = *Segovia*, ullhandel (nejdens får hafva den finaste ullen), klädesfabr., 13t. — *Soria*, vid Duero, ullhandel, 6t. I närheten finnas spår af det f. d. *Numantia*. — *Burgos*, vid foten af *Occa*, ullhandel, 14t. — *Santander*, vid hafvet, vigtig handel, 20t.

Furstl. **ASTURIEN**, ett högt bergland med djupa och trånga dalar vid *Biscaya* viken. Invånarena äro högmodiga och anse sig som en slags adel, emedan deras land, som icke varit kufvadt af *Morerna*, är monarkiens vagga och de sjelfva äro oblandade *Westgötiska* afkomlingar. ³⁾ = *Oviedo*, univers., 10t. — *Gijon*, vid hafvet, monarkiens vagga, 5t.

Kngr. **GALICIEN**, nordvestra hörnet, ett af *Minho* genomflutet bergland med mager jordmån. Befolkningen är idog, idkar boskapskötsel och fiske, odlar vin, lin och frukter samt sysselsätter sig med linväfnad. En stor del måste utvandra på arbetsförtjenst. ⁴⁾ = *Coruña* (runja), förnämsta örlogshamnen, ansenlig handel, 23t. — *Ferrol*, vid en hafsvik, krigshamn, 13t. — *Sant-Jago*, helig valfartsort (Aposteln *Jakob* d. yngres graf), univers., 28t.

Kngr. **LEON** fylles i norra delen af *Asturiska* bergen. Det öfriga är en kal, här och der bördig högslätt, genomfluten af *Duero*. ⁵⁾ = *Valladolid*, (*Valjadolid*), vid *Pisuerga*, univers., fabr., 30t. — *Salamanca*, vid *Tarmes*, f. d. berömdt univers. (till åldern det tredje i *Europa*, stiftadt 1222), 15t.

Ciudad Rodrigo, slag 1812.

Landskapet **ESTREMADURA**, en enformig, temligen bördig men föga odlad högslätt, genomfluten af *Tajo* och *Guadiana*. Är det minst höglända af de inre landskaperna, hvarföre en stor del af *merinos*-hjordarna hit drifvas på vinterbete. ⁶⁾ = *Badajoz*, vid *Guadiana*, gränsfästning, handel, 13t.

Kngr. **ANDALUSIEN**, *Guadalquivir*-dalen, beprisd under medeltiden som en af jordens skönaste och bördigaste delar, och der de fordn vattenledningarna icke fått förfalla, bär marken ännu rika skördar samt de ädlaste frukter. ⁷⁾ = *Jaen* (*kschaen*), vid foten af *Nevada*, silkes- och olivekultur, 20t. — *Cordova*, vid *Guadalquivir*, under medeltiden en af de mest blomstrande städer och *moriska* rikets hufvudstad, häststuteri och hästhandel, läderfabr. (*korduan*), 62t. —

2) *Avila*, *Segovia*, *Soria*, *Burgos*, *Logrono*, *Santander*. — 3) *Oviedo*. — 4) *Lugo*, *Coruña*, *Pontevedra*, *Orense*. — 5) *Leon*, *Palencia*, *Valladolid*, *Zamora*, *Salamanca*. — 6) *Caceres*, *Badajoz*. — 7) *Huelva*, *Sevilla*, *Cordova*, *Jaen*, *Cadiz*.

Sevilla, vid Guadalquivir, ansenlig och rik, ofantliga snus- och tobaksfabr., stor handel med frukter, univers. 91t. — *Cadiz*, på en ö, väl befäst, örlogshamn, före amerikanska koloniernas affall rikets största handelsstad, 53t. — *Xeres de la Frontera*, berömd vinort (Tinto, Sherry), 34t. — *Gibraltar* tillhör England.

Palos, hamn, derifrån Columbus utseglade 1492. — *Kap Trafalgar*, slag 1805. — *Baylen*, bergspass nära Jaen, slag 1808.

Kngr. GRANADA, vid Medelhafvets kust, fylles af Sierra Nevada. Här idkas stor silkeskultur och trifvas de ädlaste frukter, äfvensom pisang, palmer, sockerrör och andra flyktingar från ett tropiskt klimat. Bergen hysa stora rikedomar af guld och silfver. Idoghet och falskhet utmärka invånarena.⁸⁾ = *Malaga*, vid hafvet, vigtig handelsstad (olja, vin, russin och andra frukter, silke), 52t. — *Granada*, vid norra foten af Nevada, sidenfabr., univers.; praktfullt är det väl bibehållne moriska slottet Alhambra; 80t.

Kngr. MURCIA, ett bergländt landskap, hvars dalar höra till rikets bäst odlade trakter. Segura-dalen är en oafbruten trädgård med ädla sydfrukter.⁹⁾ = *Carthagen*a, vid hafvet med en af de bästa hamnar, station för en del af krigsflottan, ansenlig handel, 37t. — *Murcia*, vid Segura, i en högst behaglig nejd, sidenfabr., stor handel (espartovaror), 40t.

Almanza, slag 1707.

2. Riket Aragonien.

Kngr. ARAGONIEN, emellan Pyreneerna och Albarracin, genomflytes af Ebro och Xalon. Ebro-dalens fruktbarhet underhjälpes föga.¹⁰⁾ = *Zaragoza*, på en af olivelunder fullväxt slätt, vid Ebro, siden- och yllefabr., flodfart, univers., 43t. Märkvärdig genom belägringen 1808 och 1809.

Furstd. CATALONIEN, nordöstra kustlandet, fylles i norr af armar från Pyreneerna och genomflytes af nedra Ebro med bifl. Segre. Invånarena äro bland de idogaste i riket, frisinnade och orolige. Afkastningen af säd, vin, olja, bergsalt (vid Cardona) och stenkol samt från siden-, ylle-, bomulls-, linne-, tobaks- och pappersfabrikerna är stor.¹¹⁾ = *Barcelona*, rikets vigtigaste fabriks- och sjöhandelsstad, väl befäst, 120t. — Inom Pyreneiska berglandet ligger dä-

8) *Malaga, Granada, Almeria*. — 9) *Murcia, Albacete*. — 10) *Teruel, Zaragoza, Huesca*. — 11) *Lerida, Gerona, Barcelona, Tarragona*.

len *Andorra* (9 qv. m., 15t. inv.), bildande en halfsuverän republik under Spaniens och Frankrikes öfverhöghet.

Kngr. *VALENCIA*, ett bergländt kustland med förtjusande dalar, genomflytes af Guadalaviar, Xucar och Segura. Är en af rikets bäst odlade delar (de gamla moriske vattenledningarna underhållas), rik på säd, vin, silke, soda och sydfrukt. Stark saltberedning.¹²⁾ = *Valencia*, nära Guadalaviars mynning, bland palmunder och fruktgårdar, stora siden- och pappersfabr., rikets mest besökta universitet (1600 stud.), 66t. — *Alicante*, i en herrlig dal, vigtig sjöhandel, (vin), 25t.

Kngr. *MALLORCA* omfattar de *Baleariska* öarna: *Mallorca* och *Minorca* samt de *Pithyusiska* öarna: *Iviza* och *Formentera*. Dessa öar äro i allmänhet höga med branta, klippfulla kuster. Klimatet är herrligt; tillgången på olja och sydfrukt stor.¹³⁾ = *Palma*, på *Mallorca*, handel, univers., 35t. — *Iviza*, handel med hafssalt.

3. Riket Navarra och de Baskiska provinserna.

Kngr. *NAVARRA*, emellan vestra delen af Pyreneerna och öfra *Ebro*, som här upptager *Aragon*, har sköna och fruktbara dalar. God tillgång på koppar.¹⁴⁾ = *Pamplona*, vid foten af Pyreneerna, starkt fäste, 15t.

Roncevaux (Roncesvalles), pass i Pyreneerna, frejdad strid 778. — *Tudela*, vid *Ebro*, slag 1808.

BASKISKA PROVINSERNA, vid *Biscaya* viken, skiljas genom ån *Bidassoa* från Frankrike. Emellan de järnrika bergarmarna sträcka sig dalar med saftiga betesmarker, der starka hästar och andra boskapsdjur beta. Ett förträffligt lin skördas och i allmänhet odlas det magra landet väl af sin idoga befolkning, hvars nit för bevarandet af sina gamla privilegier (fueros) i sednare tider framkallat många oroligheter.¹⁵⁾ = *San Sebastian*, god sjöhandel, 13t. — *Bilbao*, en af rikets bästa handelsstäder, 18t.

Fasan ön, i *Bidassoa*, fredsslut 1659. — *Vittoria*, slag 1813.

Utländska besittningar (5,200 qv. m., 4 mill. inv.). I *Afrika*: *Presidios* (d. ä. *Ceuta* och 3 andra fästen på Marokkos norra kust), *södra Canariska öarna* (den vinrika *Teneriffa*). — I *Asien*: Generalkapitanatet *Philippinerna* jemte *Mariaberna* i *Australien*. —

12) *Castellon de la Plana*, *Valencia*, *Alicante*. — 13) *Mallorca*. — 14) *Pamplona*. — 15) *Guipuzcoa*, *Biscaya*, *Alava*.

Amerika återstår numera endast Generalkapitanatet *Havanna*, d. ä. öarna *Cuba*, *Portorico* och några af Jungfru öarna.

Historisk öfversigt. Efter en 200-årig hårdnackad strid blef Roms öfvervalde i Hispania fullkomligt afgjort. Under folkvandringarna hitkommo af de germaniska folken *Alaner* och *Vandaler*, hvilka snart öfvergingo till Afrika, *Svever* n.v. och *Westgöter*, hvilka efter sveviska rikets fall (585) beherrskade hela halfön (h. st. Barcelona, sedan Toledo). År 711 öfverkommo från Afrika Araber eller Morer, hvilka efter segern vid Xeres de la Frontera underlade sig hela landet utom Asturiens bergland, der de kristna Göterna lyckades försvara och bibehålla sig (h. st. Gijon efter 791 Oviedo). I medlet af 8:de seklet lösslet sig pyreneiska halfön från det stora kalifatet och bildade ett eget kalifat (h. stad Cordova). I slutet af samma sekel afstås till Carl den store landet emellan Ebro och Pyreneerna, *spanska marken*, som snart gör sig fri från frankiskt öfvervalde. Derutaf bildade sig kngr. *Navarra* och grefsk. *Barcelona* (Catalonien). Genom delning af riket Navarra uppkom (1036) kngr. *Aragonien*, hvarmed Barcelona genom giftermål förenas (1137). Riket Asturien hade emellertid utvidgat sig öfver *Galicien* samt äfven söder om bergen öfver *Leon*, då Leon blir residensstad (914). Kort derefter (932) uppstod ett nytt kristet rike, grefsk. *Burgos*, som sedan kallas kngr. (*gamla*) *Castilien*. Dermed förenas Leon genom giftermål (1230), då således endast 3 kristna stater funnos. Kalifatet Cordova hade emellertid sönderfallit i flera riken, hvilka efterhand råkade i de kristnas händer, såsom *Toledo* ell. *Nya Castilien* (1085), *Badajoz* ell. *Estremadura*, *Cordova* (1236), *Jaen* (1245), *Sevilla* (1248), *Murcia* (1266), *Valencia* (1235), *Mallorca* (1250). Genom giftermål emellan Ferdinand den katolske i Aragonien och Isabella i Castilien förenas dessa två stater under samma regent (1479) och då det sista moriska riket *Granada* föll (1492) och den söder om Pyreneerna liggande delen af Navarra eröfrades (1512), hade kngr. Spanien sitt nuvarande omfång. Dit hörde då redan flera biländer i Europa, såsom ön *Sardinien*, *Neapel* och *Sicilien*, och under 16:de seklet tillkomma hertigd. *Majland* i norra Italien (1535) och de burgundiska länderna (1556) samt en betydlig del af det nyupptäckta Amerika. Nu var Spanien Europas mäktigaste stat under Filip II; men redan genom honom börjar rikets så politiska som andliga förfall. Nederländerna göra sig fria. De öfriga europeiska biländerna förloras under 17:de seklet till Frankrike och i början

af det 18:de afstås de ännu bibehållna åt Österrike. I början af in-nevarande sekel hafva de amerikanska besittningarna bildat sig till sjelfständiga republiker.

2. Konungariket PORTUGAL.

1659 qv. m.; 3,400,000 inv.

Vestligaste delen af halfön, emellan Spanien n. och ö., Atlantiska hafvet s. och v. En stor del af landet upptages visserligen af bergig, torr och ofruktbar mark, men i dalarna är jorden ganska fruktbar. Hafsluften för-mildrar så väl den hetta som den köld, hvilken råder på de spanska högslätterna. Klimatet är ett af de behagligaste och vegetation en af de yppigaste i Europa, men detta oaktadt har jordbruket varit så vårdslösadt att årlig införsel af lifsmedel erfordrats. Hvetet är hufvudsädet, men i öfrigt odlas mais, hirs, ris och durrah. Vinodlingen är den viktige grenen af landtbruket. Oliver och sydfruktar trifvas öfverallt. Skogarna äro uthuggna; i nejden af Tejo finnas dock sträckor med korkekar och kastanjetråd. Boskapsskötseln och silkeskulturen bedrifvas lamt. Den stora metallrikedomen (guld, silfver, koppar, jern, tenn, bly, qvicksilfver) anlitas föga, utan man införer sina behofver från andra länder. Endast arbetet i stenkolsgrufvorna bedrifves med någon flit och likaså beredningen af hafssalt. Industrin är på kanske än lägre ståndpunkt än i Spanien. Den inre handelsförbindelsen är nästan ingen och sjöhandeln, som för 350 år tillbaka var den mest blomstrande i Europa, är nu mest i andra nationers (Englands) händer. Utförsartiklar äro vin, salt, citroner och andra frukter, olja, kork.

TRAS OS MONTES, nordöstra berglandet (Sierra Geres) vid spanska gränsen, någorlunda väl odladt. Vin- och silkeskötsel hufvudsak. = *Braganza*, befäst, sidenfabr., konungahusets stamort, 5t.

ENTRE MINHO E DOURO, det bergfulla, temligen väl odlade kustlandet emellan Minho och Douro. Befolkningen, sysselsättande sig med vin-, får- och biskötsel, är den idogaste och mest välmående i riket.

= *Oporto* ell. *Porto*, vid Douros mynning, rikets förnämsta handelsstad, stapelort för vinhandeln (portvin), 80t.

BEIRA, söder om Douro till Mondego och Tejo, är i det inre bergigt (Sierra Estrella) och torrt, vid kusterna sumpigt och i allmänhet föga odladt. Betydlig vin- och olivekultur. Indelas i öfra *Beira n.v.* och *nedra Beira s.o.* = *Coimbra*, vid Mondégo, univers., 16t.

Lamego, vid Douro, riksdag 1143.

ESTREMADURA kring nedersta Tejo. Norra delen är bergig (Cintra bergen), den öfriga slät och, der vatten icke felas, bördig. Odling af vin och sydfrukter samt saltberedning äro hufvudnäringar. = *Lissabon* ell. *Lisboa*, i ett det skönaste läge på kullar vid Tejos mynning, rikets h.stad och regeringens säte, den f. d. stora handeln är nu mycket inskränkt, föga industri, 260t. — *Setúbal* ell. *St. Yves*, vid en hafsvik, salthandel, 15t.

Aljubarotta (aldschubarotta), slag 1385.

ALEMTEJO (alengtedscho), emellan Tejo, Guadiana, Monchique och hafvet, ett backigt, vanvårdadt och folkfattigt slättland, beväxt af vålluktande blomster, som begärligt ätas af fåren, hvilka från halfva riket hit drifvas på vinterbete. = *Evara*, på en fruktrik slätt, vinodling, hästskötsel, 9t. — *Elvas*, vid Guadiana, gränsfästning 16t.

Ourique, slag 1139.

Konungr. ALGARVE, sydligaste delen, söder om Monchique. Den bergiga och stenbundna marken tillåter föga jordbruk, men är rik på vin och sydfrukter, tillochmed pisang. Espartovaror, salt, kork och fisk äro öfriga utförsartiklar. = *Tavira*, *Faro*, *Lagos*, småstäder på sydkusten, hvardera med 8—9t. inv.

Utländska besittningar (27,000 qv. m., 2 mill. inv.). I Afrika: *Azoriska öarna*, *norra Canarie öarna*, deribland den vinrika *Madeira*, *Kapverdiska öarna* samt besittningar på sydvestra och sydöstra kusterna, der negerfurstarna anses stå i ett visst vasallförhållande. — I Asien: *Goa* och *Diu* på vestra indiska halfsöns vestra kust, *Timor* m. fl. öar i ostindiska skärgården, ön *Makao* utanför Chinas sydkust.

Historisk öfversigt. Grunden till riket Portugal lades (1109), då Castiliens konung skänkte det kort förut från Morerna eröfrade landet emellan Minho och Douro åt sin måg *Henrik af Burgund* till grefskap, som efter hamnen *Portus Cale* (nu Oporto) erhållit sitt namn. Hans efterträdare utvidgade sitt rike, som efter segern vid Ourique (1139) räckte sig till Monchique bergen. Samtidigt antogs ko-

nungatitel. Algarve eröfrades 1249. Efter att omkr. 1400 hafva gjort sig fria från Castiliens anspråk på öfverhöghet började Portugiserna utveckla mycken kraft och egnade sig åt sjöresor på Atlantiska hafvet, hvarigenom obekanta länder upptäcktes. Sedan man engång vågat passera *kap Non* och linien (eqvatorn), framträngde man snart till Afrikas sydspets (den stormiga udden = goda hopps udden) och fann så vägen till Indien (1498). Handelsplatser förvärfvades i södra Asien och Lissabon blef stapelplats för dess dyrbara och begärligt sökta produkter. År 1580 hade Portugal den olyckan att kufvas af Spaniens konung Filip II och då borttagas dess vigtigaste ultramarinska besittningar i Asien af Holländarne. Väl återvinner Portugal sin sjelfständighet (1640), men icke mera sin storhet. — Brasilien, som tages i besittning 1500, men hvars värde man föga kände, gör sig oberoende (1822).

ITALIEN.

5780 qv. m., 24½ mill. inv.

Detta vår verldsdels skönaste land omgifves af Adriatiska hafvet n.o., Joniska hafvet med Taranto-viken s.o., Medelhafvet, Tyrrhenska hafvet och Genua viken s.v. samt sammanhänger n.v. och n. med Frankrike, Schweiz och Tyskland, mot hvilka länder det afsöndras genom *Alperna*, neml. en del af *Sjöalperna*, *Monte Viso*, *Cottiska Alperna* med *Mont Genevre*, *Mont Cenis*, *Grajiska Alperna* med *Lilla St. Bernhard* och *Iseran* (12,400 f.), *Montblanc*, *Penninska Alperna* med *stora St. Bernhard*, *Monte Rosa*, *Lepontiska Alperna* med *Simplon*, *St. Gotthard*, *Rhetiska Alperna* med *Splügen*, *Ortler Spitz*, *Ortler* och *Tridentiner Alperna*, *Monte Pellegrino* samt *Karniska Alperna*. I nordvest ligger *Savoyen* vester om bergkedjan och öster om St. Gotthard skjuter en del af Schweiz på dess södra sida. Utom dessa gränsberg finnas inom landet: *Euganeerna*, en lägra (1760 f.) på mineralkällor rik kedja längs Alpernas fot i östligaste delen, östra delen af *Sjöalperna* längs Genua viken, och den dermed sammanhängande *Apenniner-*

kedjan, som kal och skoglös genomgår halfön efter dess längd, hvarunder den når sin största höjd i mellersta delen (topparna *Gran Sasso* och *Monte Velino*, 7600—7700 f.) och i sydligaste delen grenar sig i två armar genom landtungorna kring Taranto-viken. Utom den herrliga *lombardiska slätten* i norra delen utbreder sig på båda sidor om Apenninerna mindre slätter (på vestra kusten äro de af större utsträckning än på den östra).

Till klimat och produkter kan Italienska halfön indelas i tre delar. 1) *Öfra* eller *norra* Italien är en af Alperna och Apenninerna bildad dal, genomfluten af *Po*, som från Monte Viso framrinner med trögt lopp och utfaller med 7 armar i Adriatiska hafvet, hvarförinnan den upptager h. *Tanaro*, *Trebbia* och *Panaro* samt v. *Dora Baltea*, *Sesia*, *Ticino*, inkommande från Schweiz, *Adda*, *Oglio* och *Mincio*, af hvilka de 4 sistnämnde genomströmma de natursköna sjöarna *Lago Maggiore*, *Como*, *Iseo* och *Garda*. Från Alperna nedkomma i öfrigt *Etsch* (från Tyrolen), *Brenta*, *Piave* och *Tagliamento*. På en kortare tid kan man här genomvandra Europas nästan alla klimat, då man från de snöhöljda bergspetsarna (snögränsen omkr. 8000 f.) nedför de långsluttande Alperna begifver sig till det herrliga och välodlade låglandet, rikt på hvete, mais, ris, vin och silke. Klimatet är i öfrigt sådant att snön qvarligger 8—14 dagar och att Venedigs laguner stundom tillfrysa; 'oliver, citroner och andra sydfrukter mogna icke under bar himmel och vinrankan måste till vintern betäckas med jord. I bergstrakterna är boskapsskötsel hufvudnäring; i dalarna växa vin, fikon, kastanjer, men otillräckligt säd. 2) *Mellersta* delen, genomfluten af *Arno*, *Ombrone* och *Tiber* samt några mindre kustfloder, är sydfrukternas, oranges och olivens hemland. Snö faller någon gång, men qvarligger icke länge, att icke tala om bergstrakterna, der jorden flere månader är snöbetäckt. Sjöalpernas södra sluttningar och stränderna vid Genua-viken njuta ett af de herrligaste klimat. Arno-dalen är en oafbruten dal, som med säden utbreder sig i kustlandet så

3) *Södra* eller *nedra* Italien har ett nästan tropiskt klimat; snö är sällsynt och kölden under vintermånaderna sällan strängare än någon September-dag hos oss. Under sommarn råder ofta en besvärande hetta, särdeles då den brännande och osunda sommarvinden *Scirocco* blåser. Här trifvas palmarter, sockerrör, johannis-brödfrukträd, aloe, bomullsbuskar, pistacier, kanelträd och pepparrankor. På Sicilien hafva försöken med thebuskar icke felslagit. Vinslagen äro eldiga (deribland *Lacrymæ Christi* på *Vesuvius*) och vore utmärkta, om de icke tillfölje af felaktig behandling hade anlag för snar förskämning. Fruchtbarheten förhöjes af jordens vulkaniska natur. Hela södra Italien sökes icke sällan af jordbäfningar och hvilas i Italien har likasom en skorsten i *Sierra Nevada* slätten.

Stansberg nämner inom landet: *Luganeerna*, en lägre (1760 f.) på mineralkällor rik kedja längs Alpernas fot i östligaste delen, östra delen af *Sjööalperna* längs *Genua* viken, och den dermed sammanhängande *Apenniner-*

ler. Biskötseln är af stor vigt för den erforderliga mängden vax till ljus vid gudstjensten. Silkesskötseln bedrivs i norra delen med större framgång än annorstädes i Europa. Fisket efter thunfisk, sardeller, anjovis och koraller är ganska lönande. Mineralriket lemnar jern (det bästa på ön Elba utanför Toskana), bly (Sardinien), svafvel (sydvestra delen och Sicilien), ypperlig marmor, alabaster (norra Apenninerna), alun; men i allmänhet af föga vigt. Saltberedning idkas i Sardinien. Industri och handlande äro stötte

angår har Italien bibehållit första rummet. För den intellektuella bildningen saknas icke läroanstalter (17 univers. o. s. v.), men deras inflytande har hämmats af prester och jesuiter, som laggt band på all fri tankeutveckling. I politiskt afseende sönderfaller Italien i flera, af hvarandra oberoende stater. Utom i Sardinien är regentens makt numera oinskränkt.

1. Konungariket SARDINIEN

1373 qv. m.; 4,920,000 inv.

Omfattar 1) nordvestra delen af halfön, emellan Medelhafvet s., Frankrike v., Schweiz n., Österrikes Italienska länder, Parma och Modena ö., och 2) ön SARDINIEN i Medelhafvet. Provinserna på fasta landet äro till det mesta bergiga; undantag göra mellersta och östra delarna eller landet kring *Po* och dess bifloder: h. *Tanaro*, v. *Dora Baltea*, *Sesia* och gränsloden *Ticino*. Bergstrakterna njuta föga mildt klimat; boskapsskötseln är der hufvudnäring; förträfflig ost beredes. De lägre trakternas och kustlandets klimat är angenämt. Den temligen väl odlade jorden frambringa hvete, mais, ris, vin, kastanjer, sydligast oliver och oranger. Silkeskulturen är stark. Ön Sardinien (436 qv. m., 547t. inv.) är i östra delen full af berg (6000 f.) och stora skogar (korkekar); i vestra delen vexla höjder och slätter. Klimatet är mildt och angenämt, på södra kusten för mycket hett och torrt; der trifvas till och med palmer, sockerrör och bomull. Jorden är vanhäfdad dock skördas mycket säd, olja och vin. Vid kusterna idkas saltberedning och sardellfiske. Boskapsskötseln är en hufvudnäring och fåren äro finulliga. Vägar finnas nästan inga och invånarna äro föga bättre än halvilda. — Rikets industri är obetydlig. Bland fabriker intaga de för sidentyger främsta rummet. Den aktiva handeln vinner allt större utsträckning äfven (1760 f.) på mineralkällor rik kedja längs Alpernas fot i östligaste delen, östra delen af *Sjööalperna* längs *Genua* viken, och den dermed sammanhängande *Apenniner-*

Hertigdömet SAVOJEN, ett romantiskt bergland vester om Montblanc och Grajiska Alperna till Rhône v. och Genfersjöns sköna stränder n.; genomflytes af Isère. Mineralrikets tillgångar (silfver, bly, jern, koppar) kunna icke rätt anlitas för skogsbrist. God boskapsskötsel. Till språk och seder närmar sig befolkningen Frankrike. Brist på underhåll hemma tvingar Savojarderna att uti främmande länder söka arbetsförtjenst. = *Chambery*, sidenfabr., 15t.

Furstendömet PIEMONT (kring Dora Baltea, Po och Tanaro) jemte en del af Hertigdömet MILANO (vester om Sesia) och Markgrefskapet MONTFERRAT (kring nedra Tanaro). = *Turin*, på en skön slätt vid Po, som här blir segelbar, hufvud- och residensstad, hufvudsätet för den inre handeln och fabriksverksamheten, universitet, flera inrättningar för vetenskap och konst, 137t. — *Asti*, vid Tanaro, klädesfabr., 25t. — *Novara*, i Milanese, ris- och silkesodling, 20t. — *Alessandria*, vid Tanaro, på en sandslätt, rikets starkaste fästning, fabr., handel, 40t. — *Casale*, i Montferrat, vid Po, befäst, 20t. — I Lago Maggiore ligga de beprisade *Borromeiska öarna*.

Cerisoles, nära Turin, slag 1544. — *Staffarda*, vid öfra Po, slag 1690. — *Marsiglia*, vid Tanaro, slag 1693. — *Montenotte* och *Millesimo*, i sydligaste delen, slag 1796. — *Marengo*, nära Alessandria, slag 1800. — *Vigevano*, nära Ticino, slag 1849.

Grefskapet NIZZA och Hertigdömet (f. d. republiken) GENUA, herrliga och på ädla frukter rika kustländer vid Medelhafvet; fyllas af Sjöalperna. = *Nizza*, nära Var-flodens mynning, på en höjd bland citron- och pomeranslunder, berömdt för sitt sunda klimat, god handel med olja och silke, 36t. — *Genua*, gammal och berömd, på en sluttande höjd vid hafvet, hvarigenom den med sina marmorpalatser lemnar den herrligaste anblick, lifligaste sjöhandelsstaden, siden- och sammetsfabr., univers., station för krigsflottan, 100t. — *Spezzia*, vid en hafsvik, bestämd till örlogshamn. — Inom Nizza ligger vid hafvet det halfsuveräna furstendömet *Monaco* ($\frac{1}{2}$ qv. m., 7t. inv.).

Konungariket ön SARDINIEN. = *Cagliari*, vice-konungens säte, univers., 30t. — *Sassari*, univers., tobaksfabr., 20t.

I administrativt afseende är riket deladt i 14 provinser: *Chambery*, *Annecy*; *Turin*, *Ivrea*, *Vercelli*, *Novara*, *Alessandria*, *Coni*; *Genua*, *Savona*; *Nizza*; *Cagliari*, *Nuoro* och *Sassari*.

2. Konungariket LOMBARDIET- VENEDIG

Är ofvan behandladt vid Österrikiska kejsarestaten.

3. Hertigdömet PARMA

113 qv. m.; 495,000 inv.

Emellan Sardinien v., Apenninerna s., Modena ö. och Po n.; genomströmmas af *Trebbia*, *Taro* och *Parma*. Södra delen är full af höjder, hvilkas kastanjbeväxta sluttningar öfvergå till en bördig slätt. Kring Parma är oliveskötseln stark. Vinskördarna (deribland det berömda *Vino Santò*) lemna förråder till utförsel. Landets parmesanöst är utmärkt. Parmesanerne äro bland Italiens driftigaste jordbrukare. Industri och handel drivas endast i smått.

St. *Parma*, h.stad, vid floden af s. n., flerfaldiga fabr., 41t. — *Piacenza*, på en herrlig slätt vid Po, sidenfabr., 30t.

Foronovo, slag 1495.

4. Hertigdömet MODENA

110 qv. m.; 586,000 inv.

Sträcker sig från Po till Tyrrhenska hafvet emellan Parma och Sardinien v., Kyrkostaten och Toskana ö. och s.o. Största delen är ett slättland, genomflutet af *Secchio* och *Panaro* (delvis åtföljande östra gränsen). Södra delen genomstrykes af Apenninska kedjan (toppar 6800 f.) med sköna marmorbrott (*Carrara*). På det fruktbara slättlandet, som äfven njuter ett mildare klimat än det högre liggande Parma, uppnå kastanjer, vindruf-

vor, oliver o. s. v. stor fullkomlighet, hvarjemte rika sädesskördar erhållas. Silkeskulturen och biskötseln äro betydliga. Slöjder och manufakturer hafva föga kommit sig före. Handeln har temlig liflighet.

St. *Modena*, h. stad, en af Italiens vackraste städer, på en fruktbar slätt, vid en kanal emellan *Secchio* och *Panaro*, univers. (föga besökt), 28t. — *Reggio* (Redschjo), sidenfabr., vigtigaste handeln, 22t. — *Guastalla*, i en sumptrakt vid *Po*, betydlig risodling. — *Massa* vid hafvet, 18t. — *Carrara*, Europas skönaste marmor, 6t.

Slottet *Canossa*, nära *Reggio*, är bekant sedan år 1077 eft. Kr.

5. Storhertigdömet TOSKANA

403 qv. m.; 1,696,000 inv.

Stöter s.v. till Tyrrenska hafvet och omgifves på landsidan af *Modena* n.v. och *Kyrkostaten* ö. och s. Norra delen af kustlandet odlas förträffligt af sin idoga befolkning samt är rikt på säd, vin, silke och god olja. *Arnodalen* är en af Italiens herrligaste trakter, full af sädesfält, vin- och fruktgårdar. Östra delen är en bergstrakt (*Apenninerna*), mindre tjenlig till åkerbruk, men väl för vin- och fruktodling samt boskapsskötsel (bufflar, äfven kameler). Södra delen kring *Ombro* och *Chiana* (biflod till *Tibern*) har svafvelblandad lerjord och otaliga stinkande källor. Särdeles osund är *maremman*, som sommartiden för sina skadliga dunster (*malaria*) öfvergifves af sin befolkning; om vintern är den ett betesland (bufflar). *Marmor* är utmärkt fin. *Borax* erhålles till större mängd än annorstädes i Europa. *Idogheten* är ganska stor; halmflätning är en vigtig folknäring. Öfriga industrialster äro siden, kläden, glas, papper, florentiner-lack, alabaster och korallarbeten.

St. *Florenz*, vid *Arno*, h. stad, praktfull, berömd konstakademi, dyrbara samlingar af målningar och skulpturer, vigtiga fabriker (sidenkläden, lack), utbredd handel, 100t. — *Pisa*, nära *Arnos* mynning, f. d. stor och mäktig, herrlig domkyrka med det bekanta lutande tornet (200 fot högt), univers., berömda bad, 21t. — *Livorno*, Italiens

iffigaste sjöstad, handel på Levanten, 90t. — *Siena*, palatser från forntiden, univers., siden- och klädesfabr., boraxkällor, 21t. — *Lucca*, sidenfabr., handel, univers., 25t. — Ön *Elba* (7 qv. m., 15t. inv.), bergig, har rika jerngrufvur. Napoleons vistelseort ($\frac{1}{5}$ 1814— $\frac{26}{2}$ 1815). = *Porto Ferrajo*, väl befäst.

I administrativt afseende är staten indelad i 9 depart.: *Florenz*, *Lucca*, *Pisa*, *Livorno*, *Pistoja*, *Siena*, *Arezzo*, *Grossetto* (Maremma) och *Elba*.

6. KYRKOSTATEN

748 qv. m.; 2,900,000 inv.

Intager mellersta delen af halfön emellan Modena och Toskana n.v., Tyrrhenska hafvet s.v., Neapel s., Adriatiska hafvet ö. och Pos mynningsarmar, hvilka n. bilda gränsen mot Österrikes besittningar. Af vattendrag må i öfrigt nämnas *Tibern*, *Tronto*, gränsbäck i s.o., sjöarna *Lago di Perugia* (perudscha) och *Lago di Bolsena* i vestra delen. Midtigenom landet framgå *Apenninerna*, hvilkas utgreningar bilda vackra, genom sitt sunda klimat och stora odling utmärkta dalar, der den förmögnare delen af lågländernas befolkning söka sin tillflykt undan sommarns qväfhetta och malarian. Norra delen af vestra kustlandet är en fortsättning af toskanska maremman. Klimatet, som redan här är osundt, blir det än mera på *romerska campagnan* söder om *Tibern*, der man finner de pestaktiga *pontinska träskan*, hvilka till största delen gäckat alla uttorkningsförsök. En dylik, ehuru mindre vidsträckt karrbygd är *Valli di Comacchio* på nordöstra kustlandet. Klimatet i den öster om Apenninernas kala ryggar belägna delen är vida sundare än i den vestra och den vin-, sädes- och silkesrika *Romagna-slätten* i nordost är statens bäst befolkade och odlade del. I allmänhet ligga alla kulturgrenar i lägervall. Vin odlas allmänt men icke utöfver eget behof; silkesskötseln är i något bättre skick. Boskapshjordar (deribland finulliga får) utgöra den snart sagdt enda nationalrikedomen. Mineralrikets produkter äro svafvel,

alun och hafssalt. Tillverkningen af tarmsträngar är en folknäring. De sköna konsterna hafva många idkare. Okunnighet och sedligt förfall äro allmänt rådande. Statens på lifstid valda beherrskare är Påfven, som biträdes af ett kollegium kardinaler (katolska kyrkans högsta prester).

St. *Rom*, på 12 kullar på den nu ödsliga campagnan, 3 mil från Tiberas utlopp, verldsberömd, »den eviga staden», »den helige fadrens» residens (vatikanen med 11,000 rum, fulla af dyrbara målningar och andra värderika samlingar), de sköna konsternas hem, många praktfulla fornlemningar. Bland stadens 328 kyrkor står främst Peterskyrkan, den största och skönaste i kristenheten (622 fot lång, 300 fot bred och 420 f. hög). Här tillverkas berömda strängar och konstblommor, men sin hufvudsakliga näring har staden af nyfikna främlingar, konstbeundrare och konstnärer; universitet; 170t. — *Civita Vecchia* (Tschivita Vekkja), enda hamnen på vestkusten, obetydlig rörelse, station för den lilla krigsflottan, 9t. — *Perugia*, nära Tibern, univers., 30t. — *Loreto*, vid Adriatiska hafvet, katolska kyrkans heligaste valfartsort (kyrkan »casa santa», hvarunder traditionen förlägger det hus, som Jungfru Maria bebodde i Galileen, hvarifrån det af englar hitflyttats), 8t. — *Ancona*, god hamn, förnämsta handelsstaden, 30t. — *Senigaglia*, vid hafvet, stor marknad, 7t. — *Ravenna*, i en sumptrakt, vid hafvet, sidenfabr., handel, 25t. — *Bologna* (Bolonja), Europas äldsta universitet (1158), sidenväfnad, 72t. — *Ferrara*, på en osund sumpslätt vid Po, univers., fabr., 30t. — Till Kyrkostaten höra de inom Neapels område liggande furstendömena *Ponte Corvo* och *Benevento*.

I administrativt afseende fördelas staten i 5 legationer: *Rom* och *Comarca n.v.*, *Campania* och *Benevento s.v.*, *Umbria* inre landet, *Markerna s.o.*, *Romagna n.o.*

7. Republiken SAN MARINO

Inom Kyrkostatens område n.o. (1 qv., 8 t. inv.); erkänner Påfven såsom skydds- eller öfverherre. Marken är bergig och ofruktbar; industrin ingen; invånarne vandra till Rom på arbetsförtjenst.

St. *San Marino*, på toppen af berg.

8. Konungariket BÅDA SICILIERNA.

2033 qv.m.; 8,424,000 inv.

1) Konungariket NEAPEL, halföns södra del, upptages till största delen af berg och dalar. Från Kyrkostatens inkomma Apenninerna; som i norra delen har sin största höjd; men under fortsättningen mot söder sänka sig och slutligen dela sig i två armar genom *apuliska* ö. och *calabriska* v. landtungörna kring Taranto-viken. Större slätter äro den af *Garigliano* och *Volturno* genomflutna *campaniska* ell. *Campagna felice*, på hvilken vulkanen *Vesuvius* ehstaka uppstiger; och den *apuliska*; ett af *Ofanto* genomflutet torrt betesland söder om *Gargano-berget*. Största insjön är *Lago di Celano* i nordöstra berglandet. 2) Konungariket SICILIEN, Medelhafvets största ö (468 qv.m., öfver 2 mill. inv.), skiljes från fasta landet genom det $\frac{1}{2}$ mil breda *Farò di Messina*, i forntiden illa beryktadt genom klippan *Scylla* och den farliga hafsströmmen *Charybdis*. Längs norra kusten går en bergkedja, på hvares södra sida utbreda sig fruktbara och af flera höga berggrupper ojemnade terrasser. Enstaka på ostkusten uppstiger *Etna* ell. *Monte Gibello*; Europas högsta vulkan (11,400 f.). Snön och isen på dess högsta delar bilda en vigtig handelsartikel. — Uti dessa länder framkalla jordens fruktbarhet, det herrliga klimatet och den underjordiska elden det yppigaste växtlif, men naturen underhjälpes föga och vida mindre än i fornda tider. Ganska betydlig är vinkulturen, äfvensom den af oliver och sydfrukt (apelsiner i stor mängd på Sicilien), hvilka näringsgrenar i förening med silkeskötseln, svafvel- och salttillverkningen lemna de vigtigaste utförsartiklarna. På Sicilien idkas stark biskötsel. Bland boskapsdjur intaga får och getter främsta rummet. Thunfisket är högst lönande. Utom tillverkningen af sidentyger, handskar samt smycken af koraller och lava är industrin af föga vigt. Handelsrörelsen är föga utsträckt. Vetenskap och konst stå lågt. Folkbildningen är alldeles försummad. Allmogen är okunnig, fattig och förtryckt. På östra kusten bo *Arnauter* (80 t.), bekännande grekiska religion.

TERRA DI LAVORO. Norra delen utgöres af *campagna felice*; den södra kring fl. *Silaris* är mera oodlad. = *Neapel* ell. *Napoli*, hufvud- och residensstad, vid en hafsvik, på *Campagnan*, 1 mil från *Vesuvius*, Italiens största stad, gifvande åt åskådare från hafvet den herrligaste anblick. Univers., sidenfabr., god handel; 416t. inv., deribland 60—80,000 lazaroner. I närheten finner man de underjordiska städerna *Herculanum* och *Pompeji*, hvilka förstördes år 79 eft. Kr. genom ett utbrott af *Vesuvius*. Deras fullständiga uppgräfning, påbörjad 1738, hindras af de på lavan belägna småstäderna *Portici* och *Torre del Greco*. — *Capua*, i en herrlig nejd vid *Volturno*, 8t. — *Gaeta*, vid hafvet, rymlig hamn, starkt befäst, 16t. — *Salerno*, vid hafvet, stor årsmarknad, 12t.

Monte Cassino, det äldsta benediktinerkloster i Europa. — *Amalfi*, der kompassen upptäcktes 1300. — *Noceera*, vid foten af *Vesuvius*, slag 553. — *Aversa*, nära *Neapel*, *Norrmannernas* första besittning (1029).

ABRUZZO, nordöstra berglandet, emellan kustfloderna *Tronto* och *Fortore*. = *Aquila*, saffranodling, 14t.

PUGLIA. Norra delen är slät; södra landtungan (f. d. *Calabria*) är bergig. = *Foggia* (Fodsja), medelpunkt för den inre handeln, 20t. Är om sommaren, då malarian herrskar, nästan öde. — *Barletta*, vid hafvet, salthandel, 22t. — *Bari*, god kustfart, 20t. — *Brindisi*, vid *Otranto-sundet*, f. d. vigtig såsom öfverfartsort till *Grekland*, nu förfallen, 6t. — *Lecce* (Ledsche), på en välodlad och af oliver beväxt bergslutning, bomullshandel, 20t. — *Taranto*, vid viken af s. n., korallfabr., idkar ännu god handel, fordom rik och mäktig, 20t.

CALABRIEN (f. d. *Bruttium*), en bergfull landtunga, rik på silke och olja. = *Cosenza*, silkesodling, stålfabr., 18t. — *Reggio*, vid *Faro*, frukt- och sidenhandel, 20t.

SICILIEN. = *Palermo*, på norra kusten, i ett herrligt läge, ståt-hållarens residens, univers., liflig handel (oranger), 188t. — *Trapani*, på en i hafvet utskjutande klippa, god hamn, korallfiske, salthandel, 25t. — *Marsala*, sjöstad, marmorbrott, förträffligt vin, 9t. — *Girgenti* (*Dschirdschenti*), vid hafvet, handel med svafvel, säd och frukter, 15t. — *Siragosa*, f. d. *Syracusa*, nu förfallen med herrliga fornlemningar, förträffligt vin, 15t. — *Catania*, vid foten af *Etna*, univers., fabr., handel, 60t. — *Messina*, vid *Faro*, frihamn, fabr. och handel, 70t. — Öar: *Lipariska* n., vulkaniska, — *Egadiska* v., stort fiske.

Öarna **CORSICA** och **MALTA** äro ofvan behandlade vid Frankrike och Brittiska riket.

Historisk öfversigt. Vest-romerska rikets upplösning fullbordades (476), då *Odoacer* utropade sig till konung öfver Italien. Hans välde föll snart (493) och *Östgötarnas rike* trädde i stället till år 553; då Italien kom under grekiska kejsaren. År 568 inkommo hit ett nytt german-folk *Longobarderna*, som bemäktigade sig norra delen eller det efter dem uppkallade Lombardiet och efterhand underlade sig ansenliga landsträckor i mellersta (hert. Spoleto) och södra (hertigd. Benevento) delen, så att endast några få kuststräckor återstodo för grekiska kejsaren (t. ex. exarkatet ell. Ravennas område, dukaterna Rom och Neapel, Apulien och Calabrien). Då Longobarderna intogo exarkatet och Rom, råkade de i oenighet med Påfvens vän, frankiska konungen Pipin den lille. Hans son, Carl den store gör (774) fullkomligt slut på deras rike. Då frankiska riket delades (843) blef Italien (dit hörde icke dess syd-delar) ett eget kejsaredöme (jernkronan och kejsarkronan), som 962 erkände Tysklands konung som sin kejsare. Med detta främmande öfvervälde var dock missnöjet stort och uppror hörde till vanliga företeelser. Genom industri och handel vann städernas borgerskap eller tredje ståndet stor makt och afskuddade sig det kejsarliga öfverväldet, hvilket efter freden i Costnitz (1183) blott var ett namn och med 1250 kan anses fullkomligt slut. En mängd fristater uppstodo, men då inom deras murar oroligheter rasade, uppsvingade sig någon enskild medborgare till herrskare och grundlade ärftliga dynastier; t. ex. *Visconti* och sedan *Sforza* i Mailand, *Can della Scala* i Verona, *Castruccani* i Lucca, *Gonzaga* i Mantua, *Este* i Modena och Ferrara, *Medici* i Florenz o. s. v. Genom krig och eröfringar utvidgade några af dessa usurpatorer sitt område på de andras bekostnad och gränserna förändras ofta. Vigtigast är hertigdömet (denna titel köptes 1395) Mailand eller mellersta delen af norra Italien (från Sesia till Adda, Oglio, Mincio; olika på olika tider). Främmande folk hafva äfven sedan på Italienska halfön varit de rådande. Försöken (1848 och 49) att tillintetgöra detta inflytande och åstadkomma Italiens politiska enhet (förbundsstat) misslyckades.

Konungarik. SARDINIEN. Stamlandet för konungahuset är grefskapet, efter 1416 hertigdömet Savojen. Bestående af 6 små herrskaper, var det en del af riket Burgund och kom (1032) under Tysklands kejsare. Savojens beherrskare förstodo att draga nytta af att vara alpassens väktare och förvärfvade genom kejsarliga förlänningar, men äfven genom giftermålsförbindelser och vapen ansenliga stycken land öster om Alperna (Turin, Ivrea o. s. v.). År 1631 och 1703 erhålles Montferrat (upprättadt 980); 1713, 1735

och 1748 tillkomma delar af Mailand. Ön Sardinien (konungatitel 1164) eröfras 1050 från Saracenerna af Pisa, förloras 1284 till Genua, 1324 till Aragonien (Spanien), 1714 till Österrike, som 1718 bortbyter den mot Sicilien till hertigen af Savojen, hvilken derigenom erhåller konungatitel. Under fransyska revolutions-krigen förloras alla besittningar på fasta landet, men Wiener-kongressen återställer dem och tillägger Genua. — Denna handelsrepublik hade under korstågen kommit till makt och välstånd samt gjort sig till herrskande öfver kustlandet vid Liguriens berg, Corsica (se Frankrike), Sardinien m. m., men i slutet af 15:de seklet gå dess handelsplatser vid Svarta hafvet förlorade till Turkarna. Tidtals oberoende (släkten Doria), tidtals beroende af andra stater, blef Genua en lekboll för Napoleons egenmäktigheter och bestämmas af Wiener-kongressen åt Sardinien.

Konungarik. LOMBARDIET-VENEDIG består af de förnämsta delarna af hertigd. Mailand och Mantua samt republiken Venedig. *Mailand*, om hvars besittning efter Sforza ältens utgång en långvarig strid fördes emellan Spanien och Frankrike, tillföll (1536) den förstnämnda staten och 1714 Österrike. Samtidigt bekräftas äfven Österrikes besittningstagande af hertigd. *Mantua*. Dessa länder (enskilda delar af Mailand hade tillfallit Sardinien) förloras genom Napoleon, men återfås genom Wiener-kongressen. Staden *Venedig* grundlägges 452, vinner genom handel stor makt och vidsträckta besittningar i norra Italien (terra firma), på kusterna af Adriatiska och Egeiska hafven samt öarna i dessa haf. Största delen förloras till Turkarna i 15:te och 16:te seklet. År 1797 upplöses staten af Napoleon och största delen tillfaller Österrike i ersättning för Mailand och Mantua, men endast för en kortare tid. Wiener-kongressen lägger den f. d. republikens hela område, utom de joniska öarna, under Österrike.

Hertigd. PARMA och PIACENZA uppstod derigenom att Påfven Paul III förlånade landet (1545) åt sin nat. son Peter Farnese. Släkten utdog 1731 och 1735 kom landet under Österrike, som 1746 härmed förenar GUASTALLA, men 1748 afstår allt åt en spansk prins. Napoleon lägger det till riket Italien. Wiener-kongressen gör af Parma, Piacenza och Guastalla ett enkesäte åt Napoleons sednare gemål Marie Louise, efter hvars död (1847) landet tillföll den gamla regentfamiljen, hvilken emellertid åtnöjts med hertigdömet (f. d. republiken) *Lucca*, som då tillföll Toskana. Derjemte skedde till följe af Florentiner-fördraget (1844) utbyte af mindre landsträckor emellan Toskana, Modena och Parma, hvarvid Guastalla kom till Modena.

Hertigd. MODENA uppstod 1452 och blef under tidernas lopp förstoradt med Reggio, Mirandola, Massa-Carrara m. fl. herrskaper. Staten försvann under Napoleons allmaktstid, men gjordes af Wienerkongressen till en österrikisk secundogenitur (Este-ätten hade utdött 1803).

Storhertigd. TOSKANA. Med f. d. republiken FLORENZ, der familjen Medici tillvunnit sig högsta väldet, förenas (1407) handelsstaden Pisa och (1569) republ. Siena, hvarest den (1530) antagna hertigs-titeln förbytes till den af storhertig. Napoleons förändringar (konungar. Etrurien) voro öfvergående. Wienerkongressen tillägger Elba och utsigten på Lucca.

Grundvalen till KYRKOSTATEN lades då frankiska konungen Pipin den lille skänkte åt Påfven (755) det grekiska exarkatet. Benevent tillkommer 1052. Omkring 1100 testamenterar grefvinnan Mathilda af Toskana sina betydliga besittningar emellan Tibern och Po åt påfvestolen, men då romerska kejsaren äfven gjorde anspråk på dessa länder, nöjde sig påfven tills vidare med testamentets ord. År 1198 förskaffar sig påfven verldsligt välde öfver staden Rom, Spoleto o. s. v. År 1305 tager påfven sitt säte i Avignon (inköpes till påfvestolen 1348), men under vistan det derstädes göra sig i Italien städer och adliga familjer oberoende. Cola di Rienzi (1347—54) försöker återupprätta den romerska republiken. Efter återflyttandet till Rom och stora schismens upphörande börjar det allvarliga sträfvet att grunda ett verldsligt välde, och utmärka sig dervid i synnerhet påfvarna Alexander VI († 1503) och Julius II, hvilken sednare beröfvar Venedig en del af landet vid nedra Po (1510). År 1532 tillkommer Marc-Ancona, 1598 Ferrara (efter familjen Estes afgang), 1631 hertigd. Urbino. Franska revolution borttager icke allenast de franska besittningarna, utan störtar äfven hela påfvestaten (Rom var det stora rikets andra stad), men Wienerkongressen återskaffar Påfven allt utom de franska länderna. Försöken (1848 och 1849) att af Kyrkostaten bilda en verldslig stat misslyckades.

Republiken SAN MARINO har sitt namn af en eremit, som i 5:te seklet grundlagt detta samhälle, då han till ett förenat den på berget Titan belägna staden och två närbelägna byar.

Konungarik. BÅDA SICILIERNA. Af det longobardiska hertigd. Benevent uppkommo flera mindre samhällen (Capua, Salerno). Dessa, likasom dukatet Neapel och de östromerska besittningarna Apulien och Calabrien eröfras efterhand af Normanner, hvilkas första besittning utgjordes af borgen Aversa (nära Neapel, 1029). Redan

år 827 hade grekiska kejsaren förlorat Sicilien till Saracenerna, hvilka (1090) måste afstå ön åt Norrmannen Roger, som deraf kallade sig Grefve. De båda Norrman-staterna Neapel och Sicilien, hvilka voro län under påfvestolen, förenades (1130) till ett konungarrike. Sicilien öfverlemnar sig åt riket Aragonien (sicilianska aftonsången 1282), hvars konung äfven eröfrade Neapel (1504). Dessa länder afstås (1714) åt Österrike, som dock snart (1735) måste lemna dem åt en spansk-bourbonsk prins, ifrån hvilken tid Neapel och Sicilien utgjort en sjelfständig stat och varit med hvarandra förenade, med undantag af en kortare tid under Napoleons allvälde.

Sultanstaten TURKIET

eller OSMANISKA RIKET utgöres af sammanhängande besittningar i Europa, Asien och Afrika (64,000 qv.m., 38 mill. inv.). Här behandlas nu endast

Europeiska Turkiet.

8700 qv.m., 15 $\frac{1}{2}$ mill. inv.

Detta land stöter n.o. till Ryssland (Pruth och Donau), ö. Svarta hafvet, s.o. Bosporen, Marmora hafvet, och Hellesponten, s. Egeiska hafvet med vikarna Saros, Orphano, Salonichi och Volo samt Grekeland (Othrys-berget), s.v. Joniska hafvet med Arta-viken och Adriatiska hafvet samt n.v. och n. Österrike (Sau, Donau och Siebenbürgska Karpatherna). Med undantag af nordöstra slätlandet kring nedra *Donau*, som är landets hufvudflod, råder en oafbruten omvexling af berg samt större och mindre dalar. I nordvestra hörnet inkomma från Österrike de *Dinariska Alpena* mot s.o. Kedjan når sin största höjd (9000 f.) i *Schardagh* och sönderfaller, der Albanien, Servien och Macedonien sammanstöta, i 2 hufvudarmar: a) den endast på få ställen öfverstigliga *Egri-südagh* och *Balkan* (4000 f.) mot öster, utlöpande med udden *Eminehdagh* i Svarta hafvet, samt b) *Pindus* mot söder, fortsättande inåt Grekeland. Af armar från *Pindus* må nämnas *Chimeru* (f. d. *Cerauniska berget*) mot

v., utlöpande udden i *Linguetta* (f. d. *Akroceraunium*), mot ö. *Kambuniska berget*, slutande med toppen *Olympus* (6,000 f.), och gränsberget *Othrys* (5600 f.) samt från Balkan *Despoto* mot s.o. I allmänhet är klimatet mildt, men kallare än i vestra Europa under samma breddgrader. Att pest tidtals härjar har lika väl sin grund i bristande snygghet och sundhetsanstalter som i klimatets osundhet. Till klimat och produkter kan man indela landet i två delar. I den norr om Balkan belägna delen kvarligger snö och is flera dagar och äfven Donau isbelägges ofta nog. I dalarna trifvas ris, kastanjer och vinrankor, men bomulls-, silkes- och olivekultur få någon betydenhet först i den södra delen. Der äro is och snö sällsynta på låglandet och vintern utmärkes af regn och dimma. Vestra Europas ädlare frukter finna dock icke synnerlig trefnad annorstädes, än längs kusterna. Jorden är fruktbar, men dess odling försummas; den idkas endast af den kristna befolkningen, ty Turkarne sjelfva anse sådant för slafarbete. Hvete, mais och hirs samt ris, korn och hafra lemna likväl skördar utöfver behovet. Bönor äro en turkisk älsklingsspis och odlas likasom andra skidfrukter mest i Donau-slättdlandet. Tobaken är förträfflig och odlingen stor. Vinskötseln är allmän i landet; de ädlaste vinslagen erhållas från ön *Candia*. Rosenbuskar uppdragas öfverallt; rosenvatten och andra välluktande oljor äro i österlandet mycket begärliga. Skogarna äro, utom i nordvestra berglandet, till stor del utödda. Boskapsskötseln är högst vigtig. I bergstrakterna hållas getter och får (mest af kurdisk ras från Asien) och i norra delens präktiga ekskogar stora svinhjordar. Hästarna äro utmärkta. Äsnor och kameler finnas äfven. Silkesskötseln i södra delen motsvaras af biskötseln i den norra; betydliga äro båda. På guld, silver, jern, bly, koppar, qvicksilfver och salt är ingen brist, men skatterna ligga mest ovidrörda i bergen. Industrin är högst ringa och idkas mest af de kristna och af Judarne. Bland industrialster utmärka sig siden- och bomullstyger, mattor, saffian, sabelklingor, rosenvatten och andra vällukter. Garnfärgerierna (turkiskt rödt) äro öfverträffade. Den vigtiga handeln bedrifves af främmande folk och den icke-turkiska befolkningen. Landets be-

folkning utgöres af flera nationer med egna seder och språk: *Osmaner* eller *Turkar* (öfver 1 mill.), det herrskande folket (spridda), *Slaver* (7 mill. mest i norra och nordvestra delen, såsom Bulgarer, Servier, Bosnia-ker, Kroater, Montenegriner o. s. v.), *Romaner* eller *Wallacher* (4 mill.), *Albaneser* eller *Arnauter* (1½ mill.), *Greker* (1 mill.), *Tatarer*, *Judar*, *Armenier*, *Franker* (en gemensam benämning på alla vest-europeer). Statsreligion är Islam (inmot 4 mill.), men de flesta invånare bekänna grekiska läran (öfver 11 mill.). Rajahs är namnet på den skattskyldiga icke-mohammedanska befolkningen. Padischah, Storherren eller Sultan herrskar med en endast af korans bud inskränkt myndighet. Provsförvaltarenas förfarande är ännu mycket godtyckligt. Efter europeisk måttstock är den intellektuella bildningen ingen äfven hos den kristna befolkningen, att icke tala om mohammedanerna, för hvilka endast studium af koran, som innehåller den högsta så andliga som världsliga vishet, är tillåtet. Med de förnämsta moskeerna äro medressen eller högskolorna förbundna*). Europeisk kultur vinner dock alltmera rotfäste, och för vissa vetenskapsgrenar (t. ex. medicin) hafva i sednare tider några läroanstalter efter europeiska mönster inrättats, äfvensom upprättandet af ett universitet är beslutadt. Med undantag af musik och byggnadskonst äro alla konster obekanta. Rikets beståndsdelar äro dels *omedelbara*, dels *medelbara* eller *skattskyldiga lydländer*.

*) Andra egendomliga benämningar äro: *Höga porten* = hofvet; *Divan* = statsrådet; *Storvisir* = högsta chefen för förvaltningen; *Mufti* = chef för religion och lagtolkningen; *Ulemas* = de i koran invigda, sönderfallande i två defar: 1) *Mollas* och *Kadis* (de lagkunniga), 2) *Imans* (prester); *Mudderis* = lärare i medresserna; *Seraskier* krigsminister; *Kapudan-Pascha* = sjöminister; *Defterdar* = skattmästare; *Karidje-Naziri* f. d. *Reis-efendi* = utrikesminister. Till förvaltningen indelas riket i 40 *Ejalets* (generalguvernement), hvilka underafdelas i *Livas*. Styresmännen i ejalets bära titel af *Vali* (vice-konung) eller *Mutessarif* (generalguvernör) och de i *livas* af *Kaimakam* eller *Mohassil*. Alla högre embetsmän bära äretiteln *Pascha* och utmärkes deras högre värdighet, genom ett större antal hästsvansar (högst tre). Tjenstemännen vid styrelseverken kallas *Efendi*; pascha-söner och högre officerare tituleras *Bey*; tjenstemännen vid förvaltningsverken och hofvet (nedom 2:dra klassen) bära hederstiteln *Aga*.

1. De *omedelbara* besittningarna (6000 qv.m., 10¹/₂ mill. inv.) indelas till förvaltningen i 12 ejalets, men här följes en historisk indelning.

1) RUM-ILI (f. d. Thracien), landet emellan Egeiska och Svarta hafven. Norra gränsen utgöres af Balkan och i vester bildar fl. *Karasu* (f. d. Nestus) gräns mot Macedonien. Utom det af *Maritza* (f. d. Hebrus) genomflutna inre slättlandet är landet bergfullt. Genom vestra delen stryker *Despoto* (5000 f.), som mot s.o. fortsättes genom *Rhodope* (toppar till 8000 f.) mot Hellesponten. Hufvudprodukter äro hvete, ris, bomull, vin, frukter (icke oliver). Här bo de flesta Osmaner. = *Constantinopel*, turk. *Stambul* (f. d. *Byzantium*), på 7 höjder vid Bosporen i ett väl valdt läge, rikets hufvudstad och sultanens residens (Serai ell. Seraljen, en ofantlig byggnad på en udde). Den förnämsta af stadens 485 moskeer är den f. d. Sophiakyrkan, föga eftergifvande Peterskyrkan i Rom. Vigtigaste handelsstaden, siden-, bomulls- och vapenfabr., 600t. I förstaden *Pera* bo mest Franker. Från hafssidan är staden förtjusande, men i det inre är trångt och smutsigt. Stränderna af Bosporen (4 mil lång, ¹/₂—¹/₈ mil bred) äro fulla af präktiga landställen. — *Adrianopel*, turk. *Edrene*, vid Maritza, i en fruktbar nejd, rikets andra stad, viktiga fabr. och färgerier, handel, 100t. — *Philippopel*, i en ris- och vinrik nejd vid Maritza, fabr., flodhandel, 50t. — *Rodosto*, vid Marmora-sjön, fabr., handel, 40t. — *Gallipoli*, vid Hellesponten, station för en del af krigsflottan, saffiansfabr., 80t. — *Dardanellerna*, 2 starkt befästa slott midtemot 2 andra på asiatiska sidan, försvarande sundet (9 mil långt; på smalaste stället ¹/₄ mil bredt).

Demotika, Sultanens f. d. residens. Carl XII:s vistelseort.

2) BULGAR-ILI, norr om Balkan till Donau och från Svarta hafvet till fl. *Timok*. Ifrån det södra berglandet bildar ett småkulligt terrassland öfvergången till slättlandet längs *Donau*. Svarta-hafs-kustlandet är sumpigt och kallas *Dobrudscha*. Ehuru jorden häfdas vårdslöst, är afkastningen af säd, vin och frukter betydlig. = *Sophia*, vid ett Balkanpass, fabr., handel, 50t. — *Widdin*, vid Donau, stark fästning, 25t. — *Rutschuk*, vid Donau, befäst, flodhandel, 32t. — *Silistria*, vid Donau, stark fästning, 20t. — *Warna*, en af de bästa hamnar vid Svarta hafvet, god handel, starkt befäst, 24t. — *Schumla*, vid ett Balkanpass (Denir-Kapu ell. Jernporten), på en höjd omgifven af bråddjup, 32t.

Nikopolis, slag 1396. — *Szistova*, fred 1791. — *Kutschuk-Kainardsche*, fred 1774. — *Kulevtscha*, slag 1829

3) **MÆCEDONIEN**, berglandet emellan Egrisdaghs n., Pindus v., Kambuniska bergen och Egeiska hafvet s. samt Karasu ö. Af floder, genomrinnande de många bergdalarna, äro betydligast *Vardar* (f. d. *Axius*) till Salonichi-viken och *Struma* (f. d. *Strumon*) till Orphano-viken. Emellan dessa hafsvikar utlöper halfön *Chalcidice*, delad i tre landtungor, af hvilka den östligaste slutar med den 3500 f. höga bergudden *Monte Santo* (af Nygrekerna *Ajos Oros*, f. d. *Athos*), full af grekiska kloster och eremitgrottor. Landets förnämsta produkter äro säd, bomull, den förnämsta tobak i Europa, vin, honing, vax och ull. = *Seres*, vid *Struma*, stor bomullsodling och bearbetning. — *Salonichi*, vid viken af s. n., andra handelsstaden, fabr., 70t.

Philippi, der apostelen Paulus först predikade kristna läran i Europa.

4) **THESSALIEN**, en stor och fruktbar dal emellan Kambuniska åsen n., Pindus ö., Othrys s. Även kusten längs Egeiska hafvet genomstrykes af berg, hvars nordligaste del *Ossa* skiljes från *Olympus* genom den prisade *Tempe-dalen*, der hufvudfloden *Salambria* (f. d. *Peneus*) fullbordar sitt nedersta lopp. Thessalien var det f. d. Grekelands bördigaste landskap och lembar ännu rika skördar af säd, bomull, oliver och andra frukter samt silke. = *Larissa*, vid *Salambria*, på en fruktbar slätt, garnfärgerier, siden- och saffians-tillverkning, 30t. — *Trikala*, bomullsodling, garnfärgning, 10t. — *Volos*, vid viken af s. n., god hamn, någon handel, 3t.

5) **ALBANIEN** ell. **ARNAUT** (f. d. *Epirus* och en del af *Illyrien*), det vilda, af *Chimera*, *Pindus* och *Schardagh* fyllda kustlandet längs Joniska och Adriatiska hafven från *Arta*-viken s. till floden och sjön *Bojana* samt *Montenegro-bergen* n. De förnämsta vattendragen äro i öfrigt *Arta* till viken af s. n., *Vojuzza* mot n.v. och *Drino* från *Ochrida-sjön* mot n. och v. Landets ekskogar äro sköna; dess hästar äro goda; sädes-, bomulls- och tobakskördarne betydliga; i de på norra sidan skyddade dalarna vid *Skutari* och *Durazzo* trivas oliver och oranger. Invånarna äro käck och krigiska, men råa och vildsinta. = *Arta*, vid viken af s. n., god handel, 9t. — *Jannina*, vid en sjö af s. n., befäst, liflig handelsrörelse, 30t. — *Durazzo*, vid hafvet, kuthandel, 7t. — *Skutari*, vid sjön och floden *Bojana*, gevärsfaktori, trädhandel, 25t.

6) **BOSNIEN**, emellan *Sau* n. och dess bifloder *Drino* ö. och *Verbas* v., genomflytes af *Bosna*; — **TURKISKA KROATIEN** vester om *Verbas* till *Unna*; — **HERZEGOWINA** kring *Narenta*; — och **TURKISKA DALMATIEN**. Dessa bergsbygder (dinariska alperna) hafva ky-

ligt klimat och endast på få ställen äro vin-, hvete- och mais-odling lönande. Förmämsta växtalstren äro råg, korn, potäter och plommon (användas till brännvinsbränning). Skogarna äro vidsträckta. Boskapsskötseln är hufvudnäring. I Bosnien brytes äfven något silfver och guld. = *Sarajewo* ell. *Bosna Serai*, vid foten af dinariska alperna, befäst bergslott, vapenfabr., 65t. — *Banjaluka*, i en fruktbar dal vid Verbas, 19t. — *Mostar*, vid Narenta, landthandel, berömda värjklingsor, 9t.

CANDIA (f. d. Creta), en af Medelhafvets största öar (190 qv.m., 270t. inv.), Europas sydligaste land. Södra delen är bergfull; i midten af ön reser sig berget *Ida* (7000 f.). De sköna nordslätterna äro bördiga på utmärkt vin, bomull, olja och frukter; f. d. var hvete öns rikedom. Befolkningen är till ena hälften turkisk, till den andra grekisk. = *Candia*, befäst, betydlig handel, 16t. — *Canea*, vigtigaste handelsplatsen, 12t.

8) NORRA SPORAD-ÖARNA: *Tasso* (f. d. Thasus), *Samotraki* (f. d. Samothrace), *Imbros* (f. d. Imbro), *Stalimene* (f. d. Lemnos), vulkansika, alstrande vin och frukter.

II. Lydländerna:

1) *Furstendömet SERVIEN* (600 qv.m., 1 mill. inv.). Största delen är vild och bergig (Schardagh och Egrisudagh, gräns i s.v. och s.). Längs hufvudfloden *Morava* och de norra gränsloderna *Sau* och *Donau* sträcka sig jemna, välodlade och fruktbara slätter. Floden *Timok* bildar gräns mot Bulgarien och *Drino* mot Bosnien. Ek- och bokskogarna äro vidsträckta. Boskapsskötseln har varit hufvudnäring och i de stora ollonskogarna underhållas betydliga svinhjordar; i sednare tider har mera omsorg börjat egnas åt jordbruket. Klimatet tillåter vin- och maisodling i de lägre delarna. Befolkningen är af slaviska stammen och bekänner grekiska läran. Landet styres af en skattskyldig furste. Turkarna hafva rätt att besätta fästningarna, men få icke bosätta sig i landet. = *Belgrad*, vid Saus mynning, h.stad, stark fästning, fabr., handel på Ungern, 32t. — *Semendria*, vid Donau, befäst, gevärsfaktori, vinodling, handel, 12t. — *Kragujevacz*, midt i landet, furstens residens, 10t.

Kossova, slag 1389 och 1448. — *Passarowitz*, fredsslut 1718.

2—3) *Donau-Furstendömena*: WALACHIEI (1300 qv.m., 2½ mill. inv.) och MOLDAU (800 qv.m., 1½ mill. inv.). — Walachiet ligger emellan *Donau* och de *Siebenbürgska Karpatherna*, rika på bråddjup och afgrunder. Det af *Schill* genomflutna lilla *Walachiet* är bergigt och bergarmarna gå ända till *Donau*-stranden, men i *stora Walachiet*, öster om *Aluta*, sänka dessa sig hastigare, så att största delen

är en stor, nästan oafbruten slätt, hvarigenom *Dimbovicza* och flera andra floder framrinna till Donau, som trögt framskrider emellan sankor och morasiga stränder, lidande af hetta och osundhet. Jorden är ganska fruktbar och skulle gifva ymnigt säd (mais), vin och frukter, om icke befolkningen egnade sin mesta omsorg åt boskapskötsel (förträffliga hästar och får, vax och honing). Salt erhålles ur berg och brunnar. — Moldau är låglandet öster om Karpathernas branta väggar till floden *Pruth*. Genom landet flyter *Sereth*. Jordmån och produkter äro desamma som i Walachiet. — Språket i dessa länder är en rådråkad latin. Religion är den grekiska. Adeln (Bojarerna) är rik och mäktig; allmogen fattig, förtryckt och okunnig. Bland den högsta adeln utnämner Sultan en *Weiwođ* eller *Hospodar* på 7 år. = WALACHIET: *Bukharest*, h.stad, stark handel, 65t. — *Giurgewo*, på en ö i Donau, nederlag för flodhandeln, 18t. — *Ibrail*, vid Donau, befäst, handel, 25t. — *Rimnik*, vid Aluta. I närheten det rika saltverket *Okna Mare*. — MOLDAU: *Jassy*, h.stad, 27t. — *Galacz*, vid Donau, betydlig handel på Österrrike, Ryssland och Turkiet, 9t.

Falczin, vid *Pruth*, der Peter I instängdes 1711. — *Fokschany*, slag 1789.

Republiken MONTE-NEGRO (70 qv.m., 125t.), en bergstrakt emellan Albanien och Herzegovina, ligger inom Turkiets område, men är fullkomligt oberoende. Montenegrinerna äro råa och vilda, bekänna grekiska religion och styras af sina äldsta, i hvilkas spets står Wladikan eller biskopen. = *Cettigne*, h.stad.

Historisk öfversigt. Grunden till det Osmaniska riket lades af *Osman* (1300) i nordvestra delen af Mindre Asien, hvarest länder och folk efterhand kufvades. År 1357 vunno Osmanerna fast fot i Europa (*Gallipoli*) och 1361 eröfras *Adrianopel*, som blef hufvudstad till år 1453, då efter östromerska rikets fullkomliga störtande och *Constantinopels* intagande residenset toges i sistnämnde stad. Under Osmanerna komma efterhand *Morea* (1456), riket *Trapezunt* (nordöstra delen af Mindre Asien), *Bosnien*, *Servien* (1463), *Krim* (1471), *Syrien*, *Egypten* (1517), *Mekka* och *Arabiens* kustland, *Rhodus* (tages 1522 från *Johanniter-riddarena*), *Moldau* och *Walachiet* (1529), *Arkipelagens* öar (vinnas från *Venedig* 1539), *Armenien* samt länderna vid *Euphrat* och *Tigris* (om dessa kämpas många hårda strider med Perserna), sjöröfwarestaterna på *Afrikas* norra kust

(omkr. 1530), Candia (frånvinnes Venedig efter mycken blodsutgjutelse, 1669) o. s. v. De under eröfringsperioden i 16:de seklet vunna besittningarna i Ungern förloras omkr. 1700 till Österrike. Denna tid uppträda Ryssarna såsom rikets farligaste fiender och de hafva efterhand (1739, 1774, 1792, 1812, 1829) borttagit Svarta hafs kustlandet till Pruth och flera landsträckor öster om nämnda haf. År 1829 erkändes Grekelands frihet. Genom en hårdnackad strid (1801—1815) och Rysslands medverkan hafva Servierna tillvunnit sig egen styrelse och förvaltning. Genom ryskt beskydd hafva äfven Donau-furstendömena erhållit sin nuvarande författning. Enligt traktaten med Ryssland i Balta-Liman ($\frac{1}{3}$, 1849) utnämnde Sultan de nuvarande Hospodarerna på 7 år.

Konungariket GREKELAND

718 qv.m.; 1,033,000 inv.

Omfattar södra delen af Turkisk-Grekiska halfön och omgifves v. af Joniska hafvet, som intränger med vikarna Arta ell. Ambraciska, Patras och Lepanto ell. Korinthiska, s. Medelhafvet med vikarna Koron ell. Messenska och Kolokythia ell. Lakoniska, ö. Egeiska hafvet med vikarna Nauplia ell. Argoliska, Egina ell. Saroniska, Zeitun och Volo samt n. Turkiet, hvaremot gränsen går emellan Arta och Volo vikarna. Landet är fullt af berg, till största delen täckta af betesmarker och sköna skogar; större slätter och rymligare dalar finnas nästan inga. Jordbäfningar äro icke sällsporda. Längs östra delen af norra gränsen gå *Othrys-bergen*. Jemsides dermed går *Oeta* (4500 f.), slutande vid Zeitunviken med det verldshistoriska passet *Thermopyle*. Eortsättningen af *Pindus*, nu *Mezzovo*, bildar en tredje bergarm mot sydost, utlöpande i kap *Kolonna* (f. d. Sunium). De förnämsta, under en stor del af året snöbetäckta bergtoppar äro *Guiona*, den högsta i riket (8100 f.), *Parnassus* (7500 f.), *Helikon* (5700 f.) och *Kitheron* (4600 f.). Halfön Moreas inre upptages af den arka-

diska högslätten (2100 f.), hvarifrån flera bergarmar: den *Argoliska* ö., *Maina* ell. *Taygetus* s. och *Kyllene* v. (de högsta topparna 7—8000 f.) utgå och utlöpa i berguddar (*Skillo* ö., *Malea* ell. *Angelo* s.o., *Matapan* s., *Gallo* s.v., *Papas* n.v.). De många öarna äro bergiga, höga och vulkaniska. Floderna äro mest bergströmmar, hvilka uttorka under sommaren. De ansenligaste äro: *Aspropotamus*, inkommande från Turkiet, till Joniska hafvet, *Rufia* ell. *Alpheus*, till Ardadia-viken, *Eurotas* till lakoniska viken, *Mauro-potamo* (f. d. *Cephissus*) till den stora, aflopp saknande sjön *Tapolias* ell. *Kopais*. Klimatet i bergstrakterna är ganska svalt, men i dalarna och på öarna varmt; vintern är der endast en regntid. I allmänhet är luften ren och mycket torr, så att växterna sommartiden af hetta och regnbrist förtvina. Jordmänen är bördig, men befolkningen har icke deraf dragit tillbörlig nytta. En stor del af den f. d. odlade jorden är nu förvandlad till osunda träsk, särdeles i de nog många kitteldalarna, hvilka sakna aflopp, sedan de gamla vattenledningarna förfallit. Sädesskörden (hvete, korn, mais, hirs och något ris) är otillräcklig. Skidfrukter och grönsaker odlas mycket. Andra viktiga växtarter äro oliver, vindruvvor, russin, korinter, fikon, citroner, pomeranser, kastanjer, mandel, bomull och tobak. Skogarna, hvilka under frihetskriget mycket blifvit förödda, bestå af barrträd, ek och bok i de högre, lager, korkek och cypress i de lägre trakterna. Boskapsskötseln är ganska viktig; de örtrika bergslutningarna gifva ett begärligt bete åt en mängd får och getter (ullen och raggen icke rätt tjenliga till finare väfnader). Stora kalkonhjordar finnas. Silkeskötseln är ansenlig och likaså bifveln (berget *Hymettus* vid Athen var redan i forntiden berömdt för sin honing). Schakaler och andra skadedjur saknas icke i bergstrakterna. Fisket (sardeller, makrill, sköldpaddor) bedrifves föga ifrigt. Af mineralier må nämnas marmor (ön *Paros*), kalk, svafvel, sjöskum; äfven finnas guld, silver, koppar, jern, stenkol och bly, men öfverhufvudtaget är bearbetningen liten. Industrin har de sednare åren börjat höja sig från sitt intet och alltmera fullkomnas tillverkningarna af sidentyger, maroqvin, broderi och snör-

makeri-arbeten, handskar och hvitbetssocker. Belägenheten och andra gynnande omständigheter hafva uppdrifvit sjöfart och handel till stor betydighet och de många grekiska fartygen förtjena mycket genom fraktesor från de turkiska hammarna till Italien och Frankrike. Landets egna utförsvor är korinter, sydfrukt, silke, honing, vax, bomull, tobak, vin, galläppel. Befolkningen utgöres af *Ny-Greker* (afkomlingar af de gamla Hellenerna, mer och mindre beblandade med Slaver och andra folk), *Albaneser*, *Walaçher*, *Turkar* m. fl. Nygrekiska språket är en telning af fordna grekiskan. Statsreligion är den grekiska. För undervisningen är sörjdt genom ett universitet samt flera lärdoms- och folkskolor. Statsförfattningen är inskränkt monarkisk. Till förvaltningen är riket deladt i 10 nomarkier.

LIVADIEN (f. d. Hellas och en del af f. d. Thessalien), norra delen, omfattar 3 nomarkier: *Attika* och *Beotien*, *Phokis* och *Phiotis*, *Akarnanien* och *Etolien*. = *Athen* ell. *Athinia*, på en af oliveskogar beväxt slätt emellan åarna Cephissus och Ilissus, 1 mil från Egina viken, hufvud- och residensstad, univers., herrliga fornlemningar, 26t. Hamnen *Pireus*. — *Thiva* (f. d. Thebe), 3t. — *Lebadea*, vid fotten af Helikon, bomulls- och silkesodling, fabr., 6t. — *Zeitun* (f. d. Lania) vid viken af s. n., saltverk, marknader, 4t. — *Salona* (f. d. Amphissa), i en skön nejd, rik på oliver och pomeranser; led mycket under frihetskriget; 900 inv. I närheten finnes det i forntiden berömda *Delphi*. — *Lepanto* (f. d. Naupaktos), vid sundet emellan Patras och Lepanto vikarna, handel, 3t. — *Missolonghi*, befast, bekant genom sitt hjeltmodiga försvar under frihetskriget, 4t. — Öar: *Koluri* f.) d. *Salamis*, utanför Athen. — *Egina*, rik på mandel.

MOREA (f. Peloponesus), en halfö, förbunden med Livadien genom *korinthiska näset*, indelas i 5 nomarkier: *Korinth* och *Argolis*, *Lakonien*, *Messenien*, *Elis* och *Achaja*, *Arkadien*. = *Korinth*, på näset, väl befast (fästet Akro-korinth), vinodling (korinter). Dess fordna prakt bevittnas af många fornlemningar; nu endast 3t. inv. — *Argos*, vid Nauplia-viken, 6t. — *Napoli di Romania* ell. *Nauplia*, god handelsstad vid viken af s. n., befast, 13t. — *Misitra* vid Eurotas, silkesskötsel, 3t. I närheten låg det fordna *Sparta*. — *Maina*, nära Matapan, h.ort för de krigiska Mainoterna (kanske spartanska afkomlingar), hvilka alltid försvarat sitt oberoende mot Turkarna. — *Kalamata*, vid Koron-viken, marknad för sydvestra Morea, 3t. *Koron*, vid samma vik, befast, god handel, 5t. — *Modon*, befast,

god hamn, 5t. — *Navarino* (f. d. Pylos), fästning och god hamn, 3t. — *Patras*, vid viken af s. n., handel med korinter, olja och silke, 10t. — *Tripolizza*, på arkadiska högslätten, under turkiska väldet Moreas h.stad, nu obetydlig, 1t. — Af de *vestra Sporaderna* höra hit *Hydra*, en ofruktbar klippa, hvars befolkning (27t. Albanesare) drifver stark handel och anses som ett det käckaste sjöfolk, — *Spezzia*, äfven bebodd af raska sjömän, — *Poros*, station för krigsflottan.

NEGROPONTE ell. EUBEA, en stor (76 qv.m., 70t. inv.: Greker, Walächer, Slaver), bergig och fruktbar ö, som skiljes från Livadien genom det smala *Euripus-* eller *Egribos-*sundet. — *Negroponte* ell. *Egribos* (f. d. Chalkis), vid sundets smalaste pass, kusthandel, 6t. — Till denna nomarki höra de *norra sporad-öarna*, af hvilka de förnämsta äro *Skyros* och *Skopelos* med stor fruktodling.

De KYKLADISKA ÖARNA äro mest skogrika kalkstensklippor med spetsiga berg och tyckas hvila på ett submarinskt bergland. De hemsökas tidtals af vulkaniska utbrott. De hafva ett herrligt klimat och äro ganska rika på vin, oliver, oranger och silke. Handel och sjöfart äro hufvudsysselsättningen för befolkningen, som är den driftigaste och mest välmående i riket. — *Andros*, den vackraste och fruktbaraste. — *Tine* (f. d. Tenos) har betydlig silkesafvel och förser Levantens städer med murare, snickare, skomakare o. s. v. — *Naxia* (f. d. Naxos), den största i skärgården, vinrik. — *Paros*, bekant för sin hvita marmor. — *Milo* (f. d. Melos), vulkanisk, har förträffligt vin och ädla frukter. — *Syra*, väl odlad, är medelpunkt för handeln emellan Turkiet och Egypten; st. *Hermopolis* är Grekelands lifligaste sjöstad, 30t. — *Santorin* (f. d. Thera), bestående af pimsten och aska på en submarinsk vulkan, alstrar landets bästa vin. — *Delos*, f. d. helig, nu öde.

HISTORISK ÖFVERSIGT. Grekland kom omkr. 1460 under Turkarna och var Morea samt öarna länge ett stridsäpple emellan dem och Venetianerna. Ledsna vid det godtyckliga turkiska öfverväldet företogo Grekerna sin frihetskamp (upproret utbröt i staden Kalavrita på Morea ^{23/3}, 1821). Ensamme uthärdade de den flera år, men voro nära att duka under för den råa öfvermakten, då en fransk här tvang de egyptiska härjarskårorna att utrymma Morea och Englands, Frankrikes och Rysslands förenade flottor förstörde den turkisk-egyptiska flottan vid Navarino (d. 20 Okt. 1827). År 1828 förklarade Ryssland krig mot Turkiet och dess segrande vapen tvungo Sultanen att

genom freden i Adrianopel (1829) erkänna Grekelands sjelfständighet. I spetsen för den nya, af oroligheter skakade staten stod en president (Grefve Kapo d'Istria) till 1831, då en Bajersk prins antogs till konung. Inre oroligheter, lust till röfverier och regeringens icke ännu vunna fasthet hafva hindrat landets uppkomst, som dock är i framskridande.

Republiken JONISKA ÖARNA

52 qv.; 220,000 inv.

Består af 7 större och flera mindre bergiga öar i Joniska hafvet längs Turkisk-Grekiska halföns vestra kust. De smala dalarna äro väl odlade och fruktbara samt njuta ett angenämt klimat. De viktigaste produkter och utförsartiklar äro olja, vin, russin, korinter och andra frukter samt bomull. Boskapsskötsel är stor (åsnor, getter och grofulliga får) är en viktig näring. Handel och sjöfart äro blomstrande. Befolkningen utgöres af *Greker* (största antalet), *Albanesare*, *Italienare*, *Judar*, *Britter* o. s. v. Till språk och religion äro dessa öar närmast förbundna med Grekland. Folkbildningen är på låg ståndpunkt. I politiskt afseende bildade dessa öar en aristokratisk republik under brittiskt beskydd eller snarare öfvervalde. De 7 större öarna äro: *Korfu*, hufvudön, *Paxo*, den minsta, mest bebodd af fiskare, *S:ta Maura*, *Thiaki*, en enda stor klippa, *Kephalonia*, den största och folkrikaste (16 qv.m., 70t. inv., utmärkta sjömän), *Zante*, den vackraste ön, och *Kerigo*, afskiljd från de öfriga, utanför Moreas sydspets.

St. *Korfu*, styrelsens (senatens och engelska kommissariens) säte, starkt befäst, betydlig handel, univers., station för en engelsk flotilj, 20t. — *Zante*, liflig handel, 20t.

Historisk öfversigt. Dessa öar hörde under republiken Venedig, men kommo då denna stat (1797) upplöstes under Frankrike, som 1799 förlorade dem till en rysk-turkisk flotta, då de *sjö öarnes republik* bildades. Denna ägde bestånd till 1807, då öarna

åter kommo under Frankrike. Wiener-kongressen återställer republiken, men sätter den i beroende af Britannien, som äger rättighet att ditsända en Öfver-kommissarie, besätta fästningarna och sätta krigsmakten under sina befälhafvare. Styrelsen handhafves af en för 5 år vald senat af 6 personer, utsedda af och inom den äfven på 5 år valda lagstiftande församlingen, men med öfver-kommissariens goda minne.

ASIEN.

Genom sin stora utsträckning så i n. och s. som ö. och v. måste Asien i sitt klimat förete stora olikheter, emellan hvilka de medlande öfvergångarna till följe af inre landets betydliga upphöjning icke äro så jemna och gradvisa som i Europa. I allmänhet njuter Asien ett kontinentalklimat och medelvärmen är vida lägre än under motsvarande breddgrader i det vestligare belägna Europa. Till sina klimatiska förhållanden kan Asien indelas på följande sätt: 1) *Norra* delen till 50° har i sin norra hälft långa (Sept.—Juni) vintrar och så kalla att qvicksilfver låter hamra sig och äfven sprit fryser. I nordöstra delen, som är ett af jordens kallaste landsträck, går jordkålan ända till 380 fot djup och under den korta sommarn upptinar marken endast par fot, så att endast växtarter, som icke slå djupa rötter, kunna finnas. I den södra hälften är qvicksilfverfrysning under vintern icke ovanlig, men den njuter dock verkelig sommar och skogar kunna uppstå. 2) *Vestra* Asien lider af regnbrist. Himmelens ständiga molnfrihet, den sandiga jorden, Afrikas närhet och de i norr skyddande bergraderna höja värmen till den högsta i verldsdelen. De högre liggande landsträcken hafva en 3—4 månaders vinter. Den qväfvande och skadliga Samum-vinden åstadkommer sjukdomar (orientaliska pesten). 3) *Mellersta* delen eller östra Hög-Asien ifrån 50 till 28° har till följe af sin betydliga upphöjning en om norra delen påminnande vinterköld, hvaremot under den torra sommarn på de skogfattiga sandöcknarna råder en stark värma. På lägre ställen hafva i det milda klimatet ris, bomull, vin och fina frukter god trefnad. 4) *Östra* Asien har i sina norddelar (Mandschuriet, norra Japan och China) ganska

betydlig vinterköld, hvarpå följer en het och drifvande sommar, men i syddelarna närmar sig klimatet till det tropiska. 5) *Södra Asien*, söder om 28°, skyddas i norr af väldiga bergväggar. På de fruktbara och välodlade lågdälderna märkas ingen vinter och årstidsskillnad. Under regntiden är nederbörden riklig (70—80 tum). De låga kuststräckorna, hvarest fuktighet och värme herrska och påskynda så väl jordmånens yppiga driskraft som äfven alla organiska ämnens upplösning, hvarigenom luften fylles med skadliga och osunda dunster, äro ett hemland för härjande farsoter (pest och kolera).

I politiskt afseende lyder en stor del af Asien under europeiskt herravälde: Ryssarne besitta norra delen, Turkarna den vestra, Engelsmännen vestra indiska halfön, hvarjemte Holländare, Portugiser, Fransmän och Spanjorer hafva besittningar och handelsplatser i södra delen. De sjelfständiga länderna utgöra mer eller mindre fullkomligt utbildade stater; med dels despotisk dels patriarkalisk författning. Befolkningen utgöres af: 1) *Kaukasiska folk* i vestra delen: *Turkar, Armenier, Kaukasiska bergfolken, Greker, Syrier, Judar, Araber, Kurder, Kirgiser, Tadschiks* (de f. d. Persernas afkomlingar), *Bukharer* (f. d. Baktrier), *Hinduer*; 2) *Mongoliska folk* i öster och norr: *Chineser, Japanesare, Tibetanare, Indo-Chineser, Mandschurer, Mongoler, Kalmuker, Samoieder, Ostiaker, Tunguser*, m. fl.; 3) *Malayiska folk* på Malakka och en del af östindiska öarna; 4) *Papuas* på en del af samma skärgårds öar. — På Asien komma följande hufvudspråk: *indisk-europeiska* (arabiska, persiska och sanskrit) i sydvest, *altaisk-uralska* i de norra och inre delarna, *chinesisk-japanska* i öster och *malayisk-australiska* i sydöstra delen. — I afseende å religion äro de flesta af Asiens invånare hedningar och har *Bramismen* sina bekännare på vestra indiska halfön, *Buddhismen* och *Lhamaismen* på den östra samt i China, Japan och mellersta Asien, *Schamanismen* bland de råaste folken i inre och norra delarna, *Eldsdyrkan* vid Indus floden och Kaspiska hafvet, andra mindre religionspartier onämnda. *Mosaismens* anhängare äro icke särdeles talrika och lefva spridda, mest i vesta delen. *Islam*.

har sina flesta bekännare i vestra delen (de flesta Sonniter, endast Tadschiks äro Schüter) och äfven bland Malay-folken i sydost. *Kristendomens* skilda sekter hafva bekännare äfven utom de europeiska besittningarna, t. ex. i China. — Asien är människoslägtets och all kulturs vagga, härifrån hafva de ädlaste religioner utgått, härifrån leda industri, handel, konster och vetenskaper sitt ursprung, ehuru Asien sedan öfverträffats af sin dotter Europa. Ännu äro många asiatiska folk (Hinduer, Chinesare och Japanesare) utmärkta genom sin konstnärliga skicklighet och hafva bevarat en beundransvärd litteratur och bildning, som dock afstadnat i sin utveckling, men vidsträckta områden bebos endast af nomader, jägare och fiskare.

ASIATISKA RYSSLAND.

240,000 qv. m., 6 mill. inv,

1. **KAUKASUS-LÄNDERNA** (3,120 qv. m.; 2,650,000 inv.), emellan Svarta och Kaspiska hafven, skiljas n. från europeiska Ryssland genom floderna Kuban och Terek samt s. från Turkiet och Persien genom en gränslinie, hvilken i flera bugter går från Svarta hafvets östra hörn öfver armeniska höglandet, så att det verldsbekanta *Ararat* (16,200 f.) ligger inom ryska området, samt sedan ett stycke längs fl. Aras och dädan öfver slätten *Mugan* till mynningen af fl. *Astara*. Temligen brant nedstupar det armeniska höglandet till den djupa floddalen kring *Aras* och norr om fl. *Kur* uppstiger med branta väggat *Kaukasus*, som i flera parallelkedjor sträcker sig från *Tamanska sundet* mot sydost, 150 mil, till den i Kaspiska hafvet utlöpande halfön *Abscheron*, rik på naftakällor. Medlersta kedjan är högst och betäckt af evig snö; der uppstiga topparna *Elbrus* (16,700 f.), vid hvars fot *Kuban*, *Rion* (f. d. Phasis) och *Kuma* upprinna, och *Kasbek* (14,400 f.), hvarifrån *Terek* framströmmar. De lägre sidokedjorna äro skogbeväxta och hafva rika betesmarker; de på norra sidan bilda en trappformig öfver-

gång till det sydost-europeiska stepplandet. Så i klimat som produkter finner man en stor omväxling, då man ifrån de kala, snö- och ishöljda bergstopparna nedstiger i de af en fruktbar jordmån och ett angenämt klimat gynnade dalarna med rik tillgång på äpplen, plommon, körsbär, valnötter, mandel, vinrankor, bomull, mulbärsträd. Åkerbruk idkas föga. Hufvudnäringar äro boskapsskötsel, silkes- och biafvel samt jagt. Förbindelsen emellan Cis- och Trans-Kaukasien (landet norr och söder om fjellet) hindras genom branta bergväggar, utför hvilka nedstörta bergströmmar och laviner, de der stundom åstadkomma stor förödelse. Förbindelsevägar gå längs Kaspiska hafvets strand (passet vid Derbend, f. d. kaspiska portarna) och genom Terek-dalen (f. d. kaukasiska portarna). Till betryggandet mot rövverier äro flera förskansningar anlaggda. Bergsboerna, som äro starka, härdade och välväxta, bekänna sig dels till kristendom dels till islam.

Kaukasus-länderna, som mest äro eröfringar från Turkiet och Persien, utgöras af *Abchasien*, kustlandet norr om Svarta hafvet, *Mingrelien* (f. d. Kolchis), norr om Rion, *Guriel*, söder derom, *Imeretien*, kring öfra Rion, *Georgien* ell. *Grusien* samt *Kartalinien*, vid öfra Kur, kanaterna *Erivan* och *Nakhitschevan*, delar af armeniska höglandet längs Aras, *Karabagh*, vid föreningen af Kur och Aras, *Talyschin*, kustlandet söder om Kur, *Schirvan*, norr om Kur, *Kaspiska gebitet*, *Daghestan*, nordöstra terrasslandet, *stora och lilla Tschetschna*, terrasslandet mot Terek, *Tscherkessien* eller *Cirkassien*, högsta delen af fjellryggen. Befolkningen består af *Ryssar* (embetsmän och soldater), *Armenier*, *Kurder* och *Grusier*, *Mingrelier*, *Abchaser* och *Tscherkesser* (ansedda som jordens skönaste folk) på vestra, *Osseter* och *Tschetschenser* på mellersta samt *Lesgier* (ett af de vildaste rövvarfolken) på östra Kaukasus. Flera af bergfolken erkänna icke Rysslands öfvervalde.

Till förvaltningen indelas landet i 4 guvernement: *Kutais* n.v. *Tiflis*, medlersta delen, *Schemachi*, s.o., *Derbend*, nordöstra terrasslandet och Kaspiska gebitet. = *Poti*, ganska besökt hamn vid Svarta hafvet. — *Achalzik*, stark fästning vid Kur. — *Tiflis*, i en fruktbar dal vid Kur, handel på Persien och Turkiet, varma bad, silkes- och bomullsväfnad, 30t. — *Erivan*, stor, nu förfallen stad, stark fästning, 15t. — *Etschmiadzin*, nära Erivan, ett kloster, der de armeniska kristnas förnämsta patriark residerar. — *Baku*, besökt hamn

vid Kaspiska hafvet. Den kringliggande nejden hvilat på underjordisk eld och då ett rör nedstickes, uppkommer en låga, vid hvilken äfven mat kan kokas. Hit valfärda Guebrerna. — *Derbend*, f. d. besökt, nu igensandad hamn i Kaspiska gebitet. — *Dargo*, *Achulgo*, *Achta*, bergfästen, kända ur sednare årens krigshistoria.

2. SIBERIEN (224,000 qv. m. 3 mill. inv.) upptager hela norra Asien från de temligen branta Ural-bergen till Behrings sund, Kamtschatka hafvet och Ochotsk viken samt från Altai och öfriga Hög-Asiens nordliga gränsberg till Ishafvet, dit landet utlöper med uddarna *Severo-Sapadnoi* och *Severo-Wostotschnoi*, på hvar sin sida om Taimura-viken, samt *Schelatskoi*. På östra kusten finnas uddarna *Ostkap*, *Tschukotskoinos* och *Lopatka*, sydligaste spetsen af den berg- och vulkanfulla halfön Kamtschatka. Utom de 3 hufvudfloderna: a) de förenade *Ob* och *Irtisch*, hvilka upptaga v. *Ischim* och *Tobol*, h. *Tom*, *Tschulim*, *Ket* och *Wach*, b) *Jenisei* med *Tunguska*-bifloderna, af hvilka öfra *Tunguska* eller *Angara* genomflyter den stora sjön *Baikal*, af Rysarna kallad *heliga hafvet*, och c) *Lena* med *Witim*, *Olekma* och *Aldan*, äro följande floder de betydligaste: *Taz*, utfallande i *Obi* vikens sydöstra arm, *Piasina*, *Katanga*, *Anabara* och *Olenek*, hvilka genomflyta landet öster om *Jenisei*, *Jana*, *Indigirka* och *Kolyma* öster om *Lena*, *Anadir* genom *Tschutschernas* halfö till *Kamtschatka* hafvet. Genom den hithörande landsträckan söder om *Da-Uriska* alplanet rinna *Onon* och *Ingoda*, hvilka bilda *Schilka* samt ett stycke af *Argun* längs chinesiska gränsen. — 1) Sydöstra delen af detta vidsträckta land, från *Ostkap* till öfra *Irtisch*, är högbergigt och upptages af bergkedjor och högslätter under flera benämningar. Flera toppar äro ständigt snöbetäckta (11,000 f.) och slätterna i *Da-Urien* hafva en höjd af 2000 fot. 2) Nedanför höglandet utbreda sig vågförmiga slätter med ofantliga skogar af plataner, balsampoplar, dvergcedrar, lärkträd och andra nordiska barr- och löfträd. 3) Sydvest om *Ob* ligga stora stepper med aflopp saknande sjöar och saltgölar. Under våren är marken gräsbeväxt, men bildar under sommarn en med saltskorpa och under vintern med snö betäckt öcken. Steppen emellan *Ob* och *Irtisch*, kring de förenade sjöarna

Tschani och *Sumi*, kallas den *Barabinska* och vester om Irtisch den *Ischimska*, som kring de låga kullar, hvilka bära namn af *Alginska bergen* och *Ulutau*, sammanhänger med den kirgisiska steppen. Att i dessa öde trakter fordom ett rörligare lif varit rådande antydes af de så kallade tschudgrafvarna (kurganer) och andra minnesmärken hvilka till stort antal sträcka sig emellan Ural och Baikal ända till 58° n. br. 4) Siberiens nordligaste del är ett lågland, hvars gräns mot Ishafvet icke allestädes kan urskiljas under den eviga snön. Mer och mindre bredt upptages landet af frusna kärrmarker eller tundror, på hvilka ödslighet nu herrskar, men hvilka i en aflägsen forntid kunde nära jättestora organiska väsenden, ty i den frusna jorden finner man en stor mängd mer och mindre väl bibehållna djurkroppar af ofantlig storlek. Sådana fossila djur äro de elefantlika mammuth, rhinoceros-liknande djur, det såkallade elasmotherion-djuret utan motsvarighet bland nu lefvande djurarter. — Uti ett land med så stor utsträckning icke allenast i norr och söder (28°) utan äfven i vester och öster (128°) måste i klimatet herrska mycken olikhet. Under det i nordliga delen kölden ofta är odräglig och jorden alls icke eller endast några tum upptinar under den korta sommarn, njuter södra delen, naturligtvis med undantag af bergstrakterna, ett mildt klimat och på de sydöstra stepperna är under sommarn mycket hett. Största delen af landet är vild, ofruktbar och oodlad. Den fruktbaraste delen utgöres af Altais sluttningar och af flodstränderna, hvilkas lera, starrgräs och videbuskar genom sin enformighet trötta ögat. I vestra delen kan jordbruk med svårighet idkas till 60°, men i östra delen upphör det redan vid 55° och på östligaste kusten vid 51°. Siberiens rikedomar bestå i: a) metaller: guld, silfver, koppar, jern, bly, och b) vilda djur: soblar, hermeliner, mårdar, räfvar, uttrar o. s. v., hvaraf flera lemna ett ypperligt pelsverk. Sedan hornboskapen försvunnit (ett stort hinder för boskapsskötselns uppkomst ligger i svårigheten efter foder under den långa vintern) är renen det vigtigaste husdjuret. De längs flodstränderna och hafskusterna boende lefva förnämligast af fiske (stora lax-stim uppstiga i floderna). På ishafvet jagas hval-

fiskar och skjälär. Enda husdjuret i nordligaste delen är hunden, hvilken äfven begagnas som dragare. Befolkningen utgöres af flera, till härkomst, språk, lefnadsätt och religion skiljda folk. *Ryssar*, *Kosacker* och kolonister af några andra europeiska folk bebo den minsta, men bästa delen af landet samt städerna. Urbefolkningen utgöres af: 1) turkisk-tatariska folk: *Baschkirer* vid Uralfloden, biherdar, *Kirgiser*, nomader likasom *Barabintserna* kring Irtisch och *Teleuterna* vid Kusznetsk, m. fl. 2) mongoliska folk: egentliga *Mongoler* vid Selenga, *Kalmuker* vid Kaspiska hafvet, *Buräter* vid Baikal, *Tunguser* kring Jenisei och Lena, *Lamuter* vid Ochotsk viken, de finska folken: *Tschuvascher* i sydvest, åkerbrukare, *Woguler* i nordvest, *Ostiaker* vester om Jenisei och *Samojeder* längs Ishafvet till Lena, samt de ost-siberiska folken: *Jakuter* och *Jukagirer* öster om Lena, *Tschutscher* i nordöstra hörnet, *Korjåker* kring Ochotsk vikens nordligaste vikar (Ischiginsk och Pentchinsk), *Kamtschadaler* på halfön, *Kürilare* och *Ainos* på öarna mot söder. Siberien begagnas såsom förvisningsort för förbrytare, hvilka hitsändas dels till tvångsarbete dels såsom kolonister. De europeiska folken och många bland de öfriga bekänna mest grekiska religion, de tatariska folken islam, de mongoliska lhamaismen, men äfven finnas många schamaner. Europeisk kultur har utom i städerna slagit rot blott i sydvestra delen. Många stammar lefva i djup djurisk råhet samt bo i jordkulor och jurter af näfver, torf eller obilad stock.

Till förvaltningen indelas Siberien i 2 generalguvernement: *vestra* och *östra Siberien*. Till förra delen höra guvernementerna *Tobolsk* och *Tomsk*, till det sednare *Jeniseisk*, *Irkutsk*, *Jakutsk* och *Kamtschatka*. = *Tobolsk*, midtemot Tobols inflöde i Irtisch, betydlig handel, G., 25t. — *Omsk*, vid Irtisch, vestra generalguvernörens residens, 8t. — *Tomsk*, vid Tom, god handel, G., 11t. — *Kolyvan*, vid Ob, hufvudort i en rik bergslag. — *Krasnojarsk*, vid Jenisei, G., 4t. — *Jeniseisk*, vid Jenisei, medelpunkt för inre handeln, 6t. — *Irkutsk*, vid Angara, östra generalguvernörens residens, G., transitohandel på Ryssland och China, 16t. — *Kiachta*, vid Selenga nära chinesiska gränsen, hufvudplats för bytshandeln på China (metaller och pelsverk mot the, porslin, silke), 4t. — *Nertschinsk*, vid Schilka, hufvudort i en rik bergslag, förvisningsort. — *Jakutsk*, vid

Lena, stor pelshandel, G., 7t. — *Ochotsk*, vid viken af samma namn, stapelort för handeln på Kamtschatka och Amerika. — *Nischnei-Kamtschatskoi* och *Petropavlofsk*, hamnar på Kamtschatkas östra kust.

Öar: *Nya Siberien*, 4 större och några mindre obebodda öar i Ishafvet utanför Janas utlopp, rika på fossilt elfenben samt ben och tänder af mammuth, rhinoceroter och buffeloxar. — *Björn-öarna* utanför Kolymas mynning. — *St. Laurent* i Behrings hafvet utanför Tschukotskoinos. — *Behrings ön* och *Koppar ön* (Mednoi ostrof) utanför Nischnei-Kamtschatka. — Af den Kuriliska ökedjan söder om Kamtschatka höra de *norra* eller *små kurilerna* under Ryssland; de äro rika på pelsdjur.

3. **KIRGISISKA STEPPLANDET** (se nedan) står till en del under Rysslands öfverhöghet.

ASIATISKA TURKIET

26,000 qv. m., 16 mill. inv.

Omgifves n. af Svarta hafvet och Rysslands kaukasiska länder, ö. Persien, s. Persiska viken och Arabien, v. Medelhafvet, Arkipelagen, Hellesponten, Marmora hafvet och Bosporen. Hithörande länder utgöra nordvestra delen af det vest-asiatiska höglandet. I fordna tider blomstrande genom sin stora uppodling och lifliga handel samt befolkningens höga bildningsgrad, visa dessa länder sedan århundraden tillbaka endast förfall och barbarism, hvartill den godtyckliga provinsförvaltningen till stor del är orsaken. Befolkningen utgöres af *Osmaner* (10 mill.), *Greker* (1 mill.), *Armenier* (2 mill.), *Araber* (1 mill.), *Kurder* (1 mill), *Turkomanner*, *Judar* o. s. v. Allmännast bekännes islam (13 mill.); kristna (3 mill.) af flera sekter, deribland Maroniter på Libanon, Nestorianer o. s. v., och Judar hafva dock fri-religionsöfning. Industrin är här större än i europeiska Turkiet; de förnämsta tillverkningarna äro saffian, schalar, mattor, siden-, bomulls- och gethårstyger, metallarbeten, färgadt garn, oljor och essenser. Karavanhandeln är betydlig; sjöhandel bedrifves mest af Franker, Armenier och Judar.

Beståndsdelarna, i administrativt afseende fördelade i 20 cjalets, äro följande.

1. MINDRE ASIEN, af Turkarna ANADOLI (Natolien), upptages i sina inre delar af mot norr och vester sluttande högslätter, hvilka dels äro trädlösa betesmarker, dels saltstepper, dels fruktbåra fält. De genomstrykas af armar från *Taurus*, som med snötäckta toppar och skogrika sidor framgår på något afstånd från södra kusten, och från *Antitaurus*, som skogrik och brant nedstugar till den af skogar och fruktträd beväxta smala kuststräckan längs Svarta hafvet. I sydöstra delen uppstiger *Erdschisch* högst bland halföns bergtoppar. I nordvestra delen finner man de i forntiden bekanta topparna *Olympus* och *Ida* vid Hellespontens strand. De förnämsta vattendrag äro *Jeschil Irmak* (f. d. Iris), *Kisil Irmak* (f. d. Halys) och *Sakaria* (f. d. Sangarius) på norra kusten, *Sarabat* (f. d. Hermus) och *Bujuk Minder* (f. d. Mæander) på den vestra. Klimatet är mildt och angenämt; pesthärjningar äro dock icke sällsynta, särdeles i sjöstäderna. Hufvudprodukter äro hvete, ris, bönor, bomull, vin, russin, oliver, saffran, tobak. Jordens naturliga fruktbarhet är stor (hvete och korn hufvudsädet), men odlingen försummas och landet användes mest till betesmarker för kameler, åsnor, får och finhåriga getter. Silkeskulturn är icke ringa. Gräshoppor äro stora skadedjur. I norra delen finnas rika koppargrufvor, men i allmänhet anlitas dessa och andra mineralrikets tillgångar obetydligt. Af sjöskum tillverkas pipor.

St. *Trebisonde* ell. *Tarabisan* (f. d. Trapezus), vid Svarta hafvet, handel med koppar och silke, 50t. — *Tokat*, vid *Jeschil Irmak*, stora siden- och saffiansfabr., bly och koppargrufvor, 100t. — *Sinab* (f. d. Sinope), stor sjöhandel, 10t. — *Skutari*, vid Bosporen, Constantinopels asiatiska förstad, samlingsplats för karavaner, 60t. — *Brussa* (f. d. Prusa), en af mindre Asiens vackraste och lifligaste städer, vid foten af *Olympus*, siden-, guld- och silfvertygsfabr., sjöskumspipor, 60t. — *Ismir* (f. d. Smyrna), hufvudort för europeiska handeln på Levanten, vigtiga fabr., torra frukter, olja, silke, färgstoffer och bomull äro betydliga exportvaror; 150t. inv., hvaraf största delen utgöres af Franker. — *Kutahia*, handel med galläppel och sjöskum, 50t. — *Karahissar*, stor tillverkning af opium, vapenfabr., 60t. —

Angora, bekant för sina kamelgetter, af hvilkas silkeslena ragg schallar och kamlotter väfvas, 35t.

Tschesme, på halfön vester om *Şmyrna*, känd genom turkiska flottans uppbrännande 1770.

Öar: *Metelino* (f. d. Lesbos), bergig, rik på olja. — *Scio* (f. d. Chios), högst fruktbar, var den genom handel mest blomstrande ö i Arkipelagen tills den af Turkarna (1822) förhärjades, då inv. dels nedgjordes, dels bortflydde. — *Sisam* (f. d. Samos), rik på vin, olja, johannis-brödrukt. — *Stanco* (f. d. Kos). — *Rhodos*, en af Arkipelagens bördigaste öar, rik på vin och fikon. — *Kibris* (f. d. Cypern), i levantiska hafvet, stor och folkrik (240 qv. m., 120t. inv.), bergig i midten, nu föga odlad, men dess bördiga jord alstrar mycket frukter, ypperligt vin, säd, bomull, silke. — Dessa öars befolkning består till det mesta af Greker.

2. ARMENIEN består af höga (6—8000 f.) bergslätter, genomstrukna af nästan hela året snöhöljda berg. På norra sidan nedstupar höglandet brant (*Moschiska* och *Nimrods-bergen*), men i vester sammanhänger det med de anatoliska högslätterna och i sydost, vid sjön *Wan*, med det kurdistanska och persiska höglandet. Högsta toppen inom denna del af Armenien är *Bingöl*, i hvars närhet *Euphrat* och *Aras* upprinna. Klimatet är kallt; på slätterna qvarligger snön ännu i Maj; säd kan föga odlas; ris, bomull, vin och frukter trifvas i de lägre delarna. Aprikoser hafva här sitt hemland. Högslätterna äro trädfattiga (mest barrträd och af löfträd förnämligast poppel), men gräsrika och ganska passande för boskapsskötsel, hvilken bedrifves af den *Turkomaniska* befolkningen, hvaremot de egentliga infödingarna eller *Armenierna* (kristna) idka handel. Armenier finnas öfverallt i östra Europas samt vestra och södra *Asiens* städer såsom driftiga handelsmän.

St. *Erzerum*, vid en af *Euphrats* källarmar på en bördig högslätt, nederlag för handelsvarorna emellan Persien och Mindre Asien, läder- och metallfabr., 70t. — *Malatiah*, vid *Euphrat*, på södra terrassen, berömd för sina äpplen.

3. SYRIEN ell. SORISTAN är landsträckan vid Medelhafvets östra kust till *Euphrat* och Arabien. Berget *Almatagh* (f. d. *Amanus*) bildar gräns mot Mindre Asien och endast smala pass (f. d. syriska och amanska portarna) i närheten af *Skanderun-viken* lemna förbindelse-

vägar. Kustlandet är flackt, sandigt och hett samt bördigt på säd (dock föga ris), tobak och frukter (pomeranser, fikon, pisang, granater, oranger, vin, meloner, dadelpalmer), men föga bomull och indigo. Dess medlersta del var det i fordna tider bekanta *Fenicien*, hvars då skeppfyllda hamnar nu äro igengrodda och toma. Par mil från kusten går en bergås, som på några ställen utlöper i hafvet med bergguddar, t. ex. *Karmel*. Kedjans högsta del kallas *Libanon* (toppar till 10,000 f., men få äro hela året snöbetäckta), uppför hvars väl odlade samt på säd, vin och silke rika terrasser man uppstiger till den trakt, som fordom var berömd för sina cedrar, af hvilka numera endast få grupper kvarstå. Högre upp växa pinier och andra barrträd. De östra sluttningarna äro mera kala och ödsliga. Nedför dessa inkommer man på ett högland (2000 f.), hvars torra och kyliga bergluft tillåter snö och is kvarblifva flera veckor. Endast uti de instängda dalarna återfinner man kustlandets klimat och produkter (mest frukter). De förnämsta af dessa dalar äro: *Bekaa* (f. d. Celesyrien), genomfluten af fl. *Leontes*, emellan Libanon och den östra dermed jemsides löpande Antilibanon-kedjan, *El Ghab* kring fl. *El Aasi* (f. d. Orontes), *El Ghutta*, nejden kring Damas, Syriens fruktbaraste och bäst befolkade del. Södra delen af höglandet upptages af det märkvärdiga landet *Palestina*, hvars fordom starkt befolkade och väl odlade fält, rika på vinrankor, oliver, fikon, sykomorträd och säd, nu äro till största delen ödsliga betesmarker. Midtigenom höglandet går i norr och söder jordens djupaste dalsänkning kring floden *Jordan*, som genomflyter sjöarna *Hule* (f. d. Merom) och *Tabariah* (f. d. galileiska hafvet, sjön *Genesareth*) samt den dadelbeväxta slätten *El Ghor* och utfaller i *Bahr-el-Luth* eller *döda hafvet* med mycket salthaltigt och svårörligt vatten. Syriens östligaste del upptages af *syriska öcken*, som i allmänhet ofruktbar och glest befolkad endast i norra delen har några oaser. — På vilda djur är ingen brist: schakalen har här sitt hemland; gazeller genomströfva öcknarna i stora hjordar; lodjur, harar och raphhöns äro allmänna; lejon mera sällsynta. Af husdjur äro vigtigast kameler, bufflar, åsnor, får. Det korn-

fattiga inre landet fyller sitt sädesförråd genom tillförsel från Egypten. Utförsvaror äro bomull, silke, tobak, galläppel, hudar, frukter. Befolkningen utgöres af *Greker* och *Fellahs-Araber*, hvilka idka dels åkerbruk dels boskapsskötsel, *Osmaner*, *Armenier* och *Judar*, hvilka bebo städerna och idka handel, *Beduin-Araber*, *Turkomanner* och *Kurder*, hvilka genomströfva öcknarna och lefva af dadlar, boskapsskötsel och rövveri. *Druserna* (120t.) på Libanon äro en egen sekt inom islam, som inblandat mycket från mosaismen och kristendomen. De stå under en skattbetalande Stor-Emir. Äfvenså hafva de på södra Libanon boende *Maroniterna* (140t.) af katolska religion egen styrelse mot årlig tribut.

St. (Syrien). *Haleb*, af europeerna *Aleppo*, en af turkiska rikets viktigaste städer, hvilort för karavanerna emellan Indien, Persien och mindre Asien, siden- och bomullsfabr., 100t. — *Latakia*, vid hafvet, Aleppos hamn, berömd tobak. — *Damas* (det f. d. vidt bekanta Damascus), på en herrlig dalslätt, stora siden-, bomulls-, rosenolj- och läderfabr., damastväfnadens fädernesland, samlingsort för talrika karavaner (ofta ända till 40,000 personer), som draga i alla riktningar, 200t. I forntiden funnos här berömda jern- och stålfabr. (värj- och dolkklingor). — (Fenicien) *Tarabtus*, sjöstad, handel med bomull och silke, 15t. — *Beirut*, stark handel med ortens berömda fikon, med bomull och silke från Libanon samt med varor från Damas, 24t. — *Akka* (Acre, Jean d'Acre), vid foten af Karmel, befast, god hamn, stapelort för Syriens bomull och Egyptens säd (ris), 10t. — (Palestina) *Jaffa*, landstigningsort för resande till Jerusalem. — *Jerusalem*, verldsberömd stad på Zion och några andra kullar, vid bäcken Kidron, som skiljer staden från Oljoberget, valfartsort för kristna och äfven mohammedanska pilgrimer, 25t. Öfver Kristi graf är en kristen kyrka byggd, men på Salomos tempelplats står en präktig moské. Handel med rosenkransar och reliqvier. — *Bethlehem*, valfartsort, har en präktig kyrka öfver den i klippan huggna krubba, i hvilken Jesus säges hafva blifvit född. — *Nasra* (f. d. Nazareth), har en kyrka på det ställe, der Jungfru Maria förmenas hafva bott. I närheten finnes det bekanta förklarings-berget *Thabor*, enstaka på den f. d. herrliga dalsläkten *Estrelou*, nu *Jisreel*.

Antakia, det f. d. stora *Antiochia*, nära Orontes mynning. — *Baalbek*, i Celesyrien, praktfulla ruiner af det f. d. *Heliopolis*. — *Tadmor*, i syriska öcken, herrliga ruiner af det f. d. *Palmyra*,

hvilort för karavanerna emellan Euphrat och Medelhafskusten. — *Gaza*, i f. d. Filisteernas land, hvilort för karavanerna emellan Aleppo och Egypten. — *Saide* och *Zur*, nu ringa städer, der *Sidon* och *Tyrus* fordom prunkade.

4. EUPHRAT- och TIGRIS-LÄNDERNA. — a) AL DSJESIRAH (f. d. Mesopotamien) är norra delen af landet emellan Euphrat och Tigris. Nordligaste delen upptages af Armeniska berglandets terrasser, rika på ekar, kastanjer, mulbärsträd, vinrankor och sydeuropeiska frukter, äfvensom på gräs. Sädesafkastningen är ringa. Vax, honing, silke, ull, och gethår afyttras. De flesta invånare äro *Kurder*. Södra delen, som mest bebos af *Araber*, är en lågländ, jemn och kal hed eller öcken, der vegetation förbrännes af hettan och fruktbara ställen endast anträffas på de årligen öfversvämmade flodstränderna. — b) IRAK ARABI (f. d. Babylonien och Kaldeen) är den kala och skoglösa (endast några palmträd och pilarter förekomma) södra delen af landet emellan ofvannämnde floder samt en smal landsträcka vester om Euphrat och Schat el Arabi ned till persiska viken. Fruktbarheten är stor der flodernas öfversvämningar och från fordna tider bibehållna kanaler bevattna landet. Hvete och ris gifva otroligt rika skördar. Invånarena äro mest *Araber*; i städerna *Armenier*, *Turkar* och *Judar*. — c) KURDISTAN (f. d. Assyrien) utgöres af slätten längs Tigris' östra strand samt sluttningarna af Nimrodsbergen n. och Zagrosch ö. Bergsluttningarna äro beklädda med sköna skogar och sydeuropeiska frukter (oliver, fikon). Utmed Tigris odlas ris, men sädesafkastningen, som fordom var riklig, öfverstiger numera icke landets eget behof, då steppnaturen fått taga öfverhand, emedan Kurderna mera älska boskapsskötsel och röfveri än jordbruk. Galläppel, tobak och boskap äro handelsartiklar. Kurd-furstarna äro föga mer än till namnet Sultanen underdåniga.

St. *Mosul*, vid Tigris, bomullsfabr. (musselin), handel, 70t. I närheten anträffas grushopar, omslutande minnesmärken af det f. d. *Ninive*. De sednare åren hafva intressanta minnesmärken här blifvit uppgräfna. — *Diarbekir*, vid Tigris, saffiansfabr., handel, 60t. — *Orfa* (f. d. Edessa), saffiansfabr., handel, 30t. — *Bagdad*, f. d. kalifresidens och vida berömd stad vid Tigris, siden- och bomullsfab., medelpunkt för handeln emellan Turkiet, Arabien, Persien och Indien,

100t. — *Hilleh*, vid Euphrat; här finnas de grushopar, som qvarstå af det f. d. stora *Babylon*. — *Basra*, nära persiska viken, siden- och parfum-fabr., nederlagsort för indiska och persiska varor, 70t. — Ruiner efter f. d. berömda städer ses mångenstädes i dessa trakter.

ARABIEN.

50,000 qv.m., 12 mill. inv.

Denna stora halfö, omgifven af Röda hafvet och det 5 mil breda sundet Babel Mandeb v., Aden viken och Arabiska hafvet s., Ormus sundet och persiska viken ö., sammanhänger n.o. och n. med Asiatiska Turkiet samt n.v. genom näset vid Suez med Egypten. Hela inre landet, hvaraf en del kallas *Nedjed*, är i allmänhet mycket obekant, men är sannolikt ett stort, hett och af regnbrist lidande taffelland, hvaraf största delen upptages af sandåsar, trädlösa hedar och högocknar, här och der afbrutna af fruktbarare oaser, der hvete, korn, durrah, vin, äpplen och persikor växa samt gräset lemnar näring åt Beduinernas får, getter och kameler. Större vattendrag finnas icke och de befintliga uttorka under den torra årstiden, då fälten uppfriskas endast af en ymnig dagg under de långa nätterna. Under regntiden, som i sydvestra delen infaller Juni—Sept. och i den sydöstra Nov.—Febr., är vegetation riklig nog. Högländets kanter bilda smala, heta och torra strandslätter, der nästan endast dadelpalmer trifvas. Bergslutningarna och dalarna äro ganska fruktbara; der växa oliver, fikon, sockerrör, kaffe (inskränkt till ett ringa område i sydvest), bomull, indigo, manna, balsam (Mekka), gummi, myrrha, rökelse. Emellan röda hafvets båda nordliga vikar, Suez-viken ell. Rör-hafvet v. och Akaba-viken ö., utskjuter den *petreiska halfön* eller *Dsjesirah Aila*, full af bergkedjor och temligen bördiga dalar; klimatet är kyligt och vintern icke utan snö. Här finnes det vidtbekanta *Sinai* eller *Mosesberget* (7.400 f.) med ett berömdt grekiskt kloster. Den norr derom liggande öknen *El Tih* var den,

i hvilken Israels barn kringvandrade. Öster härom går från döda hafvet till viken vid Akaba en dalsänkning, vid hvars östra sida man finner ruiner af den f. d. viktiga handelsstaden *Petra*. Norra delen af vestkusten kallas *Hedjaz*; är sandig, stenig och föga fruktbar. Här blåser den giftiga Samum-vinden, hvars inandning man söker undgå genom att nedkasta sig med ansigtet i sanden. Södra delen af vestra kusten kallas *Jemen*, f. d. lyckliga *Arabien*, hvars bergdalar alstra det bästa kaffe. Södra kusten, *Hadramaut*, *Mahrah* och *Gharah*, i forntiden prisad för sina rökelser och sin myrrha, är föga bekant. I *Oman*, södra delen af ostkusten, gå bergen ända till hafvet; här är dadelrikedomen störst. Kustlandet längs persiska viken, *El Ahsa*, är beväxt med dadlar och bomull, utom der marken upptages af flygsand. Längs denna kust idkas ett indrägtigt perlfiske vid klippan *Ormus* och *Baharein öarna*. — Åkerbruk idkas nästan endast af kustbefolkningen. Boskapsskötsel är hufvudsakliga näringen och lifnära sig nomaderna af dadlar, kameler, får, getter och röfveri. Prisade äro de arabiska hästarne; de anses som de snabbaste på jorden och öfver raserna upprättas ordentliga stamträd. Inre landet hyser jern, koppar, bly, bergsalt, karneoler, rubiner. Industrin är obetydlig och inskränkt till några handverk, drifna utan synnerligare fullkomlighet. Handelsrörelsen är ganska liflig, men mest i Engelsmännens händer. Utförsvaror äro kaffe, balsam, hudar, strutsfjädrar. Segelfarten på persiska och arabiska vikarne försvåras af en mängd grund och korallbankar. Araberna kunna fördelas i *Beduiner* (öknens söner, nomader), *Maëdi* (halfnomader), *Fellahs* (åkerbrukare) och *Hadhesi* (stadsinvånare och industriidkare). Städernas befolkning utgöres i öfrigt af *Osmaner*, *Judar*, *Armenier* och *Banjaner* (Hinduer), hvilka idka bomullsväfnad och handel. Neger-slafvar hållas äfven. Hufvudspråket är arabiska. För omkring 1000 år tillbaka hade den arabiska litteraturen en lysande tid och ännu stå Araberna i intellektuel bildning öfver Osmaner och Turkar. Skolor saknas icke. Hufvudreligion är islam af sonna-sekten. Af andra uppkomna sekter må nämnas *Wahabiterna*, en religiös-politisk sekt, som förnekar Mohammeds gudasändning (ett

slags protestanter inom islam). De styras af ett andligt och ett verldsligt öfverhufvud med ärftlig makt. Arabien omfattar flera despotiskt styrda samhällen under *Sultaner, Imamer, Scheriffer, Scheicker, Emirer*. Vestkusten erkänner på sätt och vis turkiska sultanens öfverhöghet.

1) OSMANISKA ARABIEN. = *Medina*, med Mohammeds graf, valfartsort, 6t. = *Mekka*, Mohammeds födelseort, den heligaste valfartsort för Islams bekännare (moskén Kaaba, uppbyggd enligt tradition af Abraham), såte för en ärftlig Stor-scheriff, nederlagsort för handeln på Egypten (ris och hvete), Syrien, Persien och Indien, 40t. — *Jambo*, Medinas hamn. — *Dschidda*, Mekkas hamn, hufvudpunkt för rörelsen på arabiska viken, balsam-utförsel. — *Mokka* i Jemen, handel med det bästa kaffe.

2) Engelsk besittning. = *Aden*, på sydkusten, stark fästning, nyckeln till röda hafvet, 20t.

3) SULTANENS i MASKAT RIKE omfattar kustlandet Oman samt en del af kustlandet på andra sidan persiska viken och af sydöstra Afrika. = *Maskat*, h.stad, anseelig handel, 60t.

De öfriga sjelfständiga staterna äro små och föga bekanta. — Wahabiternas f. d. präktiga hufvudort *Dereijeh* är nu förfallen.

Historisk öfversigt. Arabernas forntid är oredig och mörk. Med Mohammed börjar för dem lysande tid. Han uppträdde såsom Guds profet (tidräkningen Hedschra 622 eft. Kr.) och blef snart herrskare öfver hela halfön. Hans efterträdare, kaliferna, utbredde islam och sitt eget välde öfver vestra Asien och norra Afrika samt vunno äfven (711) fötäste i Europa. I 9:de seklet börjar kalifatets förfall och flera stater bildade sig deraf. Kalifatet i Bagdad störtas af Mongolerna (1258). — Wahabiternas sekt stiftades af Abbul Wahab (född 1729); deras politiska betydelse, som en tid var ganska stor, bröts omkr. 1830 af vice-konungen i *Egypten*.

PERSIEN

23,000 qv. m., 11 mill. inv.

Utgör vestra delen af Irans högland och gränisar till Ormus sundet och persiska viken s.v., asiatiska Turkiet

v., Rysslands kaukasiska länder, Kaspiska hafvet och Turkestan n. samt de ost-iranska staterna ö. Med undantag af de låga kuststräckorna vid persiska viken och kaspiska hafvet, af hvilka den förra, het, sandig och torr, frambringar föga annat än dadlar och den sednare genom förening af hetta och fuktighet har en högst yppig vegetation men osund luft, är största delen af riket ett högland (4—5000 f.), som under vintern har allvarsam köld, men om sommarn lider af hetta och torka. Höglandets norra kant bildas af *Ghur* och de mot kaspiska kustlandet brantstupande *Elburs bergen* med den snötäckta vulkanen *Demavend* (14,000 f.); dess vestra och södra del upptages af *kurdistaniska berglandet* och de vilda *Zagrosch bergen*; längs östra gränsen stryker *Koh-i-Bundau*. Höjderna bestå af höga gråa massor, som endast en kort tid af året äro gräsklädda. Landets vattenfattigdom är stor; ingen segelbar flod finnes och af de många steppfloderna uttorka de flesta under sommarn. De förnämsta vattendragen äro: *Karun* (den för sitt kristallklara vatten fordom prisade Choaspes), som med 5 mynningar utgjuter sig i persiska viken men äfven är förenad med Schat el Arabi, — i nordost en del af *Tedsjen*, utfallande i kaspiska hafvet, — i nordvest *Sefid Rud*, inströmmande i samma haf, — *Aras*, åtföljande ryska gränsen, — samt sjön *Urmia*. Höglandet är utmärkt för sin torra luft och klara himmel; jern, en lång tid hängande i fria luften, rostar icke; djur- och växt-ämnen ruttna ganska långsamt; från slutet af Maj till slutet af November faller icke en droppe regn. I allmänhet är jorden ofruktbar, hvilket i synnerhet gäller om östra delen, som upptages af *stora saltöcken* (120 mil lång, 20—40 m. bred). I vestra delen öfverdrages lerjorden efter regntidens slut af saltskorpa. För att afskölja denna och bevattna fälten underhöllos i fordna tider en mängd kanaler, men emedan dessa till största delen nu fått förfalla, intagas fordom bördiga fält af betes- och odemarker. Nästan öfverallt saknas träd och buskar; brännved säljes efter vigt. De förnämsta växtalster äro hvete, korn, bergris, bomull, mulbärsträd, galläppel, sesam, tobak (den bästa i Asien), kamfert, vallmo, vin, sydfrukter (persikor hafva här sitt hemland),

de prisade rosorna, hvaraf en kostlig essens beredes. Landets hästar täfla med de arabiska i snabbhet men icke i styrka. Allmänt förekomma förträffliga åsnor, en- och tvåpuckliga kameler, finhåriga getter, får med fettsvansar, bufflar, vildsvin, antiloper, gazeller, lejon, tigrar, hyenor, bin och silkesmaskar. Mineralriket lemna guld, silver (betydligt), marmor, sjöskum, salt (i öfverflöd), salpeter, porslinslera, rubiner, turkoser, nafta. Eget för detta land är dess mumie, en mineralisk balsam, fordom använd vid balsameringar, nu såsom läkemedel. Befolkningen, hvaraf fjerdedelen lefver som nomader och röfvere, utgöres af *Perser* ell. *Guebrer* (rena afkomlingar af de f. d. Perserna), *Turkomanner* (de politiskt herrskande), *Araber*, *Kurder*, *Judar* och *Armenier* samt *Tadschiks* ell. *Ny-Perser*, hvilka äro en blandras af Perser, Araber och Turkar samt utgöra den till antalet största och hofasta delen af folkmassan. Dessa bekänna islam af den schütiska sekten; Guebrerna äro ännu eldsdyrkare; Armenierna och Kurderna äro nestorianska kristna. Persiens befolkning anses vara den mest upplysta bland alla islams bekännare; högre och lägre skolor saknas icke; de vetenskapliga insigterna äro dock mycket inskränkta. Industrin är icke obetydlig och lemna porslin, saffian och annat läder, klingor och andra metallarbeten, siden-, bomulls-, gethårs- och ylletyger, invädda med guld och silver, granna mattor, utmärkta schalar, välluktande essenser o. s. v. Karavanhandeln, drifven af Armenier, Judar och Hinduer är betydlig; sjöhandeln är i Engelsmäns och Ryssars händer. Utförsvavar äro silke, kamelgarn, russin, opium och industritillverkningar. Statens öfverhufvud, *Schahen*, förenar högsta andliga och världsliga makten samt styr despotiskt, men anarki och allmän osäkerhet genom röfveri och ett strängt, godtyckligt utsugningssystem äro rådande.

IRAK ADSCHEMI och TABERISTAN (en del af f. d. Medien), mellersta delen, söder om Elburs och i öster stötande till stora öcken. Landets rikedom består i får och utmärkta hästar. = *Teheran*, vid foten af Elburs, Schahens vinterresidens, siden-, tapet- och metallfabr., 130t. inv., af hvilka en stor del under sommarn bortflytta för de osunda utdunstningarna från de kringliggande morasen. — *Isphahan*, f. d. hufvudstaden, en tid en af Asiens praktfullaste städer,

herrliga ruiner, berömd högskola, viktigaste fabriksstaden (bland annat skurna sten- och träarbeten), handel, 200t. — *Hamadan*, linneväfnad, 50t. I närheten det f. d. *Ekbatana*.

MASANDERAN (f. d. Hyrcanien) och GHILAN (f. d. norra Medien), Kaspiska stranden, rik på ris, bomull och silke. = *Balfrudsch* och *Rescht*, sjöhandel.

ASERBEIDSJAN (d. ä. eldslandet, en del af det f. d. Medien), nordvestra berglandet. = *Tauris* ell. *Tebris*, på en fruktbar högslätt, vapen-, silke- och bomullsfabr., nederlag för turkiska, indiska och persiska varor, 100t.

KURDISTAN och KUSISTAN (f. d. Susiana), vestra och sydvestra delen, väl bevattnad genom Karun och andra floder. = *Kermanschah*, rikets starkaste fästning, kanongjuteri, stora vapenfabr., 50t. — *Schuster*, sidenfabr., 20t. I närheten ruiner af det f. d. *Susa*.

FARS ell. FARSISTAN (f. d. Persis), ett torrt steppland nordost om persiska viken. Vissa delar äro bördiga på säd, vin och frukter. = *Abuschär*, viktig sjöhandel, 15t. — *Schiraz*, i en herrlig trakt, »Persiens paradis», stor rosenessens- och glastillverkning, mumiehandel, 50t. — *Istakhar*, ruiner af det f. d. *Persepolis*. — *Jezd*, på en oas i saltöcken, schal- och sidenfabr., mötesplats för karavanerna från Indien och Bokhara, 80t.

KERMAN (f. d. Caramania), ett torrt betesland, der de mest fulliga får beta. = *Kerman*, ypperliga schalar tillverkas, 30t. — *Gomruhn* ell. *Bender Abassi* lyder jemte en del af kustlandet och klippan *Ormus*, fordom (1506) ett af världshandelns hufvudsäten, under sultanen i Maskat.

KUHISTAN och VESTRA KHORASSAN (f. d. Parthien), steppländer i öster och nordost. = *Mesched*, tillverkning af klingor och den bästa sammet, stark handel, flera undervisningsanstalter, 40t.

Historisk öfversigt. Den gamla persiska monarkien, som stiftades 560 f. Kr., förstördes 230 år derefter. År 226 efr. Kr. lades grunden till det nypersiska eller sassanidiska riket, som omkr. 650 störtades af de arabiska kaliferna. Då kalifatet sönderföll, uppstodo här flera dynastier. Dschingis-khan och hans Mongoler öfversvämmade landet (omkr. 1220), men snart (omkr. 1260) blef deraf en oberoende stat, som dock 1384 eröfras af Tamerlan. Då äfven denna världseröfrares rike föll med hans död, vxlade Turkomaner af svarta och hvita väduren i landets beherrskande, tills slutligen (1505) Ismael Sofi blef den nuvarande dynastins grundläg-

gare. Omkr. 1740 var riket ännu ganska mäktigt, men är nu endast en skugga af hvad det då var.

AFGHANISTAN.

10,000 qv. m.; 9 mill. inv.

Nordöstra delen af det iranska höglandet (6—9000 fot) emellan Persien v., Beludschistan s., Indo-brittiska riket ö. och Turkestan n. Genom norra delen framgår *Hindukhu* med flera snötappar från Indus-dalen 90 mil mot vester, hvarefter det breda, af lägre berggrupper fulla och i allmänhet otillgängliga höglandet *Ghur* fortgår inåt Persien. Längs östra gränsen gå *Soliman-khu* i flera parallellkedjor, skiljda genom breda längddalar. De viktigaste vattendragen äro *Kabul*, biflod till Indus, och *Hilmend*, slutande i sjön *Hamun* eller *Zareh* (f. d. Aria). Klimat och produkter äro i det närmaste desamma som i vestra Iran. Tillgången på skog och fruktträd är här större. Landet kring *Kabul* utmärker sig genom sitt herrliga klimat och sin fruktbarhet. Befolkningen utgöres af *Afghaner* (det herrskande folket, dels nomader, dels jordbrukare), *Tadschiks* (bofasta), *Armenier* och *Hinduer* (handelsmän i städerna). Boskapsskötsel älskas mera än jordbruk; vinodlingen är icke obetydlig. Industrin är icke alldeles okänd och sysselsätter sig med siden-, bomulls- och ylleväfnader, vapen och krukmakeri. Karavanhandeln är ganska liflig. *Afghanerna* äro sonniter, *Tadschiks* deremot schüter.

Omfattar provinserna: *Kabul*, *Kandahar* och *Ghasnin* (f. d. Arachosia), *Sedjestan* eller *Sistan* (f. d. Drangiana), och *Östra Khorassan* (f. d. Aria). = *Kabul*, på en bördig högslätt (6,200 f.), Schahens residens, mötesplats för karavanerna från Persien, Indien och Turkestan, 80t. — *Kandahar*, en af Asiens vackraste städer, god handel, 100t. — *Herat*, vid Tedsjen, i en fruktbar nejd, silkesskötsel, fabriker för siden, bomull, läder och metall, karavanhandel, 100t.

Historisk öfversigt. *Afghanerna* eller *Patanerna* gjorde sig 1715 fria från Persien; de kufvades åter af den väldiga Schah Nadir (1736—1747), men blefvo kort efter hans död ånyo oberoende. De

sönderfalla i flera mindre horder under sina stamfurstar, hvilka i sin myndighet mycket äro inskränkta af Sirdars eller slägternas äldsta och i öfrigt skola vara skattskyldiga vasaller under Schahen i Kabul. Under rikets fortgående inre upplösning vinner Englands inflytande allt större stadga.

BELUDSCHISTAN.

7,000 qv. m., 2 $\frac{1}{2}$ mill. inv.

Sydöstra delen af Irans högland, emellan Afghani-
stan n., Persien v., indiska hafvet s. och i ö. vestra in-
diska halfön, hvaremot *Brahui-bergen* bilda gränsen.
Största delen utgöres af en stenig, torr och ofruktbar
öcken, *Mekrans öcken* (f. d. Gedrosien). Endast obe-
tydliga kust- och steppfloder finnas. Inre landet (6—
8000 fot högt) har brännheta somrar och temligen stränga
vintrar, men i allmänhet sund luft, hvaremot det flacka
kustlandet är ganska osundt. Nomadlivet är allmännast.
Befolkningen utgöres af roflystne *Beludscher* och fred-
ligt sinnade *Brahuis* (i östra delen) samt i öfrigt af *Tad-
schiks*, *Hinduer* och *Armenier*. Handel och industri äro
okända. Religion är islam.

Kelat, khan-residens, hinduiska kolonister idka handel och in-
dustri, 25t.

Historisk öfversigt. Beludschistan inträdde bland Asiens
stater 1739, då en inhemsk höfding af Schah Nadir nämndes till
dess furste. Landet omfattar nu flera samfund under sina stam-
furstar, hvilka bilda en slags förbundsstat under khanen i *Kelat* så-
som skyddsherre.

VESTRA INDISKA HALFÖN.

60,000 qv. m., 150 mill. inv.

Äfven blott *Indien* (Ostindien) kallad, sammanhän-
ger med östra indiska halfön n.o., Tibet n. och Iranska
höglandet n.v., men kringflytes i öfrigt af Indiska haf-

vet. Till naturbeskaffenheten kan landet indelas i 4 delar. 1) *Norra alplandet*. Norra gränsen bildas af *Himalajas* snöbetäckta och endast på få ställen öfverstigliga bergsrygg, på hvilken topparna *Djawahir* (25,700 f.), *Davalagiri*, *Tschamalari* m. fl. uppstiga i molnen. De söder derom sig sträckande längddalar och parallelkedjor bilda ett ansenligt terrassland med alla en storartad naturs mångfaldiga skönheter. Klimatet i de högredalarna är jemförligt med mellersta Europas, men i de lägre vida mildare. Här trifvas hvete, ris, flera ovanliga sädesslag, vinrankor, äpplen, päron, aprikoser, men icke oranger och än mindre tropiska växter. Fåren och getterna äro berömda för sin fina beklädnad. 2) *Hindostan* eller *låglandet kring Ganges*. Gränsen mot alplandet bildas af en 3—7000 fot hög fjellvägg och i söder bereder *Malvas platå* öfvergången till de parallelkedjor, som benämnas *Windhya*. Nedanför den norra bergväggen sträcker sig en skogbeväxt sumptrakt, *Teriyani*, som är ett tillhåll för talrika elefantjordar, tigrar och stora ormar samt illa beryktadt för sin osundhet. I öfrigt upptages landet af stora, genom flodöfversvämningar högst fruktbara slätter, hvilket särdeles gäller om *Bengalen* (landet kring nedersta Ganges), som är halföns rikaste landsträcka, men genom den fuktiga hettan mycket osund. Ganges' daltaland, *Sunderbunds* (de tusen mynningarna), har den yppigaste vegetation, men kan för sin osundhet icke bebos af menniskor. Hindostans vigtigaste produkter äro ris (Syd-Asiens vigtigaste födoämne), hvete, mais, indigo, tobak, vallmo, sockerrör, bomull, det förträffligaste silke, det så vigtiga bamburörsträdet, ebenholz, det till skeppsvirke ovärderliga tekträdet, det välluktande sandelträdet, flera träd som lemna rökelse, många apoteksväxter, sago, areka och betel (dessa tuggas allmänt) samt andra palmarter. 3) *Sind-landet* är ett af jordens hetaste och regnfattigaste landsträck, enär flera år förgå utan en enda regndroppe. I norra delen, *Pendschab*, och så långt flodöfversvämningarna räcka är odlingen och rikedomen på ris, hvete och bomull stor, men längre i öster utbreder sig söder om *Dshjumna* en saltöcken, *Thurr* (100 mil lång, 20—40 m. bred), som dock omsluter flera oaser. Dess

södra del närmast hafskusten utgöres af öcknen *Cutch* och det märkvärdiga saltmoraset *Runn*. 4) *Dekan* utgör den egentliga halfön söder om *Windhya*. Härigenom flyta *Mahanuddi*, *Godaveri*, *Kistna* ell. *Krisna* och *Kavery* mot öster samt *Nerbudda* och *Tafti* mot vester till *Cambay*-viken. Derifrån sträcker sig mot söder längs vestra kusten en skogbeväxt brant bergvägg, *vestra Ghats* (3—4000 fot med toppar till 6000 f.), och likaledes åtföljes ostkusten af en annan kedja, *östra Ghats*, som är skogfattigare och vildare än den vestra, men lägre och af de många floddalarna flerstädes genombruten. Emellan dessa kustkedjor utbreder sig ett taffelland (2—3000 f.) med högre och lägre toppar. Dess norra del är *Golkondas platå*, norr om *Kistna*, och södra delen bildar *Mysores platå*. Denna nedstupar brant på södra sidan mot djuplandet *Gap*, som förbinder de båda kuststräckorna. Söder om *Gap* höjer sig åter en berggrupp, räckande till sydspetsen. Klimatet är här jemförligt med Italiens och växtprodukterna utgöras af hvete, mais, bomull, socker, vin, indigo, vallmo, äpplen, körsbär, saffran samt på lägre ställen kokospalmer, hvilka äro ganska allmänna på de låga och heta kuststräckorna. Ostkusten håller i bredd 5—30 mil och består mest af sandfält, men saknar icke fruktbara ställen. Goda hamnar finnas icke; de äro tillstoppade af sandbankar. Vestkusten är än smalare; den genomflytes af flera kustströmmar, vid hvilkas mynningar finnas ypperliga hamnar. Hufvudprodukter äro här krydder, förnämligast peppar, ingefära, kanel och kardemummor, eben-, tek- och sandelträd, ananas, pisang, brödfrukträd, rökelseträd m. m. Anmärkningsvärd är den af mussonerna verkade egenhet att då vestra kusten har sin regntid (Maj—Sept.), den östra har sin torra och vackraste årstid, och att då regntiden (Sept.—Dec.) börjar på det sednare stället, den är förbi på det förra. — Den rikedom och mångfald växtlifvet i Indien visat återfinnes äfven i djurverlden. Boskapsskötseln är ansenlig; mycken hornboskap hålles; hästen urartar öster om *Indus*; bufflar begagnas som dragare. Utom terrassländerna äro får och getter sällsynta. Kameler och lejon försvinna i nordvestra delen och i stället uppträda elefanter och tigrar (kongsti-

gern). Dessutom finnas hyenor, leoparder, schakaler, antiloper, gazeller, rhinoceroter, papegojor, påfåglar (deras hemland) och andra praktfåglar o. s. v. Skogarna hvimla af apor, de stora floderna af krokodiler, sumptrakterna af jättestora ormar m. m. Allmänna äro sköldpaddor, skorpioner, hvita myror, bin och silkesmaskar (hufvudsakligast i Bengalen). De skönaste perlor fiskas i Manaar-viken och Palks-sund vid Ceilon. Mineralriket äger guld, silfver, koppar, bly, zink, salt, svafvel, stenkol, salpeter, borax, ambra, diamanter (särdeles ryktbara för sin diamantrikedom äro höglandet *Balagaut*, söder om Krisna, Golkondas platå och distriktet *Bundelkund*, norr om öfra Nerbudda), rubiner, safirer, ametister, turkoser; men bergsbruket inskränker sig nästan endast till salt, salpeter och diamanter. Den urgamla konstfärdigheten att med enkla verktyg tillverka utmärkta bomulls-, siden-, linne- och netteldukstyger, schalar, mattor, guld och silverbrokader börjar alltmera utträngas af den engelska industrin. Handeln är ansenlig och i Engelsmännens händer. Utförsartiklar (värdet omkr. 125 mill. rub. sr) äro sidentyger, schalar, opium (till China), bomull, hampa, ull, ris, indigo, socker, arrak, peppar och andra krydder, kaffe och the.

Grundbefolkningen i norra och större delen utgöres af *Hinduer* (115 mill.), ett fridsamt, undergifvet och idogt folk. De bekänna bramismen. De äga en rik fornlidrig litteratur på det nu utdöda sanskrit-språket, men hafva på århundraden icke gjort några framsteg i intelligens. Läroanstalter saknas dock icke. I forntiden indelades folket i 4 från hvarandra strängt strängt afsöndrade kaster, men sedermera hafva flera mellankaster uppstått. Till utrotande af nationalfördomarne verkar Englands öfvervalde och kristendomen långsamt och försigtigt, men säkert, dock räknar kristendomen här ännu föga öfver 1 mill. bekännare. Genom djerfhet och krigslystnad hafva bland Hinduerna utmärkt sig *Mahratterna*, *Seikherna* (ett religiös-politiskt parti, stiftadt af *Nanek*, som ville förena islam och bramismen) och *Raschputerna*. De i sydligaste delen boende folk kallas *Drawidas*; de tala ett från sanskrit skiljdt språk och räkna bland sig många fetischdyrkare. Inflyttade folk äro Mongoler,

Turkar och Tatarer (18 mill.) samt *Afghaner* i norra delen, *Judar, Araber, Armenier* och *Guebrer* i vestkustens städer såsom handelsmän, *Malayer* och *Chineser* i östra delen samt *Europeer* (Engelsmän, kanske 100,000, Fransmän och Portugisare). Persiska är att anse som det oofficiella språket. I politiskt afscende kan halfön indelas i: 1) oafhångiga stater, 2) det indo-brittiska riket eller engelska kompaniets länder, 3) öfriga europeiska besittningar.

1. OAFHÄNGIGA STATER.

Riket *NEPAL* (2500 qv. m., 2½ mill. inv.), terrasslandet nedanför *Davalagiri*, består af flera dalar, 4—7000 f.). Stor är den vaxling, som råder i landets växtalster, enär nordens och söderns produkter på bergslutningarna möta hvarandra. Invånarena, som äro beslägtade med dem i Tibet, bekänna dels bramismen, dels budhismen, dels islam. Näringar äro jordbruk, get- och fårskötsel, bergsbruk, väfnadsverksamhet, vapensmide och karavanhandel. = *Khatmandu*, Rajahns säte, 50t. — *Ghorka*, regentfamiljens stamort (*Ghorkas* land).

Riket *BUTAN* (1.200 qv. m., 1½ mill. inv.), terrasslandet nedanför *Tschamalari*, har trängre dalar, kallare klimat och mindre fruktbarhet än Nepal. Vål odlas dock landet och det ända upp till bergspetsarna. Invånarena, hvilka kallas *Buthias*, äro af tibetansk stam, bekänna Buddhas lära och beherrsкас despotiskt af ett andligt och ett verldsligt öfverhufvud. — Öfver dessa 2 stater tillegnar sig chinesisiska kejsaren en viss öfverhöghet.

2. ENGELSKA KOMPANIETS LÄNDER.

1. Omedelbara besittningar.

30,000 qv. m., 105 mill. inv.

Presidentskapet *KALKUTTA* omfattar *Ganges*-landet, *Pendschab* och landet vid öfra *Sind*. = *Kalkutta*, vid *Hugli*, Indo-brittiska rikets h.stad och generalguvernörens residens, *Asiens* största handelsstad, vigtiga fabriker, flera högre undervisningsanstalter så för kristna som mohammedaner och bramadyrkare, 2 mill. inv. — *Dakka*, stor fabriks- och handelsrörelse, 150t. — *Murschedabad*, vid den heligaste

Ganges-armen, medelpunkt för Bengalens inre handel, 160t. — *Kuttack*, vid Mahanuddi i landskapet Orissa, anseelig handel, 60t. — *Dschagrenat*, vid Mahanuddis mynning, helig stad med ett tempel, som årligen besökes af flera hundratusen hinduiska pilgrimer. — *Patna*, vid Ganges i landskapet Bahar, handel på Nepal och Butan, hvarifrån musk och rabarber hämtas, 300t. — *Benares*, vid Ganges, Indiens andra stad, den hinduiska prestlärdomens hufvudsäte (högskola med 300 lärare och 5000 elever), schal-, guldtygs- och indigofabr., stor handel, 600t. — *Allahabad*, vid Dshjumnas förening med Ganges, besökes årligen af 200,000 pilgrimer, hvilka hitkomma för att bada i Ganges, vigtig vapcaplats, 100t. — *Agra*, vid Dshjumna, fordom anseelig och praktfull, 100t. — *Delhi*, vid Dshjumna, f. d. Stor-Moguls praktfulla residensstad, förfaller allt mera, medelpunkt för handeln i nordvästra delen, 250t. — *Lahore*, vid Rawi, Seikhernas f. d. hufvudstad och Maharajahs residens, sidenfabr., 100t. — *Multan*, i en herrlig trakt vid Tshjenab, sidenväfnad, 60t. — *Attok*, vid Indus, vigtig fästning.

Presidentsk. MADRAS, östra kustlandet: de *nordliga Circarerna*, *Koromandel* och *Karnatik*, samt södra delen af västkusten: *Malabar*. = *Masulipatam*, bästa hamnen på ostkusten, fina bomullstyger vävas, 75t. — *Madras*, presidentens säte, rik handels- och fabriksstad, 460t. — *Mavalipuram*, med de 7 pagoderna och herrliga lemningar af en i klippan huggen stad. — *Trankebar*, i landskapet Tandschor på Kaveris deltaländ. — *Seringapatam*, i Mysore på en ö i Kaveri, starkt befäst, 30t. — *Kalikut*, på Malabar-kusten, här landade Vasco de Gama och Portugiserna, då de sjövägen först kommo till Indien (1498).

Presidentsk. BOMBAY omfattar de västra kustlandskapen *Kanara* eller *Kanaror* (det egentliga pepparlandet), *Konkan* och landet kring Cambay-viken samt landskapet *Sinde* kring nedra Sind. = *Mangalor*, anseelig handel, 40t. — *Punah*, i det vinrika terrasslandet Aurungabad, f. d. säte för den mäktigaste af Mahrattfurstarne och Mahrattförbundets h. stad, 150t. — *Bombay*, presidentens säte, station för engelska krigsflottan i Indien och ångbåtsförbindelsen med Europa, andra handelsstaden i Indien, 250t., deribland flera eldsdyrkare. I närheten ligga öarne *Elephante* och *Salsette* med märkvärdiga tempelgrottor. — *Surat*, vid Taptis mynning, fabr., handel 160t. — *Hyderabad*, i *Sinde*, på en ö i floden, 150t.

2. Vasall- och skyddsstater.

25,000 qv.m., 40 mill. inv.

GHOLAB-SINGHS rike eller det för sitt ständiga vårklimat, vackra belägenhet och stora bördighet som ett jordiskt paradiset prisade *Kaschmir*, vestligaste delen af Himalajas terrassland, genomflutet af Dshjelun. Kring de från bergen nedstörtande kristallklara åarna utbreda sig ek- och platanlunder, ris- och hvetefält samt fruktgårdar och blombeväxta hustak. Landets getter äro utmärkta. Oöfverträffeliga schalar väfvas.

Riket AUDH eller OUDE, slättlandet mellan vestra Nepal och Ganges. = *Lucknow*, vid Gumti, tillverkning af indigo och rosenvatten, 300t.

RASCHPUT-STATERNÄ i öckenlandet vester om Dshjumna. = *Jeselmere*, *Bicanere*, *Ajmeer* m. fl. på hvar sin oas.

Riket BOPAUl på norra slutningen af Windhya.

Mahrattfursten MAHA RAJAH SCINDIAHS rike eller terrasslandet *Maiva*. = *Gualior*, på en klippa, ett af de starkaste fästena, 80t.

Mahrattfursten GUICOVARs rike, en del af den emellan Cambay och Cutch vikarna utlöpande halfön *Guzerat*, alstrande Indiens bästa bomull. = *Baroda*, bomulls- och sidenfabr., 100t.

Mahrattfursten HOLKARS rike norr om nedra Nerbudda. = *Indoor*, h.stad, 90t.

Mahrattfursten BUNSLAS rike eller *Nagpoor*, norr om Godaveri.

Mahrattriket SATTARAH vid öfra Krisna. = *Bedsjapoor*, diamantgrufvor.

Riket NIZAM, höglandet kring öfra Godaveri och Krisna. = *Hyderabad*, h.stad, diamantsliperier, bomullsväfnad, 200t. I närheten *Golkonda*, starkt fäste, diamantgrufvor. — *Ellora*, by i nordvest, i hvars närhet man finner beundransvärda grott-tempel.

Riket MEISSUR ell. MYSORE, platån norr om öfra Kaveri, en tid ganska mäktigt.

Riket TRAVANKOR, sydliga delen af Malabar-kusten. = *Trivandram*, h.stad.

Riket COCHIN, en del af Malabar-kusten. = *Cochin*, Portugiser-
nas första eröfring i Indien, pepparhandel, 30t.

3. Andra europeiska besittningar.

Portugiserna äga Generalguvernementet GOA (132 qv.m., 382t. inv.), på vestra kusten. = *Nya Goa*, ypperlig hamn och god handel, 25t. — Det gamla Goas praktfullhet försvinner alltmer. — *Dammaum*, vid Cambay-viken. — *Diu*, ö vid Guzerats sydspets.

Fransmännens kolonier (25 qv.m., 168t. inv.) äro spridda och utgöras af *Pondichery*, h.stad, 21t., och *Karikal* på Koromandelkusten, *Yamaon* i Orissa, *Chandernagor* i Bengalen samt *Mahé* på Malabarkusten.

Öar.

CEILON, en anseelig ö (1166 qv.m., 1½ mill. inv.), skiljd från fasta landet genom Manaar- och Palks sund, är full af skogar och berg (högst *Adams pik*, 7000 f.). Dess förnämsta produkter äro kaffe, hvars odling i sednare tider vunnit en stor utveckling, äkta kanel, tobak, arrak, kokospalmer, peppar, krydder, elefanter, bufflar, perlor (perlfisket, fordom anseeligt, är nu af mindre vigt), ädelstenar, guld och silfver. Invånarena, hvilka kallas *Singaleser*, bekänna buddhismen. Ön lyder under brittiska kronan (icke kompaniet). = *Colombo*, guvernörens residens, missionsanstalt, 40t. — *Trincomale*, ypperlig hamn, station för en engelsk flotta. — *Candy*, i midten af ön, den f. d. konungens residens.

LAKKA-DIVA och MALE-DIVA, en arkipelag af en talrik mängd små korallöar, af hvilka endast få äro bebodde. De bära välsmakliga kokosnötter, ris, socker och pisang. Deras viktigaste produkt utgöres af Kauris, ett slags små snäckor, hvilka i en stor del af Asien och Afrika begagnas som skiljemynt. Jordbruk och sjöfart äro näringar. Religion är islam. Araberna på Lakkadiverna regeras af flera små-furstar, som stå under engelska kompaniets skydd. Drawedas-folken på Malediverna beherrskas af en på ön *Male* residerande furste (riket *Male*).

Historisk öfversigt. Tidigt trädde Indien i handelsförbindelse med de vestra länderna, men Alexander den stores fälttåg skaffade den första närmare kännedom af landet i dess nordvestra del. Det var deladt i flera små stater under sina Rajahs, som tidtals erkände en öfverherre eller Maharajah. I 8:de seklet eft. Kr. utbredde de arabiska kaliferna här sitt välde. Efter 1205 voro Patanerna eller Afghanerna herrskande öfver norra delen och omkr. 1400 herrskade här Tamerlan, hvars stora rike med hans död sönderföll. En af hans ättlingar *Babur* grundlade (1525) i norra Indien det så kallade *Stora Moguls rike*, som efterhand omfattade nästan hela halfön. Detta rikets förfall vidtager med 18:de seklets början, då Naboberna (ståthållarena) gjorde sig oberoende och endast till namnet erkände Stor-Moguls öfvervalde. De af religionsfanatism eldade *Seikherna* (nanekismen) borttaga ansefliga stycken land och likaså *Mah-*

ratterna, som (1680) grundlägga sitt välde vid vestra Ghats. Alla dessa riken äfvensom det i slutet af 18:de seklet mäktiga riket *Mysore* hafva sedan kommit i beroende af engelska kompaniet. — År 1498 finna Portugiserna sjövägen till Indien och förskaffa sig här flera handelsplatser (Goa), men efter 1640 undanträngas de af Holländarne. I förra hälften af 18:de seklet vinna äfven Fransmännen fast fot i landet, men de råka i en hårdnackad strid med Engelsmännen och franska väldet faller (1763). Engelskt-ostindiska kompaniet stiftades 1600. Genom köp hade det (1625) förskaffat sig en landsträcka på vestra kusten (det första faktoriet *Surat* anlägges 1661) och likaledes ett större område i Bengalen jemte Kalkutta. Under och än mer efter den ofvannämnde striden med Fransmännen hafva de inhemska furstarna (skarpa strider utkämpades med Mysores regenter omkr. 1790) dukat under för Britterna. Kompaniet (6000 aktier å 6000 rub. s:r stycket med omkr. 3500 aktieägare) upphörde år 1833 att vara ett handel-idkande sällskap. Direktorium i London af 24 personer, valda på 4 år, herrskar med full suveränitet, men är ansvarigt inför engelska regeringen, som genom *kontroll-kommission* stadfäster dess beslut och utnämner, bland 3 förestagna, Generalguvernören, hvilken äfven är president i Kalkutta (hans årliga lön öfverstiger 2 mill. rub. s:r). Biträdd af ett statsråd af 5 personer utöfvar han högsta styrelsen, slutar fred, förklarar krig, har benådningsrätt o. s. v. Kompaniets årliga inkomster utgöra omkr. 120 mill. rub. s:r, men utgifterna (hvaribland pensioner till dethroniserade furstar och kostnaderna för arméen äro de kånbaraste) äro så stora att endast sällan öfverskott uppkommer. Kompaniets skuld är omkr. 240 mill. rub. s:r. Krigsmakten till lands består af omkr. 30,000 brittiska soldater och 200,000 infödde eller Sipoys, hvarförutom skyddsfurstarne skola uppställa öfver 100,000 man, och till sjös af 43 krigsskepp med 104 kanoner, utom de fartyg engelska regeringen till handels skydd håller i dessa farvatten. Skydds- och lydfurstarne stå i större eller mindre beroende af kompaniet. I dessa stater, hvilkas furstar äro att anse endast såsom större godsägare, är ställningen dålig. Kompaniets nuvarande privilegium tilländalöper 1854, då frågan, om dess länder skola lyda omedelbart under kronan eller ej, skall blifva afgjord.

ÖSTRA INDISKA HALFÖN

42,000 qv.m., 36 mill. inv.

Benämnes äfven den *Indo-chinesiska*. Den sammanhänger n.v. och n. med Hindostan, Tibet och China, kringflytes ö. af chinesisiska hafvet med Tonkin- och Siam-vikarna samt v. af Malakka sundet, Martaban- och Bengaliska vikarna. Kännedomen om landet är ganska inskränkt. Norra delen fylles af de berggrupper, som utgöra Himalajas östra fortsättning. Derifrån utgå, med mot söder aftagande höjd, flera skogrika kedjor. De deremellan sig sträckande längddalarna, hvilka mot söder tilltaga i bredd, genomflytas af floderna *Brahmaputra*, *Iravaddi*, *Saluaen*, *Menam*, *Maykaung* och *Songkoi*, hvilka inkomma från det obekanta höglandet i sydöstra Asien, periodiskt öfversvämma sina bräddar och bilda ansenliga deltaland. Klimatet i höglandet är angenämt, men i de djupa dalarna och vid flodmynningarna herrskar en, åtminstone för Europeer, högst osund luft och en förslappande hetta, som under regntiden (Juni—Aug.) och genom hafsvindarne endast föga förmildras. Östra kusten hemsokes icke sällan af förfärliga orkaner (tyfoner). Så långt flodernas öfversvämnningar räcka uppstå de mest bördiga landsträck, men största delen af landet upptages af öknar och skogrika vildmarker. Den långsmala halfön *Malakka* är lågbergig, torr och föga fruktbar. Landets förnämsta växtprodukter äro ris (i ymnighet), mais, hirs, sockerrör, ananas, sago, kokos, betel, vin, bomull, indigo, the (nordvestra terrasslandet Assam), bambu, tek, träd som lemna vällukter, färgämnen och gummi (gutta percha), kanel (täffande med den från Ceilon), kardemummor, peppar (Malakka) och andra krydder. De allmänast förekommande husdjur äro elefanter (de skönaste i Siam), bufflar och svin, men får, kameler, hästar och åsnor äro mera sällsynta. I de stora oåtgångliga skogarna hafva de vilda djuren en fullkomlig fristad och ingen brist är på tigrar, krokodiler, jätteormar, papegojor och andra praktfåglar, salanganer, muskusdjur, silkesmaskar, bin, apor m. m. Mineralriket lemna guld, silver, jern, bly, ymnigt tenn (Malakka), salt, ambra, de

skönaste rubiner, safirer, topaser. De förnämsta näringar äro odling af ris och bomull, silkesskötsel, tillverkning af siden- och bomullstyger, lackerade arbeten och metallvaror samt skeppsbyggeri. Handeln, drivven af Engelmän och Chineser, är liflig. Utförsartiklar äro tekvirke, tenn, elfenben, indigo, bomull, sago, peppar. Befolkningen utgöres af *Indo-chinesiska* folk, af hvilka de östligare till lefnadssätt och seder närma sig till Chineserna, men de västligare till Hinduerna. De bekänna Buddhas lära; på några ställen hafva katolska missionärer skaffat kristendomen fotfäste. I sydligaste delen bo Malayer, hvilka från de förra folken skilja sig till religion (islam), språk, vildare lynne och råare seder; de äro raska sjömän och idka mycket sjöröfveri. Europeer hafva på några ställen nedsatt sig. Engelmän beherrska en del af vestra kusten. I de sjelfständiga staterna (öfver de östra vill Chinas kejsare anse sig såsom skyddsherre) råder den strängaste despotism; Malayernas samhällen hafva en aristokratisk författning.

1. ENGELSKA KOMPANIETS BESITTINGAR (5000 qv.m., 2 $\frac{1}{2}$ mill. inv.), hörande till presidentskapet Kalkutta, utgöras af: a) *Assam*, terrasslandet kring Brahmaputra, med stor rikedom på the, bomull och socker; — b) *Katschar*, söder derom; — c) *Arrakan*, ett skogrikt och fruktbart kustland vid Bengaliska viken; st. *Akyab*, tilltagande handel; — d) *Tenasserim*, landet nedan vest-siamesiska bergkedjan till nedersta Saluaen och Martaban-viken; st. *Maulmain*, liflig handel; — e) en del af *Mergui Arkipelagen*, nakna, af Malayer bebodda, klippor, af hvilka må nämnas *Pulo Penang* ell. *Prins Wales* ö, i Malakka sund, rik på kaffe, peppar, muskot och kryddnejlikor; st. *Georgetown*, medelpunkt för malayiska handeln, 50t. — f) staden *Malakka*; — g) ön och staden *Singapore*, medelpunkt för handeln emellan Indien och China.

2. Riket BIRMA (12,000 qv.m., 4 $\frac{1}{2}$ mill. inv.) omfattar vestra delen eller landskaperna *Birma* och *Ava*, det på ädla stenar rika berglandet emellan birmaniska och vest-siamesiska bergkedjorna, *Pegu*, låglandet vid nedra Iravaddi, och en del af *Laos* ell. berglandet emellan vest- och ost-siamesiska bergkedjorna. Birmanerna äro ett krigiskt folk. Despotens namn, *Boa*, är så heligt att undersåttarna vid lifsstraff icke få nämna det. = *Ava*, vid Iravaddi, stor och präktig, h.stad, 70t. — *Ranguhn*, på Iravaddis delta, byggd på

bambupålar, blomstrande handel (tekvirke), 30t. — *Pegu*, nu förfallen, praktfullt Buddha-tempel.

3. Riket SIAM (9000 qv.m., 3½ mill. inv.) omfattar halföns mellersta del eller en del af höglandet *Laos*, det rika landskapet *Siam*, kring floden af s. h., samt delar af *Kambodja* och *Malakka*. Siameserna, hvilka sjelfva kalla sig *Thai*, äro halföns mest civiliserade folk. = *Bangkok*, h.stad nära Menams mynning, byggd för öfversvämningarnas skuld dels på höga pålar dels på simmande bambuflottor, betydlig handel, 100t. — Ön *Salanga* ell. *Junk Ceilan*, utanför Malakkas vestkust, har rika tenngrufvor.

4. Riket ANAM (13,000 qv.m., 20 mill. inv.) omfattar halföns östra delar: kustländerna *Tonkin* och *Cochinchina*, hvars kanel är berömd och hvars befolkning i civilisation täflar med Siams, samt delar af *Kambodja* och *Laos*. = *Hue-Fu* eller *Fu-schuan*, h.stad, vid chinesisiska hafvet, starkt befäst på europeiskt vis, 50t. — *Saigon*, på sydkusten, vigtigaste handelsstaden, 100t. — *Kescho*, vid Songkoi, vigtig handel.

5. Halfön MALAKKA omfattar flera sjelfständiga, men föga kända malay-stater.

Ö ar. ANDAMANERNA, bebodda af negerlika folk, och NICOBARERNA, bebodda af Malayer, äro fruktbara på brödfukt, kokos, pisang, bomull, skeppsvirke, men hafva ett för Europeer dödande klimat, hvarföre såväl Engelsmännens försök att grundlägga kolonier på de förra som Danskarnes på de sednare blifvit uppgifna.

OSTINDISKA SKÄRGÅRDEN,

32,000 qv.m., 26 mill. inv.

Den största på jorden, tyckes hvila på en underhafs-bergkedja och hemsökes icke sällan af jordbäfningar och vulkaniska utbrott, som stundom åstadkomma stora förödelse. Öarnas inre delar upptagas af skogbeväxta berg, de smala kusterna äro låga, sumpiga och osunda; de äro farliga att nalkas för de omgifvande korallrefven. Stor är rikedomerna på tropiska produkter: kampeche-, tek-, eben-, gummi-, drakblods-, sandel-, sago-, kokos och brödfrukträd, peppar, kamfer, kryddnejlikor, muskot och andra fina krydder, kaffe, socker, bomull, indigo,

ris, jams m. m. Likaså har mineralriket stora rikedomar af guld, platina och diamanter (Borneo), tenn (Sumatra och Banka) samt andra metaller och stenarter, men djurriket är i allmänhet fattigt och tilltager denna fattigdom allt mera mot öster: på Borneo försvinna elefanter, noshörningar och leoparder, får och getter blifva sällsynta, men hästar, som saknas på Indo-chinesiska halfön, trifvas ganska väl. Vilda bin, vildsvin, hjortar och apor äro talrika. Ätliga fågelbon afyttras i stor mängd till China. Urbefolkningen utgöras af råa och vilda *Austral-Negrer* och *Papuas*, hvilka blifvit trängda till de inre delarna af *Malayerna*, som besatt kusterna, hvarifrån de idka ett djerft och stort sjöröfveri. Industriella yrken äro af nästan ingen betydighet och idkas endast af Chineser och Europeer. Malayerna äro mohammedaner. Kristendomen har på några få ställen vunnit insteg. Större delen af denna överld är i Europeernas, mest Holländarnes, våld, dels under deras omedelbara styrelse, dels under lydpligtige furstar.

1. STORA SUNDA-ÖARNA. a) *Sumatra* (6500 qv.m., 5 mill. inv.) är full af skogar och berg (högst *Ofir*, 13,000 f.). De i nordligaste delen boende *Battas* af Malayisk stam äro menniskoätare. Holländarnes vigtigaste kolonier äro *Padang*, guvernörens residens, och *Benkulen*. Af de kringliggande små öarna må nämnas *Banka* med ofantligt rika tenngrufvor och *Billiton*, rik på jern, båda holländska besittningar. — b) *Java* (2300 qv.m., 10 mill. inv.), öster om Sunda sund, är ett af de fruktbaraste länder på jorden med riklig tillgång på kaffe, socker, ris, bomull, indigo, muskot, the, kanel, förträfflig arrack (beredes af palmvin, ris och socker), gummiträd (gutta percha), och andra tropiska produkter. Handeln är stor och värdet af utförda varor utgör omkr. 35 mill. rub. s:r. Javanerna stå i bildning högst bland alla malay-folk. = *Batavia*, en tid Asiens största handelsstad, till följe af klimatets osundhet nu mycket förfallen, säte för holländska regeringen öfver kolonierna i Asien, 75t. — *Surabaya*, största staden, anseelig handel, 90t. — c) *Borneo* (10,000 qv.m., 3 mill. inv.), den största af öarna, emellan chinesiska hafvet n.v. och v., Sunda sjön s., Makassarsund och Celebes sjön ö. samt Mindoro ell. Sulu sjön n.o., är till största delen obekant. Det erhållna guldutbytet är det största i syd-Asien och diamanterna äro de klaraste man känner. Här hafva Orang-utang sitt fädernesland. Urbefolkningen, de råa *Dajaks*, äro af inflyttade Malayer, Hinduer,

rabber och Chinesare trängda till det inre landet, så att endast några fiskarstammar lefva vid kusterna. Holländarnes viktigaste kolonier äro *Pontianak*, på vestkusten, vid den likbenämnda flodens mynning, under eqvatorn, *Bendjarmassing* på sydkusten. Under England lyder den lilla ön *Labuan* n.v. och den uppblomstrande staden *Saravak* n., som en inhemska furste afstått åt engländaren Brooke. — d) *Celebes* (2500 qv.m. 3 mill. inv.), öster om Makassar sund, har en egen skapnad och är likasom sammansatt af 4 halfoar. Utförsvaror äro bomull, ris, kassava och tobak. Invånarena: *Makassare*, *Buggis* och *Badschus*, äro af Malayisk stam samt modiga och djerfva sjörfvare. = *Makassar*, säte för holländska guvernören, besökt frihamn.

2. SMÅ SUNDA-ÖARNA bilda en lång, af smala sund genombruten kedja af öar, hvilka genom sin rika vegetation gifva en vacker anblick. De förnämsta af dessa öar, som nästan alla erkänna Holländarnes öfverhöghet, äro *Bali*, *Lombok*, *Sumbava*, *Sumba* eller *Sandelträds-ön*, *Flores* samt den östligaste och största *Timor*, rik på guld och koppar. På denna samt på några andra öar hafva Portugiserna ännu några besittningar (guvernementet *Dilli* på *Timor*).

3. MOLUKKERNA, äfven KRYDD-ÖARNA kallade, bilda en vidlöftig samling af vulkaniska, yppigt fruktbara och temligen sunda öar, hvilka stå i beroende af Holländarne. Dessa öars betydighet var fordom vida större än nu, då odlingen af deras kostbara krydder icke mera är inskränkt till vissa öar och ställen. Invånarena utgöras af *Papuas* och *Malayer* samt de genom deras beblandning uppkomna *Haraforas*. De förnämsta öarna äro *Amboina*, nejlikornas hemland, guvernörens residens, *Banda öarna*, muskotträdens fädernesland, *Ceram*, rik på sagopalmer.

4. SULU-ÖARNA, små och fruktbara, nordost från Borneo, emellan *Celebes* sjön s.o. och *Sulu* sjön n.v. Stor är rikedomerna på ätliga fågelbon. Invånarena äro de djerfvaste sjörfvare i dessa farvatten; de beherrsas af en oafhändig sultan.

5. PHILIPPINERNA (5000 qv.m., 4 mill. inv.), en ansenlig skärgård, behodd af *Papuas*, *Malayer* (*Tagaler*), Chineser och Spanjorer, hvilka sistnämnde hafva nedsatt sig på kusterna och tillagna sig herraväldet öfver största delen af öarna (undantagandes södra delen af de sydligaste öarna *Mindanao* och *Palawan*). De hemsökas ofta af jordbäfningar och äro i allmänhet fruktbara på socker, kaffe, tobak (mycket cigarrer tillverkas), sago, ris, indigo och krydder. = *Manila*, på största ön *Luzon* eller *Manila*, god handel på Europa, Asien och Amerika, spanska generalkaptenens öfver kolonierna i

Asien och Australien sätte, 150t. — De söder om Manila liggande smärre öarna kallas *Bissayer* och de än mindre mot norr *Bashi-öarna*.

CHINESISKA RIKET.

260,000 qv.m., 400 mill. inv.

Det folkrikaste och näst Ryssland det största på jorden, omgifves af ryska Asien n., Belurtagh v., de båda indiska halföarna samt Nan-Hai s. och Tong-Hai, Korea sundet, Japanska och Ochotskska hafven ö. Riket kan indelas i 1) *egentliga China*, 2) *Lydländerna: Mandschuriet, Mongoliet, Höga Tatariet och Dsungariet*, 3) *Skyddsländerna: Tibet, Korea och Lieukieu* ell. *Likeo-öarna* samt en del af *Kirgiserstepplandet*, hvartill kunna läggas rikena *Anam* och *Siam* på östra samt *Butan* och *Nepal* på vestra indiska halfön.

1. EGENTLIGA CHINA

80,000 qv.m., 375 mill. inv.

Omgifves af Mandschuriet och Mongoliet n., Tibet ö., östra indiska halfön s.o., chinesisiska hafvet och Korea-viken, hvars innersta del kallas *Petscheli-viken* ö. Längs norra gränsen går den bekanta chinesisiska muren, fordom ett skydd mot Hög-Asiens nomader, men emedan dessa nu äro kufvade *), har muren fått mycket förfalla. Till naturbeskaffenheten kan landet indelas i 4 delar: 1) *Södra kustlandet* nedanför *Sine-Schan* och *Nanling*, genomflutet af *Sikiang* eller *Tigerfloden*, har tropiskt klimat och tropiska produkter: ananas, betel, kamfer,

*) Kejsar Kieng-Long (1736—1796) utbredde Chinas välde öfver Hög-Asien.

chinarot, peppar, skogar af träd som lemna talg, vax, såpa, gummi och fernissa. Våldsamma tyfoner och regnskurar utmärka vintermånaderna. 2) Terrasslandet norr om Nanling mot *Jantsekiang* samt sjöarna *Tonting* och *Payang* är skogrikt. I de öfre delarna växer rabarber; de lägre sluttningarna äro fulla af thebuskar (tscha). 3) Landet emellan *Jantsekiang* och *Hoangho* fylles i vestra delen af *Yunling*, hvarifrån *Peling* sträcker sig mot öster till den stora, skoglösa, fruktbara, ytterst väl odlade och öfverbefolkade chinesiska slätten. Risafkastning är mycket stor och förser icke allenast den talrika folkmängden med dess behof, utan lemna äfven öfverskott för det öfriga riket. Högst anseelig är äfven odlingen af socker, bomull och indigo samt silkesafveln. 4) Landet norr om *Hoangho* uppstiger med gräsrika ängsmarker till mongoliska alplandet (*Inschan*). Dess klimat är mera kyligt, hvarföre här odlas föga ris, men så mycket mera hirs, hvete, korn och skidfrukter, hvarjemte vin och andra europeiska frukter finna sin trefnad, äfvensom betydlig silkesskötsel idkas. China är silkesmaskarnas hemland. Svin, fasaner och ankor äro de allmännaste husdjuren. I norra delen hållas kameler, i den södra elefanter; hästarne äro små och föga allmänna. Rofdjur förekomma blott i berglandskaperna; roffåglar, ormar, skorpioner, gräshoppor förekomma allmänt och i mängd. I sydligaste delen finnas apor. I öfrigt må nämnas bisamdjur, guldfiskar, de praktfullaste fåglar och de skönaste fjärilar. Mineralrikets rikedomar utgöras af guld, silfver, tenn, jern, bly, qvicksilfver, marmor, ädelstenar, salt, stenkol och den utmärktaste porslinslera. Bland växtalster må ännu nämnas bamburöret, som är chinesarnes allt i allom. Chineserna äro ett idogt och konstrikt folk. Jordbruket bedrifves med största insigt och drift och ända upp till bergstopparna varsnar man en trädgårdslig odling. Näst odlingen af ris kommer i betydighet den af the och bomull samt silkesskötseln. Theafkastningen uppskattas till omkr. 900 mill. skålpund, hvaraf omkring 800 mill. förtäres hemma och endast 100 mill. utföres (inmot 60 mill. till England, 10 till Amerika, 6 till Ryssland). Fisket är äfven en betydlig näringsgren och en mängd Chineser bo ständigt på haf-

vet i sina båtar och på simmande bambuflottor, på hvilka trädgårdar äro anlaggda samt hjordar af svin, ankor och pelikaner (dessa biträda vid fisket) befinna sig. Chineserna tillverka utmärkta siden- och bomullstyger med guld- och silfver-inväfnader, utskurna saker af elfenben, horn, sköldpadd och träd, lackerade arbeten, porsliner, glas, papper, öfverträffeligt tusch och andra färgämnen. Deras förmåga att efterhärma är stor. Från uråldriga tider tillbaka voro här bekanta en mängd uppfinningar, som först sednare gjordes i Europa, t. ex. boktryckerikonsten (dock icke med rörliga stilar, utan med utskurna trädskifvor), kompassen, krutet, porslins- och silkestillverkningen, koppypningen m. fl., men i dessa liksom i alla andra hänseenden har uppfinningen icke utbildats utan qvarstannat i sitt första ofullkomliga skick. Äfven byggnadssättet påminner om nomadtälten. Den inre handeln är särdeles liflig och befordras genom en mängd kanaler, hvaribland må nämnas den stora *kejsarkanalen*, ett storverk i sitt slag; den genomskär berg, går högt öfver sjöar och träsk. Genom denna är förbindelsen emellan Peking och Kanton öppen, med undantag af en 4 mils sträcka vid Nanling. Chinesernas egen utländska handel är inskränkt till de närmaste länderna; med sina svaga och bräckliga fartyg, *junker* kallade, våga de sig icke på det vida hafvet. Främmande folks handel har ända till 1842 varit inskränkt till staden Kanton, men sedan hafva 4 andra hamnar öppnats och dessa besökas lifligt af Engelsmän och Nord-Amerikanare. De förnämsta utförsvaror äro the, silke, socker, ris, medicinalier, krydder, elfenben, porslin, nanking och andra industrivaror. Från Indien införes mest opium och från ryska Asien pelsverk. Massan af befolkningen utgöres af Chineserna, Asiens och mongoliska rasens mest civiliserade folk. De äro ett af jordens äldsta kulturfolk och sätta högt värde på vetenskaplig bildning, men äfven denna qvarstår på samma punkt som för mer än 2000 år tillbaka. Läroanstalter finnas många och alla embetsmän äro underkastade upprepade förhör och examenspröfningar. Litteraturen är rik, men urgammal och har på årtusenden icke riktats. Studierna omfatta förnämligast landets språk, historia, geografi, matematik, astro-

nomi, medicin, sedelära och statskunskap. Språket är enstafvigt; skrifkonsten är en bildskrift (för hvarje stafvelse eller ord ett eget tecken och som deras antal derigenom stiger till omkring 70,000, känner den lärdaste man knappt hälften deraf). Herrskande religion är Buddhas eller Fos lära; de lärda och förnäma, *Mandarinerna* eller *Qwans*, bekänna sig till Kon-fu-tses lära (en slags förnuftsreligion). Judar, mohammedaner och kristna ($1\frac{1}{2}$ mill.) finnas äfven. Kejsaren, som härstammar från Mandachuerna (sedan 1644), regerar despotiskt. Riket afdelas i 18 provinser *).

St. *Peking* ell. *Schun-thian*, hufvud- och residensstad, stor industri och handel, $1\frac{1}{2}$ mill. inv. — *Nanking* vid Jantsekiang, siden- och bomullsfabr. (nanking); det bekanta porslinstornet håller 200 fot i höjden och består af 9 våningar, 500t. — *Hangtscheu*, i en trakt, den Chineserna prisa som ett jordiskt paradys, 800t. — *Utschang*, vid Jantsekiang, stor theodling, 500t. — De fem för främmande handel öppna hamnar äro: *Schanghai*, stor industri, 300t., — *Ningpo*, 300t., — *Futscheu*, hufvudplatsen för handeln med svart the, 400t., — *Amoy*, 250t., — och *Kanton* eller *Kuangtscheu*, vid Sikiangs utlopp, öfver 1 mill. hvaraf fjerdedelen bo på båtar. — Öar: *Taiwan*, af Europeer för dess fägring kallad *Formosa*, rik på guld, silver, koppar, ris och bomull. — *Hainan*, i Tonkin-viken. — *Makao*, utanför Kanton, tillhör Portugal. — *Hongkong*, liten ö nära Makao, med osundt klimat, tillhör England; st. *Viktoria*, station för en engelsk krigsstyrka.

2. LYDLÄNDERNA.

MANDSCHURIET ell. TUNGUSIEN (36,000 qv.m., 4 mill. inv.) är ett från *Siolki* mot Japanska hafvet sluttande bergland med branta stränder. Landet genomflytes af den laxrika *Amur* med bifl. *Sungari*. Sydligaste delen, *Leaotong*, vid Petsche-liviken, är väl odlad och har så-

*) Vid kusten: *Pe-tscheli* (st. Peking), *Schan-tung* (= Tsynan), *Kiang-su* (= Nanking ell. Kiang-ning), *Tsche-kiang* (= Hangtscheu), *Fu-kian* (= Futscheu), *Kuang-tung* (= Kanton); i inre landet: *Schan-si* (= Thai-yuan), *Ho-nan* (= Khai-fung), *Ngan-hoei* (= Nganking), *Hu-pe* (= Utschang-fu), *Kiang-si* (= Nan-tschang), *Hunan* (= Tschang-scha), *Kuei-tscheu* (= Kueijang), *Kuang-si* (= Kou-ei-ling); vestra delen: *Scheu-si*; (= Singan), *Kan-su* (= Lan-tscheu), *Sse-tschuan* (= Tschangtu) och *Yunnan*.

dant klimat att ris och bomull samt nordchinesiska produkter trifvas. De inre och nordliga delarna äro kalla samt upptagas af skog- och bergfulla vildmarker med täcka, saft- och grönskrika betesmarker. Näringar äro boskapskötsel och jagt efter soblar, mårdar, hermeliner samt andra pelsdjur, hvilka i stor mängd uppehålla sig i de stora skogarna af ek, bok, björk, gran och tall. Mandschuerna ell. Tunguserna äro lhamadyrkare. — Hit hör norra delen af ön *Tarrakai* eller *Sakhalin*, skiljd från fasta landet genom Tatar-sundet.

Mukden, hufvudstad, 100t. — *Tsitsikar*, pelshandel på China, förvisningsort.

MONGOLIET (90,000 qv.m., 3 mill. inv.) är en till större delen okänd högslätt (4—10,000 fot), upptagande östra delen af mellersta Hög-Asien. Dess inre och sannolikt högsta del upptages af öcknen *Gobi* eller *Schamo*, som i vester består af flygsand och i öster af kisel, hvilken på sina ställen är uppblandad med karneol- och agatstenar. Den saknar nästan all vegetation, har kallt klimat (10 månaders vinter) och är ofta utsatt för förfärligt rasande orkaner. Genom dess östra del gå karavanerna emellan China och Siberien. Berglandskaperna vid gränserna mot nämnde länder äro temligen bördiga och hafva riklig tillgång på skog, ängar och bevattning. I det norra gränslandet upprinna *Jenisei*, *Selenga*, *Tola*, *Kerlon* och *Argun*; genom södra delen rinner *Hoangho*. Den norr om Gobi liggande delen kallas *Kalkha Mongoliet*, den sydöstra delen *Scharra-Mongoliet* och den sydöstra delen vid öfra *Hoangho* *Koschotiet*. Dit räknas äfven oasen *Tangut*, hvarigenom karavanvägen från China går till vestra Asien, samt de på gränsen mot China och Tibet liggande berglandskaperna *Kukunoor* med en likbenämd sjö och *Sifan*. Jordodlingen är obetydlig, hufvudnäring är boskapsskötsel (får och hästar, äfven hornboskap och kameler) samt karavanplundring. De viktigaste produkter äro rabarber, salt, borax. De i nordvestra delen boende Mongoler kallas *Kalkhas*, de i nordöstra *Buräter*, de i sydöstra *Scharras* och de i sydvestra *Ölöter* eller *Kalmuker*. De äro alla lhamadyrkare, bo i filttält och hafva en militärisk organisation. Ett bestämdt område, *Aimak*, är an-

visadt till betesplats åt hvarje hord under ärftliga furstar, hvilka väl betala årlig tribut till Chinas kejsare, men af honom emottaga än dyrbarare skänker.

Urga, säte för öfverste-presten (Kutuchtu) och chinesiska öfverkommissarierna, består mest af filttält och ligger på handelsvägen till den välbyggda staden *Maimatschin*, stapelort för handeln på Ryssland.

HÖGA TATARIET, äfven kalladt *Lilla Bukhariet*, *Turfan*, *Ost-Turkestan*, under medeltiden *östra Dschagatai* (18,000 qv.m., 1½ mill. inv.), är vestra delen af mellersta Hög-Asien emellan Kulkun, Belur och Mussart samt oasen Tangut. Ned från berglandet strömma en mängd vattendrag, som förenade bilda *Tarim*, försvinnande i sjön *Lop-noor*. Landets sydöstra och södra del upptages af sandöcknen *Schaschin* med kallt klimat och våldsamma vindar. Slutningarna mot norr och öster hafva ett vida mildare klimat med stark sommarvärme. Der trifvas hvete, ris, hirs, korn, bomull, meloner, vinrankor, mulbärsträd. På de gräsrika ängarna nomadisera lhama-dyrkande *Kalmuker* med sina hjordar af får, hästar och kameler. Största delen af befolkningen är bofast och utgöres af mohammedanska *Uigurer* (Turkar), Bukharer och Tadschiks, hvilka äro flitiga jordbrukare och genom konstfull bevattning göra marken fruktbar. De idka äfven stor silkesafvel, bergsbruk (guld, silfver, koppar, jern, svafvel, ädelstenar), betydlig industri (ylle-, siden- och bomullstyger, läder, metallarbeten, jaspisslipning) och liflig handel.

Yarkiang, vid ett tillflöde till *Tarim*, vigtigaste staden, säte för en chinesisk öfverbefälhafvare, liflig handel på vestra Asien, 80t. — *Kaschgar*, vid en likbenämnd biflod till *Tarim*, 40t. — *Aksu*, *Turfan* och *Khamil*, nedanför *Mussart*, karavanstationer.

DSUNGARIET (10,000 qv. m., 500t. inv.), nordvestra delen af östra Hög-Asien, norr om *Thian-Schan**). Nedanför det af snöbetäckta toppar fulla berglandet utbreda sig högslätter, som sänka sig mot ischimska och kirgisiska stepperna. Här finnas sjöarna *Saisan*, *Balkasch*, *Issikul* och *Alaktukul* samt floderna *Irtisch*, *Ili* och källarmarna till *Sir-Daria*. Det lägre landet

*) Dsungariet kallas af Chineserna *Thian-Schan-Pe-lu*, hvaremot *Turfan* kallas *Thian-Schan-Nan-lu*; båda tillsammans kallas *S-ju*.

njuter temligen mildt klimat och har bördig jord, men *Dsungarerna* (Kalmuker eller Ölöter) älska mest nomad- och röfvarlifvet. De äro till religion Ihamaiter.

Ili ell. *Guldja*, vid Ili, vigtig handelsplats, 75t. — Landet vid Balkasch och Alaktukul är ett stridigt gränsland emellan Ryssland och China.

3. SKYDDSLÄNDERNA.

TIBET (25,000 qv. m., 6—20 mill. inv.), södra och högsta delen af Ost-Asiens högland emellan Kulkun, Himalaja och Yunling, är jordens högst belägna land samt genomstrykes från nordvest till sydost af flera parallellkedjor och längddalar. Genom vestra delen eller Lilla Tibet rinner *Sind*, som har sin källa i samma trakt med *Satledsche* och *Yaru-dsang-bo-tsiu*, hvilken genomrinner södra delen af stora Tibet. Af sjöar må nämnas *Terkeri* eller *Tengri-noor* och *Palte*. De högsta delarna hafva ett polarklimat. Norra delen har torr luft, en flera månader molnfri himmel samt ett sådant klimat att skogarna bestå af nordeuropeiska trädslag och att kornet ofta måste omoget afmejas, hvaremot i södra delen trifvas hvete, ris, bomull och sydfrukt. På herrliga betesmarker är ingen brist längs bergslutningarna och boskapsskötseln är en hufvudnäring. Landets rikedomar, med hvilka en icke obetydlig handel drifves, utgöras af guldstoff, jern, bly, koppar, ädelstenar, salt, alun, borax, rabarber (en för chineserna begärlig vara), yaks eller grymtoxar med långa silkeshåriga svansar (vilda på Himalaja, men äfven såsom husdjur), får och getter med den finaste ragg, som i Kaschmir bearbetas till schalår, lammskinn (de finaste af ofödda, ur moderlifvet utskurna kid), muskudjur, svin, hästar (tama och vilda), silkesmaskar. Industrin är icke afdeles vårdslösad och tillverkningarna utgöras af ylleveror, vapen, papper, äfven krut. Tibetanerna täfla med Chineserna i intellektuel bildning, men stå i sedligt afseende på en mera låg ståndpunkt. Litteraturen är gammal och rik (mest andliga skrifter); bildningsanstalter och boktryckerier finnas flera; skrif- och boktryckarkonsten liknar den chinesiska. Tibet är en andlig stat och fullt af kloster; är Ihama-

religionens fädernesland. I spetsen för staten stå två, så att säga, påfvar: *Dalai-Lhama* (den förnämsta, anses som en förkroppsligad Buddha, hvars själ efter hans död ingår i en annan kropp) och *Bogdo-Lhama*, hvilka af en chinesisk ståhållare och militärstyrka hållas i ett beroende förhållande.

= *PLassa*, på en slätt, midt i landet, liflig handelsrörelse, Dalai-Lhamas residens, full af praktfulla tempel och kloster, valfartsort. — *Teshu-Lumbu*, säte för Bogdo-Lhama. — Lilla Tibet, bebodt af mohammedanska Hindus och Tibetaner, består af flera små stater, af hvilka må nämnas LADACKH, hvars under Dalai-Lhama skattskyldige rajah bor i *Leh* vid Sind, och BALTISTAN med h.staden *Iskardo* vid Sind.

KOREA ell. KAOLI (7,000 qv. m., 8 mill. inv.), halfön emellan Gula hafvet, Korea sundet och Japanska hafvet, skiljes från Mandschuriet genom berget *Tschan-pechan*. Landet är mycket obekant och förbudet mot främlingars ditkomst hålles strängt vid magt. Det höglända och kyliga inre landet nedstupar brant på östra sidan, men sänker sig småningom mot söder och vester, der den välodlade kuststräckan alstrar ris, bomull, lin, tobak och andra nord-chinesiska produkter. Tillgång saknas icke på boskap, soblar och andra pelsdjur, silkesmaskar och perlmusslor samt på bly, jern och ädla metaller. Koreanerna, uppblandade med Chineser, Japanesare och Mandschuer, äro flitiga jordbrukare och industriidkare samt djerfva sjöfarande och handelsmän; de bekänna Buddhas lära och beherrsкас oinskränkt af en arfkonung, som betalar skatt både till China och Japan.

= *Han-yan-tsching* (Kingkitao), i midten af landet, h.stad, anses vara en liflig handelsstad.

LIKEO-ÖARNA (430 qv. m., 500t. inv.) äro höglända och åtnjuta ett behagligt klimat. Invånarena, som bestå af Chineser och Japanesare, idka ris- och vinskötsel, bomulls- och sidenväfnad, fiske och sjöfart (dock endast på China och Japan); de bekänna Fos lära och beherrsкас af en under China och Japan skattskyldig furste.

TURKESTAN

60,000 kv. m., 6 mill. inv.

Benämnes äfven *stora och fria Tatariet, stora Bukhariet, vestra Dschagatai*. Det omfattar berglandskaperna på Hindukhus och Belurs sluttningar samt det vidsträckta lågland, som under namn af *Turan* utbreder sig kring Amu-Daria, Sir-Daria och Aral sjön till Kaspiska hafvet samt genom den trädlösa *Kirgiser-steppen* sammanhänger med det ost-europeiska (fl. Ural) och sibiriska låglandet. Kännedomen om landet är ganska inskränkt och ofullständig. Största delen af låglandet upptages dels af betesmarker, dels af hedar och öcknar, hvarst marken, bestående af flygsand eller salt- och jernblandad lera, bär några torra taggiga växter. Träd växa endast sparsamt på stränderna af de floder och bäckar, hvilka framrinna med trögt lopp tills de förlora sig i saltgölar. Endast sparsamt finnas odlingsbara ställen och emedan regn är sällsynt erfordras en med konst åstadkommen bevattning, hvarpå i forna tider användes större uppmärksamhet än nu. Berglandskaperna hafva ett i allmänhet ganska strängt klimat; på steplandet äro somrarna mycket heta, men vintrarna, ehuru korta, ganska kalla och åtföljda af ofta förfärlig snöyra. De förnämsta växtprodukter äro hvete, korn, hirs, lin, bomull, opium, saffran, tobak, vin, meloner och några andra frukter. Boskapsskötseln är hufvudsak och sysselsätter sig med hästar, hornboskap, får, getter, kameler och silkesmaskar, hvarförutom finnas rådjur, muskusdjur, panterdjur, schakaler, hyenor. Aral och Kaspiska hafvet äro ganska fiskrika. Mineralriket lemna guld, silfver, koppar, jern, rubiner, turkoser, jaspis, marmor, stenkol, salt. Rofveri är en icke föraktad näringsgren. Industrin sysselsätter sig med ylle-, bomulls- och sidenvaror, mattor, schalar, fickur, läder, klingor. Liflig karavanhandel drifves på naboländerna. Invånarna utgöras af flera turkiska folk: *Usbeker*, det herrskande folket, till större delen nomader likasom *Uigurer*, *Turkestaner* i bergstrakterna, åkerbrukare och herdar, *Turkomaner* eller *Truchmener*, kringströfvande nomader (filttält) och röf-

vare i låglandet vester om Kaspiska hafvet likasom *Kirgiserna* i norra stepplandet, *Karakalpaker*, ett mera fredligt folk vid Sirs nedra lopp. Dessutom förekomma *Bukharer* och *Tadschiks*, bofasta jordbrukare, industriidkare och handelsmän, äfvensom *Judar* och *Armenier*. Allmänast bekännes mohammedanska religion. Landet omfattar flera af sina khaner, emirer och stamfurstar med despotisk-patriarkalisk stränghet beherrskade samhällen. *Kirgiserna* sönderfalla i 3 horder, af hvilka den *lilla* vid Ural och den *mellersta*, rikast och mäktigast, vid sjön *Axakul* och floden *Sarasu*, på visst sätt erkänna Rysslands öfverhöghet, men den *stora* horden i sydost Chinas.

De förnämsta staterna äro: **KUNDUZ** kring *Amus* öfversta lopp, — **KOKAND** vid öfra *Sir*, — **BUKHARA**, den största och mäktigaste staten (8,000 qv. m., 1 mill. inv.), upptagande det en tid som ett jordiskt paradisk prisade landet *Mavaranahar* (f. d. *Sogdiana*) och det f. d. för sin fruktbarhet och stora handel bekanta *Bactriana* ell. *Balkh*, — **KHIWA**, omfattande det kala hedlandet *Chowaresmien*. = *Kokand*, vid *Sir*, god industri- och handelsstad, 60t. — *Bukhara*, den förnämsta usbek-khanens residens, på en bördig oas, medelpunkt för karavanhandeln (stundom afgå karavaner af ända till 5000 kameler), 150t. — *Samarkand*, Tamerlands fordna residens, nu obetydlig, mohammedansk högskola, 10t. — *Balkh*, det f. d. *Bactra*, nu obetydlig. — *Khiwa*, på en oas, bevattnad af *Amu* och några kanaler, fruktbar på hvete och vin, stor slafmarknad, 20t. — *Urgenz*, betydligaste handelsstaden, 3t.

JAPANSKA RIKET

12,000 qv. m., 20—40 mill. inv.

Består af öar, omgifna af ett stormigt haf, fullt af vattenhvirflar och korallbankar. Det egentliga Japan *) utgöres af öarna *Nipon*, *Sikopf* och *Kiusiu*. De äro fulla af berg, hvaribland flera äro snöbetäckta och eld-

*) Ett förvridet uttal af chinesisiska *Schi-pen-kue* (sol-uppgångens rike), hvaraf *Marco Polo* bildade *Zifango*.

sprutande, samt hemsökas ofta af jordbäfningar och vulkaniska utbrott, stormar, åskväder och störtregn, i synnerhet i Juni och Juli månader. Klimatet är till följe af landets högländthet samt hafsvindarnes och det kontinentala Asiens närbelägenhet vida strängare än man af geografiska läget ville vänta; sommarhettan är å sin sida lika stark som vinterkylan är uthållande och skarp. Den stembundna och af naturen föga gynnade marken är genom invånarens omtanke och flit på det förträffligaste odlad ända till bergens toppar och bär ris, hvete, the, tobak, bomull, sojabönor, sockerrör, kamfer, fernissträd, mulbärsträd, förträffliga pomeranser, fikon och kastanjer. Djurriket är mera fattigt, dock finnas bufflar och annan hornboskap, fjäderfän, fisk, perlmusslor, silkesmaskar (fiske och silkesafvel bedrifvas med mycken flit), men mineralriket har stora rikedomar på guld, silfver, den bästa koppar på jorden, jern, hafssalt, utmärkt porslinslera m. m. Industrin står på en hög ståndpunkt och tillverkas utmärkta sidentyger med guld- och silfverinväfnad, stålspelar, klingor och andra metallarbeten, lackerade arbeten, utmärkt porslin och glas. Den inre handeln på de goda landsvägarna emellan städer och byar, af hvilka landet är fullt, är högst liflig, men utländsk handel hindras af ett strängt sperrnings-system, i det Japaneserna sjelfva endast få besöka China och Korea och inga andra främmande folk än Chineser, Koreanare och Holländare här få drifva handel och det blott i en enda hamn. Holländarna hämta härifrån numera föga annat än koppar och kamfer. Likasom Japaneserna i fysisk och teknisk kultur stå på samma utvecklingsgrad med Chineserna, äro de äfven med dem jemförliga i andlig och sedlig bildning. Skolor, boktryckerier och vetenskapliga skrifter anlitas mycket; skriftecknen äro chinesisiska, men icke talspråket. Den ursprungliga religion var Sinto-läran, men buddhismen är numera den herrskande och Kon-fu-tses lära har många anhängare bland de förnåma. Kristna, judar och mohammedaner tålas icke. Sinto-läran dyrkar ett högsta, osynligt väsende och antager ett andligt öfverhufvud *Kin-Rey* eller *Dairi*. Fordom *)

*) Omk. 700 f. Kr. skall Japan blifvit eröfrad af en Chines, som

utöfvade han äfven den världsliga makten, men denna har sedan tillfallit hans högsta befälhafvare, som under namn af *Kubo* håller i lydriad de ärftliga småfurstarne eller *Damjos*, hvilka med oinskränkt makt styra sina vassalldömen. — Lydländer under Japan äro: *Jesso*, emellan Sangar sund s. och Perouses sund n., en föga känd ö, som efter utseendet från hafvet är full af skogar och snötäckta vulkaner samt vild och oodlad, *Tschoka* eller södra delen af ön Sakhalin, och de södra eller stora *Kuril-öarna*. Befolkningen på dessa öar utgöras af de papuas-rika *Ainos*, som sannolikt äfven varit det egentliga Japans urbefolkning. De hafva långa hår på kroppen, så att de äro nästan ludna, och äro äfven i öfrigt ohyggliga att skåda. De lefva mest af fiske och jagt samt hafva kläder af fisktarmar och hundskinn. På kusterna af dessa öar hafva Japanesare här och der ned-satt sig och underhålla med vildarne en liflig handel (fisk, tran och pelsverk mot husgerådssaker, lackerade arbeten och rusgifvande drycker).

= *Jeddo*, på Nipon, Kubos residens, kanske jordens största stad, emedan dess folkmängd angifves vara 2—8 mill. — *Miako*, på samma ö; här lefver Dairi instängd i sitt palats; 600t. — *Nangasaki*, på Kiusiu, den enda hamn, som utländningar få besöka och under sträng bevakning handla, 100t. — *Matsmai*, japansk koloni på Jesso, 50t.

BONIN-SIMA, omkring 90 högbergiga, större och mindre klippor i stora ocean, af hvilka endast få skola hafva en för vegetation passande mark. De hafva i sednare tider blifvit befolkade från Nipon, men skola nu vara besatte af Britterna.

då införde kultur och är stamfader till Dairis. 1585 tillvällade sig Kubo världsliga makten och förjagade alla kristna (Portugiserna). Ifrån 1616 idka Holländarne sin handel.

AFRIKA.

Läget på båda sidor om eqvatorn och de vidsträckt sandhaf, som upptaga inre landet, göra Afrika till den hetaste af alla verldsdelar och endast föga förmildras den starka och för främlingar odrägliga hettan af hafs-vindarna och under regntiden. Is och snö förekomma endast i de högsta bergstrakterna. Skillnad på årstider gifves ingenstädes, icke ens i de yttersta delarna i norr och söder, hvarest visserligen, likasom på öarne, klimatet är tempererad, men vintern är utan frysköld och endast utmärkt genom en ymnigare nederbörd än sommarn. Största delen af Afrika ligger inom det tropiska regnets område och infaller regntiden norr om eqvatorn emellan Mars och September, på den södra sidan tvärtom, men den är af olika längd i olika trakter. I kustländerna är nederbörden vida större än i det inre landet och i öckenbältet höra äfven hastigt öfvergående regnskurar till sällsyntheter. Öckenvindarna *Harmattan*, *Samum* och *Khamsin* äro så torra, glödgheta och giftiga att växterna deraf förvissna, träden förlora sina löf och äfven människorna erhålla en plötslig död. Afrikas kustländer, med undantag af de nord- och sydligaste, höra till jordens osundaste delar, dock torde den stora dödligheten bland de europeiska kolonisterna till någon del förorsakas af ett mera oförsigtigt lefnadssätt. Mycket skadliga för helsan äro äfven de, särdeles i inre landet, hastiga temperaturvexlingarna, då på en het dag följer en natt, hvars kyla, om också i sig sjelf obetydlig, är ganska allvarsam och märkbar efter dagens öfverhetta.

Afrikas hufvudbefolkning hör till *neger*-rasen, som innehar södra och större delen af landet. Till kaukasiska rasen höra de i norra delen boende folken: *Berber* i Atlas-bergskungariket, *Maurer*, ett blandfolk af *Berber* och efterhand inflyttade folk (*Vandaler*, *Araber* och *Turkar*), på låglandet vid Atlas, *Kopter* i Egypten, *Nu-*

bier, *Abyssinier*, *Araber*, *Turkar*, *Judar* och *Europeer* (Engelsmän, Holländare, Fransmän, Portugisare, Spanjorer, Italienare, Maltesare, Polacker), hvilka såsom kolonister äfven finnas på de öfriga kusterna. På Madagaskar bo folk af Malayisk stam. De flesta negerfolken äro högst råa (äfven menniskoätare); de lifnära sig med råa frukter, gå mest nakna, tätuera sig (insticka hvarjehanda figurer i huden) och bo i kojor af jord och rör, täckta af palmblad; de äro till religion fetischdyrkare och bruka icke sällan menniskooffer. En tid hade kristendomen en herrlig blomstring längs Medelhafskusten, men den utträngdes sedan af islam, som nu räknar bekännare äfven bland Negrerna. Den intellektuella bildningen och religionsfanatismen äro här på samma punkt som hos islams bekännare annorstädes. Sednare tiders försök att utbreda kristendomen hafva dock icke fruktlöst aflupit och den kristna civilisationen har redan mångenstädes verkat välgörande bland en folkstam, som mindre än någon annan förstår att uppskatta sitt menniskovärde, hvarpå den ytterligt stränga despotismen och den här idkade slafhandeln är ett bevis. — Afrikas jordbruk är obetydligt, mångenstädes alldeles okänt, på andra ställen högst ofullkomligt bedrifvet, i Egypten vida sämre än fordom. Allmän och på flera ställen väl bedrifven är boskapskötseln. Allmänna äro kor, bufflar, får, getter, hästar, åsnor, kameler. De vilda djur, som genomströfva landet, äro elefanter, lejon, hyenor, pantrar, schakaler, antiloparter, noshörningar, giraffer, flodhästar, zebradjur, qvaggor, zibetkattor, flera apearter, flera arter roffåglar, strutisar, påfåglar och en stor mängd andra praktfåglar; krokodiler, sköldpaddor, ormar och giftiga reptilier hvimla öfverallt; muskiter, termiter och gräshoppor äro stora skadedjur. Mineralriket är väl försedt med guld, koppar och jern, men något egentligt bergsbruk drifves ingenstädes. Väl förstå sig några negerfolk på tillverkning af väfnader, lerkärl och metallarbeten, men endast i de nordligaste delarna kan en egentlig industri omtalas (ylle-, bomulls- och andra tyger, läder, vapen, färgadt garn). I norra delen bedrifves liflig handel och äfven genom Sahara draga stora karavaner längs de redan i äldsta forntiden begagnade vägar, men från södra Afrika om-

talas inga sådana större stråkvägar. Sjöhandeln är i Europeernas händer, dock deltaga Nord-Amerikanerna till betydlig del i handeln på vestra och Araberna på den östra kusten. De viktigaste utförsvaror äro palmolja, dadlar, bomull, krydder, råsocker, kaffe, ris, hvete (norra kustlandet), gummi, elfenben, ull (kaplandet), strutsfjädrar, guldstoff samt oaktadt alla stränga förbud och bevakningar slafvar till Amerika. Införsvaror äro mest industrivaror, deribland glasperlor och dylika småsaker. Såsom skiljomynt begagnas kauris, glasperlor, saltstycken och några aln tyg. — Högst ofullständig är kännedomen om landets politiska indelning. Kustländerna bero sträckvis af europeiska folk, hvilka här grundlaggt kolonier och handelsplatser samt äfven hålla flera af inre landets negerfurstar i ett slags vasallförhållande.

Sultanatet MAROKKO

(MOGHRIB-UL-AKSA)

14,000 qv. m., 10 mill. inv.

Den största stat i Afrika, intager dess nordvestra del kring de höga bergkedjor, som benämnas *höga Atlas* och brant stupa på alla sidor, särdeles mot det 15 mil breda kustlandet vid Atlantiska hafvet. Landet njuter af ett ständigt vårklimat och en bördig jord, som dock i allmänhet vårdslöst odlas. Åt boskapsskötseln egnas mera omsorg (stor fårrikedom). Omkring hälften af befolkningen utgöres af *Maurer*, som bebo låglandet och städerna samt tala arabiska. I de högre bergstrakterna bo oblandade Berber-stammar, såsom *Amazirgher* och *Schellöcker*, mest nomader och röfvare. I öfrigt förekomma här *Judar* (3—400t., driftiga och förmögna handelsmän), *Negrer* och *Europeer*. Industrin sysselsätter sig med läderberedning (marokin och saffian, benämnda efter städerna Marokko och Saffi), siden- och ylleväfnad, mattor, såpa. Såväl karavanhandeln till det inre Afrika som sjöhandeln äro ganska lifliga. Utförsvaror äro gummi,

mandlar, hudar, ull, hvete. Religion är islam. Sultanen eller sheriffen herrskar strängt despotiskt. Såväl Marokko som de öfriga Barbaresk-staterna (Algier, Tunis och Tripoli) hade ännu för en kort tid tillbaka anse- nliga flottor och störde genom sina sjöröfverier handeln på Medelhafvet och den närmaste delen af Atlantiska ocean, hvarföre de europeiska staterna hitsände betyd- liga föräringar, men detta har nu upphört och rövvarsta- ternas makt är obetydlig.

St. *Marokko*, nedanför Atlas på en af palmer, citroner och oran- ger prydd slätt, tidtals sultanens residens, läderfabriker (oöfverträ- fadt saffian), 80t. — *Magador*, vid Atlantiska hafvet, viktigaste sjösta- den, 17t. — *Fez*, största staden, tidtals residens, mohammedansk högskola, hufvudort för karavanhandeln, 100t. — *Tanger*, vid Gibraltar sund, säte för de europeiska konsulerna, 12t. — *Ceuta*, vid Gibraltar sund, tillhör Spanien och är hufvudort för de små härbelägna span- ska besittningarna (presidios). — *Tafilet*, i gränslandet mot Sahara, samlingsort för karavanerna till öcknen.

ALGERIEN

7,000 qv. m., 3—4 mill. iuv.

Intager en 150 mils kuststräcka öster om Marokko längs Medelhafvet. Landet är i allmänhet bergigt. Slät- terna äro, der de icke lida af vattenbrist, ganska frukt- bara. Med namnet *Tell* betecknar man den till jordbruk tjenliga norra delen af landet, hvaremot dadellandet eller södra delen, *Algieriska Sahara* eller *lilla öcknen*, mest består af ödemarker kring spridda oaser med befästa- de byar och småstäder. Klimatet är mildt och, sedan flera sumpiga och öfversvämmade trakter blifvit uttorkade, i allmänhet sundt. Jordbruket, som förut var ringa och under ett flerårigt krigstillstånd föga kommit sig före, är dock i framskridande och befordras genom en mängd aflopps- och bevattningskanaler. De viktigaste föremål för jordbruket äro hvete, ris, tobak, bomull och krapp samt de för erhållandet af silke och kochenille nödiga

växtarter. Boskapsskötseln är vigtig. Korallfisket är stort och lönande. Mineralrikets rikedomar på jern, koppar och bly ligga mest ovidrörda, endast salt- och salpeterberedning äro något betydliga. Veterligen finnas ingen annorstädes i Afrika än här diamanter. Industri och handel äro i stigande. Utförsartiklar äro hudar, ull, rosenolja, vax, tobak och hästar. Islam är hufvudreligion, men kristendom och bildning utbreda sig alltmera i landet. Flera undervisnings-anstalter äro organiserade. Befolkningen utgöres af *Berber* eller *Kabyler*, *Maurer*, *Beduiner*, *Turkar*, *Judar* och *Europeer* (120t, deraf hälften Fransmän, oberäknadt den här förlagda omkr. 80,000 man starka krigsstyrkan). Landet är sedan 1830 en fransk provins och dess förvaltning är uppdragen åt en generalguvernör.

1) Provinsen ORAN, vestra delen. = *Tlemsan*, 20t. — 2) Provins. ALGIER, mellersta kustlandet. = *Algier* (Al Djesayr), i en fruktbar trakt, regeringens säte, ansenlig industri och handel, flera undervisningsanstalter, katolsk biskop; staden antager mer och mer ett europeiskt utseende; 80t. — *Blidah*, på den söderut belägna, herrliga Metidscha-slätten. — 3) Provins. KONSTANTINEH, östra delen. = *Konstantineh*, på ett berg, 20t. — *Bona*, korallfiske. — 4) Provins. TITTERI, inre landet söder om Algier, genomströfvas af Beduiner.

TURKISKA AFRIKA.

30,000 qv. m., 7 mill. inv.

1. TUNIS (3,400 qv. m., 2 mill. inv.), emellan Algier och Sidra viken, innefattar den behagligste, fruktbaraste och bäst odlade delen af Berberiet, med stor rikedom på hvete, ris, oliver, sydfrukter, dadlar. Boskapsskötseln är god. De mineraliska skatterna, deribland silfver och qvicksilfver, uppsökas icke. Industrin sysselsätter sig med ylle-, siden- och bomullstyger, röda mössor, lerkärl, läder och metallarbeten. Karavanhandeln är stor; sjöhandeln icke obetydlig. Befolkningen, som utgöres af *Maurer* (bofaste), *Berber* och *Araber* (no-

mader), *Turkar*, *Judar* och äfven *Europeer*, bekänna mest islam och beherrskas af en *Bey*, som tillsättes af sultan, men i öfrigt är nästan oafhångig.

= *Tunis*, vid en vik af Medelhafvet, Afrikas andra stad, Beyens residens, betydlig industri och handel, 150t. — I närheten det starka fästet *Goletta* och 1 mil derifrån mot norr ruiner af det fordom mäktiga *Karthago*. — *Kairwan*, största handelsstaden i inre landet, 50t. — *Zerbi*, vid hafvet, stor industri (schalar, silkes- och ylletyger), hvars alster äro begärliga i hela nord-Afrika.

2. **TRIPOLI** (9000 qv. m., 1½ mill. inv.), kustterrassen söder om Sidra viken med grunda, hamnlösa stränder, liknar till klimat, produkter, befolkning och religion Tunis. Industri och handel äro här mindre lifliga. *Paschan* eller *Deyen* tillsättes af sultan i Constantinopel, men är i öfrigt oberoende. Hit höra äfven höglandet *Barka*, fullt af kala klippor, präktiga betesmarker, sjöar och saltmoras samt oaserna *Augila* och *Fezzan*, der Berber och Araber odla säd och frukter, men hufvudsakligast lefva af boskapsskötsel och karavanhandel.

= *Tripoli*, Deyens residens, i en fruktbar, af ödemarker omgifven nejd vid hafvet, någon industri och handel, 35t. — *Dernah*, i Barka, 6t. I nejden låg det f. d. *Cyrene*. — *Murzuk*, den skattskyldiga sultanens öfver *Fezzan* residens, på karavanvägen från Tripoli till landet vid Tschad-sjön, inre nord-Afrikas viktigaste handelsplats, 20t.

3. **EGYPTEN** (6000 qv. m., 2 mill. inv.), af *Turkarne* *Misr* kalladt, omgifves af Medelhafvet n., Arabien och Röda hafvet ö., Nubien s. (gräns: lilla eller sista Nil-katarakten) samt stora öcknen och Barka v. Landet styres med oinskränkt makt af en ärftlig vice-konung, som till sultanen betalar årlig skatt. Största delen af landets yta betäckes af brännande sand och endast en åttendedel är odlad och bebodd. Vigtigaste delen af landet är den 125 mil långa, men endast par mil breda dalen, som emellan ödsliga berglandskap sträcker sig längs Nil-flodens nedersta lopp och genom branta kalkstens klippväggar skyddas för öckens sand. Sedan *Mokattam* nordligast förlorat sig i låga sandkullar och de *libyska bergen* afvikit mot nordvest, erhåller floddalen kring mynningsarmarna en betydligare bredd och detta låga, af flodens afsatta dy bildade deltaländ är för sin synner-

liga fruktbarhet prisadt. Klimatet är varmt; himmelen är nästan ständigt klar och molnfri; endast i de nordligaste delarne faller något regn under våra vintermånader. Utom Nilen vore hela landet derföre en öcken, men genom det tropiska regnet och snösmältningen i dess högbergiga källand uppdrifves floden öfver sina bräddar och sätter hela dal- och deltalandet, ifrån medlet af Juni, under vatten, och då floden i Oktober drager sig tillbaka, finner man landet betäckt af en bördig svart gyttja, som under vintermånaderna beklädes af säd och blommor. Under våren och sommarn remnar jorden af hetta och torka. Hettan är så mycket mera besvärande som inga träd lemna någon skugga. Landsplågor äro khamsin-vinden, pest (dess hemland), ögonsjukdomar, råttor och gräshoppor. Af andra djurslag må nämnas ibis, en fågel som förtär ormar, och ichneumon, en insekt som är en fiende till krokodilen och en förstörare af andra insekters larver. Silkes-, bi- och hönsskötsel äro ganska vigtiga näringar. Af jordbruket beror landets hela rikedom, men det skötes nu vida försumligare än i fordnä dagar, då man omsorgsfullt underhöll en mängd kanaler för att kringleda vattnet till alla trakter. Märkvärdig är i detta afseende den 6 mil långa, för årtusenden tillbaka af människohänder grädda sjön *Moeris*, nu *Birket el Kerun*, som genom kanaler och slussar sammanhängde med Nilen. De vigtigaste växter äro ris, mais, hvete, korn, hirs, durrah, ärter, bönor, bomull, lin, hampa, kaffe, socker, indigo, tobak, opium, sesam, aloe, rosor, kardemummor, safflor, lotus, papyrus. Af trädfrukter må endast nämnas dadlar, ty landets äpplen, vindruvvor, citroner, oranger äro af medelmåttig godhet. De få och glesa skogarna bildas af palmer och sykomorer. Mineralriket lemna smaragder, marmor, porfyr, natron (erhålles ur de så kallade natronsjöarna i en dal vester om Kairo och användes vid tillverkningen af glas och såpa), stenkol, salpeter, salt. Befolkningen utgöres af *Kopter* (afkomlingar af den gamla befolkningen), *Araber* (dels Fellahs, dels Beduiner), *Turkar*, *Armenier*, *Judar*, *Greker*, *Franker*. Hufvudspråk äro turkiska och arabiska. Religion är islam; en del af Kopterna äro kristna. Tillverkningen af bom-

ulls-, siden-, ull-, läder-, metall- och lervaror, var fordom stor, men är nu i förfall och endast beredningen af rosenvatten, rosenolja och salmiak är numera af någon betydighet. Den förra vice-konungens försök att införa europeisk industri (särdeles mekaniska bomullsspinn- och väfverier) och befordra handeln hafva icke väl utslagit, emedan han med despotisk stränghet gjorde deraf ett monopolium för sig sjelf. De viktigaste utförsvaror (omkr. 15 mill. rub. s:r) äro bomull, hvete och ris. Karavanhandeln är liflig och komma de många passen så i Mokattam som libyska kedjorna dervid till nytta. Att genom en kanal förena Medelhafvet med Arabiska viken, hvars vattenspegel beräknats öfverstiga den förra med 30 fot, har länge varit och är fortfarande ett föremål för den handlande världens varmaste önskningsar, hvarigenom Europas förbindelse med södra Asien blefve mycket förkortad. I samma afsigt ledde fordom en kanal (den ptolemeiska) från östra Nil-armen genom de *bittra sjöarna* till viken vid Suez. Från vestra Nil-armen leder *Mahmudich-kanaln* till Alexandria. Den såkallade *Josephs-kanaln* ell. *Bahar Jussuf* är egentligen en sidogren af Nilen, vester om hufvudådran. För folkets upplysning har mycket blifvit uträttadt af den förra vice-konungen, som låtit upprätta flera undervisningsanstalter och banat väg för europeisk civilisation, hvilken här står högre än annorstädes i Afrika.

NEDRA EGYPTEN eller DELTA-LANDET. = *Damiette*, vid östra Nil-armens mynning, handel med kaffe och ris, 25t. — *Rosette*, vid vestra Nil-armens mynning, industri och handel, 15t. — *Alexandria*, på en smal landtunga, landets förnämsta handelsstad och en tid världshandelsn säte, de europeiska konsulernas bostad, många herrliga fornlemningar (Kleopatras obelisk, Pompeji bildstod), medicinsk skola, örlogshamn, 60t. — *Abukir*, på samma landtunga; sjöslag 1798.

MELLERSTA EGYPTEN. = *Kairo* eller *Kahiro*, på Nilens högra strand vid foten af Mokattam, vice-konungens residens, Afrikas största stad, medelpunkt för karavanhandeln till inre Afrika och till Asien, fabriker, läroanstalter, 300t. — *Gizeh*, midtemot Kairo. I närheten ligga på ett vidsträckt område ruinerna af det gamla *Memphis*, grupper af de verldsbekanta pyramiderna (den högsta inemot 450 fot), obeliskerna, den af en enda klippa huggna sfinxbilden o. s. v. —

Suez, hamn vid Röda hafvet, vigtig genom ångbåtsförbindelsen på Ostindien, 60t.

ÖFRA EGYPTEN, sydligaste delen. = *Keneh*, vid Nilen, karavanhandel på östra kustlandet (*Kosseir*). — Ruinerna af det gamla hundraportade *Thebes* palatser, tempel, obelisker, sphinx-alleer o. s. v. intaga ett rum af 5 mil i omkrets. — *Kosseir*, vid Röda hafvet, stapelort för handeln på Arabien och pilgrimernas öfverfartsort till Mekka. — *Assuan*, vid lilla katarakten. Den närbelägna Nil-ön *Elephantine* är full af fornlemningar.*)

Af Libyska öckens oaser må nämnas *Siwah* (f. d. Ammonium) med ruiner af det i forntiden beryktade Jupiter Ammons tempel samt *stora* och *lilla oasen*.

4. NUBIEN (14,000 qv. m., 1 mill. inv.), ett terrassland i tre hufvudafdelningar. Genom öfversta eller södra terrassen, *Sennaar* och *Shendy* (4—2000 fot) flyta *Bahr-el-Abiad* och *Bahr-el-Azrek*, hvilka förena sig vid *Khartum* och bilda Nilen, som upptager *Takazze* ell. *Atbara*. Genom mellersta och nedra terrasserna, *Dongola* (1000 f.) och *egentliga Nubien* (500 f.) fortsätter Ni-

*) Historisk öfversigt. Faraonernas urgamla rike, ett af civilisations äldsta bostäder, om hvars makt och odling underbara fornlemningar tydligt tala, blef 525 f. Kr. en del af det persiska riket och eröfrades 332 af Alexander den store. Då dennes rike efter hans död sönderföll, bildade Egypten en egen och i flera afseenden vigtig stat, som 30 f. Kr. blef en romersk provins. År 642 efr. Kr. öfversvämmades landet af Araberna och blef en beståndsdel af det stora kalifatet, men bildade sig i 10:de seklet till ett eget kalifat, rikt och mäktigt genom indiska handeln. Under tredje korståget var den utmärkte *Saladin* dess beherrskare. Hans ätt störtades 1254 af *Mameluckerna*, hvilka 1517 erkände *Osmanernas* öfvervalde. År 1806 blef *Mehemet Ali* ståthållare härstädes. Han gjorde slut på *Mameluck-beyernas* feodalvalde, lade under sig *Nubien*, kufvade *Wehabiterna* i Arabien, men grep slutligen till vapen mot sin herre. Vid lösningen af »orientaliska frågan» förklarades han för ärfilig beherrskare af landet (1840) mot en årlig tribut (omkr. 2 $\frac{1}{4}$ mill. rub. s:r). I dessa och i sina åtgärder till infördet af europeiska inrättningar biträddes han af sin son *Ibrahim*. Båda äro döda och sonsonen *Abbas Pascha* herrskar (sedan 1848). Krigsstyrkan, på europeiskt vis inöfvad, består af 48,000 man och den temligen ansenliga krigsflottan räknar äfven flera ångfartyg.

len sitt mellersta lopp, störtande nedför flera katarakter. På båda sidor om den djupa och bördiga, men genom fuktighet och hetta osunda Nildalen sträcka sig kala höjder och ödsliga plataer, skiljda från hvarandra genom mer och mindre djupa dalar. I norra delen är regn en sällsynthet; södra delen ligger inom tropiska regnets region. Fruktharheten är stor der icke vattenbrist äger rum, men på sådana ställen uppstår en förbränd öcken. Samum-vinden är en stor plåga. De förnämsta växtprodukter äro ris, hvete, korn, hirs, dadel och andra palmer, något vin, sockerrör, tobak, sennesblad. Guld finnes i floder och i berg, i öfrigt något silfver och salt. Befolkningen, som utgöres af *Nubier*, *Negrer*, *Araber*, *Turkar* och *Judar*, sysselsätter sig med något jordbruk, men mera med boskapsskötsel samt idkar äfven karavan- och sjöhandel. Islam är den allmännast rådande religion; fetischdyrkare finnas bland Negrerne och monofysitiska kristna bland Nubierna. Bildningsgraden är låg, men att i forna tider här (preststaten *Meroe*) herrskat en hög odling bevittnas af en mängd beundransvärda fornlemningar, såsom i bergen huggna tempelgrottor med statuer och hieroglyf-inskriptioner, pyramider, sfinxbilder m. m. Detta land likasom den af Araber och Negrer bebodda oasen Kordofan, östligaste delen af Sudans slättland, lyder under vice-konungen i Egypten.

= *Nya Dongola*, vid Nilen, egyptiska ståthållarens residens, 5t. — *Suakim*, nu förfallen sjöstad; husen äro byggda af koraller. — *Schendy*, mötesplats för karavaner, 6t. I närheten finnas det gamla *Meroes* ruiner. — *Khartum*, vid Nilarmarnas förening, nyligen anlagd, liflig handel, 15t. — *Sennaar*, vid Bahr- el- Azrek, handel med elfenben och strutsfjädrar, 10t. — *Fassokl*, sydligast, guldgrufvor. — *Obeid*, i Kordofan.

SAHARA,

Jordens största öcken, sträcker sig från Atlantiska hafvet till Nildalen och intager inemot $\frac{1}{5}$ af hela världsdelen (110,000 qv. m.). Vestra delen, som är det egent-

liga sandhafvet, *Sahel*, är en jemn och öfver hafvet föga upphöjd landsträcka, bestående vexelvis af kiselstenar, styf lera och flygsand, som af vindarna än sammanhopas till sandberg, hvilka ständigt förändra läge och skapnad, än bildas till skydrag, som när de brista kunna begrafva hela karavaner. Himmelen är ständigt klar; den ständiga östanvinden bortjagar hvarje moln och högst sällan inträffar ett hastigt öfvergående regn. Under dagen är hettan odräglig, men nätterna äro jemförelsevis ganska kalla. Här är Samum-vinden mest skadlig. På vatten är stor brist och det anträffas blott på ett ansenligt djup. Endast medelst kameler kunna karavaner genomtåga landet och derunder gäckas de ofta genom den såkallade hägringen eller luftspeglingen, hvarigenom aflägsna och ännu nedom horisonten liggande städer, floder o. s. v. visa sig inom synkretsen. Genom oaserna *Fezzan* och *Bilma* samt en af kullar och stenar uppfylld trakt, hvarigenom karavanvägen går till Tschad-sjön, skiljes *Sahel* från den östliga och högre liggande *libyska öcken*, hvars klipprader och högslätter den ständiga östanvinden befriar från den fina flygsanden. Här är vattentillgången större och flera oaser finnas än i vestra delen. I öcken är vegetation ingen, endast några saltplantor anträffas, samt af djur strutsar och antiloper. Kanterna och oaserna (omkr. 30 beboeliga) bära efter sin olika vattentillgång ris och hvete (sparsamt), dadlar och några andra palmer, gummiträd och bete för kameler, får och getter. På rofdjur, apor och gräshoppor är ingen brist. En vigtig produkt är salt, hvarmed stark handel drifves till det inre Afrika, der denna artikel är i högt pris. Öfriga utförsvaror äro guld-sand och slafvar att utbytas mot tyger och skjutgevär. Befolkningen utgöres af *Berber*, *Maurer*, *Tuariks*, *Tibbos*, *Araber* och *Negrer*. De äro till största delen mohammedaner och beherrskas af sina stamäldste; än finner man dem ledsaga och försvara karavaner, än anfalla och röfva dem.

SUDAN,

80,000 qv.m., 30—35 mill. inv.

Söder om Sahara, kring *Dsjoliba* och den stora (600 qv. m.) af öar och holmar fullströdda sjön *Tschad* samt deras tillflöden. Kännedomen om landet är mycket ofullständig. Norra delen eller *flacka Sudan* upptages nordligast af slätter och hedar, men bereder genom den bergigare och skogrikare södra delen öfvergången till *höga Sudan*, det nordvästliga utskottet af Hög-Afrika, hvars öfver höglätterna (2000 f.) uppstigande bergsträckor (5000 f.) innefattas under det gemensamma namnet *Kongbergen*. Klimatet är hett, men förmildras något under den våta tiden, då regnet nedstörtar i strömmar och drifver floderna öfver sina bräddar. Luften är icke så osund som i kustlandet. Odlingen är betydlig. Landets hufvudsakligaste produkter utgöras af mais, korn, ris, hirs, indigo, bomull, kaffe, fikon, dadlar och andra palmer, gurru-nötter (tuggas allmänt), schi-trädet, som lemnar ett slags smör, gummi, ebenholz, tama och vilda djur samt guldstoff. Befolkningen utgöres af *Negrer*, *Maurer*, *Tuariks*, *Araber* och *Judar*. Den viktigaste negerstammen utgöres af de mera ljusletta *Fulahs* eller *Fellatahs*, som utom boskapsskötsel, jagt och fiske idka åkerbruk och någon industri (spånad, väfnad, läderberedning, metallsmide). Handeln är betydlig och europeiska industrivaror finnas i landet. Utförsvaror äro guld, gummi, elfenben, strutsfjädrar. Religion är dels en rå fetischdyrkan, dels islam, som alltmera utbreder sig. Landet är fördeladt i flera despotiskt styrda Negerstater, såsom *Bambara* vid öfra *Dsjoliba*, *Timbaktu* längre fram vid samma flod, *Haussa* vid *Quorra*, *Fellaternas rike*, mäktigast och med stort inflytande på närbelägna samhällen, *Bornu* vester om *Tschad*, *Kanem* öster derom, *Bergharmi* öster om fl. *Schari*, oasen *Darfur*, östligast, m. fl.

St. *Sego*, h.stad i *Bambara* — *Timbaktu*, vigtig handelsplats, dit karavaner komma från Marokko. — *Sakkatu*, h.stad i *Haussa*, den folkrikaste och största stad i inre Afrika. — *Kaschna* och *Kano*, vid

Yeou (liou), viktiga handelsplatser i Haussa. — *Kauka* i Bornu, vid Tschad, liflig handel på Fezzan. — *Kobbe*, sultanens öfver Darfur residens, god handel.

SYDVESTRA KUSTLANDET

Består af smala med flera floder, yppiga dalar och herrliga skogar prydda terrasser och en sandig, flack och sumpig, 900 mil lång kuststräcka, hvars i allmänhet osunda luft på flera ställen af Europeer icke kan uthärdas. Det heta klimatet förmildras endast föga af hafs-luften och längre inåt landet af den mera upphöjda belägenheten och de stora skogarna. Under torra tiden blåser den giftiga Harmattan; regntiden åtföljes af stormar och förfärliga tornados (åskväder). Växtligheten är yppig och på flera ställen är odlingen betydlig. De viktigaste produkter äro kokos-, smör- och oljepalmer, ris, maniok och jamsrötter (vest-Afrikanernas förnämsta födoämne), pisang, sockerrör, peppar, ingefära, bomull, indigo, apebröds-, kalebass-, eben-, gummi-, tek-, sandel- och andra färgträd; — en rik djurverld, fyrfotad, bevingad och krypande; — guld, jern, koppar och salt. Invånarna äro, med undantag af de europeiska kolonisterna, af negerstammen och mest råa, menniskooffrande fetischdyrkare. Skicklighet i bomulls- och silkesväfnad samt metallbearbetning är här icke sällsynt. Engelsmän, Fransmän, Holändare och Nord-Amerikanare idka här en betydlig handel. De viktigaste utförsväror äro palmolja, kautschuk, kopalgummi, indigo, bomull, peppar, ingefära, några apoteksväror, ambra, kokosnötter, ebenholz, elfenben, guldsand och slafvar (numera endast hemligen, men fordom i stor och oförskämd skala). Om de många negerstaterna i inre landet är kännedomen ringa. På kusterna finnas europeiska kolonier och handelsplatser samt flera missionstationer.

1. SENEGAMBIEN kring fl. Senegal, Gambia och Rio Grande, *Mandingos* och *Fulahs*, hvilka bekänna islam, samt *Jolofs* (emellan Senegal och Gambia) äro de mest bildade negerfolk. De kunna äfven läsa och skriva.

2. ÖFRA GUINEA, norr om Guinea viken. Skilda delar af kustlandet äro Sierra Leona, nordligast, *Malaghetta* eller *Pepparkusten*, norr om kap Palmas, Tand eller Elfenbenskusten, från kap Palmas till kap Tres Puntas, Guldkusten, till fl. Volta, Slafkusten, längs Beninvikens norra strand, Beninkusten, Dsjolibas deltaländ och kusten kring Biafra viken, med stor salttillverkning. Negerbefolkningen utgöres af *Fulahs*, *Mandingos* och råa *Aschantis* m. fl. folk, skickliga i konsten att väfva bomulls- och silkestyger.

3. AMBOSERNAS HÖGLÄND, öster om Biafra-viken, har ända till 15,000 fot höga toppar, hvilka under nätterna snöbetäckas.

4. NEDRA GUINEA sträcker sig emellan uddarna Lopez och Negro och kallas kustlandet norr om Zaire *Loango* och *Kakongo*, söder derom *Kongo*, norr om *Koanza Angola* och söder derom *Benguela*. Kongo-Negrerna äro ett godmodigt folk och hafva villigt emottagit den insigt och bildning Portugiserna meddelat dem. De tillverka tyger af bast och bomull.

5. Kustlandet ifrån kap Negro till kap Voltas, söder om Oranje flodens mynning, är i norr sandigt och ofruktbart, i södern temligen bördigt. De härboende *Damaras* och *Namaquas* äro nomader, fiskare och jägare. Här hafva Europeer icke nedsatt sig.

(Senegambien) Fransoserna äga *St. Louis* i Senegals mynning och ön *Gorée* invid kap Verd. — *Bathurst*, på en ö i Gambia, är engelsk tillhörighet. — (Sierra Leonakusten) *Freetown* (Fritaun), engelsk, h. stad i kolonin Sierra Leona med 40t. frigifna negerlafvar. — (Pepparkusten) *Liberia*, ursprungligen Nord-Amerikansk koloni för frigifna negerlafvar, nu en herrligt uppblomstrande oafhängig republik (300 qv. m., 80t. inv.) med en vald president i spetsen för styrelsen. I h. staden *Monrovia* finnas skolor och andra inrättningar för bildning. — (Guldkusten) *Elmina* tillhör Holländarne. — *Coast Castle* och *Christiansburg* äro brittiska besittningar. Här finnes riket ASCHANTI, f. d. mäktigt negerrike, nu mycket beroende af England. H. stad *Kumassie*, byggd i europeisk stil. — (Slafkusten) Negerstaten DAHOMEI, hvars konung till tidsfördrif ofta låter afhugga en mängd människohufvud, hvilka sedan, spikade på pålar, pryda gården kring hans palats i st. *Abomei* vid fl. Volta. Han säges hafva 18,000 hustrur, de flesta klädda i trasor, och ett garde af 5000

qvinno. — (Beninkusten) Riket BENIN, ett af de mäktigaste negerriken. Dess regent utöfvar ett slags väldet öfver närbelägna negerstater, hvarest konungarna anses som gudar och sällan fira någon fest utan människooffer. Här idkades fordom den största slafmarknad (staden *Bonny* vid Cross-floden). — (Nedra Guinea) *Loango*, i en palmlund, h. stad i ett rike af samma namn. — *San Salvador* i riket Kongo. 40t. — *Paolo de Loanda*, i Angola, vid Koanzos utlopp, säte för portugisiska generalkapiten öfver de vest-Afrikanska besittningarna, 25t. — *San Felipe de Benguela*, portugisisk, men har negerbesättning, emedan klimatet är dräpande för Europeer. Negerfurstarne stå i högst ringa beroende af Portugiserna.

KAPLANDET,

Afrikas sydligaste del (9,000 qv. m., 170,000 inv.) tillhör England. Landet består af flera terrasser. Den sydligaste utgöres af den bergiga kuststräckan, som vid floderna är fruktbar, men i öfrigt är sandig och torr. Dess produkter utgöras af hvete, vin, sydfrukt, hudar och ull. Bergen utlöpa i hafvet och särskildt må märkas *Godt-hoppss-udden* (först *den stormiga*) och *kap Agulhas*, den sydligaste i Afrika. Ofverstiger man *Bokkewelds* och *Zwarte bergen* inkommer man på högslätten *Karoo* (2400—3200 f.), hvars jernhaltiga, med sand uppblandade lerjord under den torra tiden, då alla vattendrag uttorra, blir stenhård och beröfvas all vegetation, men då regntiden börjar (i Sept.) snart beklädes med en yppig gräs- och blomstermatta, dit kolonisterna nedkomma från bergsbygden med sina hjordar och der äfven strutsar och antiloper infinna sig. Denna högslätt afskiljes i norr genom *Roggewelds* och *Nieuwewelds bergen* från den temligen jemna sandslätt (5000 f.), som tätt beväxt med buskar, men saknande träd, leder inåt Hög-Afrika. Klimatet är sådant att i bergstrakterna frost, snö och hagelskurar icke äro ovanliga, men på kusten är det vida mildare. De inhemska växtprodukterna äro af föga vikt, men Europeer hafva förutom ofvannämnda växtarter hit planterat the, bomull och kaffe. Får-, hornboskaps- och kochenille-skötseln äro högst viktiga närin-

gar. Mineralriket lemnar salt, jern och koppar. Sjöhandeln är anseelig. De förnämsta utförsvaror äro ull, vin och hvete. Befolkningen utgöres af *Hottentotter*, ett gulbrunt, menlöst herdefolk, som mest tjenar som vallhjon hos kolonisterna och af dessa låtit omvända sig till reformerta läran. *Buschmänner*, ett kortväxt, ohuggligt och djuriskt-rått folk, frigjorda *Negerlafvar* och europeiska kolonister, hvilka mest äro *Holländare* ell. *Boers* (de voro landets herrar till 1806) och *Engelsmän*.

= *Kapstaden*, vid Tafelviken och foten af Tafelberget, guvernörens residens, litlig handel på Europa och Indien, förfriskningsort för ostindiefarare, men kan ej anlöpas under vinterstormarna (Maj—Aug.), 20l. I närheten byn *Konstanzia*, kostligt vin.

SYDÖSTRA KUSTLANDET

Ifrån Keiskamma fl. och Algoa viken till Babel Mandeb. Ehuru Europeer (Portugiserna) för 3½ århundrade tillbaka här började nedsätta sig och ännu här hafva besittningar, är kännedomen om landet högst inskränkt. Ofvanför den sandiga, morasiga, heta och osunda kuststräckan höja sig svalare och sundare terrasser, bereddande öfvergången inåt Hög-Afrika. Rikedomen på naturprodukter är stor: ris, mais, tobak, sockerrör, ädla frukter, rökelser, tama och vilda djur, ädla och oädla metaller. Befolkningen utgöres af *Kaffrer*, *Negerer*, *Araber* och *Portugisare*. Negerfolken äro hedningar eller mohammedaner, några äfven till namnet kristna.

1. **KAFFRARIA** eller **NATAL-KUSTEN** emellan vikarna Algoa och Delagoa. Landet är bergigt: frambringar aloe och andra saftväxter. Kaffrerna idka något jordbruk, men mera boskapsskötsel och jagt samt förstå sig äfven på garfveri och metallsmide (jern och koppar). Missnöjde Boers, som utvandrat från kap-kolonien, hafva för några år sedan i en fruktbar trakt vid Natal-viken grundlagt en koloni, *Natal-kolonin*, dit starka invandringar från England skett. Den kallas nu *Viktoria* och styres af en brittisk guvernör.

2. **SOFALA** och **SENA**, från Delagoa viken till fl. Zam-

beze, äro rika på guld och elfenben. Portugiserna tillägna sig häröfver herraväldet.

3. MOZAMBIQUE, från Zambeze till kap Delgado. Betydlig handel drifves med guld, elfenben, gummi, ambra och slafvar. Portugiserna anse sig som landets beherrskare.

4. ZANGUEBAR ell. ZANZIBAR, en sumpig, af flera floder genomströmmad landssträcka från Delgado till eqvatorn, bebos i det inre af Negrer, på kusten af Araber, som idka liflig sjöfart och handel med landets produkter: ris, sockerrör, bomull, indigo och elfenben. Sultan af Maskat tillerkänner sig väde häröfver.

5. SOMAULIERNAS LAND är den utlöpande halfö, som slutar med kap Guardafui. Kusterna, kända under namn af *Ajan* och *Adel*, äro låga, torra och sandiga; den förra mera ofruktbar, den sednare alstrande kanel, myrrha, kassia och andra aromatiska krydder, hvaraf rökelser beredas. Invånarena, som utgöras af Araber, Gallas och Somaulis, äro nomader, röfvar och raska sjömän, idkande ansenlig sjöfart af Arabien. Sultanen af Maskat äger flera städer på *Ajan*-kusten.

= *Sofala*, portugisisk besittning likasom *Quilimane*, vid Zambezens ena mynning, *Sena* och *Tete*, längre inuti landet vid samma flod, samt *Mozambique*, hufvudort för Portugals besittningar på denna kust, på en ö, hvars klimat är det osundaste i Afrika. — *Quiloa*, f. d. portugisisk, tillhör nu sultanen i Maskat, likasom *Zanzibar*, på en ö, förnämsta handelsplatsen på denna kust. — *Mombaza*, äfven på en ö, god hamn och handel, säte för en arabfurste, som säges stå i beroende af England. — *Malenda* ell. *Melinda*, f. d. ansenlig, nu förfallen. — *Magadoscha*, säte för en arabfurste, vasall under sultanen i Maskat. — *Zeyla*, vid Aden viken, f. d. hufvudstad i det mäktiga riket *Adel*.

HABESCH ELLER ABYSSINIEN,

Nordöstra utskottet från Hög-Afrika, sluttande n. mot Nubien. Emellan skogbeväxta höga bergsträckningar (16—18000 f.) utbreda sig gräsrika högslätter (6—8000) och djupa, fruktbara dalar. Från den torra och heta kuststräckan vid Röda hafvet, *Samhara*, inkommer man på *Tigré terrassen*, landets fruktbaraste del, och

dådan på *Amharas högland* kring sjön Tzana, hvarifrån man mot söder uppstiger till *Schoa* och *Efat*. Längre mot söder, till Månbergen, sträcka sig högtterrasserna *Enarea*, der Bahr- el- Azrek under namn af *Dedhesa* upprinner, och *Kaffa*, som anses vara kaffeträdets fädernesland. Klimatet är i de högre delarne ett ständigt vårklimat, i de lägre hett, men i allmänhet ganska helsosamt. De viktigaste produkter äro hvete, hirs, ädla frukter, sockerrör, kaffe, bomull, vin, sennesblad, — ypperlig hornboskap, hästar, kameler, bin, silkesmaskar, — guld (i floder), stensalt, jern, marmor. Jordbruk och vinodling försummas icke, men hufvudnäringen är boskapsskötsel. Handel och industri, fordom ganska betydliga, äro nu af föga vigt; den sednare sysselsätter sig med bomullstyger, läder och jernsmide (lansar och knifvar); den förra är mera sjunken. Guldsand, elffenben, strutsfjädrar och slafvar, mest införda från det inre Afrika, äro utförsvavar. Befolkningen utgöres af *Abyssinier*, *Gallas* (ett negerfolk), *Judar* (ganska talrika och skola hitflyttat efter Jerusalems förstöring till de inre bergsbygderna), *Turkar* och *Araber* (i kustlandet). Abyssinierna, som äro monofysitiska kristna (redan 330 hitkom kristendom), voro fordom civiliserade, men sedan landet öfversvämmades af de mörkbruna Gallas, hafva de mycket sjunkit; de kunna visserligen skriva och läsa sina gamla böcker, men de äta rått kött, som de styckevis utskära ur lefvande kreatur. Gallas-folket, som ursprungligen voro nomader, jägare och råa fetisch-dyrkare, hafva slagit sig på åkerbruk och till en del antagit islam. Fordom bildade Habesch ett mäktigt rike under *Negusa Nagast* (konungarnas konung) i Gondar, men det är nu upplöst i flera stater, bland hvilka de viktigaste äro *Tigré*, *Amhara* och *Schoa*. Så till makt och odling som religiös och sedlig bildning är Schoa förnämsta staten.

= *Adova*, h. stad i Tigré. — *Gondar*, nära Tzana, i Ambara, f. d. 50t., nu 6t. — *Ankobar*, i Schoa. — På rödahafskusten ligger *Massowa*, god handelsstad, i en af mohammedanska Gallas bebodd trakt, öfver hvilken vicekonungen i Egypten anser sig såsom öfverherre. Här ($15\frac{1}{2}^{\circ}$ n. br.) har man funnit den högsta årliga medelvärma på jorden (+ 31°).

DET INRE HÖG-AFRIKA

Eller ETHIOPIEN är nästan alldeles obekant. Man har der funnit utbredda högslätter, höga berg och flera stora sjöar. Huru långt i det inre landet Nil-floden sträcker sig är ännu outredt, men att det måste vara ganska betydligt är sannolikt, ty ännu 4° n. br. skall den hålla i bredd 160 alm. Landet anses vara temligen fruktbart och väl befolkadt af Negrer i ett fullkomligt naturtillstånd. Tidtals hafva folksvärmar härifrån nedkommit och härjande öfversvämmat låglandet. I nordöstra delen bo *Galas* och vester om dem *Schaggas*, kanske de djerfvaste och grymmaste af alla negerfolk, i söder *Kaffrer* och *Hottentotter*, samt norr om Oranje *Bitschuanas*, hvilka idka åkerbruk och boskapsskötsel samt förarbeta jern, koppar och elfenben. Här skola finnas flera negerriken, af hvilka *Cazemba*, sydvest om sjön Nyassa, skall hafva någorlunda ordnade samfunds-inrättningar. I höglandet *Mono-Moezi*, nordost om Nyassa, anses Bahr- el- Abiad upprinna under namn af *Tubiri*, dock berättas infödingarna att den äfven kommer ur Nyassas nordvestra ända.

ÖAR.

Azorerna (54 qv. m., 220t. inv.), bergiga och vulkaniska, producera säd, vin, sydfrukter, socker, pi-sang, ceder; tillhöra Portugal. De största öarna äro *Terceira* och *St. Miguel*, fruktbarast (oranger).

Canarie-öarna, bergiga och vulkaniska, hafva angenämt klimat samt stor rikedom på vin och sydfrukter. Under Portugal lyda de norra öarna (16 qv. m., 116t. inv.) *Madeira* (staden *Funchal*, ståthållarens residens, 20t.) och *Porto Santo*, samt under Spanien de södra (152 qv. m., 260t.), bland hvilka de förnämsta äro: *Canaria*, fruktbarast, *Teneriffa* med den utbrunna vulkanen *Pico de Teyde* (12000 f.) och h.staden *Santa Cruce*, och *Ferro*, hvars meridian vanligen antages som den första.

Gröna uddens ell. Kap-Verdiska Öarna (150

qv. m., 80t. inv.), äro bergiga, heta och föga odlade, men fruktbara, såvida icke regntiden uteblir. Åren 1831—33 föll icke regn och omkr. 30.000 personer dogo af hunger. Produkter äro ris, socker, vin, frukter, indigo, bomull, hafssalt. Befolkningen är en ful blandning af Europeer och Negrer. Dessa öar likasom

Bissagos-öarna, närmare fasta landet, tillhöra Portugal.

Guinea-öarna producera ris, mais, kaffe, socker, bomull. *Annabon* tillhör Spanien, *Fernando del Po* England, *de Principe* (Prinsön) och *St. Thome* Portugal. Här började Portugiserna först idka slafhandel.

Ascension, liten enstaka lava-klippa i oceanen, föga fruktbar, rik på vatten och sköldpaddor. Engelsk besittning.

St. Helena ($3\frac{1}{2}$ qv. m., 5t. inv.), en enstaka, i dalarna fruktbar basalt-klippa, förfriskningsort för ostindiefararne, tillhör det brittisk-ostindiska kompaniet. På gården *Longwood* lefde och dog Napoleon ($\frac{5}{5}$ 1821).

Förfrisknings-öarna (*Tristan da Cunha*), höga klippor sydvest från Kap, rika på fåglar, fiskar och skjälar.

Madagaskar, Afrikas största ö (10,500 qv. m., 4 mill. inv.), genomstrykes af flera med stora balsam- och gummiskogar beväxta bergsträckor (toppar öfver 10.000 f.), angenäma dalar och fruktbara slätter. Klimatet är mildt och helsosamt, utom på de låga och sumpiga kusterna. Hufvudprodukter äro ris, frukter, ananas, kaffe, socker, bomull, indigo, peppar, kardemummor, ambra, ädla och oädla metaller, ädelstenar. De stora rofdjur, som genomströfva fasta landet, visa sig icke här. Befolkningen utgöres af svartbruna *Madegasser*, ett blandfolk af Malajer, Araber och Negrer. Utom jordbruk, boskapsskötsel (hornboskap, får, svin, bin, silkesmaskar), fiske och jagt, idka de någon industri (arbeten i träd och metall, lerkärl, tyger) och byteshandel. Den början till kristen civilisation, som genom konung Radama i Owas rike (h.stad Tananariva) infördes och hastigt utbreddes, afstodnade med hans mord (1828), då främlingarna förjagades och det fordna barbariet åter inträdde. Den lilla ön *Maria*, på östra sidan, är Frankrikes tillhörighet.

stigit hufvudsakligen genom inflyttningar från Europa. Befolkningen består af flera folk. 1) *Ur-Invånarens* kvarlevor (kanske 15 mill.) utgöras af *Eskimoer*, i polarländerna, och *Indianer* i flera små stammar. Några delar af landet voro vid dess första upptäckt väl befolkade och herrskade der en viss konstnärlig och intellektuel bildning, men de främmande eröfrarnes omenskliga förfarande utödde infödingarna och de kvarblifne drogo sig undan till de inre vildmarkerna, der man nu finner dem i små spridda hopar med skiljda språk. Ett mindre antal Indianer torde nu mera lefva i fullkomligt vildt tillstånd och genom offer af djur, frukter o. d. visa sin vördnad mot »den store anden» och de lägre gudomligheter, som af denne erhållit välde öfver elementerna och människornas öden; de flesta hafva antagit kristendom och ingått i de här upprättade statssamfunden. Ständiga inbördes strider, sjukdomar och ett omåttligt njutande af brännvin, som Europeerna förskaffa dem, arbeta på indianska folkstammens försvinnande från jorden. 2) *Europeer*, af nästan alla nationer, såsom Engelmän, Irländare, Spanjorer, Portugisare, Fransmän, Tyskar, Holländare, Danskar, Svenskar, Norrmän, Ryssar, Polackar, Ungrare, äfven Finnar, utgöra hufvudbefolkningen (25—30 mill.). Med namnet *Kreoler* betecknar man alla i Amerika af europeiska föräldrar födde. Allteftersom enskilda delar af Amerika upptäcktes togos de i besittning af europeiska stater, hvilka beherrskade den bästa och största delen af landet, tills mot slutet af förra och början af innevarande sekel Amerika frigjorde sig från det främmande öfverväldet, som nu är inskränkt inom trånga gränser. De emanciperade delarna hafva bildat sig till ett konstitutionelt kejsarrike (Brasilien) och i öfrigt till republiker, i hvilka allmänna folkviljan uttalas genom en lagstiftande församling och verkställande makten är uppdragen åt en president. Dessa stater kunna fördelas i de med: 1) *brittisk* nationalitet (mellersta delen af Nord-Amerika), 2) *spansk* (södra delen af Nord- och vstra delen af Syd-Amerika) och 3) *portugisisk* (östra delen af Syd-Amerika). I stater med spansk och portugisisk nationalitet är katolska religion den rådande, men hos Anglo-Amerikanerna protestantismen. Samma

företräden i verksamhet och bildning, som den engelska nationen i Europa har framför den spanska och portugisiska, återfinnas i det amerikanska dotterlandet. Anglo-Amerikanernas industri, handel och bildningsanstalterna sträfvä till täflan med de europeiska och deras stat vill i politisk makt ställa sig i bredd med Europas stormakter. 3) *Svarta* ell. *Negrer* (8—10 mill.) förekomma mest i sydöstra delen af Nord-Amerika, på Westindiens öar och i Brasilien. De hafva ursprungligen blifvit hitförda och nya hitföras ännu såsom slafvar. I sednare tider hafva de till en betydlig del blifvit frigifna, men äfven dessas intellektuella och sedliga bildning står på en låg ståndpunkt. 4) *Färgade* (6 mill.) eller *bländningar*, af hvilka de af europeer och negrer födda kallas *Mulatter*, de af europeer och indianer *Mestizer* ell. *Ladinos*, de af negrer och indianer eller negrer och mulatter *Chinos* ell. *Zambos*. Genom de färgades fortsatta uppblandning med europeer uppkomma *Tercerones*, *Quarterones*, *Quinterones* o. s. v. efter graden af sin förvandtskap med europeerna. Den svarta och den färgade befolkningens religion och språk bero af det land i hvilket de bo. 5) Andra främlingar, såsom *Judar*, *Chineser*, *Malayer*, äro till antalet få.

1. NORD-AMERIKA.

RYSKA BESITTINGAR

17,500 qv. m.; 61,000 inv.

Utgöras af: a) nordvestra halfön emellan Ishafvet och Stora ocean, b) kustländerna: *Nya Norfolk* och *Nya Cornwallis* (till 54° 40') samt c) närbelägna öar, såsom *Prinsens af Wales* ö, *Konung Georg III:s* öar (deribland *Sitka*), *Kodjak* och *Aleuterna*, af hvilka de östra kallas *Räf-* och de vestra *Andreanofski* öarna. Längs södra kusten går norra delen af de nordamerikanska Kustcordillererna med branta väggar, flera vulkaner och snötoppar (*Elias-berget*, 16,700 f., och *Skön-Väders-berget*, 13.800 f.). Norr om denna strandkedja utbreder sig en

mot Behrings- och Ishafvet sluttande högslätt. Södra och vestra kusten är genom flera vikar sönderskuren i en mängd utlöpande halföar, t. ex. *Cooks infart* n.v. om *Tschugatschernas halfö*, *Bristol vik* n.v. om halfön *Aljaschka*, *Norton-* och *Kotzebues sund* på hvar sin sida om den halfö som slutar med den 2000 fot höga *Prinsens af Wales udde*. Klimatet i inre delarna är vida rääre och kallare än längs kusten, der under sommarn en liflig grönska finnes, hvaremot den motsvarande asiatiska kusten är tillfrusen och snöbetäckt. Renskötsel, jagt och fiske äro näringsgrenar. Ofvanom 68° växer icke något träd; drivved fyller vedbehofvet. Vid 58° vidtager någon odling af poteter, korn och råg; i sydligaste delen visa sig ekar och lönnar. Dessa länder, hvilka förvaltas af det ryskt-amerikanska kompaniet under kronans uppsigt, hafva sitt egentliga värde genom sitt öfverflöd på djur med dyrbart pelsverk, deribland hafsuttrar (dyrbarast), svarta räfvar, svarta björnar, mårdar, hermeliner, bisamdjur m. fl., dock icke söblar. Befolkningen utgöres af *Eskimoer* n., *Indianer* s., *Ryssar*, äfven *Finnar*.

= *Nya Archangelsk*, på Sitka, guvernörens säte, nederlagsort för kompaniets varor, 1000 inv. — *Alexandria*, på Kodjak, pelshandel.

SPETSBERGEN (1400 qv. m.), tre större och flera mindre öar, af hvilka gruppen **SJU SYSTRARNE** är det nordligast kända land på jorden (80° n. br.), kunna äfven föras hit (här äro förlagga några ryska jägare, hvilka årligen ombytas). Dessa öar äro fulla af snöbetäckta berg, emellan hvilka jorden endast några tum upptinar. Ständiga invånare finnas inga, men under den korta sommarn hitkomma jägare (*Ryssar* och andra folk) för att jaga hvalfiskar, hvalrossar, hvita björnar, skjälar och sjöfågel, hvilka hålla sig förnämligast vid vestra kusten.

GRÖNLAND,

Ett stort land emellan Ishafvet n. och ö., Atlantiska hafvet s.o., *Davis sund* och *Baffins bay* v. Huruvida någon nordlig förbindelse äger rum emellan *Baffinsbay* och

Ishafvet hafva sammanhängande ismassor hindrat att lära känna. Östra kusten, fordom odlad och bebodd, omgifves nu af ismassor och kan icke bebos. På vestkusten hafva Danskarna kolonier; den förnämsta är *Julianeshaab*, nära sydligaste spetsen *kap Farewell*. Stränderna äro klippfulla och äfven det inre landet, så vidt det är känt, fylles af höga, is- och snötäckta berg. Genom solstrålarnes återkastning från isfalten uppkommer det såsom praktfullt beskrifna naturskådespelet »isblink». Vegetation är torftig, endast i södra delen finnas några pilar och björkar, äfvensom marken i de mot nordanvinden skyddade dalar under den korta sommarn beklädes med en temligen frodig gräsväxt, som gör det möjligt att underhålla några kreatur. Ett tillhåll är landet för renar, stora hundar (de skälla icke, endast tjuta; de användas äfven såsom dragare), räfvar och andra pelsdjur, hvita björnar, skjälar, hvalfiskar, sjöfågel. Befolkningen utgöres af *Eskimo*-stammar, hvilka genom sin skjäl- och hvalfiskjagt erhålla föda, kläder, hus och belysning, äfven båtvirke. Danska missionärer hafva sökt och söka utbreda kristendom.

BRITTISKA BESITTINGAR.

Dessa utgöras i sin vidsträcktaste bemärkelse af allt det öfriga af den norr om 49° n. br. liggande delen af polarländerna samt äfven söder derom kring Lorenzo-florens utlopp.

1. **BAFFINS-LÄNDERNA**, norr och vester om Baffinsbay, utgöras af *Nord-Devon*, norr om Barrows kanal, men obekant till sin nordliga sträckning, *Nord-Georgien*, en mängd öar med det kallaste klimat på jorden, *Boothia Felix*, en ö emellan Barrows kanal n., den derifrån mot söder ledande Prins-Regentens-infart ö. och Ross sund s.v., *Baffins-land* vester om Baffinsbay till Prins-Regentens-infart och Fox-kanal, *Cockburn* (om det är en ö eller icke är osäkert) och andra högnordiska landsträck. Alla dessa äro föga kända ödemarker, ett tillhåll för isbjörnar,

renar, hundar, räfvar, muskudjur, skjälur och hvalar. Växt-riket utgöres af mossor och lafvar, några bärsorter, enbuskar och dvärgträd. Eskimoernas boningar utgöres mest af snökojor. Jagt och fiske skaffa dem en torftig näring.

2. LÄNDERNA VID HUDSONS-BAY OCH VID STILLA HAFVET (100,000 qv. m., 500t. inv.). Det *Nordvestra Territoriet* eller landet vester om klippiga bergen stöter till hafvet med de bergiga kuststräckorna *Nya Hannover* och *Nya Georgien*. Hit höra äfven *Drottning Charlottas ö* och den stora *Quadra-Vancouver's ön* i Fucas viken. Det *inre landet* öster om klippiga bergen är endast vid vattendragen något litet kändt, men antages vara en af lägre åsar genomskuren slätt med en otalig mängd sinsemellan i förbindelse stående sjöar, — ett Finland i stort. Klimatet är kallt; träd finnas icke ofvanom 68°; vid sjön Athapescow (59°) börja granar, björkar, alar och lärkträd få utseende af träd och kring *Saskatschavan* (54°) visa sig ekar, lönnar, cedrar, äfvensom jordbruket lönar sig. Kustlandet öster om *Hudsons- och James-bay* kallas *Nya Syd-Wales*, kring fl. *Albany*, *Severn* och *Nelson*, och *Nya Nord-Wales*, norr om fl. *Churchill* upp till vikarna *Chesterfield* och *Wager*. I södra delen finnas skogar och europeiska kulturväxter, men den norra, som utlöper med *Melville halfön*, emellan *Repulse-viken* och *Fox-kanal*, är naken och ödslig, likasom den närbelägna ön *Southampton*, öster om *Welcome-kanaln*. Öster om *Hudsonsbay* sträcker sig, med mot norr tilltagande bredd, halfön *Labrador*, full af berg och och klippor. Dessa landsträck, hvilkas rikedom utgöres förnämligast af vilda djur, såsom bäfrar, mårdar med särdeles vackert skinn, hafsuttrar (numera i mindre mängd), räfvar, vargar, björnar (dessa fånga lax vid vattenfallen), muskudjur, dofhjortar m. m., bebos af *Eskimoer* och *Indianer* (*Knistinoer* s.o., *Chippeways* ö. *Tacullies* vester om klippiga bergen, m. fl.) samt europeiska jägare och pelshandlare, hvilka äro hitskickade af det brittiska *Hudsons-bay-kompaniet*. För den indrägtiga handeln med pelterier (viktigast: bäfverskinn) äro anlaggda flera befästade stationer (forts). Andra europeiska bosättaingar äro några missionsstationer (t. ex. *Nain* på *Labrador*) för kristendomens utbredande bland infödingarna.

3. CANADA (16,500 qv. m., $1\frac{1}{2}$ mill. inv.), slättlandet norr om Öfra sjön, Huron, Erie, Niagara och Ontario samt på båda sidor om Lorenzo-flodens nedra lopp. Delas genom fl. Utavas i öfra och nedra Canada. Den förra ell. norra delen upptages ännu mest af sjöar, moras och stora skogar, men odlingen vidgar sig efterhand genom invandringar från Europa. Nedra Canada är den först bebodda och bäst odlade delen af landet, med riklig tillgång på hvete, mais, lin, hampa, tobak. Skogarna äro äfven här ansenliga. Klimatet är i allmänhet strängt (vintern varar från Oktober till Maj), men under sommarn mogna äpplen, persikor, valnötter och kastanjer. På pelsdjur är ingen brist. Vattendragen äro fiskrika. Mineralriket lemnar jern, koppar, svafvel, bly och stenkol. Den inre handeln är liflig; för att undvika Niagara är Welland-kanalen gräfvnen. Betydlig är handeln på Europa, mest med timmer (större, men svagare än det europeiska), tjära, beck och terpentin, hvete, kött och pelsverk. Den indianska befolkningen *Mohawks, Irokeser, Algonkins*, m. fl.) söker i de inre skogarna undslippa kristendom och civilisation. Största delen af befolkningen är af fransk härkomst (de voro till 1763 landets herrar); de öfriga äro af brittisk (mest i öfra Canada). Folkundervisningen vårdas väl. Landet styres af en lagstiftande församling och en brittisk guvernör, som tillika är generalguvernör öfver Englands nordamerikanska besittningar.

= *Quebec*, vid Lorenzo, guvernörens residens, befäst, god hamn och handel, 40t. — *Montreal*, på en ö längre upp i floden, största handelsstaden, 30t. — *Toronto*, vid Ontario, univers., 15t. — *Ön Anticosti*, utanför Lorenzos mynning.

4. NYA BRAUNSCHWEIG (1,300 qv. m., 160t. inv.), söder om Lorenzo-viken, och

5. NYA SKOTTLAND (736 qv. m., 175t. inv.), f. d. *Acadien*, en i nordvest med föregående land sammanhängande halfö, öster om Fundy-viken. Dessa länder äro bergiga och skogrika samt hafva bördig jord. Stenkol, jern och saltkällor finnas. Skogshandtering, jordbruk, boskapsskötsel och ett indrägtigt fiske sysselsätta mest befolkningen, som är af europeisk härkomst (Britter,

Fransmän, Tyskar; — urinvånarena: Algonkins och Mikmaks äro nästan utdöda). I hvarje af dessa länder handhåves styrelsen af en brittisk guvernör och en lagstiftande församling. Till guvernementet Nya Skottland höra de i Lorenzo-viken liggande öarna Prins Edvard (100 qv. m., 63t. inv.) och Kap Breton (147 qv. m., 25t. inv.), bergiga och skogrika, med mildt och sundt klimat samt bördig jordmån och goda hamnar. Befolkningen utgöres mest af Britter.

= *Frederictown*, h.stad i Nya Braunschweig, 3t. — *St. John*, vid Fundy-viken, 13t. — *Halifax*, h.stad på Nya Skottland, hufvudstation för den brittiska flottan i dessa farvatten och för ångbåtsförbindelsen med Europa (till Liverpool på 10 dagar), handel, 20t.

6. NEW-FOUNDLAND, en stor ö (1,690 qv. m., 96t. inv.), öster om Lorenzo-viken. Största delen upptages af berg, sjöar, moras- och myrsträckningar. Klimatet är rått, fuktigt och kallt. Jordbruket är obetydligt. Stor är tillgången på får, getter, svin och stora hundar samt stenkolsflötser. I det inre landet ströfva några urinvånare (Mikmaks), men hufvudbefolkningen, mest af brittisk stam, bebör kusterna och sysselsätter sig med ett indrägtigt kabiljåfiske. Detta idkas förnämligast på den stora banken, som brant uppstiger från djupet och sträcker sig 120 mil i längd och 50 i bredd. Uti detta jordens förnämsta fiske äga Britter, Fransmän och Amerikanare från Förenta staterna deltaga och att på bestämda ställen längs öns kuster bereda den fångade fisken.

= *St. John*, styrelsens residens, liflig rörelse under fisktiden, 13t.

FÖRENTA STATERNA.

160,000 qv. m., 24 mill. inv.

Denna förbundsstat gränsar till Atlantiska hafvet v., Stora ocean ö., brittiska besittningarna n., Mexico viken och Mexico (fl. Rio Bravo och Gila) s. Denna vidsträckta landmassa kan till naturbeskaffenheten delas i 3 delar. 1) Atlantiska kustlandet är ett bördigt slätt-

land; i norra delen smalt med branta stränder, förträffliga vikar och hamnar, men tilltagande i bredd mot söder, der kuststräckan är sandig och morasig. Här framrinna flera korta, men segelbara floder, t. ex. *Connecticut*, *Hudson*, *Delavare* (Dellawehr), *Susquehanna* och *Potowmak* (Potomak) till Chesapeak (Tschisäpik) viken, *Savanna*, *Alabama* till Mexico viken. Denna del, särdeles den nordliga hälften, är landets viktigaste del och sjelfva stamlandet, hvarifrån odling och bildning spridt och sprider sig på andra sidan om *Alleghany* berglandets parallelkedjor och fruktbara dalar. 2) Den stora Mississippi slätten emellan Alleghany ö. och den branta bergvägg, som i v. bildas af *Sierra Minbres* och *Rocky Mountains* (Klippiga bergen), har i norra delen en höjd af 1000 fot och sluttar mot Mexico viken. Den delas genom fl. *Mississippi* i 2 delar. Den östra delen, som i norr begränsas af *Ofra sjön*, *Huron* och *Erie* samt omsluter *Michigan*, genomströmmas af *Illinois* och *Ohio* samt dennes bifloder *Cumberland* och *Tennessee*. Denna af fruktbara kullar ojemnade landsträcka, särdeles Ohio-området, närmar sig genom jordbruk och industri till atlantiska kustlandet, men den vester om Mississippi liggande delen står i dessa afseenden ännu långt tillbaka. Här utbreda sig kring *Missouri* och *Yellowstone* samt på andra sidan om *Black Hills* ell. *Svarta bergen* kring *Platte* och *Kansas* stora urskogar och oerhörda grässlätter ell. prairies (savanner), men söder om *Arkansas* inkommer man på ett stenigt och sandigt ökenland, der *Texas*- och *Ozark-bergen* framstryka mot n.o. 3) Landet vester om Klippigabergens af högslätter skiljda parallelkedjor upptages af i allmänhet obekanta, dels kala och ödsliga, dels skogbeväxta och fruktbara högslätter, hvilka genom *Kust-cordillererna* (det guldrika *Sierra Nevada*) skiljas från den branta hafskusten. Här framflyta *Colorado* med bifl. *Gila* (Dschila), *St. Joaquin* från sjön *Tule* mot norr till Francisco viken, den guldförande *Sacramento*, i motsatt rigtning infallande i samma vik, och den af vattenfall och kaskader fulla *Columbia* ell. *Oregon*. — Klimatet är vida kallare än under motsvarande breddgrader i Europa och företer inom ett vida trängre område (44°—30°) samma olikheter och

vexlingar som Europa emellan 60°—36°. Temperaturvexlingarna äro således hastigare och därför farligare och ohelsosammare; nederbörden är större än i Europa, men vissa trakter lida dock af torka. I de högre delarna är luften ren och sund, men de låga och sumpiga stränderna vid Mexico viken och södra delen af atlantiska kustlandet hemsökas icke sällan af härjande farsoter (gula febern). Till klimat och produkter kan nordligaste delen (norr om 44°) jämföras med nordligaste Europa (norr om 60°). Söder derom (44—37°) är en region med hvete, mais, tobak och vin och derpå en (37—32°) med bomull, ris och indigo, tills slutligen (söder om 30°) tropiskt klimat och tropiska produkter blifva rådande. Landets rikedomskälla är växtriket och jordbruket är hufvudnäringen, men öfverflödet på bördig jord har icke ännu gjort användandet af någon större insigt vid dess bedrifvande nödvändigt. Mais intager mer än hälften (100 mill. tr.) af sädesproduktion. Lin- och hampkulturen är ansenlig. I de södra *slafägande* staterna (söder om Chesapeak viken) finnas stora plantager med ris, tobak, sockerrör, bomull (produktion lika stor som i hela den öfriga världen), indigo, kakao och ädla frukter. Vinodlingen är föga stor och drufvorna lemna ingen ädel saft. Af äpplen och andra frukter pressas i norra delen ett slags vin. Andra viktigare växtarter äro färg-, gummi- och terpeninträd, sockerlön, mahogny, stora skogar af cypress, myrten, ceder, valnöt, ek, björk m. m. och är skogshandteringen en viktig näringsgren. De vanliga husdjuren finnas till stort antal, i synnerhet får, hvilka lemna en förträfflig ull. Af silkesmaskar, bin och kochenille-insekter drages mycken fördel. Ingen brist är på vilda djur, såsom bisonoxar, elgar, vargar, räfvar, vilda kalkoner och rapphöns, sköldpaddor, alligatorer, skallerormar och andra giftiga kräldjur, m. m. I de nordvestra staterna är jagten efter pelsdjur ganska lönande. För fångandet af hvalar och andra tran-gifvande djur utrustas en mängd fartyg (öfver 600). Fiskerierna (lax, kabiljå, ostron) äro äfven af stor betydighet. Mineralriket lemna guld (Alleghany och än mer de vestligaste kustbergen), silfver (föga), jern, koppar, bly, stenkol, marmor, porslinslera, ädelstenar, men öfverhuf-

vudtaget är bergsbruket i linda. Industrin och fabriksverksamheten äro blomstrande särdeles i nordöstra delen (Nya England) och vissa tillverkningar täfla i godhet med de bästa europeiska. Fabrikerna lemna förnämligast ull-, bomulls- och linnetyger, maskiner och andra jernvaror, siden, läder, glas. Skeppsbygget är i förträffligt skick och genom sin ändamålsenliga konstruktion öfverträffa de amerikanska fartygen nästan alla andra nationers. För den inre förbindelsen vidtagas otroligt stora anstalter; jernvägarna upptaga en längd af omkr. 2000 och kanalerna af 1000 mil. Den utländska handeln är utbredd öfver alla haf och handelsflottan är näst Englands den största på jorden. De förnämsta utförsvaror (värdet: 200 mill. rub. s:r) äro bomull, mais och andra sädesarter, tobak, tjära och andra skogsprodukter, boscapsprodukter, stockfisk, pelsverk, m. m.

Befolkningen, som på 70 år visar den otroligt starka, men till största delen genom inflyttningar af missnöjda och lycksökare från Europa verkade, folkökningen ifrån 2½ till 24 millioner, består hufvudsakligen (20 mill.) af *Anglo-Amerikanare* (mest Engelmän och Irländare, men äfven Tyskar, Fransmän, Holländare, m. m.) och i öfrigt af *Negrer* (3 mill.), dels slafvar dels frigifna, *Mulatter* och andra *färgade* (½ mill.) samt *Indianer* (2—300t.), hvilka sistnämnde endast till ett mindre antal antagit europeisk civilisation, men mest dragit sig undan till de vestra vildmarkerna. Hufvudspråket är det engelska. Någon statsreligion finnes icke, utan herrskar oinskränkt religionsfrihet. Nästan alla kristna religionspartier finnas här, dock mest af den protestantiska bekännelsen och dernäst af den katolska (2 mill.). Judarna äro föga talrika (30t.). Den anglo-amerikanska nationen har sin håg mest vänd åt det praktiska och materiella, men vårdslösar dock icke sina intellektuella intressen. Folkbildningen vårdas af staten med storartad omsorg och de många skolorna äro talrikt besökta af båda könen. Den lärda bildningens befordran beror mest af enskildas frikostighet, dock finnas ganska många *academies*, *colleges* och *universities*, hvilka motsvara Europas gymnasier och fackskolor, men endast få kunna benämnas universitet. Realskolor af högre värde saknas.

De sköna konsterna ligga i linda. Samlingar af böcker och konstskatter kunna i en så ung stat icke vara betydliga, men härvid som i allt annat förmärkes ett raskt framåtskridande. Fängelse-inrättningarna äro berömda. Förbundsstaten består af 31 suveräna stater med demokratisk författning, 1 *förbundsdistrikt* och några *territorier*, hvilka vid ökad folkmängd (60,000 fria borgare) blifva stater. Förbundsstyrelsen utöfvas af en *kongress*, bildad af staternas valda ombud, och en på 4 år vald *president*.

Atlantiska kustlandet.

MAINE, nordligast. Marken lågbergig. Åkerbruk och skogshandtering.

NEW HAMPSHIRE, öster om Connecticut, fylles af berggrupper (Washington) och oländig mark.

VERMONT, emellan Connecticut och Champlain sjön; högländt. Rikedom på boskap och skog.

MASSACHUSETTS (Massachusetts) genomflytes af Connecticut. Boskapsskötsel, åkerbruk, industri, handel och undervisningsanstalter äro i blomstrande skick. = *Boston*, en af unionens viktigaste fabriks- och handelsstäder, 140t. — *Lowell* (Låuel), bomulls- och klädes-fabriker, Amerikas Manchester, 30t. — *Cambridge*, univers., 8t.

RHODE ISLAND (Eiland), till vidden den minsta bland staterna, mest bestående af öar och holmar med trädgårdslig odling och blomstrande fabriksrörelse.

CONNECTICUT, kring nedra loppet af den likbenämnda floden. Liffig fabriksrörelse.

NEW YORK stöter i n.v. till Lorenzo-floden, Ontario och Erie samt genomflytes i östra delen af Hudson, hvarifrån (st. Hudson) Erie kanal leder till sjön Erie (st. Buffalo). På jern, koppar, stenkol och salt äfvensom på hvete, mais och korn samt industrivaror är riklig tillgång. Är den folkrikaste staten-(öfver 3 mill. inv. på 2171 qv. m.). = *New York*, i ett osundt läge vid Hudsons mynning, unionens största handelsstad, stor fabriksrörelse, univers., station för en del af krigsflottan, 520t.

NEW JERSEY (Nju-Dschersi), kustlandet öster om nedra Delavare. Stort jord-, skogs- och bergsbruk.

PENNSYLVANIEN, vester om fl. Delavare, stöter n.v. till Erie. På hvar sin sida om Alleghanys paralleledjor flyta Susquehanna och

Ohio, emellan hvilka en kanal öppnar förbindelse. Rikedom på jern, stenkol och säd. Liflig fabriks- och handelsrörelse. = *Philadelphia*, vid Delavare, bomulls- och porslinsfabr., blomstrande handel, medelpunkt för den litterära verksamheten inom unionen (100 boktryckerier); 450t. — *Pittsburg*, vid föreningen af de 2 källfloder som bilda Ohio, liflig handelsrörelse längs kanaler och jernvägar, stora stenkols- och jernverk, »Amerikas Birmingham», 80t.

DELAWARE, ett lågt kustland vid viken af s. n. Cypressskogar; silkesskötsel.

MARYLAND, kring Chesapeak viken, är öster om Susquehanna flackt och lågt, men i vestern bergländt. Här vidtager odling af ris, tobak och bomull. = *Baltimore*, stark handel (tobak och mjöl), univers., 170t.

Förbundsdistriktet COLUMBIA vid Potowmak. = *Washington*, säte för kongressen (capitolium) och presidenten (hvita palatset), i öf- rigt af föga vikt, 40t.

VIRGINIA, emellan Chesapeak viken och Ohio, den nordligaste slafstaten, alstrar förträfflig tobak, något ris och bomull. = *Norfolk*, örlogsstation.

NORD-CAROLINA ojemnas i vestra delen af Blå-bergen; har god tillgång på jern och koppar, ris, bomull och socker.

SYD-CAROLINA har ansenlig plantagekultur. = *Charlestown*, vid hafvet, betydlig utförsel af ris och bomull, 31t.

GEORGIA, emellan floderna Savanna n.o. och den till Mexico viken utfallande Chattahooche v., alstrar förträfflig bomull.

FLORIDA består af *Ost-Florida*, en sandig, torr halfö med gräsrika savanner längs kusten, och *Vest-Florida*, ett smalt, osundt kustland vid Mexico viken. Klimatet är hett; odlingen obetydlig; hufvudprodukter äro bomull, socker, vanille, indigo, fikon och den kaktus-art, som är kochenilleinsektens boning. I de inre delarne finnas Indianer (Seminoles).

Östra Mississippi-slätten.

ALABAMA, kring floden Alabama, infallande i Mobile viken, är rikt på bomull. = *Mobile*, vid hafvet, stor bomullsmarknad.

MISSISSIPPI, vester om den föregående staten till nedra Missis- sippi. Bomulls-, socker- och risplantagerna äro omhågnade af per- siko- och fikonträd.

TENNESSEE, längre mot norr, kring de af Cumberland-bergen

skiljda floderna Tennessee och Cumberland, frambringar mesta mais och har äfven rikedom på hvete, tobak, bomull och boskap (mest svin).

KENTUCKY, norr om föregående till Ohio, en väl odlad slätt med god tillgång på lin, hampa, tobak, salpeter och Glaubersalt. = *Louisville*, vid Ohio, fabr. och handel, 42t.

OHIO, en högländ, bördig och förträffligt odlad slätt emellan Ohio och Erie. Här idkas vinodling och ciderberedning. = *Cincinnati*, vid Ohio, inre landets anseiligaste stad, hufvudort för handeln på nämnde flod (Pittsburg och Nya Orleans), en af unionens vigtigaste fabriksstäder (maskiner, ylletyger), 120t.

MICHIGAN består af 2 halföar emellan Huron, Michigan och Öfre sjön. Klimatet är ganska kyligt (nordiska sädeslag) och odlingen obetydlig; boskapsskötsel och jagt anlitas mera. Här uppehålla sig många Indianer (Huronen, Chippeways).

INDIANA, söder om sjön Michigan till Ohio, har fet jordmån och stor maisafkastning. Skogarna äro fulla af villbråd.

ILLINOIS, emellan Mississippi, nedersta Ohio och Michigans sydvästra hörn, genomflytes af Illinois. Rika bly- och stenkolsgrufvor.

WISCONSIN, från öfra Mississippi till Öfra sjön och Michigan, är full af berg, skogar och prairier. Boskapsskötsel, jagt och handel med pelsverk. = *Nya Upsala*, nära Milwaukee vid Michigan, koloni af utvandrare från Skandinaviska halfön.

Vestra Mississippi slätten.

JOWA (Eiva), vester om öfra Mississippi till Missouri, har kallt klimat och föga odling.

MISSOURI, söder om Jowa, kring nedersta Missouri, har anseeligt jordbruk (äfven ris och vindruffvor), villbrådsrika skogar, stenkol, icke obetydlig industri och handel. = *St. Louis*, vid Mississippi, flodhandel, medelpunkt för handeln på de vestra länderna, 90t.

ARKANSAS, flacklandet kring nedersta loppet af den likbenämnda floden, har rika saltkällor, stora skogar, tama och förvildade boskapshjordar.

LOUISIANA, låglandet kring nedersta loppet af Rio Red och Mississippis mynningsarmar, är under regntiden öfversvämmadt samt i allmänhet sumpigt och osundt. Stor är tillgången på bomull, socker, ris, indigo, mahogny, äfvensom på alligatorer, ormar, o. d. = *New Orleans*, 20 mil från Mississippis mynning, bland osunda moras, unionens andra sjöhandelsstad, stapelort för de sydvästra staternas säd, socker och bomull (jordens största bomullsmarknad), 120t.

TEXAS, emellan fl. Rio Red, Sabine och Rio del Norte, en föga odlad och bekant landsträcka, uppstigande med flera terrasser från Mexico viken, der klimatet och vegetation äro tropiska, till ett bergland med nordeuropeiska produkter. Landet genomflytes af fl. Brazos, Pasigona och Nueces (Nuetsches). Bomullsproduktion är stor. Hjordar af förvildade hästar och boskapsdjur kringströfva. Indianer (Comanches) förekomma i inre landets skogstrakter.

Vester om Klippiga bergen.

NYA CALIFORNIEN, ett af unionen nyligen förvärfvad och till största delen ännu okänt land. Kustlandet njuter mildt klimat och har fruktbar jordmån. Skogarna och prairies äro fulla af vildbråd och boskapsdjur (bufflar). Bepriod är landets rikedom på guld; det egentliga gulddistriktet är den af Sacramento genomflutna dalen emellan Sierra Nevada och en lägre, närmare kusten gående höjdstreckning. Befolkningen har hastigt ökat genom guldsökare, som hitkommit från alla länder (omkr. $\frac{1}{4}$ mill., deribland 27,000 idoge Chineser). = *San Francisco*, vid en likbenämnd vik med en af de förträffligaste hamnar på jorden, liflig rörelse, 40t.

De såkallade territorierna äro: Nya Mexico, berglandskaperna kring öfra loppet af Rio del Norte; — Indian-territoriet, norr om Rio Red, kring Arkansas och Kansas till Platte och Missouri; — Missouri-territoriet (Nebraska), det af Rocky Mountains och Black Hills ojemnade, sandiga flacklandet kring floderna Nord-Platte, Yellowstone och Missouri; — Minisota, norr om Jowa och vester om öfversta Mississippi till Missouri; — Oregon territoriet, kring floden af s. n.; — Deseret, det förnämligast af den fanatiska Mormoner-religionssekten bebodda landet vid fl. Colorado samt sjöarna Timponagos och Yutah. — I Nya Mexicos lägre delar odlas ris och bomull, men i öfrigt upptages största delen af jagtmarker, rika på pelsdjur och genomströfvade af flera indianstammar, såsom Comanches, Creeks, Osages, Sioux, m. fl.

Historisk öfversigt. Någon tid efter Amerikas upptäckt nedsatte sig Britter på Atlantiska kustlandet (Walter Raleigh i Virginien 1585). Sednare ankommo Holländare (Nya Belgien = New York) och Svenskar (Nya Sverige vid Delavare 1638). Britterna, hvilkas antal tillväxte genom från England utflyttade religionssvärmare (Qväkare till Pennsylvanien, Puritaner till Nya England = staterna Maine, New-Hampshire, Vermont, Massachussets, Rhode Island och Connec-

ticut), blefvo snart de herrskande. Dylika utflyttningar gynnades af brittiska regeringen och de uppblomstrande kolonierna voro Englands förnämsta ultramarinska besittningar. Missnöjda med moderlandets egenmäktiga åtgärder i beskattningsväg, afföllo 13 stater (New Hampshire, Massachussets, Rhode Island, Connecticut, New York, Pennsylvanien, New Jersey, Delavare, Maryland, Virgimen, Nord- och Syd-Carolina, Georgia) och proklamerade sin sjelfständighet, hvilket England efter 7-årig strid erkände (1783). Unionsfördraget och den bestående författningen äro af år 1787. Genom frivilliga föreningar, köp af Indianerna och äfven eröfringar har området utvidgat sig och folkmängden otroligt tillväxt genom inflyttningar. Presidenten tillträder sitt embete den 4 Mars hvart fjerde år; till sitt biträde antager han en konselj. Kongressen består af *senaten*, bildad genom 2 deputerade från hvarje stat på 6 år, och *representanternas hus*, nu bestående af 233 medlemmar, valda för 2 år inom hvarje stat, 1 på 70,680 personer, hvarvid 5 slafvar anses som 3 fria. De enskilda staterna styras af sina guvernörer och lagstiftande församlingar. Territorierna stå under kongressens omedelbara styrelse; de sända till kongressen *delegerade* utan rösträtt.

Republiken MEXICO

20,000 qv. m., 8 mill. inv.

Begränsas af de Förenta staterna n., Mexico viken ö., Yucatan och Central-Amerika s. samt Stora ocean med Tehuantepec och Californiska vikarna v. Inre landet upptages af väldiga bergsryggar med vidt utbredda högslätter (Anahuac 7000 f.), på hvilka flera snöberg och vulkaner uppstiga (Popocatepetl 16,600 f.). Dessa högslätter, hvilka icke sällan hemsökas af jordbävningar och vulkaniska utbrott, hafva i allmänhet bördig jordmån och njuta ett behagligt, mildt klimat, särdeles i södra delen, hvaremot i norr vattenbrist och en betydligare kyla herrska. De smala, sandiga kustländerna hafva tropiskt klimat; den vestra kustremsan är mera högländ och sund samt har flera goda hamnar, hvilka saknas på den af laguner fulla ostkusten, hvarest gula febern har sitt hemland och förfärliga stormar tidtals rasa. Halfön Californiens inre delar, emellan de sandiga kuststräckorna, upp-

tagas af *Kustcordillerens* södra del; landet lider af regnbrist. Jordbruket bedrifves vårdslöst. I de nordligare samt i söderns mera upphöjda delar trifvas råg, hvete, mais, poteter, hampa, lin, mulbärsträd, äpplen och andra europeiska frukter, hvaremot de hetare landsträckens växtprodukter utgöras af ris, pisang, bananas, jams, maniok och dylika näringsväxter, tobak, bomull, socker, kaffe, vanille, kakao, aloc (deraf beredes en rusdryck), peppar, ingefära, sassaparille, jalappa, ipekakuanha, kopaiva-balsam, m. m.; skogarna bestå mest af mahogny och kampeche träd. De från Europa införda husdjuren förekomma äfven i förvildade hopar. För rofdjur är landet temligen väl fredadt, dock finnas jaguarer och kaguarer. Skogarna hvimla af papegojor, kolibri och andra praktfulla fåglar. Bland insekter må nämnas bin, silkesmaskar och kochenille. På silfver är landet mycket rikt och i öfrigt finnas guld, qvicksilfver, jern, koppar, stenkol, salt, ädelstenar, men äfven bergsbruket har råkat i förfall. Industri och förädling af råämnen finnas nästan alldeles icke. Den inre handeln lider af brist på vägar (en jernväg öfver näset vid Tehuantepec är med allvar påtänkt) och oaktadt läget gör landet till medelpunkt för handeln öfver atlantiska och stilla hafven, är äfven den utländska handeln obetydlig och i tillbakagående, likasom allt annat under den oreda som herrskat sedan landet gjort sig oberoende af Spanien. De förnämsta utförsvaror äro ädla metaller, koppar, socker, kaffe, indigo, vanille, kakao, jalappa, mahogny, kampeche, bomull, hudar, talg. Befolkningen utgöres af *spaniska talande Kreoler* ($1\frac{1}{2}$ mill.), *Mulatter* och *andra bländningar* (2 mill.), hvilka äro den driftigaste och mest bildade delen af befolkningen, *Indianer* (4 mill.), hvaraf en stor del äro bofasta jordbrukare, men de i norra delen äro vilda och för sina röfvarståg fruktade (*Indios bravos*), och *Negrer*. Här likasom i de andra fordna spanska besittningarna äger slafveri icke rum, åtminstone till namnet. Religion är strängt katolsk. Okunnigheten är stor; 2 universitet finnas dock. Mexico utgör en odelad demokratisk republik med en kongress och en president.

= *Vera Cruz*, i en osund trakt, enda goda hamnen på ostkusten, f. d. stapelort för europeiska handeln, 18t. — *Tampico*, handelsstad

vid Mexico-viken. — *Oaxaca*, i en fruktrik trakt, stor kochenille- och indigo-skötsel, 24t. — *Mexico*, i en herrlig kitteldal på högslätten emellan 2 sjöar, en af nya världens vackraste städer, regeringens säte, vigtigaste fabriksstaden (guld och silfverarbeten, tobak), handel, univers., 200t. — *Puebla*, är jemte Mexico den enda stad, der någon industri bedrifves, 70t. — *Guanaxuato*, i en fruktbar trakt, rika guld- och silfvergrufvor, pepparodling, 50t. — *San Luis Potosi*, på högslättens östra slutning, rika silfvergrufvor, betydlig rörelse, 32t. — *Zacatecas*, på en ödslig högslätt, med de rikaste silfvergrufvor, 30t. — *Acapulco* och *Mazatlan*, de vigtigaste sjöstäder på vestrakusten. — *Loreto*, vid purpurhafvet, på den föga odlade och befolkade halfön Californien.

Historisk öfversigt. Aztekernas rike, som vid Spanjorernas ankomst till Amerika, var i besittning af betydlig makt och en viss bildning, eröfrades af Cortez och en hop äfventyrare (1521) samt utgjorde sedan, såsom vice-konungariket Nya Spanien, ett spanskt biland. Grym framfart utmärkte eröfringen, utsugningar och förtryck den derpå följande styrelsen. Efter flera föregående uppror förklarade sig Mexico sjelfständigt (1819); oberoendet var tillkämpadt redan 1825, men erkändes af Spanien först 1836. År 1822 uppsattes en kejsare, som dock följande året störtas, och en förbundsrepublik uppstår till 1835, då den odelade republiken proklameras. Önighet och svaghet råda och den ena revolution aflöser den andra. Derunder hafva Texas och andra landsträckor tillfallit Förenta staterna (1846), äfvensom Yucatan bildat sig till en sjelfständig stat (1841).

Republiken YUCATAN

2500 qv. m.; 530,000 inv.

Omfattar halfön *Yucatan*, emellan Caraïbiska hafvet och Campeche viken, kustlandet *Tabasco*, söder om sistnämnde vik, samt det längre mot söder liggande området *Chiapa*. Största delen är ett lågland med varmt klimat. Naturrikedomarna bestå i guld och silfver, ris och mais, stora hjordar af förvildade husdjur, men hufvudsakligast i skogar af mahogny, sandel och kampeche,

hvilka trädslag lemna utförsartiklar. Befolkningen utgöres till största delen af *Indianer*, samt i öfrigt af *hvita* (25t.) och *färgade* (70t.). Industri, intellektuel och religiös kultur stå på låg ståndpunkt. Verkställande makten är uppdragen en president.

= *Merida*, på Yucatan, hufvudstad, 16t. I närheten och på några andra ställen finnas ruiner från en förgången kulturtid. — *Sisal*, vigtigaste hamnstaden.

2. CENTRAL-AMERIKAS STATER

Upptaga den smala landtungan emellan Mexico och Yucatan n.v., Syd-Amerika s.o., Stilla hafvet s.v. och Caraibiska hafvet med Honduras och Mosquito vikarna n.o. Emellan de smala, odrägligt heta och bördiga kuststräckorna, af hvilka den östra är bredare och osundare, sträcker sig genom landtungans hela längd en högslätt (3—4000 f.) med flera, till en del slocknade, vulkaner (15,000 f.). Klimatet är tempererat. Stormar (Papa-gayos) och jordbäfningar härja icke sällan. Produkterna äro de samma som i södra Mexico och Yucatan. Här erhålles den bästa indigo i världen och Honduras-halfön anses vara mahognyträdets fädernesland. Den fysiska och industriella (ylle-, bomulls- och sidentyger) kulturen står något högre än i andra spansk-amerikanska länder; detsamma gäller den intellektuella bildningen och folkundervisningen, som icke står under det katolska presterskapets utan under statens uppsigt. Landets rika produkter (indigo, bomull, kakao, kochenille, kaffe, färgträd o. s. v.) och det förträffliga läget förorsaka en god handel (dock mest bedrifven af brittiska och nordamerikanska skepp), som naturligtvis skall mycket tilltaga sedan en jernväg öppnats öfver den smala landsträckan emellan Nicaragua sjön och Stora ocean. Den för redan länge tillbaka påtänkta kanaln till oceanernas direkta förbindelse har icke ännu kommit till utförande. Landets befolkning utgöres af *spanska Kreoler* och andra *hvita*, (900,000) *Ladinos* eller *Mestizer* och andra *färgade*,

(800,000) *Indianer* och *Negrer*. Indianerna äro till största delen bofasta och hafva antagit europeisk civilisation, men andra, t. ex. *Mosquiterna* på östra kusten, lefva som nomader och jägare. Central-Amerikas stater äro följande 5, af hvarandra oberoende, republiker:

1. **GUATEMALA** (3,542 qv. m., 935t. inv.), nordligaste och största staten.

= *Guatemala*, h.stad, fabr., handel, universitet, 48t.

2. **SAN SALVADOR** (308 qv. m., 363t. inv.), en på balsam rik kuststräcka vid Stora ocean.

= *San Salvador*, h.stad, handel, 40t.

3. **HONDURAS** (3120 qv. m., 308t.), vid Honduras-viken.

= *Comayagua*, handel och bergsbruk, 18t. — *Truxillo*, vigtigaste sjöhamnen.

4. **NICARAGUA** (1857 qv. m., 363t. inv.), kring sjöarna Nicaragua och Leon samt fl. San Juan.

= *Leon*, h.stad. — *Realejo*, vigtig hamn vid stora ocean.

5. **COSTA RICA** (770 qv. m., 198t. inv.), sydligaste delen; vigtig kaffeodling.

= *San José*, 20t.

Vester om Honduras viken ligger det **BRITTISKA HONDURAS** (2955 qv. m., 11t. inv.), ett ytterst fruktbart land. Befolkningen utgöres mest af frigifna, från Vestindien hitförda Negrer, hvilka odla till sitt behof mais, maniok och kassava, men mest sysselsätta sig i de af mahogny, kampeche och sandelträd bestående skogarna. England utöfvar derjemte ett slags protektorat öfver konungen på Mosquito-kusten, hvarest äfven en engelsk koloni är anlagd.

Historisk öfversigt. Columbus fann Central-Amerikas ostkust 1502; vestkusten uppläcktes 1510 och 1524 eröfrades landet af Spanjorerna, som häraf bildade vice-konungariket Guatemala. År 1821 proklamerade landet sin sjelfständighet, som utan krig och blodsutgjutelse vanns, och 1823 uppstod här efter nordamerikanskt mönster en förbundsstat de *förenade staterna i Central Amerika*. Efter en 10-årig strid upplöstes förbundet (1839) och sedan bestå 5 oberoende republiker. En åter afslutad union omtalades dock i Aug. 1851.

3. VESTINDIEN

4500 qv. m., $3\frac{1}{2}$ mill. inv.

Består af en stor mängd större och mindre öar, hvilka sträcka sig framom Mexico viken och Caraïbiska hafvet emellan halfön Florida och Orinocos deltaländ. Med undantag af de nordligaste äro de alla bergiga och vulkaniska samt hafva branta stränder med goda hamnar, dit dock tillträdet försvåras af sandbankar och korallref. Klimatets hetta förmildras något af de regelmässiga, hvarje dag blåsande hafsvidarna, men till följe af den stora fuktigheten är luften för Europeer osund. Landsplågor äro gula febern, jordbäfningar, förfärliga Tornados (Sept.—Nov.) under regntiden, då den nedströmmande regnmassan äfven åstadkommer öfversvämningar. De viktigaste näringsfång äro plantageodling (särdeles af socker, kaffe, tobak) och beredning af socker, sirap, rum och cigarrer. Dessa alster, äfvensom indigo, kakao, peppar, ingefära och andra krydder, apotheksväxter, mahogny, färgträd m. m. äro viktiga utförsartiklar (värde 100 mill. rub. s:r) och erhåller Europa härifrån omkring hälften af sitt sockerbehof (från de 4 större öarna utföras årligen 4—500 mill. \mathcal{H} socker, 400 mill. \mathcal{H} kaffe, 15 mill. \mathcal{H} tobak). Det egentliga åkerbruket är af mindre betydelse och erhåller befolkningen sin näring af mais, ris, maniok, jams, batater, pisang och palmträden. De europeiska husdjuren hafva här föga trefnad. Den inhemska djurverlden består af präktfulla fåglar och fiskar af mångahanda slag samt i öfrigt af apor, muskudjur, sköldpaddor, ormar, skorpioner, ödlor, termiter, muskiter. På en del öar finnas spår till guld, silfver, koppar, jern och stenkol. Befolkningen utgöres af *hvita* ($\frac{3}{4}$ mill.), mest af brittisk och spansk härkomst, *svarta* och *färgade* (tills. $2\frac{1}{2}$ mill.) samt *Caraïber* ell. *Cariber* (urinväna-rena, nu till största delen utrotade). På de engelska och några af de andra öarna är slafveriet upphäfvadt, men består annorstädes och torde slafvarnas antal kunna uppskattas till 1 mill. Kristna missionärer arbeta med flit och framgång. Skolanstalterna äro bristfälliga. De flesta öarna höra under europeiska stater.

Stora Antillerna.

CUBA (2300 qv. m., 1 mill. inv.), den största ön, med sundt klimat och rikedom på kaffe, socker, tobak, vax, honung, koppar. Är en ganska viktig besittning för Spanien.

= *Havanna*, generalkapitenens residens, en af de största handelsstäder i Amerika, cigarr- och chokolad-tillverkning, 150t.

JAMAICA (300 qv. m., 380t.), brittisk tillhörighet, frambringar ännu mycket socker och kaffe, ehuru produktion efter negerslafvarnas friköpande nedgått. Förträfflig rum distilleras.

= *Kingston*, viktigaste handelsplatsen, guvernörens och lagstiftande församlingens säte, 35t.

HAITI (1380 qv. m., 1 mill. inv.) kallades af Columbus vid upptäckandet (1492) *Hispaniola* och har sedan äfven förekommit under namn af *San Domingo*, men återtog efter sin frihetsförklaring (1801) det ursprungliga namnet. Kaffe, tobak och kakao produceras i mängd, men socker mycket mindre än fordom, emedan de fria Negrerna och Mulatterna sky det stränga arbete dess odling fordrar. Denna ö är den enda sjelfständiga. Den franska talande vestra delen bildar kejsareriket *Haiti* och den spanska talande östra delen republiken *Domingo*. Religion är katolsk; bildningsgraden låg.

= *Port au Prince*, Kejsarens residens, 20t. — *S. Domingo*, den äldsta af Europeer anlaggda stad i Amerika.

PORTORICO (190 qv. m., 300t. inv.), den bäst befolkade och sundaste af de Vestindiska öarna, alstrar tobak, kaffe, socker, ris m. m. Tillhör Spanien.

= *San Juan*, god handel, 30t.

Små Antillerna eller Caraïberna.

a) Spanien besitter några af de nordligaste eller *Jungfruöarna* (7 qv. m., 3t. inv.).

b) Danmark beherrsakar de små *Jungfruöarna*: *St. Thomas*, *St. Jean*, *St. Croix* (8 qv. m., 40t. inv.).

c) Sveriges tillhörighet är den lilla *Barthelemi* (2 qv. m., 11t. inv.), alstrande god bomull.

d) England äger de fldt.a af dessa öar (173 qv. m., 390t. inv.), fördelade i *Arguvernement*: 1) öarna under vinden, såsom *St. Christoph*, *Antigua*, guvernörens residens, *Newis*, *Montserrat*, *Dominica*, m. fl.; — 2) öarna mot vinden, såsom *Barbados*, östligast i skärgården, ytterst väl odlad och fruktbar på socker, indigo och krydder, samt väl befolkad (7 qv. m., 126t. inv.), guvernörens residens, *St. Lucia*, *Grenada*, *Grenadilterna*, *Tabago*, bärande kanelträd och muskotnötter; — 3) *Trinidad*, största ön (113 qv. m.), sydligast, alstrande förnämligast socker och kakao, men föga odlad och befolkad (60t. inv.).

e) Franska besittningar (63 qv. m., 266t. inv.) äro *Guadeloupe*, en af de viktigaste i skärgården, stor och fruktbar, sockerrik, *Martinique*, alstrande ett förträffligt kaffe, *Desiderade*, *Marie-Galante*, m. fl.

f) Till Nederländerna höra (17 qv. m., 26t. inv.) *St. Eustach*, *St. Martin*, i norra delen af skärgården, *Curaçao* vid Syd-Amerikas kust, m. fl. öar.

g) Till Venezuela i Syd-Amerika höra *Margarita* och några andra af de Venezueliska kustöarna.

Bahama ell. **Lukaiska öarna**

Tillhöra England (207 qv. m., 25t. inv.). De bestå af lägre kalkstensklippor, omgifna af korallbankar, hvilka från djupet uppstiga med lodräta väggar. Odlingen är obetydlig, men bördigheten och produktikedomen stor. Endast 7 af öarna äro bebodde och deribland *Guanahani* ell. *San Salvador*, det första land Columbus upptäckte i Amerika ($\frac{1}{10}$ 1492).

Till England höra äfven de i Atlantiska hafvet mot n.o. liggande *Bermudas* eller *Sommar-öarna*, en samling små holmar, bland hvilka få äro bebodda af 11,000 inv. De äro klippiga och föga fruktbara, njuta ett ständigt vårklimat och äro viktiga såsom militärstation.

4. SYD-AMERIKA.

Republiken ISTHMUS

395 qv. m., 105t. inv.

Upptager den smalaste delen af landtungan emellan Caraïbiska hafvet och stora ocean. Till att befordra förbindelsen emellan dessa haf är en jernvägsanläggning företagen (st. Chagres och Panama).

= *Panama*, vid viken af s. n., är nu i starkt framåtskridande och drifver betydlig handel med varor, som hitkomma öfver näset och afsändas på engelska och nordamerikanska skepp, hvilka här anlöpas på färderna emellan S. Francisco och Valparaiso, 60t. — *Chagres*, på östra kusten, anlöpes af skepp från Europa och Förenta staterna. — *Portobello*, på samma kust, handel.

Republiken NYA GRANADA,

17,900 qv. m., 2 mill. inv.

Nordvestra delen af Syd-Amerika, emellan Caraïbiska hafvet n., Stora ocean v., Ecuador och Brasilien s., Venezuela ö. Genom vestra delen sträcker sig *Andernas* flergrenade kedja kring de djupa dalar, der *Magdalena*, *Cauca* och *Atrato* framflyta. Öster om *Magdalenas* mynning uppstiger det branta enstaka snöfjellet *Sierra Nevada de santa Marta*. På östra sidan bereda de starkt skogbeväxta, väl bevattnade och fruktbara *Paramos*-terrasserna öfvergången till de trädlösa *Llanos*-slätterna, hvilka under de 2 regntiderna täckas af den frodigaste gräsmatta, men under de torra tiderna efterhand få utseende af fullständiga öcknar. Den 10—15 mil breda kustremsan i vester äfvensom nordkusten har mera riklig bevattning, hvarföre vegetation är yppig; hettan är der likväl tryckande och luften på sina ställen osund. Stor är rikedomerna på mineraliska skatter, särdeles guld (vid *Choco* viken) och platina, men bergs-

bruket är mycket försummadt och sämre än fordom. I de högre belägna delarna drar befolkningen någon nytta af markens naturliga fruktbarhet, men i allmänhet råda lättja och sorglöshet. Industri är icke att tala om. Handeln är obetydlig och hindras den inre förbindelsen genom brist på vägar. Utförsvaror äro förnämligast kakao, vanille, hudar, guld, socker, indigo och färgträd. Befolkningen består af spanska kreoler, färgade och indianer, af hvilka en stor del antagit europeiskt lefnads-sätt och kristendom.

— *Bogota*, h.stad, på den herrliga, af jordbäfningar icke sällan hemsökta högslätten Cundinamarca, univers., smaragdgrufvor, 48t.
— *Cartagena*, i en osund trakt på norra kusten, förträfflig hamn, 26t.

Republiken VENEZUELA,

19,600 qv. m., 1 mill. inv.

Öster om Nya Granada emellan Caraïbiska hafvet n., Brasilien s. och engelska Guyana ö. Längs norra kusten emellan Maracaybo viken och Orinocos mynning går i 2 parallellkedjor *Venezuelas kustberg* (högsta toppen *Silla de Caracas*, 8100 f.), bildande en smal, het och, der vatten icke saknas, högst bördig kustremsa. Vester och norr om Orinoco utbreda sig llanos-slätterna, hvilka under regntiden äro öfversvämmade till flera mil från flodstränderna, då djuren söka sin tillflykt på de låga *Bancos*, som här och der finnas. Söder och öster om nämnda flod är *Parimes bergland*, der flera kedjor omsluta skogrika högslätter, om hvilka kännedomen är obetydlig. På gräshafven lefva talrika boskapshjordar; kött och lefvande kreatur föras i mängd till Vestindiens öar. Metallrikedomen är obetydlig, hvaremot växtlifvet är ytterst yppigt. Socker, kaffe, indigo, bomull, kakao, tobak och andra tropiska växtalster erhållas i mängd. Såväl i jordbruk som i simplare industri är verksamheten och omtanken stor nog samt handeln icke obetydlig. Befolkningen är sammansatt såsom i Nya Granada.

= *Caracas*, h.stad, 3 mil från hafvet på en högslätt, universitet; den här erhållna kakaon anses vara den bästa i världen; 36t. — *La Guayra*, viktigaste hamnen, 10t. — *Cumana*, handel, 21t. — *Marcaybo*, vid sjöns af s. n. utlopp, 20t. — *Varinas*, i inre landet, odling af utmärkt tobak. — *Margarita* och några andra små öar höra hit.

Republiken ECUADOR,

10,000 kv. m., 700,000 inv.

Emellan Nya Granada n., Brasilien ö., Peru (fl. *Marañon*) s. och oceanen v. Under eqvatorn utbreder sig *Qvitos högslätt* (8—9000 fot hög, 50 mil lång, 3—4 m. bred), omgifven af snöbetäckta berg, af hvilka flera äro rökande. Denna högdal njuter ett tempererad klimat, men hemsökes ofta nog af jordbäfningar och vulkaniska utbrott. Vestkusten har icke brist på bevattning och vegetation är derföre riklig. De östra delarna upptagas af *Selvas*-slätterna, der den yppiga vegetationen nästan omöjliggör en vandring från flodstränderna till det inre landet, som allt ännu befinner sig i ett fullkomligt vildt tillstånd. Fasaväckande äro orkaners härjande framfart i dessa urskogar. Apor, jaguarer, kaguarer o. s. v. kringstryka i mängd; alligatorer, stora ormar och ödlor hvimla på flodstränderna; kondorer uppehålla sig på Andernas snötoppar. Växtverlden lemna viktiga utförsvägar, såsom kakao, tobak, kinabark och andra apoteksväxter samt hudar. Handel och industri stå icke på en alltför låg ståndpunkt. Här tillverkas bomulls- och ylleyger äfvensom något stenkärl och metallarbeten. Befolkningens sammansättning är som i de föregående staterna.

= *Quito*, h.stad, vid foten af *Pichincha*, univers., 78t. — *Guyaquil*, vid en likbenämnd bugt af oceanen, landets viktigaste sjöstad, 22t. — Hit höra de fruktbara, men föga bebodda *Galapagos öarna*, 100 mil från kusten, under eqvatorn, men åtnjutande ett mildt klimat.

Historisk öfversigt. Omkr. 1500 besattes *Terra Firma* ell. Syd-Amerikas nordvestra del af Spanjorerna, hvilka häraf bildade

vice-konungariket Nya Granada och generalkapitanatet Venezuela. I första decenniet af detta sekel uppstodo här upproriska rörelser och genom Bolivars segrar blef landet oberoende af Spanien. Venezuela och Nya Granada förenade sig (1819) till en union, *Columbia*, i hvilken äfven Quito (1821) och Isthmus (1823) inträdde. Efter häftiga partistrider upplöstes unionen (1831) och nu bestå 4 oafhångiga republiker med sina folkrepresentationer och presidenter. De politiska stormarna fortfara dock och hindra välmågans uppkomst.

Republiken PERU

15,000 qv. m., 700,000 inv.

Omgifves af Ecuador n., Brasilien ö., Bolivia s. och Stilla hafvet v. Kustlandet är en torr sandslätt, som af hetta och brist på regn är öckenaktig, utom på de ställen, der bäckar nedstörta från fjellen och der man åstadkommit konstig bevattning. Jordskalf höras ofta. Emellan Andernas paralleledjor sträcka sig fruktbara och af en idog indiansk befolkning väl odlade högdalar (8—9000 fot) med mildt och sundt klimat. I en af dessa dalar rinner från den lilla alpsjön *Lauricocha* mot norr floden *Tunguragua*, som efter sitt frambrytande genom en endast 150 fot bred bergöppning (*Pongo de Manseriche*) mot vester kallas *Marañon*. Längre mot öster rinner *Huallaga*, *Ucayale* och *Javari* (gräns mot Brasilien). Här utbreder sig nedanför de skog- och gräsrika terrasserna ett flackland, som lider af hetta och periodiska öfversvämningar. Allmänt känd är rikedomen på guld och silfver, som är landets hufvudprodukt (årligen 360,000 fl). Här likasom annorstädes i de sydamerikanska cordillerna ligga grufvorna nära snögränsen, hvaremot de mexicanska hafva fördelen af ett läge i mildare och för jordbruk användbara trakter. Boskapsskötseln torde vara viktigare än jordbruket; bland djur må nämnas llama, vicuna, alpaka samt vilda djur (jaguar, puma, m. fl.). Industrin är obetydlig (metallarbeten, ylle- och bomullstyger, läder), handeln i till-

tagande, men icke ännu särdeles viktig. Utförsvorar äro silfver och andra metaller, salpeter, kakao, kinabark, bomull, kochenille, vicuña-ull och gödselämnet guano. Detta erhålles mest från öarna i oceanen, der sjöfåglar i årtusenden haft sitt tillhåll och efterlemnad ofantliga träckhögar, hvilka bearbetas som grufvor. Bland invånarna äro Indianerna och Mestizerna talrikast. De spanska afkomlingarna öfverträffas i arbetsamhet och sedlighet af höglandets indian-befolkning.

= Lima, h.stad, univers., 80t. Dess hamn *Callao*, är en af de viktigaste handelsplatser på Syd-Amerikas vestkust. — *Pasco*, 13,000 f. öfver hafvet, med det rikaste silfververket *Lauricocha*.

Republiken BOLIVIA

27,000 qv. m., 2 mill. inv.

Omgifves v. af oceanen, n.v. Peru, n. och ö. Brasilien, s. Plata staterna och Chili. Den smala och sandiga hafskusten upptages till större delen af *Atacama-öcken*. Öster derom sträcker sig bolivianska höglandet, som genom sitt milda klimat och sin bördighet är landets bästa del samt sannolikt är det högsta af alla bebodda landsträck på jorden. Östra delen upptages af skogbeväxta berglandskap och vidsträckta slätter, fulla med skogar, hedar och moras, hvilkas utdunstningar i förening med den tryckande hettan göra luften osund. Ifrån den bergstrakt, der sjön *Titicaca* ligger i en högdal af 14,000 fots upphöjning och topparna *Illimani* och *Nevada de Sorata* resa sig, rinna *Apurimak*, *Purus*, *Beni* och *Mamora* (öfra delen af *Madeira*). Genom de södra landskaperna flyta delar af *Pilcomajo* och *Paraguay*. Synnerligt stor är rikedomerna på guld och silfver, hvaraf dock produktion nu är mycket mindre än fordom. Äfven finnas rikliga tillgångar af koppar, tenn och salpeter. De tropiska växterna börja här försvinna. Jordbruket är icke obetydligt och grundar sig hufvudsakligen på tillgång af guano. Hvete och mais trives

ännu vid 14,000 fots höjd. Industrin är i stigande och en verkelig fabriksstad (*Oropesa*) finnes, der en mängd bomullsvoror tillverkas. Inre landets förbindelse med hafskusten hindras af öfverstigliga berg och har regeringen försökt åstadkomma en ångbåtsfart på floderna. De viktigaste utförsvoror äro metaller, guano, llama- och gethår, kina och några andra apoteksvoror. Genom sina anstalter för folkets upplysning intager Bolivia främsta rummet bland de sydamerikanska staterna. Öfvervägande delen af befolkningen utgöres af kristna Indianer och Mestizer; i de östra delarna kringströfva vildar.

= *Chuquisaca* (Tschukisaka), på en högslätt (15,000 f.) vid en biflod till Pilcomajo, h.stad, univers., 26t. — *La Paz*, guldvaskeri, handel, 40t. — *Cuzco*, de forna peruanska furstarnas (Inkas) residens, univers., handtverkerier, handel, 47t. — *Arequipa*, nära en vulkan, handel, 30t. — *Cobija*, vid hafvet, viktigaste handelsplatsen. — *Oropesa*, anseelig industri, 22t. — *Potosi*, på en högslätt (13,000 f.); dess verldsbekanta silfvergrufvor torde vara uttömda.

Historisk öfversigt. Peru och Bolivia ell. Hög-Peru (landet söder om Titicaca) bildade vid Spanjorernas ditkomst det mäktiga och af en viss bildning delaktiga Inkas-riket, som under blodiga bragder störtades af Pizarro (1531). År 1821 förklarade sig Peru oberoende af Spanien, hvars öfvervalde bröts 1824. Hög-Peru bildade sig (1825) till en egen stat, som uppkallade sig efter sin befriare Bolivar. De båda staterna råkade med hvarandra i en fler-årig strid, då södra delen af öfra Peru förenades med Bolivia (1846).

Republiken CHILI,

3,350 kv. m., 1 $\frac{1}{4}$ mill. inv.

En smal kuststräcka längs stora ocean, söder om Bolivia. Aterna, på hvars rygg man finner flera snötoppar och verksamma vulkaner, bilda östra gränsen mot Plata staterna. Bergslutningarna äro beklädda med gräs och präktiga skogar. Kustlandet är i norra delen sandigt, torrt och på sina ställen öckenligt. I från Maj

till November är himmelen ständigt klar och alla vatten- drag förtorka. Södra delen njuter ostadigare väderlek och ymnigare nederbörd, hvarföre jordens fruktbarhet här är betydlig. I sydligaste delen eller *Araukanien* är äfven bördigheten stor, men klimatet är något kallt. Jordbäfningar och vulkaniska utbrott äro icke sällsporda i landet. Verksamhet och omtanke stå högre än på de flesta andra ställen i Syd-Amerika. Det icke obetydliga och ganska lönande jordbruket sysselsätter sig med hvete, mais, poteter (deras hemland), vin. Utom amerikanska djur finnas här europeiska husdjur, dels förvildade dels tama. Mången säges hafva hjordar af ända till 15,000 nötkreatur. Mineralriket byser åsensliga rikedomar på ädla och oädla metaller, salt, stenkol. Kopparmalmen har hittills osmält utförts till England, men under de sednare åren hafva smälthyttor upprättats. I industrielt afseende intager Chili ett högt rum bland de sydamerikanska samhällena och äfven landtfolket börjar egna sig deråt (gröfre ylleyger, lerkärl). Handeln är ganska liflig och utgöras de viktigaste exportartiklar af silfver, koppar och guld, hudar, af llama och alpaka, hvete. Befolkningen är till sammansättningen sådan som i föregående stater. I intellektuelt och moraliskt afseende står den på en temligen hög ståndpunkt. Bland Indianerna må särskilt nämnas de i sydligaste delen boende *Araukanerna*, en krigisk stam, som icke kufvats af Europeerna och ännu äro oberoende.

= *St. Jago*, på en fruktbar slätt några mil från hafvet, h. stad, univers., 68t. — *Valparaiso*, vigtigaste sjöstaden på Amerikas vestkust, 25t. — *Valdivia*, befäst plats i Araukanien, 5t. — Öar: *Chiloe*, med fruktbar jord, goda skogar, indrägtigt hafsfiske. — *Chonos* (Tschonos) arkipelag, längre mot söder. — *Juan Fernandez*, längre ut i oceanen, der den sköttiska matrosen Alexander Selkirk, vanligen känd under namnet Robinson Crusoe, uppehöll sig 1705—1709.

Historisk öfversigt. Chili eröfrades af Spanjorerna efter 1535 och bildade ett generalkapitanat, som (1812—18) tillkämpade sig frihet och oberoende. Den nuvarande förbundsöföfattningen är af år 1828.

LA PLATA STATERNA

40,000 qv. m., 2 mill. iny.

Eller *Argentinska republiken*, ett statsförbund af 15 stater, emellan Chili v., Bolivia n., Paraguay, Brasilien och Uruguay (fl. Paraguay, Parana och Uruguay) v., Atlantiska hafvet s.v. och Patagonien (fl. Negro) s. Vestra delen upptages af Andiska bergskedjans skogbevuxta sluttningar och har tempererad klimat. Den emellan fl. Parana och Uruguay liggande landsträckan är backig, angenäm och bördig. Hela den öfriga delen af landet är en föga upphöjd slätt, *Pampas*, hvars enformighet endast här och der afbrytes af några lägre höjdstreckningar, såsom *Tucuman bergen* i mellersta delen. Den sandiga, salpeterhaltiga jorden bär endast i vestra delen småskog och buskar, men största delen är trädlös, bevuxt af högt, groft gräs och tistel. Några sträckor hafva dock en härifrån afvikande karakter, i det de fyllas af grunda sjöar och myror, bevuxta af säf och rör. Vester om fl. Paraguay utbreda sig *Las Salinas*, en landsträcka med starkt salthaltig lös sand. Hufvudfloden *La Plata* kan till följe af landets ringa stupning beseglas ända till 200 mil inåt landet. En mängd vattendrag hinna icke fram till hafvet utan förlora sig i sanden och uttorcka under den torra årstiden. Norra delen njuter ett tropiskt klimat, men i södern anträffas redan is och snö äfven på låglandet. Der är luften, särdeles i kustlandet, mycket fuktig och stormar äro vanliga, men i de vestligare delarna är luften så torr att kött torkas af vinden (sydvest). Af mineralrikets tillgångar drages föga fördel. Jordbruket är obetydligt. Norra delen bär ris, mais, sockerrör, bomull, the, gummi- och färgträd; i den södra återfinnas europeiska sädeslag och frukter. Boskapsskötseln är viktigaste näringsfånget och utgöres landets förnämsta rikedom af tallösa hjordar europeiska husdjur, hvilka förvildade genomströfva gräshafven. På amerikanska djur: llamas, vicuñas, jaguarer, tajassu-svin o. s. v. är icke heller brist. Handeln, koncentrerad i rikets hufvudstad, är ganska betydande och grundar sig

på hudar, talg, horn, torrt kött, ull, hästhår, salpeter och så kalladt Paraguay-the. Befolkningen är sammansatt af de i Syd-Amerika vanliga elementerna. Dess upplysning är mycket ringa, hvilket till en stor del har sin grund i det ostadiga lefnadssättet. Särskildt må nämnas de såkallade *Gauchos* (Ga-utschos), afkomlingar af Spanjorer och Indianer; de lefva nästan ständigt på sina hästar och genomströfva slätterna, der de genom skickligt kastade snaror fånga boskapsdjur. Hos dessa halv-vildar märkes föga spår af europeisk härkomst. Enligt författningen skall förbundsstaten efter nordamerikanskt mönster hafva en kongress och en president.

= *Buenos Ayres*, vid la Plata, h.stad, univers., liflig handel, 90t.
 — *Cordova*, vid foten af Tucuman, univers., 14t. — *Mendoza*, vid foten af Anderna, silfvergrufvor, vinkultur, 19t. — I närheten passet *Portillo*, f. d. en hufvudväg till Chili, nu förfallen.

Historisk öfversigt. Rio de la Plata upptäcktes 1515 och 20 år derefter anlägges Buenos Ayres, hvarest spanska vicekonungen tog sitt residens 1778, då landet skiljdes från Peru. År 1810 bort-sändes vicekonungen af en insatt provisorisk regering. Sedan dess hafva inre strider ägt rum emellan Unitarierna (önska statens enhet och stark centralregering) och federalisterna (vilja upprätthålla förbundsstaten och de skilda staternas oberoende). Dessa strider ledde till en militärdespotism, den *Rosas*, en gaucho, med grymhet utöfvade, tills han (1852) måste lemna landet, då en provisorisk regering (guvernör Urquiza) insattes.

Republiken URUGUAY,

5,000 qv. m., 250,000 inv.

Emellan nedersta loppet af Uruguay och Atlantiska hafvet samt emellan Brasilien och la Platas mynning. Norrifrån inkommer den ost-brasilianska bergkedjan, som ojemnar midten af landet. På båda sidor derom utbreda sig rikt bevattnade slätter. Hufvudnäringen är boskaps-

skötsel och handel. Befolkningen är mest af europeisk härkomst (Spanjorer och Portugisare).

= *Montevideo*, h.stad, har bästa hamnen vid la Plata samt liflig rörelse (boskapsprodukter), 40t.

Historisk öfversigt. Efter långvarig strid med de gamla invånarna blefvo Spanjorerna herrskande (1757) och landet utgjorde under namn af *Banda oriental* en del af vicekonungariket la Plata. Under oroligheterna efter 1810 eröfrades det af Brasilien, som deraf bildade provinsen *Cisplatina* till 1828, då efter ett fler-årigt krig emellan Brasilien och Plata-unionen *Uruguays* sjelfständighet erkändes.

Republiken PARAGUAY

4,000 qv. m., 600,000 inv.

Skiljes v. genom fl. Paraguay från Bolivia och Plata-unionen, s. och s.o. genom Parana från Plata-unionen och Brasilien, hvarmed det i n. sãmmanhänger. Midtigenom landet går en utgrening från vest-brasilianska berglandet. På sidorna och mot de två gränsflo-derna sträcka sig flackländer med bördig och välodlad jord. Klimatet är i allmänhet behagligt och sundt. Mineralriket är fattigt. Växtriket utgöres af drakblods-, pernambuk- och andra ädlare trädslag, sockerrör, bomull, tobak och maté eller paraguay the (landets hufvudprodukt, en buskväxt). På tama och förvildade samt vilda djur är ingen brist. Industrin är af föga vigt. Handeln, som till följe af landets sperrning för främlingar hittills varit ringa, har fått större lif och utgöras exportvarorna af the, som allmänt begagnas i Syd-Amerika, hudar, bomull, tobak. Befolkningen utgöres mest af kristna Indianer. Presterskapet har stort inflytande. I allmänhet äro landets inre förhållanden okända, ty före 1840 fingo främlingar icke inkomma och än mindre lemna landet.

= *Asuncion*, vid Paraguay, presidentens och den lagstiftande församlingens säte, 15t.

Historisk öfversigt. Landet upptäcktes 1515. I början af 17:de seklet (1608) inkommo spanska jesuiter, hvilka kristnade invånarna. Den teokratiska författningen upphäfdes 1767, jesuiterna förvisades och landet underlades vicekonungen i Buenos Ayres. Spanska väldet föll 1811 och en doktor *Francía* kom i spetsen för staten. Han regerade med tyrannisk stränghet. Efter hans död (1840) infördes den nya författningen (en 10-årig president) och sperringen upphäfdes.

Kejsareriket BRASILIEN

130,000 qv. m., 5—6 mill. inv.

Gränsar till Guyana, Venezuela och Nya Granada n., Ecuador, Peru och Bolivia v., Paraguay, Plata-unionen och Uruguay s. samt Atlantiska hafvet ö. En tredjedel af landet, norra delen, upptages af låglandet kring Amazon och dess tillflöden. Detta lågland, hvars klimat är glödande hett, upptages längs flodstränderna af jätteskogar, men i öfrigt af trädlösa gräshaf, hvilka under regntiden nästan alldeles öfversvämmas. Landets sänkning mot den låga och sumpiga kusten är så obetydlig att den på 120 mil gör endast 10 fot. Södra och större delen af landet är ett högland med skogbeväxta bergskedjor samt steniga och kala slätter, hvarest klimatet genom det upphöjda läget är tempererad. Kuststräckan, 4—30 mil bred, äger den yppigaste vegetation, äfvensom fåglarnes och insekternas sällsamma former och färgprakt täfla i att fångsla uppmärksamheten. Hafsvindarna förmildra något hettan; gula febern är en icke sällan härjande farsot. Vester derom utbreder sig kring San Francisco floden ett mera kalt taffelland, som har stora tillgångar på ädla metaller och diamanter (högslätten Minas Geraes). Af Brasiliens vidsträckta och af naturen så rikt lottade jord är endast en ringa del ännu uppodlad. Åkerbruket står lågt och införsel af näringsmedel erfordras hvarje år. Vigtigaste sysselsättningen är plantageodling af kaffe s., socker n., tobak, bomull, kryddor, m. fl. tropiska växter, som alla hafva god tref-

nad i den bördiga jordmånen. Boskapsskötseln är anseelig, dock mest för hudarnes skuld, ty köttet begagnas föga. På nyttiga och skadliga djur är ingen brist. Guldvaskning och diamantsamling äro äfven viktiga näringsfång. Industrin och fabriksväsendet äro af mindre vikt. Tillverkning af gröfre tyger, stenkärl o. d. förekommer på några ställen såsom folkindustri, men i allmänhet råder överksamhet, i det mången anser arbete som en skam, andra åter lägga det på sina negerslafvar, hvilkas behandling dock i allmänhet är mild. Den bofasta delen af Indianska befolkningen visar god lust och anlag för handarbeten. Handeln på Europa och Nordamerika är i starkt tilltagande. Landets rika naturprodukter lemna anseliga utförsvaror, såsom kaffe (200 mill. ₧ och erhåller Europa sitt förnämsta behof härifrån), socker (200 mill. ₧), tobak, rum, bomull, kakao, vanille, pernambuk-, brasilië- och andra färgträd, jakaranda (användes till snickarearbeten), kinabark och flera andra apoteksvaror, hudar o. s. v. Brasilianarena ell. det herrskande folket äro portugisiska afkomlingar, hvilka jemte andra hvita (Tyskar, Britter) utgöra något öfver 1 mill. Öfver hälften af befolkningen äro Negrer, af hvilka de flesta äro slafvar. De färgades antal utgör omkr. 1 mill. De öfriga äro Indianer, dels bofasta och kristna, dels vilda. För bildning och upplysning har i sednare tider åtskilligt blifvit uträttadt; här finnas 2 univers. samt flera högre och lägre skolor. Författningen är inskränkt och delar kejsaren lagstiftande makten med kongressen.

= *Rio Janeiro*, hufvud- och residensstad, med en af de bästa hamnar på jorden, liflig handel, hufvudstation för kaffeexporten, univers., Syd-Amerikas folkrikaste stad, 200t. — *Bahia* ell. *San Salvador*, vid Allhélgonas viken, rikets andra handelsstad (stapelorten för socker); dess hamn är stor och förträfflig; 160t. — *Pernambuco*, nära Brasiliens ostligaste spets (*Kap Olinda*), utskeppning af socker och färgträd, 70t. — *San Paulo*, på en högslätt s. v. från Rio, universitet. — *S. Pedro de Rio Grande*, vid lagunen Patos' utlopp, utskeppning af hudar. — Öar: *Joanes* i Amazons mynning, — *Fernando de Noronho* och *Trinidad* i oceanen.

Historisk öfversigt. Brasilien upptäcktes genom Cabral (1500) och togs i besittning af Portugiserna, som länge använde det endast som förvisningsort och först i en sednare tid förstodo att bättre uppskatta dess värde. År 1822 förklarade sig Brasilien fritt och till regent togs en prins af den portugisiska konungafamiljen Braganza.

GUYANA.

Med detta namn betecknar man det föga kända höglandet emellan floderna Orinoco, Casiquiare, Rio Negro och Amazon samt Atlantiska hafvet. De inre delarna äro vilda och skogiga. Vid öfra Orinoco skall finnas en granit-klippa, hvilken, i likhet med Memnons stod i det fornegyptiska Thebe, vid soluppgången framklingar orgeltoner, hvilket har sin grund i olikheten i temperaturen hos den yttre luften och den som fyller klippans klyftor. Landet sänker sig terrassformigt mot det odlade och yppigt fruktbara kustlandet, som 2 gånger om året är förvandladt till ett osundt träsk, hvimlande af ormar och ödlor. I höglandet är klimatet tempererad, men kustlandet är oaktadt de nordostliga hafs vindarnas inverkan hett och osundt. Här trifvas Amerikas yppersta produkter och plantageväxter, såsom kaffe, socker, bomull, indigo, vanille, kakao, peppar, muskot, nejlikor. De jättestora urskogarna hysa de dyrbaraste träslag. Här finner man jätten bland alla blommor *Victoria regia*, de giftigaste kräldjur, de praktfullaste fåglar. Befolkningen utgöres af råa Indianer (Cariber, o. a. stammar), europeiska kolonister (ett mindre antal) och Negrer, dels slafvar, dels frigifna, dels förrymda till det inre landet, der de kringströfva under namn af Maroner och föra ett plundringskrig mot sina forna herrar. Större och inre delen af landet hör till Venezuela och Brasilien, men kustlandet står till största delen under europeiskt herravälde.

1. BRITTISKA GUYANA (4700 qv. m., 126t. inv.) från Orinoco till *Corentyn*. På gränsen mot Venezuela uppstiger Guyanas högsta berg *Roraima* (7500). Egentligen

är landet bebodt endast vid utloppet af fl. *Demerare*, *Essequibo* och *Berbice*. Genom kanaler har man sökt förminska fuktigheten och förbättra klimatet.

= *Georgetown* ell. *Demerare*, guvernörens säte, handel (kaffe, socker), 20t.

2. NEDERLÄNDSKA GUYANA (2800 qv. m., 65t. inv.), emellan fl. *Corentyn* och *Maroni*, genomflytes af *Surinam*, hvaraf äfven hela området benämnes.

= *Paramaribo*, vid Surinam, h.stad, liflig handel (kaffe och socker äro hufvudprodukter), 19t.

3. FRANSYSKA GUYANA ell. CAYENNE (1,300 qv. m., 35t. inv.), emellan fl. *Maroni* och *Oyapok*, har osundt klimat; användes till förvisningsort för politiska förbrytare.

= *Cayenne*, på en osund ö, 4t.

PATAGONIEN

Utgör sydligaste delen af det landfasta Amerika från Rio Negro till Magelhaens sund. Vestra kusten är bergig, af hafsvikar mycket sönderskuren (särdeles söder om halfön *Tres montes*), har goda skogar samt icke brist på djur och fåglar, hvaremot mera ödslighet råder öster om bergskedjan. Här utbreder sig mot Atlantiska hafvet ett slättland, som i norra delen är gräsbeväxt och genomströfvas af förvildade boskapshjordar, men i södern är stenigt och sumpigt. Fastän liggande i midten af tempererade zonen är klimatet jemförligt med norra Europas. Hafsvikarna äro fulla af hvalfiskar, skjälar och sjöfågel. I norra delen bo *Patagonierna*, ett resligt, mörkbrunt folk, råa och vilda jägare, hvilka nästan ständigt sitta till häst, äro klädda i skinn och bo i hyddor af jord och trädgrenar, hvilka betäckas med skinn. I södra delen lefva *Pescheräer*, ett af de råaste och slöaste folk på jorden; de bo i bergskrefvor och jordkolor, lefva mest af fiske, hafva kläder af skjälskinn och kunna knappt tala. På dessa kuster hafva europeiska nybyggen icke blifvit anlaggda, men de besökas understundom af europeiska skepp, som hitkomma för jagt och för inlastning af guano.

ÖAR.

ELDSLANDET (1,500 qv. m.) skiljes från fasta landet genom det af skär och bränningar fulla samt af stormar våldsamt upprörda Magelhaenska sundet. Landet är obekant, från hafvet har man varsnat flera snötappar, deribland en rökande vulkan. Klimatet är jemförligt med nordligaste Europas. Några vilda örter, ätliga bär och få hopkrympta träd förekomma. Pescherä-folket har här sitt hemland. — Af närbelägna mindre holmar och skär må nämnas i söder *Hermit-klipporna*, bland hvilka en slutar med *kap Hoorn*, hvarest under vintermånaderna vestliga orkaner rasa.

FALKLANDS ÖARNA eller **MALOUINERNA** bestå af 2 större öar samt 80—90 mindre skär och klippor. De äro bergiga och trädlösa, kalla och fuktiga, hafva tillgång på godt vatten och förvildad boskap, men otjenliga till jordbruk. De sakna inhemsk befolkning och äro tagna i besittning af Engelsmän, som här hafva några koloniläggningar. De goda hamnarna äro viktiga förfriskningsorter för hvalfiskfångare och skepp, som lidit skada på seglingen kring den stormfulla kap Hoorn.

SÖDRA GEORGIEN ligga under 54°, men sakna nästan all vegetation.

SANDWICHS LAND (59½°), en af dimma hölj d ögrupp.

SÖDRA ORKNEYS (61°).

BALENY ell. **ELEFANT ÖARNA** med 12,000 fot höga berg och verksamma vulkaner.

SÖDRA SHETLAND (61—62°), en grupp af 12 vulkaniska öar. Alla dessa, af is och snö täckta, obebodda öar äro tagna i besittning af England. Nordamerikanska och andra jägare besöka dem för den mängd hafsfåglar (pinguiner, albatrosser, o. s. v.), skjälar, hvalar och andra trangifvande djur, som här uppehålla sig.

AUSTRALIEN.

Ehuru verldsdelen till största delen ligger inom heta zonen, blir dock temperaturen af hafskusten så förmildrad att på de flesta af de mindre öarna ett beständigt värklimat är rådande; de sydligaste öarna hafva kalla vintrar. I Nya Hollands norra hälft återfinnas det tropiska klimatets enformigheter. Regntiden börjar i Oktober och aflöses i Maj af den torra tiden. Södra delen kan till sitt klimat jämföras med södra Europa. Våren börjar naturligtvis i September och är likasom hösten rik på nederbörd, hvaremot torrka utmärker sommarn och vintern; den sistnämnde årstiden prisas som den angenämaste och sundaste. På sydkusten är den från det inre landet kommande nordanvinden en lika så stor plåga som Samum i Afrika. En periodisk torrka infaller hvart 10—12 år, då den, förderflig för djur- och växtlifvet, fortfar flera månader, tills den efterföljes af förfärliga störtregn och oväder. Australiens befolkning hör, med undantag af omkr. 600,000 europeiska invandrare, mest Britter, till Malayiska stammen och sönderfaller i 2 hufvudafdelningar: 1) *Australnegrer* eller *Negritos* och *Papuas*, hvilka innehafva Nya Holland och närmast belägna öar i norr och nordvest, och 2) *Ost-Malayer* ell. *Polynesier* på de öfriga öarna. De förstnämnda äro mer och mindre svartbruna, krushåriga, magra, ytterst fula och aplika. De stå på mensklighetens lägsta trappsteg och äro misstroagna mot fremlingar. Många torde icke höjt sig till några religiösa föreställningar: spår till tro på en god och en ond ande samt till några religionsbruk har man dock på de flesta ställen funnit. Naturförhållanden och bristen på vilda djur hafva icke tvungit dem att ens uppfinna åt sig kläder och vapen. De bo i träd och jordkulor samt lifnära sig af råa frukter, vilda rötter och fisk, men äfven af ormar, ödlor, insekter och menniskolik. Deras samlefnad i sällskaper saknar allt politiskt

samband. Högre än de öfriga stå i allmänhet de, som bebo Nya Guinea och närbelägna små öar. Att de ljusbruna Öst-Malajerna fordom haft en slags civilisation antydes af flera bevis, men vid sidan af dess kvarlevor står nu den största råhet och vildhet. De plantera några näringsväxter, idka fiske, förfärdiga vapen, väfnader och båtar (piroger) samt äro för det mesta raska sjömän. De ligga i ständiga strider med hvarandra och ehuru i allmänhet visande sig äga ett mildare lynne än deras stamförvandter i Asien, äro många bland dem menniskoätare. De bilda små monarkiska stater med feodalförfattning (massan af folket får icke besitta jord, endast adeln). Deras religion är en rå hedendom och mångenstädes förekommer menniskooffer. Kristendom och europeisk kultur har på flera ställen gjort betydliga framsteg hufvudsakligen genom Englands och Frankrikes åtgärder. — Tätuering förekommer allmänt i verldsdelen.

NYA HOLLAND.

Verldsdelens fasta land (138,000 qv. m.), emellan indiska hafvet och stora ocean, är ännu icke ens fullständigt känt till kusterna, hvaraf enskilda delar kallas *Carpentaria*, *Arnhems land* med halfön *Koburg* och *Van Diemens land* i norr, *De Witts* och *Edels land* i vester, *Nuyts* (Neuts), *Flinders* och *Grants land* i söder, *Nya Syd Wales* i öster. Mest känd är sydöstra delen, der ofvanom ett 20 mil bredt lågland uppstiga *Blå bergen*, fortsatta mot söder af *Warragong* eller *Australiska alperna*. Då man intränger längre i landet, som synes vara en vidsträckt slätt, tversigenom hvilken ingen ännu färdats, mötes man af torra, trädlösa, men gräsbeväxta öcknar, oöfverskådliga flod-sjöar vattenfattiga saltsjöar (deribland *Lake Torrens*, i hästskoform, norr om *Spencer vik* på sydkusten), sandhöjder och bergsklippor, men äfven af bördiga landsträck. Vestkusten med *Darling bergen* är mera sandig och ofruktbar; på de norra och östra kusterna är ingen brist på odlingsbara dalar, men jordmån är der icke så god och klimatet icke

så angenämt som på det södra kustlandet, hvars vestligaste del blifvit kallad *lyckliga Australien*. Enformighet i alla naturförhållanden är den rådande karakteren. Djur- och växtriket utgöres af ett inskränkt antal arter, som nästan alla äro obekanta i jordens öfriga länder samt till sina former mycket egna och sällsamma. Inre landet anses vara mera skoglöst och endast på östra kusten finnas frodigare skogar af mahogny, akacier, sandel. Andra inhemska växtarter äro brödfrukt, gummi, sago-, kål- och några andra palmer, jams (infödningarnas hufvudsakligaste näringsämne, ty i allmänhet är brist på ätbara frukter), honingsrika men icke väluktande blommor, manshögt gräs, trädartad säf, träd med läderlika blad, hvilka lodrätt sitta på sina stammar o. s. v. De europeiska näringsväxter och frukter (vin, oliver, tobak, m. m.), hvilka blifvit hitplanterade, hafva god trefnad. De inhemska landtdjuren utgöras mest af såkallade pungdjur. Störst och allmännast är känguru och i öfrigt må nämnas det besynnerliga näbbdjuret, dingo (en hundart, enda husdjuret), flygande ekorrar, pungråttor, emu (en 7 fot hög fågel), menura (en praktfull fågel med stjerten i form af en lyra), svarta svanor, midas (en ofantlig sköldpadda, vägande ända till 500 P), ormar (nästan de enda skadedjur). Europeer hafva dock hitfört sina husdjur och drifves nu stor boskaps- och fårskötsel. Nya Holland är ett af jordens förnämsta ullproducerande länder och stiger den årliga till England förda ullquantiteten öfver 35 mill. P . Mineralrikets kända tillgångar utgöras af silfver, utmärkt koppar, bly, salt, samt de i Engelsmäns händer så viktiga artiklarna jern och stenkol. Härtill komma nyligen funna otroligt rika guldager i sydöstra delen (landet *Ofir* m. fl.). På kusterna finnas engelska kolonier, hvilka intaga ett rum af omkr. 13,000 qv. m., med en befolkning af 350,000 inv., mest af brittisk stam. Talrika invandringar ske. Kolonisterna sysselsätta sig med boskapsskötsel, jordbruk, guldsökeri, hvalfiske, någon industri och en i liflighet tilltagande handel; ångfartyg gå emellan kolonierna. Vetenskapliga anstalter saknas icke. Kolonierna hafva representativa författningar och styras af guvernörer.

1. Kolonien NYA-SYD-WALES, den äldsta, anlaggd 1788 vid Bo-

tany-bai såsom straff-koloni, men sedan har kolonien genom frivilliga invandringar vunnit en större blomstring (270t. inv.) och ingen deportation af brottslingar (convicts) äger sedan 1840 rum. = *Sidney*, vid Port Jackson, utmärkt hamn, väl byggd, hufvudstad och säte för guvernören, som derjemte är generalguvernör öfver de andra australiska kolonierna, univers., skolor, boktryckerier, kan anses som utgångspunkten för Australiens civilisation, liflig handel, 40t. — *Bathurst*, öster om berglandet, i en guldrik trakt.

2. SYD-AUSTRALIEN, vid vikarna Spencers, Vincent och Encounter, dit Murray utfaller, grundades 1837, men har haft en snabb uppblomstring. Befolkningen stiger till 70,000, hvaribland omkr. 9000 äro Tyskar. = *Adelaide*, vid Vincent-bay, 6t. — *Port Lincoln*, vid Spencers vik, — Staden *Melbourne* och hamnen *Port Philip*, vid en vik i kolonin *Australia felix* (lyckliga Australien).

3. VEST-AUSTRALIEN, vid Svan-floden, är ännu obetydlig (7t. inv.). = *Perth*, — *Freemantle*.

4. NORD-AUSTRALIEN, vester om Carpentaria viken, är ännu obetydligare (3t. inv.). = *Port Essington* ell. *Victoria* på halfön Coburg.

VAN DIEMENS LAND

Eller *Tasmanien* skiljes från Nya Hollands sydöstra del genom *Basses sund* och *Banks sund* på hvardera sidan *Fourneaux ön*. Behaglig omväxling af berg (5000 f.), dalar och slätter råder öfver hela ön, som i öfrigt har angenämt klimat, bördig jord, tillgång på jern, koppar och stenkol, goda hamnar, förträffliga skogar och icke obetydlig odling. Befolkningen utgöres af convicts och frivilliga kolonister (70,000), hvilka hafva samma näringsfång som de på Nya Holland. Urinnevånare (omkr. 200 individer) hafva dragit sig till *Fourneaux öarna*. Tillhör England.

= *Hobarttown*, h.stad, guvernörens säte, god handel, 10t. — De deporterade hållas i förvar på sydöstra delen. Till detta government hör äfven ön *Norfolk*, i stora ocean, 170 mil från Nya Holland, fruktbar och sund; dit sändas gröfre förbrytare.

NYA ZEELAND

Består af 2, genom *Cooks sund* skiljda, större och flera mindre öar (3,000 qv. m.). På höga berg, deribland flera vulkaner, rinnande vatten, herrliga timmer-skogar, fruktbara och till jordbruk tjenliga landsträck samt rymliga hamnar är ingen brist. Klimatet är mildt och sundt; på den kalare *Nya Ulster*, södra ön, vida rääre än på den norra, *Nya Munster*, der träden behålla sina löf hela året. Här växer ett slags lin, som i styrka vida öfverträffar andra arter. Brödfrukträd och palmer förekomma icke. Bland fåglar omtalas jättestrutsen Moa (20 fot hög), en sällsynt qvarlefva af ett kanske utdödt slägte. Mineralriket lemnar silfver, tenn, jern och marmor. Nyligen har äfven guld funnits. England har tagit dessa öar i besittning och redan finnas här 40,000 brittiska kolonister, hvilka gjort kristendom och mildare seder kända hos infödingarne (150,000 pers.), hvilka förut ansågos för de rääste och vildaste i verlds delen.

= *Port Auckland*, på Nya Ulsters nordsida, säte för guvernören och lagstiftandé församlingen. — *Wellington*, på samma ös sydkust, ansenlig handel på Nya Holland och Nord-Amerika; besökes mycket af hvalfiskfångare. — *Aucklands-öarna* under 51° s. br. tillhöra ett bolag för hvalfiskfångst i södra delen af stilla hafvet. — Öfriga närbelägna öar äro kända endast till kusterna och de flesta bebodda endast af vilda infödingar.

POLYNESIEN

Omfattar en mängd i stora ocean strödda öar. De flesta af dessa öar öfverflöda af naturskönheter. Brödfrukträd, kokos- och andra palmer, jams, arum och andra ätbara rötter finnas i mängd, särdeles på de vstra öarna, der äfven riklig tillgång finnes på sockerrör, muskot, nejlikor, peppar, ingefära, sago, eben-, sandel- och drakblodsträd, pappermulbärsträd (af dess bast göres kläder), äfvensom på mais, ris, kaffe, bomull, vin och andra hitplanterade växtarter. Vegetationens rikedom aftager alltmera mot öster; längst qvarstå kokos och

brödfruktträd. På de låga korallöarne, af hvilka många endast vid ebbtiden äro torra, saknas vanligen all vegetation, utom der något kokosträd fäst sig. Fattigare är djurverlden och tilltager denna fattigdom mot öster. Före Europeernas hitkomst funnos nästan inga andra däggdjur än hundar, svin, råttor och flädermöss, hvilka allesammans åtos, men nu finnas europeiska husdjur på flera ställen. Fågelverlden är mera rik och utmärka sig fåglarne genom sin praktfulla fjäderbeklädnad (paradisfågeln på Nya Guinea). Brist är icke på fisk och sköldpaddor. Af andra hafsdjur må märkas ett slags blötdjur, som genom sitt stillastående och sina rörelser åstadkomma i hafsvattnet ett af de praktfullaste färgspel. Af de många öarna och ögrupperna må följande närmare omtalas:

Marianerna, äldre Ladronerna (tjuföarna), en vulkanisk ökedja, fruktbar och rik på bomull, ris och andra tropiska växter samt europeiska husdjur. Infödingarne, hvilka skola stått på en i Australien ovanligt hög bildningsgrad, äro mest utrotade af från Spanien och Philippinska öarna inflyttade kolonister. Öarna tillhöra Spanien. — Längre i norr höjer sig i pyramidform en klippa, kallad *Loths hustru*.

Carolinerna, söder om de förra, sträcka sig i vester och öster. Dessa små, låga öar bebos af raska sjömän, som i sina små piroger färdas omkring och mot brödfrukt, kokosnötter och torr fisk tillbyta sig jernsaker och andra europeiska varor. På en af dessa öar har man funnit ruiner af en stad och andra märkliga fornminnen (figurristningar i berg).

Pelew (pelju) öarna, vester om Carolinerna; små, bergiga, fruktbara, djurfattiga. Invånarne äro tillgängliga för civilisation.

Mulgraves (grehws) öar, öster om Carolinerna, äro mest nakna korallklippor med godsinta invånare; de hafva ordentliga boningar.

Sandwichs öarna (300 qv. m., 200t. inv.), 13 till antalet, ligga längre mot öster. De äro fulla af höga, snötäckta berg. På den största ön *Owahi* må nämnas *Mauna Roa* och jordens största vulkan *Kiraunea* samt märkvärdiga, kokande lavasjöar. Klimatet är mildt och sundt, bördigheten och odlingen (mest majs) betydlig. Icke

allenast australiska djur och växter utan äfven införda europeiska trivas väl. Den konstrika (vapensmide, tyger af bast) och läraktiga befolkningen har nästan allmänt antagit kristendom och europeiska seder samt af alla Malay-folk hunnit längst i civilisation. Större delen af öboerna kunna läsa och skriva. Skolor finnas och deribland en högskola med lärare, som till en del erhållit sin bildning i Europa. Dessa öar anlöpas mycket af europeiska och nordamerikanska skepp, mest hvalfiskfångare, dels för att förse sig med lifsmedel dels för att på deras skeppsvarf bota lidna skador. Öboerna äro raska sjömän och med sin icke obetydliga, efter europeiska mönster byggda, handelsflotta besöka de Nya Holland, China och Amerika. Sandelträ, socker, kaffe, salt och lifsmedel äro utförsvaror. Öarna bilda en monarkisk stat med representativ författning.

= *Honolulu*, h.stad, Australiens största stad, byggd i europeisk stil, på ön Oiwaihi, 10t. inv. — På denna ö blef den berömda sjöfaranden Cook ihjälslagen (1779).

Nya Guinea, en stor (10—13,000 qv. m.), men nästan alldeles obekant ö, genom *Torres sund* skiljd från Nya Hollands nordspets. Från hafvet har man sett snötäckta berg och rykande vulkaner. Yppig är växtligheten af mahogny, tek, pisang, brödfrukt, kokos och andra palmer. Invånarena äro vilda och blodtörstiga. På sydvestra kusten vid *Tritons-bai* hafva Holländarne anlaggt ett nybygge.

Louisiade-ögruppen, i sydost, är okänd till sina inre delar.

Nya Britannien, Nya Irland, Nya Hannover och Admiralitets öarna, öster om Nya Guinea, äro bergiga, vulkaniska, bördiga och temligen väl befolkade af Papuas. Här finnes en ordnad hednisk gudstjenst.

Salomons (Nya Georgien) och Drottning Charlottas (f. d. S:ta Cruz) öar, vulkaniska och rika på kokos, brödfrukt, mandel, socker, svin, får, hundar. Konstflit och handel äro icke obekanta. De misstroagna och krigiska folkstammarna, hvilka bo i ordentliga byar, ligga i ständiga strider med hvarandra.

Nya Hebriderna ell. Helge And's öarna och Nya Caledonien likna till natur och produkter de fö-

regående. Bland de råa infödingarna, hvilka äfven äta menniskokött, spindlar och en art kritsten (steatit), hafva fransyska missionärer försökt införa bildning.

Fidshi öarna, medelmåttigt upphöjda och fruktbara, men så omgifna af korallref att en båt med svårighet slipper fram. Invånarena äro råa och vilda menniskoätare, en skräck för sina grannar. De skola se förfärliga ut, när de påkläda sig sin stridsrustning och sticka ett par fjädrar i den genomborrade näsmellanväggen, under det öronen nedhånga till axlarna.

Tonga ell. Vänskaps öarna äro låga korallbildningar. Hos de godsinte invånarena, hvilka äro flitiga jordbrukare och fiskare, har kristendom och hyfsning vunnit fotfäste.

Skeppar öarna gifva med sina upp till topparna grönklädda berg en skön anblick åt de förbiseglade. De tappra, storväxta och händiga invånarena, som syselsätta sig med tillverkandet af vapen, fartyg och husgeråd samt mest sjöledes färdas emellan sina byar, äro icke fiendtliga mot den bildning engelska och amerikanska missionärer söka utbreda.

Cooks öarna, sydost om de förra. Kristendomen utbredes äfven här.

Sällskaps öarna, bergiga och högst rika på alla australiska produkter samt flera (af Cook) införda växtarter (bomull, kaffe, socker, vin), äro de mest kända af alla Australiens öar. Palmolja och flera slags rotfrukter äro de vigtigaste utförsartiklar. Infödingarna äro godsinta och gästfria, flitiga åkerbrukare, fiskare och handverkare samt tillgängliga för en högre bildning, som hitförts af franska missionärer. Skolor, boktryckerier, ordentliga lagar och en ordnad styrelse finnas. Frankrike utöfvar här ett slags protektorat. Hufvudön är *Otaheiti*.

Roggeweins öarna, mot norr, äro föga bekanta.

Mendanas eller Marquesas öarna, låga, 8 till antalet, bland hvilka *Nukahiva* är störst. Bland infödingarna, som till färgen äro de ljusaste i denna verldstrakt, gör kristendom och civilisation stora framsteg. Frankrike tillagnar sig här ett slags öfvervalde.

De låga eller farliga öarna bestå af en mängd

korallklippor, tidtals öfversvämmade och till största delen obebodda; ett tillhåll för sjöfåglar.

Påskön eller Waihu och Sala y Gomez äro de östligaste af Austral-öarne. Den förra är af vulkaniskt ursprung och ganska fruktbar, men lider brist på vatten och skog. Här stå de sista brödfukt- och kokosträden, hvilka saknas på den östligare Sala y Gomez, som är öde och obebodd.

Upptäckten (under de sednaste 20 åren) af långa kuststräckor invid och på andra sidan södra polcirkeln hafva ledt till förmodan af ett fast land kring södra polen, en *antarkisk kontinent*. Hittills har man funnit der endast istäckta berg, men intet spår till djur- eller växtlif. Sådana kuststräckor äro *Enderbys (Inderbeis) land*, *Grahams (Grehems) land*, *Treenighets land*, *Wilkes land*, 200 mil i längd, hvartill komma några öar: *Palmers land*, *Peters ön*, m. fl.

Gamla Geografin.

Anm. De inom parentes utförda ortsnamn äro de, under hvilka orten nu är känd. Då nya benämningarna icke utföras, har det skett derföre att det gamla namnet bibehålles oförändradt eller att orten har alldeles försvunnit eller är för obetydlig att nämnas.

EUROPA

Motsvarade icke alldeles det nuvarande Europa, så vida gränserna voro n. *Mare Cronium* eller *pigrum* (Is-hafvet), v. *Océanus Atlanticus* (Atlantiska hafvet), s. *Fretum Gaditanum* ell. *Herculeum* (Gibraltar sund) och *Mare internum* (Medelhafvet) samt ö. *Mare Ægæum* (Egeiska hafvet), *Hellespontus*, *Propontis* (Marmora hafvet) och *Bosporus Thracicus* (Bosporen), *Pontus Euxinus* (Svarta hafvet), *Bosporus Cimmerius* (Kertsch-sundet), *Palus Mæotis* (Asofska sjön), floden *Tanais* (Don) och *Montes Riphæi*, hvilka flyttades allt längre mot norr vid utvidgad kännedom af landet.

HELLAS

Eller *Græcia* och såsom romersk provins *Achaia*. Gränserna voro n. *Montes Cambunii* och *Ceraunii*, v. *Mare Ionium* (Ioniska hafvet) med *Sinus Ambraciæcus* (Arta viken) och *Sinus Corinthiæcus* (Lepanto v.), s. *Mare internum* med *Sinus Messeniæcus* (Koron viken) och *Sinus Laconicus* (Kolokythia viken), s.o. *Mare Myrtoum* med *Sinus Argolicus* (Nauplia viken) och *Sinus Saronicus* (Egina viken), n.o. *Mare Ægæum* med

Sinus Maliacus (Zeitun viken) och *Sinus Pagasæus* (Volo viken). Hellas omfattade således nuvarande konungariket Grekland och delar af europeiska Turkiet. Befolkningen bestod af: 1) *Pelasger*, ur-invånare, 2) *Hellen*er eller *Greker*, delade i 4 stammar, *Eoler*, *Acheer*, *Dorer* och *Ioner*, 3) *Invandrade kolonister* från Egypten, Fenicien och Mindre Asien.

a) Norra Grekland

Räckte i söder till Ambraciska viken och *Æta berget*, som vid Maliaciska viken slutade med det bekanta *Thermopyle-passet* (strid 480). Delades genom berget *Pindus* i 2 delar.

1. **THESSALIA** var en fruktbar dal, omgifven n. af Cambuniska bergen med östligaste toppen *Olympus*, Gurdarnes bostad, v. *Pindus*, s. *Æta*. Äfven östra kusten åtföljdes af berg: *Ossa*, söder om *Olympus*, hvifrån det skiljdes genom den herrliga *Tempe-dalen*, och *Pelion*, mot söder utlöpande i udden *Sepias*. Genom berget *Othrys* delades Thessalien i 2 delar: den norra och större kring fl. *Penæus* (Salambria), som utfaller genom *Tempe-dalen*, och den södra kring fl. *Sperchius*. Landet beboddes först af *Pelasger*, som undanträngdes af *Hellenerna*, hvilka sedan (omkr. år 1100) måste vika för de återkommande Pelasgerna, hvarefter Thessalien upphörde att anses som ett helleniskt land. Indelning: 1) *Hestiæotis*, nordvest, bebodt af *Hestiæi* och *Pexrhæbi*. — 2) *Pelasgiotis*, nordost, bebodt af *Pelasger*. — 3) *Thessaliotis*, sydvest, bebodt af *Æniānes*. — 4) *Phthiotis*, sydost, bebodt af *Dolöpes*, *Myrmidönes*, *Æniānes* och *Maliences*. — 5) *Magnesia*, halfön öster om Pagaseiska viken, beboddes af *Magnètes*.

Larissa, största staden. — *Pheræ*, konungasäte (tyrannen Alexander). — *Cynocephälæ*, slag 197. — *Pharsälus*, slag 48. — *Lamia* (Zeitun), deraf lamiska kriget. — *Iolcus* (Volo), Argonauternas afseingsort.

2. **EPIRUS** (södra delen af Albanien) begränsades af *Pindus* ö., *Cerauniska bergen*, som utlöpa med udden *Acroceraunium* (Linguetta) n., Ioniska hafvet v., Ambraciska viken och berget *Thyāmus* s. Var bergigt och

skogigt; hade många sjöar, hvaraf *Acherusia* (Jannina) var störst, och gräsrika fält, De förnämsta floder voro *Thyamis*, *Achéron* och *Arachus* (Arta). Landet var bebodt af särskilda folk och derefter indeladt i *Chaonia*, *Thesprötia*, *Cassopia*, *Molossis*, *Dolöpia*, *Athamania*, *Stymphalis*, *Cestrine*.

Dodöna, Jupiters orakel, det äldsta i Hellas. — *Ambracia* (Arta), Pyrrhi residens.

b) Egentliga Hellas (Livadién),

Söder om norra Grekland till corinthiska och saroniska vikarna, bestod af följande landskaper:

1. **ACARNANIA**, ett vildt bergland, söder om Ambraciska viken, begränsades af fl. *Achelous* (Aspropotamus) i öster. Invånarena hörde till eoliska stammen. Udden *Actium* (slag 31).

2. **ÆTOLIA**, öster om Achelous, ett, utom i söder längs ingången till corinthiska viken, sjörikt och ofruktbart bergland, beboddes af råa invånare af eolisk stam.

Thermum, säte för panætolum (förbundets landtdagar).

3. **LOCRIS** bestod af 2 skiljda delar: a) de *Ozoliska* (d. ä. illa luktande) *Locrernas land* vid corinthiska viken, och b) de *Opuntiska* (st. *Opus*) och *Epicnemidiska* (berget *Cnemis*) *Locrernas land* vid Euripus (sundet emellan fasta landet och ön Euboea) och Maliaciska viken.

Naupactus (Lepanto), vid ingången till corinthiska viken. — *Amphissa*, h.stad.

4. **DORIS**, en trång dal i Æta bergen, beboddes af Dorer.

5. **PHOCIS**, emellan Æta och corinthiska viken, fylles till största delen af berget *Parnassus*, hvars toppar nästan hela året voro snötäckta, men på hvars slutningar vinrankor och oliver växte. Genom norra delen flöt floden *Cephissus* mot öster. Phocenserna hörde till eoliska stammen. Heliga kriget (456—446).

Delphi, vid sydvästra foten af Parnassus; Apollos berömda orakel; pythiska spelen.

6. **BOEOTIA**, emellan Euripus och corinthiska viken,

var en af berg omsluten dal kring den stora sjön *Copais*, dit fl. *Cephissus* inflöt. I sydvestra delen låg berget *Helicon*, sånggudinnornas bostad, och i sydost *Cithæron*. Längs östra gränsen flöt fl. *Asopus* till *Euripus*. Den sumpiga marken var den bördigaste i Hellas; luften, alltid tjock och dimmig, ansågs vara orsaken till invånarens (en blandning af Fenicier och Eoler) dumhet och slöhet.

Thebæ (Thiva), var den förnämsta staden, men hade endast en kort tid någon större betydelse. Borgen *Kadmæa*. — *Thespie* vid *Helicon*. — *Plataæ*, vid foten af *Cithæron*, slag 479. — *Leuctra*, slag 371. — *Halikartus*, slag 394. — *Coronæa*, slag 393. — *Chæronæa*, slag 338 och 86. — *Orchomenus*, h. stad i f. d. Minyernas rike, slag 86. — *Aulis*, hvarifrån afseglingen till trojanska kriget skedde. — *Tanægra*, slag 457 och 456. — *Delium*, slag 424.

7. **ATTICA**, en half, sydöstra hörnet af Hellas. Här lågo bergen *Parnes*, *Pentelicus* (marmor), *Hymettus* (honing) och *Laurium* (silfver), utlöpande med udden *Sunium* (Kolonna). Den stenbundna marken var föga bördig, men bar mycket oliver; luften var torr och klar. Invånarena, af ioniska stammen, voro talrika, lifliga och ostadiga.

Athênæ (Athinia, Athen), på en slätt, genomfluten af åarna *Cephissus* och *Ilissus*, hvilka uttorkade om sommarn, var en af forntidens förnämsta och skönaste städer. På *Acropolis* stod borgen *Cekropia* och marmortemplet *Parthenon*, helgadt åt stadens skyddsgudinna, *Pallas Athenæ* (Minerva), hvars derstädes uppställda bildstod af elffenben och guld var ett verk af den store konstnären *Phidias*. Upp till *Acropolis* ledde *Propyleerna*, pelargångar af marmor, ett af byggnadskonstens mästerstycken. I öfrigt var staden full af de skönaste tempel, portiker, theatrar, o. s. v. I närheten af staden må märkas *Areopagus*, en kulle, der areopagen höll sina sammanträden, *Academia*, en olivelund, der *Plato* undervisade, *Lyceum*, en annan lund, der *Aristoteles* lemnade undervisning. Stadens tre hamnar *Piræus*, den förnämsta, *Phalæron* och *Munychæa* voro genom de långa murarne förenade med staden. — *Marathon*, slag 490. — *Decelïa*, ett slott (deceleiska kriget, 414). — *Eleusis*, bekant genom de eleusinska mysterierna.

8. **MEGÄRIS**, den norra bergiga delen af *isthmus*,

d. ä. näset emellan halfön Peloponesus och fasta landet. Invånarna voro först Eoler, sedan Ioner, sist Dorer.

c) Halfön Peloponesus (Morea).

1. CORINTHIA, ett litet landskap, upptagande södra delen af *isthmus*, beboddes af Dorer. — Isthmiska spelen.

Corinthus (Corinth), vigtig handels- och industristad, en af de rikaste, präktigaste och yppigaste i Hellas; förstörd 146 f. Kr. Dess slott *Aorocorinthus* var ett hufvudfäste, »Grekelands boja». Stadens två hamnar: *Lechæum* v., *Kenchræ* ö.

2. SICYONIA, ett litet landskap vester om Corinthia, beboddes af Acheer och Dorer.

Sicyon, urgammal och vigtig industristad.

3. ACHAIA, kustlandet längs *Sinus corinthiacus*, kallades i äldsta tider *Ægiælea* och sedermera efter sina invånare först *Ionia* och efter 1100 *Achaia*. Landets 12 städer hade upprättat ett förbund, hvaruti i en sednare tid (eft. 250) en stor del af Hellas ingick.

Helike, äldsta h.staden, förstördes af en jordbäfning. — *Ægium*, sedan h.stad.

4. ELIS, vid ioniska hafvet och *Sinus cyparissius* från udden *Araxus* (Papas) till ån *Neda*, genomflöts af floden *Alpheus*. Landet, som under doriska vandringen bosattes af eoliska folk, indelades i: a) *egentliga Elis*, norr, b) *Pisatis* kring *Alpheus*, och c) *Triphylia*, den sandiga syddelen. Elis var fridlyst och helgadt åt den olympiska Zeus, vid hvars tempel i den med altaren och statyer prydda lunden *Olympia*, vid fl. *Alpheus*, de olympiska spelen firades (Olympiader, 776 f. Kr.).

5. MESSENE, sydvästra delen, en genom armar af *Lycæus* och *Taygētus* bergländ halfö. Herrlig var dalen kring fl. *Pamīsus*. Inv., af dorisk stam, kufvades af Spartanerna (668), men återfingo sin sjelfständighet genom *Epaminondas* (369).

Ira och *Ithōme*, fästen, vigtiga under krigen mot Sparta. — *Pylos*, den gamle och vise Nestors stad. — Ön *Sphacteria* (Sfagia), bekant under peloponesiska kriget.

6. LACONICA, sydöstra delen, utlöper kring laconiska viken med 2 halföar, hvilka sluta med uddarna *Malea*

ö. och *Tænárur* (Matapan) v. Marken ojemnades genom *Taygétus*. Bördig var *Eurötus* floddal. Inv. voro af doriska stammen (Spartaner och Lacedemonier).

Sparta, äfven *Lacedæmon* (Misitra), på en klippa nära Eurotas, var enkel, utan praktfulla byggnader och konstverk; dess prydnad utgjordes af befolkningens hjelteanda. Dess hamn *Gythium*. — *Sellasia*, slag 222. — *Helos*, hvaraf Heloterna hade sitt namn.

7. ARGÖLIS, en torr, bergländ, emellan Saroniska och Argoliska vikarna utlöpande halfö, som slutade med udden *Scyllæum* (Skillo); var Grekelands äldsta kulturland (Pelasgern *Inachus*, Egyptern *Danaus*, Phrygiern *Pelops*). Besattes under doriska vandringen af Dorer. Kustlandet vester om argoliska viken kallades *Cynuria*.

Argos, urgammal stad, den andra på halfön. — *Mycænæ*, Agamemnons residens. — *Tiryns*, Herkules's och Heraklidernas stamstad. — *Nemæa*, der nemeiska spelen firades.

8. ARCADIA, mellersta delen, en kall och högländ dal, omsluten af *Cyllêne* och *Erymanthus* n., *Pholoe* v., *Lycæus* s.v., *Cerausion*, *Taygetus* och *Parnon* s. och s.o. Invånärena, som voro *Pelasger*, lifnärde sig med boskapsskötsel, åto ekollon och voro i allmänhet obildade, men i en sednare tid, då sedeförderfvet tagit öfverhand i öfriga Hellas, prisades Arcadia som oskuldens och de rena sedernas ljufva hemland.

Mantinæa, slag 362. — *Megalopölis*, anlagd af Epaminondas, slag 330.

d) Öarna.

IONISKA ÖARNA: *Corcyra* (Korfu), fordom *Scheria* och *Phæacernas* ö, fruktbar på sköna oliver och mäktig genom sin flotta. — *Leucadia* (S:ta Maura), ursprungligen en halfö, men näset, som sammanband den med fasta landet, genomgräfdes under persiska kriget; sydligaste udden *Leucæte* är känd genom skaldinnan Sapphos död. — *Ithäca* (Thiaki), beherrskades under trojanska kriget af Odysseus eller Ulysses. — *Kephalenia* (Kephalonia), den största och fruktbaraste. — *Zacynthus* (Zante), bördig, ofta hemsökt af jordbäfningar.

CRETA (Candia), långsträckt, högbergig (på berget *Ida* ansågs Zeus ell. Jupiter blifvit uppfostrad) och rik

på hvete. Var ett af de äldsta kulturländer i Grekland och en mäktig stat under konung *Minos* (1400). Märkvärdig var *Labyrinthen*, ett verk af *Dædalus*.

EUBOEÄ (Negropontø), lång och smal, rik på honing, vax, vin och boskap, var genom en brygga öfver *Euripus* förbunden med fasta landet. Vid nordligaste udden *Artemisium* föreföll ett sjöslag 480.

CYCLADERNA, en grupp öar i en ring omkring ön *Delos*, helig såsom födelseort för *Apollo* och *Diana*; dit förlade Grekerna jordens medelpunkt och der förvarades en tid grekiska förbundskassan. — *Paros*, berömd för sin hvita marmor. — *Naxos*, störst, vinrik, helgad åt *Bacchus* likasom ön *Andros*. — *Thera* (Santorin), hvilande på en vulkan.

SPORADERNA d. ä. de spridda öarna, fördelade i flera flockar: a) de vestra: *Cythère* (Cerigo), utanför udden *Malea*, helgad åt *Venus*. — *Hydræa* (Hydra), en klippö utanför *Argolis*. — *Ægina*, i saroniska viken, en tid mäktig genom sin flotta. — *Salamis* (Koluri), utanför *Athen*; sjöslag 480. — b) de norra: *Scyros*, der *Achilles* i sin barndom vistades. — *Thasos*, f. d. sammanhängande med fasta landet, hade rika guldgrufvor. — *Samothrace*, bergig; urgamla mysterier. — *Imbros*. — *Lemnos* (Stalimene), vulkanisk, helgad åt *Hephaistos* eller *Vulcanus*. — *Tenedos* vid inloppet till *Hellesponten*. — *Lesbos* (Metelino), hvars 6 städer (*Mitylène* o. s. v.) hörde till eoliska förbundet. — *Insulæ Arginussæ* (Arginussiska öarne), slag 407. — *Chios* (Skio), vinrik, stor sjömacht, hörde till ioniska förbundet. — c) de södra: *Samos*, onisk, helgad åt *Juno*, *Pythagoras'* födelseort. — *Páthmos*, ödslig och ofruktbar; förvisningsort (*Johannis uppenbarelse*). — *Cos* (Stancho), dorisk, yppigt fruktbar. Här väfdes fina tyger (*aura textilis* = väfd luft). — *Rhodos*, dorisk, fruktbar, rik och mäktig genom handel och sjöfart. Vid inloppet till hamnen stod solens koloss, ett af världens 7 underverk; den störtade vid en jordbäfning.

Länderna norr om Grekland.

1. ILLYRICUM: a) ILLYRIS GRÆCA, sednare EPIRUS NOVA (norra delen af Albanien), var landet emellan Pindus ö., Mare Adriaticum (Adriatiska hafvet) v., cerauniska berget s. och floden *Drinus* (Drino) n. Här finnes den stora sjön *Lychnidis* (Ochrida). Beboddes af vilda folk; på kusterna hade Grekerna anlaggt flera kolonier. — b) ILLYRIS BARBARA sträckte sig längre mot norr längs Mare adriaticum till fl. *Savus* (Sau) n. och fl. *Arsia* n.v. Dess östra gräns utgjordes af berget *Scodrus* (dinariska alperna) och fl. *Drinus* (Drino), en biflod till *Savus*. Det motsvarade således nuvarande Dalmatien och Bosnien samt största delen af Kroatien. Landet var bebodt af flera vilda folk och indelades derefter i Dalmatia, Liburnia (bebodt af beryktade sjöröfvare) och Japydia vid *Sinus flanaticus* (Fiume-viken).

Epidämnus, sedan *Dyrrachium* (Durazzo), koloni från Corcyra, känd såsom upphof till peloponesiska kriget och för en drabbning (48). — *Scodra* (Skutari), Kon. Gentii residens. — *Salōna*, der kejsar Diocletianus uppehöll sig.

2. MACEDONIA (Macedonien) var landet emellan egeiska hafvet och cambuniska åsen s., Pindus och *Scodrus* v., *Orbēlus* (Egrisudagh) n.; i öster utgjordes gränsen ursprungligen af floden *Strymon* (Struma), men utsträcktes af Philip I till *Nestus* (Karasu). Från egeiska hafvet upptränger *Sinus Thermaicus* (Salonichi viken) och *Sinus Strymonius* (Orphano viken) på hvar sin sida om den på koppar rika halfön *Chalcidice*, som utlöper i 3 landtungor: *Pallēne*, *Sithonia* och *Acte*, skiljda genom vikarna *Toronaicus* och *Singiticus*. Största floden är *Axius* (Vardar). Landet *Sintica*, emellan *Strymon* och *Nestus*, var guldrikt. Macedonien var ett fruktbart land och bebodt af flera vilda folk (*Pelagoner* n.v., *Dardaner* och *Pæoner* n., *Mygdoner* s.), hvilka kufvades af Macedonierna, en dorisk koloni, som från Argos (800) inflyttade till södra delen eller *Emathia*, kring floden *Haliacmon*. På kusten voro flera grekiska fr. Athen och Corinth) kolonier, men först efter 346 räknades Macedonien till Hellas.

Pydna, slag 168. — *Ægæ*, der Philip I mördades (336). —

Pella, konungarnes residensstad. — *Thessalonice* (Salonichi), vid *Sinus Thermaicus*. — *Potidæa* på Pallenes näs, koloni från Corinth. — *Olynthus*, vid *Sinus Toronaicus*, koloni från Athen, viktig stad. — *Athos*, en berggudde på Acte, känd från persiska kriget (Darii flotta 493; Xerxes' kanal). — *Stagira*, Aristoteles' födelseort. — *Amphipolis*, slag 422. — *Philippi*, slag 42.

3. **THRACIA** (Rumilien), landet emellan Nestus, berget Hæmus (Balkan), Pontus Euxinus, Bosphorus Thracicus, Propontis, Hellespontus och Mare Ægæum, ojemnades af berget *Rhodope* (Despoto) och armar af Hæmus. Floder: *Hebrus* (Maritsa) och den lilla *Ægospotamos* (slag 406) på *Chersonesus Thracica* till Propontis. Thracien kallades i äldsta tider *Pierien* och var då sånggudinnornas hem (Orphæus, Musæus, Zamolxis; mysterier), men i en sednare tid voro invånarena, hvilka bestodo af flera folkstammar, råa och vilda.

Abdæra, hvars invånare voro beryktade för sin stora enfald. — *Doricus*, der Xerxes mönstrade sin här. — *Sestus*, slag 411; Xerxes' brygga; Heros och Leanders äfventyr. — *Byzantium* anlades af Megarensen 659, erhöill namnet 330 Nya Rom och *Constantinopolis*; var Öst-Romerska kejsarens residens till 1453. — *Philippopolis*, vid öfra Hebrus, slag 251 efr. Kr. — *Hadrianopolis* (Adrianopel), anlagd af kejsar Hadrianus.

ITALIA,

I äldsta tider kalladt *Hesperia*, *Ausonia*, *Ænotria*, begränsades ö. af *Adrias* eller *Mare Adriaticum* och *superum* (Adriatiska hafvet) med *Sinus Tergestinus* (Triest viken), s.o. *Mare Ionium* eller *Siculum* med *Sinus Tarentinus* (Taranto viken), s.v. *Mare internum*, *Tyrrhenum*, *Tuscum* eller *inferum* (Medelhafvet, Tyrrhenska hafvet) med *Sinus Ligusticus* (Genua viken), n.v. floden *Varus* (Var) samt *Alpes Cotticæ*, *Grajae* och *Penninæ*. I norr gick gränslinien från *Alpes penninæ* genom *Lacus Verbanus* (Lago Maggiore) och *Lacus Larius* (Como sjön) samt norr om *Lacus Sabinus* (Iseo sjön) och ytterligare genom *Lacus Benacus* (Garda sjön) samt längs *Alpes Carnicæ* och *Juliae*. I nordost (fl. *Arsia*)

tillstötte Illyricum. Till det fordna Italia hörde således icke Savojen och nuvarande Italiens nordligaste delar, men deremot diträknades kustlandet norr om adriatiska hafvet och halfön Istrien. Utom de ofvan anförda gränserna i norr höra hit *Alpes Maritimæ* (Sjöalperna), längs ligustiska viken, och *Mons Apenninus* (Apenninerna), genomstrykande hela halfön. Floder: *Arnus* (Arno), *Tibēris* (Tiber), *Padus* (Po), med bifloderna *Ticinus* (Ticino, slag 218), *Addua* (Adda), *Ollius* (Oglio) och *Mincius* (Mincia) n. samt *Tanārus* (Tanaro) och *Trebbia* (slag 218) s., *Athēsis* (Etsch). Italiens befolkning utgjordes af: 1) *Aborigines* eller *Itāli*, urbefolkningen, delad i flera stammar, 2) invandrade folk, såsom a) *Tyrrhēni*, äfven *Tusci* och *Etrusci* från Lydien i Mindre Asien, b) *Græci* från Hellas, hvilka (särdeles omkr. 750) anlade en mängd kolonier i södra delen, c) *Galli*, hvilka (omkr. 600) öfverstego Alperna och besatte nästan hela norra Italien, som sedan under namn af *GALLIA CISALPINA* (CITERIOR, TOGATA) icke räknades till det öfriga Italien förrän vid Kristi födelses tid, d) *Trojaner*, från hvilka de verldsbeckanta Romarena ledde sitt ursprung, m. fl.

a) Italia superior (öfra Italien)

Omfattade norra delen till floderna *Macra* och *Rubicon* (Pisatello) i söder; motsvarade således större delen af kongr. Sardinien, Lombardiet-Venedig, södra delen af Illyrien, hertigd. Parma och Modena samt nordöstra delen af Kyrkostaten.

Norr om Padus.

1. *GALLIA TRANSPADANA*, bebodt af *Insūbres*.

2. Det af *Venēti*, *Carni* och *Histrii* (Donauboer) bebodda landet vid *Sinus Tergestinus*.

Mediolānum (Milano), en tid kejsareresidens. — *Bedriācum*, slag 69 efr. Kr. — *Mantua*, med byn *Andes*, der Virgilius föddes. — *Verrona*, der Cornelius Nepos är född. I närheten *Campi Raudii*, der Marius nedgjorde Cimbrerna (101). — *Patavium* (Padua), Livii födelseort. — *Venētia* (Venedig), anlades 452 efr. Kr. af flyktingar från det då förstörda *Aquileja*.

Söder om Padus.

3. **GALLIA CISPADANA**, bebodt af *Boji* och *Sennones*.

4. **LIGURIA**, vid *Sinus ligusticus*.

Mutina (Modena), slag 43. — *Bononia* (Bologna), före Gallernas invandring *Felsina*. — På en ö i floden *Rhenus*, som flöt emellan dessa två städer, ingicks andra triumviratet (43). — *Ravenna*, en tid Vestromerska kejsarens och sedan Östgöta konungarnes residens, här låg en del af Roms flotta. *Genua*, i Ligurien, var redan i forntiden en stor handelsstad.

b) Italia propria eller media (egentliga eller mellersta Italien)

Omfattade landet ifrån fl. *Macra* och *Rubicon* n. till *Silārus* (Silo) och *Frento* (Fortore) s.; motsvarade således Toskana, största delen af Kyrkostaten och norra delen af Neapel.

1. **ETRURIA**, äfven **TUSCIA** och **TYRRHENIA** (Toskana och en del af Kyrkostaten till Tibern), begränsades af *Mare tuscum*, *Tiberis*, *Apenninus* och *Macra* samt genomflöts af *Arnus* (Arno) och *Umbro* (Ombrone). I östra delen låg *Lacus Trasimēnus* (Lago di Perugia, slag 217). *Etrusci* voro Italiens äldsta kulturfolk och Romarens lärare i statsförfattning, religion m. m. *Etruria* bildade en förbundsstat af 12 aristokratiska republiker med en *Lucumo* i spetsen.

Luca (Lucca), första triumviratet förnyas (56). — *Clusium* (Chiusi), Porsennas residens. — *Tarquini*, stamort för den tarquiniska konungaslätten. — *Veji*, förstördes 395.

2. **LATIUM** (Kyrkostaten, s. om Tibern, och en del af Neapel), ifrån *Tiberis* och dess biflod *Anio* (Teverone) till fl. *Liris* (Garigliano), indelades i *Latium vetus* och *Latium novum* ell. *adjectum*, hvilka sammanstötte vid udden *Circæum* ell. *Circejum* (Circello). Här bodde *Latini* (staden *Laurentum*), *Rutulii* (st. *Ardea*), *Volsci* (st. *Antium*, sjöröfvarnäste och viktig sjöstad), *Aurunci* ell. *Ausōnes* (st. *Anxur* ell. *Terracina*) i *Latium novum*, samt öster om Latinerna *Sabini*, *Hernici*, *Æqui* (st. *Præneste*) och *Marsi* (st. *Arpinum*, Ciceros och Marii födelseort). Latinerna bildade ett folkförbund med gemensamma fester och möten. Med dem sammanmälte inflyttade *Pelasger* (Evander, 1250) och *Trojaner* (1180); af dessa uppkommo sedan *Romarena*.

Roma, romerska rikets och den då kända världens hufvudstad vid Tiberis, på kullarna *Palatinus*, *Capitolinus* (med templet *Capitolium* och *Arx Tarpeja*, hvarifrån statsförbrytare nedstörtades), *Coelius*, *Aventinus*, *Viminalis*, *Quirinalis*, *Esquilinus* och *Collis Hortulorum* samt höger om Tiberis *Janiculus* och *Vaticanus*. Emellan *Coelius* och *Aventinus* låg *Circus Maximus*, emellan *Quirinalis*, *Palatinus* och *Capitolinus* *Forum Romanum* och norr om *Capitolinus* mot Tiberis sträckte sig *Campus Martius*. — *Ostia*, vid Tiberns mynning, Roms hamn. — Öster om Rom låg *Lacus Regillus*, slag 496, och emellan Tiberis och Anio *Mons sacer*, der folkets frihet grundlades (493). — *Lavinium*, grundlades af *Æneas*. — *Alba Longa*, Roms moderstad, anlagd af *Ascanius*, förstörd af *Tullus Hostilius*.

3. CAMPANIA (norra delen af *Terra di Lavoro*), det herrliga, med städer och praktfulla villor fulla kustlandet emellan fl. *Liris* och *Silarus*, genomflöts af *Vulturnus* (*Voltorno*). Af berg må märkas det eldsprutande *Vesuvius* samt det vinrika *Falernus*, hvars nordvestra del mot *Latium* kallades *Massicus*. Vid udden *Misenum* hade en del af romerska flottan sin station. Befolkningen utgjordes af *Ausōnes* och *Campāni*.

Capua, rik och yppig. — *Cumæ*, den äldsta grekiska stad i Italien (anl. 1030). — *Caprææ* (*Capri*), täck ö utanför viken vid *Neapolis* (*Neapel*). — *Herculanum* (*Portici*), *Pompeji* (*Torre del Greco*) och *Stabiæ* förstördes genom ett *Vesuvii* utbrott 79 eft. Kr. — *Nola*, der Kejsar *Augustus* dog (14) och de första klockor gjötos.

4. UMBRIA (nordöstra delen af *Kyrkostaten*), emellan floderna *Rubicon*, *Tiberis* och *Æsis* (*Gesano*) samt *Mare adriaticum*, genomflöts af *Metaurus* (slag 207) och beboddes af *Umbri* och *Sennoniska Galler*.

Sentinum, slag 295.

5. PICĒNUM (sydöstra delen af *Kyrkostaten* och norra delen af berglandet *Abruzzo*), ifrån *Æsis* till *Aternus* (*Pescara*), beboddes af *Pelasgi*, *Liburni*, *Picentes* och *Vestini*.

6. SAMNIUM, inre landet kring *Apenninska bergskedjan*, men i öster stötande till *Adrias*, emellan *Aternus* och *Frento* (således delar af *Kyrkostaten* och *Neapel*). Här bodde *Sabini* öster om *Tiberis*, *Marsi* vid *Lacus Fucinus* (*Lago di Celano*), *Marrucini* söder om *Aternus*, *Pelignes* vid en arm till *Aternus*, *Frentāni* norr om

Frento och *Samnites* i södra berglandet. Genom Sabinernas land flöt fl. *Allia*, som inföll i Tibern, 11,000 steg norr om Rom, och är känd genom Romarenas nederlag mot Gallerna (390).

Cures, Sabinernas h.stad. — *Corfinium*, i Pelignernas land, bekant under bundsförvandt-kriget. — *Caudium*, i Samniternas land. I närheten lågo *Furculæ Caudinæ* (caudinska passen), slag 323. — *Maleventum*, kallades efter Romarenas seger öfver Pyrrhus (275) *Beneventum* (Benevento).

c) Italia Inferior (Nedra Italien)

Kallades äfven *Magna Græcia* (Stor-Grekeland) för de många här anlaggda grekiska kolonierna och omfattade den söder om *Silarus* (slag 71) och Frento liggande delen af italienska halfön (största delen af Neapel).

1. LUCANIA (södra delen af Terra di Lavoro) ifrån *Silarus* till fl. *Laus* (Lavo) och tarentinska viken. *Lucani* voro beslägtade med Samniterna.

Emellan *Pandosia* och *Heraclea*, vid fl. *Siris*, vann Pyrrhus sin första seger öfver Romarena (280). — *Sybäris*, hvars invånare voro beryktade för sin yppighet och veklighet. — *Thurii*, grundlades genom Athenare (Herodotus).

2. BRUTTIUM, sydvestliga landtungan (Calabrien). Vid udden *Zephyrium* bodde de *Epizephyriska Locrerna* (en koloni af de Ozoliska).

Croton, der Pythagoras lefde. — *Rhegium* (Reggio) vid Fretum siculum (Faro di Messina), koloni från Euboea.

3. APULIA (Puglia), kustlandet vid Adrias söder om Frento, genomflöts af *Aufidus* (Ofanto). Beboddes af *Dauni*, *Peucetii*, m. fl.

Asculum (Ascoli), Pyrrhi andra seger 279. — *Cannæ*, slag 216. — *Venusia*, skalden Horatii födelseort.

4. CALABRIA (Apuliska landtungan), slutande med udden *Japygium* eller *Salentinum*, beboddes af *Japyges*, *Messapii*, *Calabri*.

Tarentum (Taranto), grekisk koloni, rik och mäktig, eröfrades af Romarena 272. — *Brundisium* (Brindisi), öfverfartsort till Grekeland.

d) Öarna.

SICILIA (Sicilien) kallades äfven *Sicania*, *Triquetra* af dess tre sidor och *Trinacria* af dess tre uddar: *Pachynum* (Passaro) s., *Lilybæum* (Boco) v. och *Pelorum* ö. vid *Fretum Siculum* (Faro), som skiljde ön från Italien och i forntiden var mycket fruktadt genom *Scylla* och *Charybdis*, farliga klippor och hafshvirflar. På östra kusten reser sig det eldsprutande berget *Ætna*, der guden Vulcanus hade sin verkstad och de i gamla sagor omtalade *Cycloperna* bodde. Floder: *Himëra* (slag 480) och *Halýcus* (slag 340). Sicilien var i forntiden herrligt odlad och befolkadt samt Roms kornbod. Befolkningen utgjordes af *Sicāni* (urinvånare), *Sicūli* vid *Ætna*, *Karthager*, *Greker* och *Romare*.

Messana, förut *Zancle*. — *Syracusæ* (Siragosa), en af gamla världens förnämsta städer, koloni från Corinth (anl. 735), eröfrades af Romarena (212; Archimedes). — *Ecnömus*, på södra kusten, sjöslag 256. — *Agrigentum* (Girgenti), öns andra stad. — *Lilybæum* (Marsala) och *Drepanum* (Trapani), ryktbara ställen i första puniska kriget. — *Segesta* eller *Ægesta*, gaf anledning till Athenarnas olyckliga expedition till Sicilien under peloponesiska kriget. — *Mylæ*, på norra kusten, sjöslag 260. — *Panormus* (Palermo), phenicisk koloni.

SARDINIA (Sardinien) var föga känd, rik på säd och hafssalt. *Sardi* voro råa. På kusterna voro pheniciska och karthagiska kolonier.

CORSICA, bergig och föga odlad, rik på timmer, beboddes af *Corsi*, hvilka sysselsatte sig med boskapsskötsel. På kusterna hade Phenicier, Greker och Romare kolonier. Oliveträdet hithämtades af flyktingar från Phocæa i Mindre Asien. — Sardinia och Corsica togos i besittning af Romarena efter 1:sta puniska kriget.

INSULÆ ÆGĀTES (Egadiska holmarna), vester om Sicilien; sjöslag 242.

INSULÆ ÆOLICÆ (Lipariska öarna), norr om Sicilien.

MELĪTE (Malta), söderut, beboddes af pheniciska kolonister.

HISPANIA

Förekommer äfven under benämningen *Tarschisch* eller *Tartessus* (egent. endast södra delen), *Iberia* och

Hesperia (= vesterlandet). Dess gränser voro n. *Montes Pyrenæi* (Pyreneerna) och *Mare Cantabricum* (Biscaya viken), v. *Oceanus Atlanticus*, s. *Fretum Gaditanum* eller *Herculæum* och *Mare internum*; motsvarade således pyreneiska halfön. Berg: *Vindius Mons* (Asturiska bergen), *Idubeda* och *Ortospeda* (Iberiska kedjan), *Herminius mons* (Sierra Estrella), *Marianus* (Sierra Morena), *Cuneus* (Monchique) med *promontorium sacrum* (St. Vincent), *Ilipula* (Sierra Nevada) med klippan *Calpe*, på hvilken en Hercules bildstod var uppställd. Floder: *Minus* (Minho), *Durius* (Duero), *Tagus* (Tajo), *Anas* (Guadiana), *Bætis* (Guadalquivir), *Tader* (Segura), *Xucro* (Xucar), *Iberus* (Ebro). Landets produkter voro silfver, jern, bly, zinner, fin ull, lin, fisk, spartus (esparto). Invånarena utgjordes af: 1) *Iberi*, hvartill hörde *Lusitani*, *Cantabri*, *Astures*, *Galæci*, *Vascōnes* m. fl., 2) *Galli* ell. *Celtæ*, genom hvilkas beblandning med Ibererna flera stammar uppkommo, såsom *Celtiberii* i mellersta delen, 3) *Phenicier*, *Karthager* och *Romare*. Romarena indelade landet först i *Hispania citerior*, nordöstra delen, och *Hispania ulterior*, det öfriga af halfön, men i en sednare tid var landet indeladt i *Lusitania*, sydvästra delen (Portugal), *Bætica*, södra delen, och *Hispania Tarraconensis*, norra och östra delarna.

LUSITANIA, beboddes af *Lusitani*, *Vettones* m. m. = *Olisippo* (Lissabon), phenicisk koloni.

BÆTICA, beboddes af *Turdūli*, *Turdetani*. = *Gadir* ell. *Gades* (Cadiz), phenicisk koloni. — *Tartessus*. — *Munda*, slag 45. — *Hispalis* (Sevilla). — *Cordūba* (Cordova). — *Malāca* (Malaga). — *Bæcula*, vid *Bætis*, slag 209.

Hispania TARRACONENSIS. = *Carthago nova* (Carthagera), landets mest betydande stad, anlagd af Hasdrubal. — *Saguntum* (Murviedro), förstörd 219. — *Tarrāco* (Tarragona), romerska pretorns säte. — *Numantia*, vid *Durius*, förstördes 133. — *Cale* ell. *Portus Cale* (Oporto), vid *Durii* mynning.

Öar: *Baleāres* (Baleariska): *Insula Major* (Majorca) och *Insula Minor* (Minorca). — *Pityūsæ* (Pityusiska): *Ebusus* (Iviza) och *Ophiusa* (Formentera).

GALLIA TRANSALPINA

Begränsades s. af *Mare internum* med *Sinus Gallicus* (Lyonska bugten) och *Montes Pyrenæi*, v. *Oceanus Atlanticus* med *Mare Aquitanicum* (franska bugten), n. *Mare Britannicum* (kanaln), *Fretum Gallicum* (Pas de Calais) och *Mare Germanicum* (Nordsjön), ö. *Rhenus* (Rhen-floden), *Alpes Leponticæ*, *Penninæ*, *Grajæ* och *Cottiæ* samt fl. *Varus*. Motsvarade således nuvarande Frankrike och Belgien, Savoien, vestra Schweiz, en del af vestra Tyskland och södra delen af Nederländerna. Berg: *Cebenna* (Sevennerna), *Jurassus* (Jura), *Vogesus* (Vogeserna) och *Arduenna silva* (Ardennerna). Floder: *Rhenus*, ifrån dess utflöde ur *Lacus Brigantinus* (Bodensjön), med bifloderna *Mosella* (Mosel) och *Mosa* (Maas), *Wahalis* (Waal), Rhens södra mynningsarm, *Scaldis* (Schelde), *Sequæna* (Seine) med bifl. *Matrona* (Marne) och *Axona* (Aisne), *Ligeris* (Loire) med *Elaver* (Allier), *Garumna* (Garonne), *Aturis* (Adour), *Rhodanus* (Rhone), genomflytande *Lacus Lemanus* (Genfersjön) och upptagande *Arar* (Saone) samt *Druentia* (Durance). Invånarena utgjordes af *Aquitani* i sydväst, *Ligures* i sydost, *Celtæ* ell. *Galli* i mellersta delen, *Belgæ*, ett blandfolk af Galler och Germaner, i norra delen, *Batavi* på Rhens delta ell. *Insulæ Batavorum*, och *Germani* längs nedra Rhen. Indelning:

1. **PROVINCIA ROMANA**, äfven **GALLIA NARBONENSIS** och **GALLIA BRACCATA**, sydöstra delen, Roms första eröfring i Gallien (121 och således förr än Cæsar kufvade återstoden 56—51), var väl odlad och befolkad af *Volcæ* och *Tectósages* i vester, *Salluvii*, *Allobroges*, *Ligures* i öster.

Narbo (Narbonne), h.stad. — *Massilia* (Marseille), koloni af Phocenser (Corsica). — *Aquæ Sextiæ* (Aix), slag 102.

2. **AQUITANIA**, sydvestra delen, var egentligen landet från *Pyrenæi montes* till *Garumna*, men sträckte sig i en sednare tid till *Ligeris*. Af här boende folk må nämnas *Bituriges* och *Arverni* (Auvergne).

Gergovia (Clermont), *Vercingetorix's* och *Arvernernas* stad. — *Burdigála* (Bordeaux), stor och rik handelsstad.

3. **GALLIA CELTICA** ell. **LUGDUNENSIS** och **COMATA** upptog ursprungligen landet från *Garumna* till *Sequana* och från *Rhodanus* till oceanen; men i en sednare tid var *Ligeris* södra gränsen. Af här boende folk må särskildt nämnas *Ædūi* emellan *Ligeris* och *Arar*.

Lugdūnum (Lyon), romerska pretorns säte, Galliens betydligaste stad. — *Alesia*, slag 51. — *Bibracte*, *Æduernas* hufvudstad, *Helvetiernas* nederlag 58. — *Lutetiæ Parisiorum* (Paris), då föga betydande.

4. **GALLIA BELGICA** var ursprungligen landet kring *Mosella*, *Mosa* och *Scaldis*, men förökades sedermera med *Helvetiernas land* öster om *Jurassus*, *Sequanernas land* från *Jurassus* till *Arar*, *Lingonernas land* kring öfra *Mosella* och *Matrona*, samt *Germanernas* och *Batavernas land* längs *Rhen*. Sednare fördelades landet i: a) *Maxima Sequanorum*, *Helvetiernas* och *Sequanernas land*, b) *Germania cisrhenāna*, neml. *superior* (södra) och *inferior* (norra delen), c) *Belgicum*, det återstående.

Vesontio (Besançon), *Sequanernas* stad, slag 58. — *Argentoratum* (Strassburg). — *Moguntiacum* (Mainz). — *Confluentes* (Coblenz). — *Tolbiacum* (Zülpich), emellan *Bonna* (Bonn) och *Juliacum* (Jülich), slag 496. — *Campi Catalauni* (Chalons sur Marne), *Attilas* nederlag 451.

INSULÆ BRITANNICÆ.

1. Ön **BRITANNIA**, i äldre tider **ALBION**, omgifves af *Mare Britannicum* och *Fretum Gallicum* s., *Mare Germanicum* ö., *Mare Caledonium* och *Oceanus Atlanticus* n. och n.v. samt *Mare Hibernicum* (Irländska sjön) v. Berget *Grampius* (Grampian) genomströk nordligaste delen. Floder: *Thamesis* (Themsen), *Abus* (Humber) och *Sabrina* (Severn). Då *Cæsar* gjorde sina infall från *Gallia*, fann han landet fruktbart och väl odladt samt bebodt af ett med Gallerna beslägtadt folk, *Britanni*. Dessa kufvades omkr. 85 eft. Chr. och *Britannia romana* sträckte sig till vikarna *Clota* (Clyde) och *Bodotria* (Forth). Norr derom, i *Britannia barbara*, bodde *Caledōni*, hvilka i en sednare tid kallades *Picti* (målade ell. tätuerade) och *Scoti*. Till skydd mot dessa uppfördes

emellan *Æstuarium Itunæ* (Solway viken) och floden *Tunna* (Tyne) den ännu i ruiner qvarstående *Vallum romanum*.

Eboracum (York), vigtigaste staden. — *Londinium* (London), redan under Augusti tid betydlig. — Öar: *Vectis* (Wight); — *Insulæ Cassiterides* ell. *tenn-öarna* (Scilly-öarna), hvilka besöktes af phenicierna; — *Mona* (Anglesea).

2. HIBERNIA, äldre IERNE (Irland), ansågs länge ligga norr om Britannia; besöktes endast af köpmän, men beträddes icke af någon romersk krigshär.

GERMANIA MAGNA eller TRANSRHENANA

Begränsades n. af *Mare Suevicum* och *Sinus Coddanus* (Östersjön) samt *Mare Germanicum*, emellan hvilka haf *Chersonesus Cimbrica* (danska halfön) framsköt, v. *Rhenus*, s. *Danubius* (Donau) och ö. *Montes Sarmatici* (vestra karpatherna) och fl. *Vistula* (Weichsel). Till Germania hörde således icke det söder om Donau liggande Tyska alplandet, men i stället räknades dit största delen af Nederländerna, Danmark, samt vestra delarna af Polen och Preussen. Berg: *Silva Martiana* (Schwarzwald), *Taunus* (die Höhe), *Silva Gabreta* (Böhmerwald), *Montes Hercynii* (bergen i inre Tyskland: Thüringerwald m. m.), *Mons Asciburgius* (Riesengebirge) och *Montes Sudeti* (Sudeterna), *Melibocus* (Harz) och *Silva Teutoburgensis* (Teutoburger skogen). Floder: *Vistula*, *Viadrus* (Oder), *Albis* (Elbe), *Visurgis* (Weser), *Amisius* (Ems), *Rhenus*, med bifloderna *Nicer* (Neckar), *Moenus* (Main) och *Luppia* (Lippe), *Danubius* med bifl. *Marus* (March). Stor insjö var *Lacus Flevo* (Zuyder See). Landet var vildt, ouppodladt och utan städer; skogarna genomströfvades af renar, elgar, björnar och ur-oxar. Kännedomen om landet var mycket inskränkt, ty Romarena kunde endast obetydligt der intränga (slaget i Teutoburger skogen år 9 eft. Kr.). I sydvestra delen hade Romarena till gränsens skydd låtit uppföra en sträcka af befästningar, som, känd under namn af *djefvulsmuren*, gick från Mosels mynning mot öster

och sedan mot söder öfver Main inemot öfra Donau, då den åter tog en östlig riktning till mynningen af Altmühl. Invånarena, hvilkas rätta namn var *Arimanni* och *Hermanni*, voro af stor och stark växt, hade blå ögon och ljust hår. Deras förnämsta sysselsättning var jagt; bergs- och jordbruk voro dem icke obekanta. De voro delade i flera stammar, hvilka tidtals voro förenade i folkförbund, som då uppkallades efter det förnämsta folket. Då härtill kommer att under den tid, då Romarena stodo i beröring med Germanerna, mångfaldig vaxling i förbunden och äfven stora omflyttningar af bostäder ägde rum, har man orsaken till den ringa kunskapen om de skilda folken och deras boplatser. Sjelfva delade sig Germanerna i 3 hufvudfolk: *Istevöner* eller *Catter*, sednare *Franker*, *Ingevöner* eller *Sachsare*, och *Hermiöner* ell. *Sæver*, hvilka sedan sönderföllu i flera mindre stammar.

Istevoner voro *Catter* vid Fulda och Lahn ell. nuvarande Kur-Hessen, *Sicambres* emellan Lippe och Lahn, *Usipeter* och *Tenchterer* norr om Lippe, *Salier* vid Yssel, *Bataver*, m. fl. — Ingevoner voro *Friser* kring Zuyder See, *Chauker* längs kusten emellan Ems och Elbe, *Angrivarier* emellan Ems och Leine, *Bructerer* emellan Yssel och Ems, *Cherusker* emellan Weser, Elbe och Harz, *Lombarder* kring nedra Elbe, *Sachsare* och *Angler* vid Elbe och Eider. — Till sueviska stammen hörde *Allemanner* emellan Rhen och Main, en blandning af flera folk, *Hermundurer* kring Thüringerwald, *Marcomanner* i Böhmen (Bojohemum), *Quader* i Mähren, *Vandaler*, *Lygier* och *Semnoner* emellan Elbe och Oder, *Göther* och *Burgunder* vid Weichsel, *Rugier* vid Östersjökusten, m. fl. — Öar: *Rugia* (Rügen), *Insulæ Saxonum tres* (Helgoland m. fl.).

Södra Donau-länderna.

VINDELICIA, längs öfra Donau till *Ænus* (Inn), stötte i sydost till *Lacus Brigantinus* (Boden sjön) och genomflöts af *Illerus* (Iller), *Licus* (Lech) och *Isarus* (Isar). Möttsvaras af södra delarna af Baden. Würtemberg och Bajern. Befolkningen utgjordes af *Vindelici* och *Boji*.

Augusta Vindelicorum (Augsburg). — *Castra Regina*, sednare *Katisbona* (Regensburg). — *Castra Batava* (Passau).

RHÆTIA, berglandet söder om Vindelicia (östra Schweiz, Tyrolen och nordligaste Italien). Floder: *Rhenus*, *Ænus* och *Athesis*. *Rhæti* ell. *Rhasennæ* voro beslägtade med Etruskerna och hade beblandat sig med Gallerna.

Churia (Chur), h.stad. — *Pons Æni* (Inspruck). — *Tridentum* (Trient), vid Athesis.

NORICUM, emellan Danubius n., *Ænus* och *Rhætia* v., Italia (Alpes Carnicæ) och Illyricum (fl. *Savus*) s., samt fl. *Murius* (Mur) och berget *Cætius* (Wienerwald) ö., motsvaras af Österrike, Salzburg, Stejermark, Kärnthen och norra Krain. Floder: *Juvavus* (Salza), *Anesus* (Enns), *Murius* (Mur), *Dravus* (Drau) och *Savus* (Sau). Berg: *Alpes Noricæ* och *Carnicæ* samt *Ocra* (Terglou). Här bodde *Taurisci* och *Boji*. Stejermarks jerngrufvor bearbetades då redan.

Noreja, slag 113. — *Juavia* (Salzburg). — *Lauriacum* i Noricum ripense.

PANNONIA, öster om Noricum, begränsades n. och ö. af Danubius. Södra gränsen (mot Illyricum) utgjordes till en del af *Savus*, men i allmänhet framgick den söder derom. Pannonia motsvaras således af sydvestra Ungern, Slavonien samt delar af Kroatien och Bosnien. Danubius upptager här *Arrabon* (Raab), *Dravus* och *Savus*. Insjö: *Lacus Peiso* (Platten sjön). Befolkningen utgjordes af *Scordisci* och *Pannonii*.

Vindibōna (Wien). — *Sirmium*, vid *Savus*, vigtigaste staden.

MOESIA begränsades n. af *Savus* och Danubius, som i nedra loppet kallades *Ister*, ö. Pontus Euxinus, s. *Hæmus* och *Orbelus*, v. berget *Scodrus* och fl. *Drinus* (gräns mot Illyricum). Vestra delen eller **MOESIA SUPERIOR** (Serbien och vestra Bulgarien) genomflöts af *Margus* (serviska Morava) och *Timacus* (Timok) samt skiljdes genom fl. *Ciabus* från **MOESIA INFERIOR** (Bulgarien), som genomflöts af *Æscus* (Isker) m. fl. bifloder till *Ister*. Det sumpiga kustlandet vid Pontus Euxinus kallades *Scythia minor* (Dobrudscha). Invånarena utgjordes af *Moesi*, *Dardāni*, *Scordisci* v., *Triballi*, *Peucini*, *Getæ* ö.

Singidunum (Belgrad). — *Nicopolis ad Istrum*, uppbyggd af Trajanus; biskop Ulfilas' säte. — *Marcianapōlis*, h.stad. — *Tomi*, landsförvisningsort.

Östra och norra Europa.

DACIA var landet norr om Danubius emellan *Tibiscus* (Theiss), som i vester bildade gräns mot *Jazyges Metanastæ* (beboende slätten emellan Danubius och Tibiscus), och *Hierasus* (Pruth) i öster samt *Mons Carpathes* (Karpatherna) n.; motsvaras således af östra Ungern, Siebenbürgen, Walachiet och Moldau. *Daci* kufvades af kejsar Trajanus (106). När landet sedan afträdde till Göterna fingo invånarna af kejsar Aurelianus rättighet att bosätta sig i Moesia.

Sarmezigethüsa regia, Decibali residens, i sydöstra Siebenbürgen.

SOLITUDO GETARUM benämndes kustlandet vid Pontus Euxinus förbi mynningarna af *Ister*, *Tyras* (Dniester) och *Hypanis* (Bug) till *Borysthenes* (Dniepr). Genomströfvades af *Getæ*, *Peucini* och *Jazyges*.

Olbia, milesisk koloni, vigtig handelsplats, vid Borysthenes' utloppsvik.

CHERSONESUS TAURICA (Krim), emellan Pontus Euxinus, Bosporus Cimmerius och Palus Mæotis, var en kornkammare för Athen; kusten var full af handelsplatser. *Tauri* ell. *Taurisci* voro vilda och offrade menniskor.

Theodosia (Kaffa) och *Panticapæum* (Kertsch), blomstrande handelsstäder.

SARMATIA EUROPEA omfattade landet vester om Vistula och Carpathes till fl. Tanais samt stötte i söder till Pontus Euxinus och Palus Mæotis. Norra gränsen utgjordes af de såkallade *Montes Riphæi* och *Hyperborei*, hvilka flyttades allt längre bort allteftersom kunskapen om jorden utvidgades. De grekiska kuststäderna försågo sig härifrån med säd, pelsverk, fisk och salt. Högst obetydlig var kunskapen om landet och dess befolkning, som hufvudsakligen utgjordes af *Scythæ*, hvarföre landet äfven kallades *Scythia*, och *Sarmætæ* (germaniska, slaviska och finska folk).

Benämningar på särskilda folk voro: *Jazyges*, *Rhoaxoläni*, *Aläni*, *Scythæ Aratores* (åkerbrukande skyther), *Chuni*, *Alazones*, *Bastarnæ*, *Agathyrsi*, *Venëdæ* (Vender), *Æsty* (Ester) vid Östersjön, handlande med bernsten. — Det i mörker höljda bernstenslandet kallades äfven *Abalus* med bernstens-floden *Eridanus* (?).

ENINGIA var en i norden belägen ö, motsvarande Finland. Namnet *Finni* förekommer första gången omkr. 100 eft. Kr. hos Tacitus, som dock icke vet om deras land skall föras till Sarmatia eller Germania. — Lika dunkel var kännedomen om den Skandinaviska halfön, som ansågs bestå af flera öar, hvilka på olika tider förekomma under olika namn: *Baltia*, *Scandinavia* (bebodd af Teutoner och Hillevioner), *Scandia* (i söder bebodd af Gutæ), *Dumia*, *Nerigon* (Norige) med *Sevo Mons* (Kölen), samt hos Tacitus *Svionernas samhällen*, sträckande sig upp till *mare pigrum immotumque* (Is-hafvet). — Ett äfven i mörker höljdt land var det i yttersta nordnorden belägna *Thule* (Island?).

ASIA.

ASIA MINOR (Mindre Asien)

Kallades i äldre tider *ASIA PROPRIA*, *ASIA CITERIOR*, äfven blott *ASIA*. Den omgifves af Pontus Euxinus n., Bosporus Thracicus, Propontis och Hellespontus n.v., Mare Ægæum v., Mare internum med *Sinus Issicus* (viken vid Skanderun) s., Syria, Armenia och Kolchis ö. Berg: *Taurus* genom södra och *Antitaurus* norra delen. Floder: *Phasis* (Rion), gräns i nordost, *Iris* (Jeschil Irmak), *Halys* (Kisil Irmak), *Sangarius* (Sakaria), alla utfallande på norra kusten, *Hermus* (Sarabat) och *Mæander* (Bujuk Minder) mot vester, *Eurymædon*, *Sarus* och *Pyramus* på södra kusten. Indelning:

1. PONTUS, längs Pontus Euxinus från Phasis till Iris och tidtals Halys. Södra gränsen var olika på olika tider (*Antitaurus*). Floder: *Bathys*, *Thermodon*, der Amazonerna (krigiska qvinnor) sades bo. Hufvudbefolkningen utgjordes af *Leucosyri* (de hvita Syrerna). Handelsrörelsen var stor.

Trapēzus, vigtig handelsstad. — *Cerasus*, hvarifrån Lucullus hemtade de första körsbär till Rom. — *Zela*, Cæsars seger 47. — *Ca-*

birā, sedan *Sebaste* och *Neocæsarĕa*, der de första vattenqvarnar byggdes; slag 71.

2. **PAPHLAGONIA**, kustlandet vester om Pontus till fl. *Parthenius*. Berg: *Olympus*, gräns i söder, och *Olgassys*. Landets hästar och mulåsnor voro berömda. Folk: *Hēnēti*, stamfäder till de Italienska Veneterna, och *Paphlagōnes*.

Sinōpe, koloni från Miletus, stor handel, de pontiska konungarnes residens.

3. **BITHYNIA**, kustlandet vester om Parthenius till Bosphorus och Propontis. Berg: *Olympus*. Floder: *Sangarius* och *Macestus*, gräns i vester. *Bithyni* härstammade från Thracien.

Chalcēdon (Skutari), 4:de ekumeniska kyrkomötet 451. — *Nicomēdia* (Ismid), bithyniska konungarnes residens. — *Nicæa* (Isnik), vid sjön Ascanius (Ajan), 1:sta ekumeniska kyrkomötet 325. — *Prusa* (Brussa), anlagd af Hannibal, som här intog förgift (183).

4. **MYSIA**, kustlandet från Macestus längs Propontis, Hellespontus och Mare Ægæum till fl. Hermus. Berg: *Temnus* med det vestliga utskottet *Ida*, vid hvars fot det ryktbara *Troja* ell. *Ilium* låg. Floder: *Granicus*, der Alexander segrade 334, *Simōis* med armen *Scamandrus* ell. *Xanthus* genom landsängden *Troas*. Vid udden *Sigæum* låg grekiska flottan under trojanska kriget och der blef hjälten Achilles begrafven. Sydvestra kusten kallades *Æolis* efter de der af Grekerna anlagda kolonier (æoliska förbundet).

Cyzicus, på ett näs; här segrade Alcibiades (410) och Lucullus (74). — *Lampsacus*, berömd för sitt vin. — *Abūdus*, midt emot Sesus; Alcibiades's seger 409. — *Pergāmum*, pergamiska rikets h. stad; stort bibliothek; pergament. — *Cyme*, betydligast bland de æoliska kolonierna.

5. **LYDIA**, äldre *Mæonia*, var mellersta delen af vestkusten ifrån fl. Hermus till Mæander och bergudden *Mycæle* (slag 479). Berg: *Tmolus*, guldrikt, och *Sipylius*. Floder: *Pactolus*, en biflod till Hermus, förde guldsand, *Caystrus*, hvars stränder *Caystrupedion* ell. *Campi Caystri* voro berömda för sin fruktbarhet. På kusten funnos ioniska kolonier, hvarföre den kallades *Ionia*.

Sardes, lydiska konungarnes och persiska satrapernas residens.

— *Magnesia ad Sipylum*, slag 190. — *Phocæa*, en af de förnämsta handelsstäder i forntiden, öfvergafs sedan (omkr. 550) af sina invånare. — *Smyrna*, egentl. æolisk koloni, redan i forntiden stor handelsstad. — *Ephësus*, vann betydighet efter Phocæas förfall; mest bekant genom sitt Diana-tempel, som räknades till ett af världens 7 underverk och sedan uppbrändes af en Herostratus samma natt Alexander den store föddes (356). — *Magnesia ad Mæandrum*, med ett praktfullt Diana-tempel.

6. **CARIA**, söder om Mæander, var mindre fruktbart än *Lydia*. Inv. voro *Cares* och *Lelëges*; sedan nedsatte sig Greker på kusten, hvars norra del hörde till *Ionia* och södra del kallades *Doris*.

, *Priëne*, nära *Mycæle*; i närheten fanns ett åt Poseidon (Neptunus) helgadt tempel, *panionium*, der ioniska förbundets landtdagar sammanträdde. — *Milëtus*, förnämsta staden i förbundet, blomstrande genom handel förnämligast på svarta hafvet, på hvars stränder funnos omkr. 80 milesiska kolonier; förstördes 496 efter slaget vid den utanför belägna ön *Lada*. — *Halicarnassus*, den betydligaste af de doriska städerna; här fanns mausoleum, en af drottning Artemisia åt sin gemål Mausölus uppförd grafvård, hvilken ansågs som ett af världens underverk. — *Cnidus*, Conons seger 394.

7. **LYCIA**, på sydkusten, ett bergland med det eldsprutande berget *Chimæra*. Inv. voro utmärkta sjömän.

8. **PAMPHYLIA**, kustlandet öster om Lycia vid *Sinus Pamphilius*, som emottager *Eurymædon* (Cimons seger 469).

9. **CILICIA**, öster om Pamphylia till *Sinus Issicus* och *Mons Amanus*, hvarigenom de två passen *Portæ Syriæ* (syriskas portarna) vid kusten och *Portæ Amani* (amanskas portarna) högre upp i landet leda till Syrien. Västra delen, *Cilicia trachæa* ell. *aspera*, var bergig och ett tillhåll för röfvere; den östra var slätare samt bördig på säd och vin.

Seleucia, vid fl. *Calycadnus* (Saleph). — *Tarsus*, vid *Cydnus*; Aposteln Pauli födelseort. — *Issus*, slag 333.

10. **CAPPADOCIA**, i vidsträckt bemärkelse, omfattade hela inre landet emellan *Halys* v. och *Euphrates* ö. och således följande mindre delar: *Cappadocia propria* västra delen, *Cataonia* sydost, *Armenia minor* och *Melitene* längs *Euphrates* samt en tid äfven *Pontus*. Här jdkades föga jordbruk; vinrankan fann ringa trefnad.

Mazæca, vid fl. Melas; cappadociska konungarnes h.stad. — *Nora*, söder om öfra Halys, bergslott, der Eumenes försvarade sig mot Antigonus. — *Comana aurea*, vid Sarus, berömdt och rikt tempel. — *Dascus*, slag 66.

11. PHRYGIA, inre landet vester om Halys, innefattade i sin vidsträcktaste bemärkelse: *Lycaonia*, *Isauria* och *Pisidia*, berggländerna vid Taurus, bebodda mest af röfvare, *Phrygia propria*, högslätten kring öfra loppet af Mæander och Hermus, och *Gallogræcia* ell. *Galatia*, såsom landet emellan öfra Sangarius och mellersta Halys kallades efter de år 277 inkommande Gallerna.

Iconium (Konjeh), i Lycaonia, under medeltiden (korstågen) sultanresidens. — *Hierapolis*, i Phrygien, med ett namnkunnigt tempel åt den stora gudinnan. — *Colossæ*, vid Mæander, till hvars kristna församling aposteln Paulus skrifvit ett bref. — *Dorylæum*, slag under 1:sta korståget. — *Ipsus*, slag 301. — *Curupedion*, slag 282. — *Ancyra* (Angora), finhåriga getter; karavanhandel. — *Gordium*, f. d. säte för de phrygiska konungarna; den gordiska knuten.

Ön CYPRUS (Cypern) i Medelhafvet. Berg: *Olympus*. Ön var rik på hvete, vin och frukter; helgad åt Venus.

Salamis, Cimons seger 449. — *Citium*, Cimons dödsort 449.

SYRIA.

Öster om Mare internum till floden Euphrates och Arabiens öcknar.

1. SYRIA SUPERIOR ell. PROPRIA, norra delen. Berg: *Amānus*, gräns mot Cilicia, *Casius*, längs hafvet, *Libanon* och *Antilibanon* i söder. Floder: *Orontes* ell. *Axius* (Elaasi). Medelhafskusten och Euphratstranden voro fruktbara; inre delen deremot ett öckenland. Nordligaste delen kallades *Comagēne*. *Syri*, på eget språk *Aram*, voro ett urgammalt kulturfolk.

Antiochā (Antakia), seleucidiska rikets h.stad. — *Emesa* (Höms), ett rikt solens-tempel, der Heliogobalus var prest. — *Thapsäcus*, vanligt öfvergångsställe öfver Euphrates. — *Palmÿra* (Tadmor), anlades af kon. Salomo; hvilort för karavaner; drott. Zenobias residens; förstördes af Kejsar Aurelianus.

2. **COELESYRIA**, dældlandet emellan Libanon och Anti-libanon, genomflutet af *Leontes*. Bergsboerna hette *Ituræi*.

Heliopölis (Baalbeck), praktfull stad. — *Damascus* (Damas), i en herrlig trakt vid Chrysorrhöas, Syriens äldsta hufvudstad, blomstrade redan i Abrahams tid. Vapensmedjor. Kalif-residens.

3. **PHOENICIA** (d. ä. palmlandet), ett 35 mil långt, men endast några få mil bredt kustland, vester om Libanon. Floder: *Eleutherus*, *Leontes* och sydligast *Belus*, på hvars strand det första glas tillverkades. Här var medelpunkten för den äldsta världshandeln. Hela kusten var full af välmående städer.

Aradus, på en ö. — *Antaradus*, midtemot på fasta landet. — *Byblus*, ett präktigt Bel-tempel. — *Berytus*. — *Sidon* (Said), äldsta staden, »Kanaanens förstfödda», förföll efter 590, då den eröfrades af Nebukadnezar. — *Tyrus* (Zor), koloni från Sidon, världens största handelsstad från 1000 till dess förstöring 332. Ursprungligen anlagd på fasta landet, flyttades den sedan på en utanföre liggande ö. — *Ptolemais*, Hebr. *Akka* (Jean d. Acre).

4. **PALÆSTINA**, äfven **KANAAN** och **FÖRLOFVADE LANDET**, högslätten emellan Medelhafvet, Phœnicien och Arabien. Midtigenom landet flyter *Jordanes* från Libanon bergen genom sjön *Merom* eller *palus Samochonitis* och *Galileiska hafvet*, äfven kalladt *sjön Genesareth* och *Tiberias*, till *Lacus Asphaltites* ell. *Mare Mortuum* (döda hafvet), hvars i en sednare tid ödsliga stränder före jordbäfningen på Loths tid voro bördiga och försedda med blomstrande städer. Berg: *Hermon*, i nordöstra delen; *Carmel*, berggudde, utlöpande i medelhafvet; *Thabor*, öster om galileiska hafvet, der Christi förklaring förmodas hafva skett; *Garizim*, der Samaritanerna hade sitt Jehova-tempel; *Oljoberget*, öster om Jerusalem, hvarifrån det skiljdes genom *Josaphats-dal*, der bäcken *Kidron* flöt till döda hafvet; *Nebo*, öster om döda hafvet; Moses anses der vara begrafven. Landets egentliga befolkning *Kananeerna*, delade i flera stammar, såsom *Moabiter*, *Ammoniter*, *Amoræer*, *Jebusiter*, *Philisteer* (dessa bebodde det släta kustlandet *Sephela* i sydvest), undanträngdes af *Israeliterna* (omkr. år 1500), hvilka sig emellan delade landet i 12 delar och upprättade en the-

okratisk förbundsstat, hvarifrån sedan (omkr. 1100) uppstod ett konungarike, som (975) sönderföll i två. Efter babyloniska fångenskapen var östra jordan-landet skiljdt från vestra delen eller Judalandet, men sedan Romarena gjort sig till herrar öfver länderna på båda sidorna om Jordan, blefvo de åter förenade och sålunda indelade:

a) Vester om Jordan.

1. **JUDÆA**, södra och förnämsta delen, bergig och föga fruktbar.

Hierosolyma (Jerusalem), byggd på berg: *Zion*, s., der David uppförde sin konungaborg, *Acra* n.v., *Moriah*, der templet var uppfördt. Midt emot *Moriah* på andra sidan *Josaphats dal* och bäcken *Kidron* låg ortagården *Gethsemane*. Dalen söder om *Zion* benämndes *Hinnons barns dal* eller *Geheina*. År 135 eft. Ch. blef Jerusalem en romersk koloni under namn af *Ælia capitolina*. — *Bethlehem*, der Christus föddes. — *Hebron* med lunden *Mamre*, Abrahams bostad. — *Raphia*, slag 217. — *Gaza*, slag 333. — *Ascalon*, äfven en philisteisk stad. — *Joppe* (Jaffa), urgammal sjöstad. — *Bethel*, der *Jerobeam* lät uppresa en guldkalv. — *Jericho*, med det närbelägna *Quarantaria*, dit Jesu frestelse förlägges. — *Silo*, i landets medelpunkt, der tabernaklet först uppslogs. — *Cæsarea*, i kustlandet *Saron*, romerska ståthållarens säte.

2. **SAMARIA**, mellersta delen, begränsades i norr af **Kison**.

Neapolis, hebr. *Sichem* (Nabulus), emellan bergen *Garizim* och *Ebal*, en tid h.stad. — *Samaria*, h.stad i Israels rike ifr. 928 t. 722. — *Megiddo* ell. *Magdala*, *Pharao Necchos* seger öfver konung *Josias* 611.

3. **GALILÆA**, ett romantiskt bergland, stötande i norr till **Libanon**. Jesu vanliga vistelseort och hemland för de flesta af hans lärjungar.

Nazareth (Nasra), der Jesus lefde de första 30 åren af sin lefnad. — *Cana*, *Capernaum*, *Tiberias*, m. fl. kända ur Jesu vandringshistoria.

a) Öster om Jordan.

4. **PERÆA**, i Gamla Testamentet **GILEAD**, genomflytes af *Hieromax* och *Jaboc* till Jordan samt *Arnon* till döda hafvet. a) Den norra hvetesrika högslätten norr om Hiero-

max omfattade landskapen *Trachonitis*, *Ituræa*, *Gaulonitis*, *Auranitis*. Här låg ängden *Decapolis* med 10, mest af Greker bebodda, städer. b) Landet emellan Hieromax och Arnon var det *egentliga Pereen* och i öfrigt hörde dit *Batanea* ell. *Basan* n.o. och *Ammonitis* s.o. c) Söder om Arnon låg *Moabitis*, hvars invånare, emedan de (Loths afkomlingar) räknade skyldskap med Israeliterna lemnades oangripna. Moabitis räknades vanligen till Arabia och Arnon var Palæstinas gräns i s.o.

Dan, der Jerobeam uppställde en guldkalv. — *Bethsaida Julias*, vid Jordans inflöde i galileiska sjön; i dess nejd spisade Jesus 5,000 män. — *Gadara*, en tid förnämsta staden i Pereen. — *Ramoth Mizpa*, der Jephtha bodde. — *Macherus*, der Johannes Döparen satt fängslad och blef halshuggen. — *Pella*, söder om Arnon; dit flydde de kristna efter Jerusalem's förstörelse.

ARABIA

Omgafs af Sinus Arabicus (röda hafvet) v., Mare erythræum (arabiska hafvet) s., Sinus persicus (persiska viken) ö. och sammanhängde n. med Egypten, Palestina och Euphrat-länderna. Landet var nästan okänt. Romarenas försök att der intränga voro fäfänga.

1. ARABIA PETRÆA ell. PETREISKA ARABIEN (icke *Steniga Arabien*, ty landet hade sitt namn af staden *Petra*), upptog nordvestra delen. Här finner man de i bibliska historien namnkunniga bergen *Horeb* och *Sinai* på halfön emellan *Sinus Heroopolites* (Suez viken) och *Sinus Ælanites* (Akaba viken). Gränslandet mot Palæstina kallades *Idumæa* och beboddes af *Edomiter* ell. *Idumeer*, Esaus afkomlingar. I öfrigt bodde här *Amalekitter* och *Midjaniter*. Vid Christi tid omtalas här *Nabatæer*, Idumeernas afkomlingar, rika och mäktiga genom handel.

Petra, på en klippa vid den dal, som leder emellan döda hafvet och Sinus Ælanites, der städerna *Elath* och *Ezionggeber* lågo, hvarifrån handel drefs af på *Ophir* (söderlandet).

2. ARABIA DESERTA eller ÖDE ARABIEN beboddes af nomadiska och röfvande folk.

3. ARABIA FELIX ell. LYCKLIGA ARABIEN, sydvestra de-

len, hade rikedom på guld, aloe, myrrha, rökelse (olibanus). Handeln med indiska varor förskaffade invånarna, *Sabæi*, stora rikedomar.

Vid Persiska viken låg staden *Gerrha*, nederlagsort för varor från Indien och från Petra. Midtemot lågo öarna *Tylus* ell. *Tyrus* och *Aradus* (Baharein öarna), pheniciska handelsplatser.

Länderna vid Euphrates och Tigris.

1. MESOPOTAMIA (Al Dsjesirah), äfven *Syrien emellan floderna*, upptog norra delen af landet emellan Euphrates och Tigris ifrån berget Masius n. till mediska muren. Norra delen, kring fl. *Chabōras*, var ett angenämt subalpinland, *Osræne* kalladt; södra en torr öcken.

Nisibis, romersk gränsfästning mot Parther och Ny-Perser. — *Edessa*, vigtig fästning under korstågstiden. — *Carræ*, der Crassus stupade (53). Kallas i bibeln *Harran*, Abrahams födelseort. — *Circesium*, vid Euphrat, slag 606. — *Cunaxa*, slag 401.

2. BABYLONIA (Irak Arabi) omfattade södra delen af landet mellan de ofvannämnde floderna samt *Chaldæa*, landet vester om Euphrat och *Pasitigris* (Schat el Arabi) till persiska viken. Invånarna voro ett af vest-Asiens äldsta kulturfolk. Medelst kanaler och konstfull bevattning förvandlade de sitt torra land till en trädgård; de tillverkade fina väfnader och tapeter, väluktande salvor o. s. v., idkade stor handel och voro berömda för sina insigter i stjernkunskap. Efter Chaldeernas ditkomst (700) från armeniska berglandet uppträdde Babylon som en eröfrande stat (chaldeisk-babyloniska riket).

Babylon ell. *Babel*, en tid den största och praktfullaste stad i världen, var genom sina höga och tjocka murar, sina i luften sväfvande trädgårdar m. m. ett af världens 7 underverk. Husen voro af soltorkadt tegel, sammanfogadt med jordbeck (asfalt). Dess förfall började omkr. 300 f. Ch. efter anläggningen af *Seleucia ad Tigrim*, som snart blef en af de största och rikaste städer. — Midtemot på andra sidan om Tigris låg *Ctesiphon*, parthiska konungarnes residens.

3. ASSYRIA (Kurdistan), slätten öster om Tigris samt sluttningarna af *Montes Zagros* och *Caspia*. Biflo-

der till Tigris voro *Zabatus*, *Caprus*, *Delas* och *Gyn des*, som Cyrus lät utleda i flera kanaler.

Ninive, vid Tigris, stor och praktfull. — *Arbēla*, en stad, och *Gaugamēla*, en by, bekanta genom Alexanders seger 331.

4. **ARMENIA MAJOR** (Armenien), berglandet emellan *Montes Paryādres* och *Moschici* n.v. och n., *Masius* och *Niphates* s. Andra berg äro *Gordycæi* och *Carduchi* samt *Abus* (Ararat). Här flöto öfra delarna af *Euphrātes*, *Tigris*, *Araxes* (Aras) och *Cyrus* (Kur). Här låg den stora sjön *Arsissa* (Wan). Inv. voro en gren af Syrerna.

Artaxāta, vid Araxes, anlagd af Artaxias, och *Tigranocerta*, vid Tigris, af Tigranes; bekanta genom romerska segrar (69 och 68).

Kaukasus-Länderna.

1. **KOLCHIS** (Mingrelien), vid östra sidan af Pontus Euxinus, norr om Phasis, som förde guldsand, men var än viktigare för de indiska varor, som derpå fördes sedan de landvägen ditförts från fl. Cyrus. I forntiden beryktadt för sina rikedomar (gyldene skinnet). *Kolchi* ansågos härstamma från Egypten.

Ea, kon. *Æetes*' säte. — *Dioscūrias*, milesisk koloni, stor handelsplats, der menniskor af så många olika nationer sammanstötte, att 300 tolkar sägas varit behöfliga.

2. **IBERIA** (Georgien), öster om Kolchis, vid öfra Cyrus. *Portæ Caucasice* (kaukasiska portarna) ledde öfver *Caucasus*-fjellet. *Iberia* ansågs vara den till Spanien framkomna iberiska stammens fädernesland.

3. **ALBANIA** (Lesgistan och Daghestan), kustlandet vid *Mare Caspium* ell. *Hyrcañium* (Kaspiska hafvet), norr om fl. Cyrus. Beboddes af *Albāni* och andra krigiska horder.

REGNUM PERSICUM.

MEDIA (Aserbeidsjan och Irak Adschemi), sydväst om *Mare Caspium*, stötte i norr till Araxes, i vester till

Montes Zagros, samt i söder till »stora öcken». Var i forntiden vida bättre odladt än nu. *Medi*, som hörde till *Zend*-folket, voro ett af de urgamla kulturfolken och Persernas lärare. Efter Alexanders tid indelades landet i: a) *Lilla Medien* ell. *Atropatēne*, nordligaste delen med den stora sjön *Spautta* (Urmia) och fl. *Amardus* (Sefrud), b) *Norra Medien* (Ghilan), kustlandet söder om kaspiska hafvet, och c) *Stora* ell. *egentliga Medien*, södra höglandet, rikt på gräs och förträffliga hästar.

Ecbatāna (Hamadan), anlades af Dejoces, mediska rikets h.stad, tidtals persiska konungarnes residens.

SUSIANA (Kusistan), sydvästra delen vid Tigris och Pasitigris, genomflöts af *Choāspes* eller *Eulæus*, af hvars klara vatten de persiska konungarne drucko. Här bodde *Elymæi* ell. *Elam*, *Cissii*, *Cossæi* o. s. v.

Susa (Schuster), persiska konungarnes vanliga residens.

PERSIS (Farsistan), nordost om persiska viken, stamlandet för det persiska riket. Norra delen, *Parætacene*, var bergig; mellersta delen kring steppfloden *Araxes* (Bind-emir) upptogs af en högslätt; kustlandet var sandigt och hett. Inv. voro ursprungligen nomader, lydde (från 650) under Medien, men gjorde sig fria (560) och grundade ett vidsträckt rike, som ägde bestånd till 330.

Persepōlis (Istakhar och Tschilminar), persiska konungarnes begrafningsort och residens efter döden; förstörd af Alexander. — *Pasargādæ*, slag 560.

CARMANIA (Kerman) och **GEDROSIA** (Mekran), öckenländer längs persiska viken och erythreiska hafvet. Norr om dessa länder låg den stora saltöcken.

ARACHOSIA (största delen af Afghanistan), ett föga bekant land nordost om stora öcken upp till *Paropamisus* (Hindukhu). Bästa delen låg kring floden *Etymander* (Hilmend), som utföll i sjön *Aria* (Zareh) i den del af landskapet, som bar namnet *Drangiana* (Sedjestan). I norra berglandet bodde *Paropamisadæ*.

Ortospana (Kandahar), och *Alexandria*, anlagd af Macedonierna, viktiga handelsplatser.

ARIA (östra Khorassan), stepplandet norr om sjön *Aria*, var föga känt, men tyckes redan förrän Medien

hafva varit ett kulturland. *Arii* voro ett urgammalt kulturfolk.

Alexandria Ariana anlades af Alexander på karavanvägen till Indien.

HYRCANIA, sydost om kaspiska hafvet, omfattade i äldre tider äfven det östligare MARGIANA och det sydligare PARTHIA, som sedan (256) blef hufvudlandet (Mansanderan och vestra Khorassan).

Hacatomtýlon, Parthernas äldsta hufvudstad och sommarresidens. — *Nisæa*, utmärkta hästar.

BACTRIANA (Balkh), öster om Margiana, emellan Paropamisus s. och Oxus (Dschihon) n., stötte ö. till *Comedarum montes* (Belurfjellet). Var ett urgammalt kulturland, väl odladt och rikt genom handeln på Indien.

Bactra, stapelort för indiska varor, som dädan fördes längs Oxus till kaspiska hafvet.

SOGDIANA (Mavaralnahar), emellan Oxus s. och *Jaxartes* (Sir) n. Här bodde *Chorasmii* och *Dahæ* v., *Oxii*, *Sacæ* och *Massagetæ* n.o., med flera vilda folk.

Macaranda (Samarkand), Tamerlans residens. — *Alexandria ultima*, gränsen för Alexanders tåg mot norr.

Norra och Östra Asien.

SARMATIA ASIATICA kallades landet emellan Tanais och Palus Mæotis v., Pontus Euxinus och Mons Caucasus s., Mare Caspium s.v., floden Rha (Wolga) ö.; norra gränsen var obestämd. Här ströfvade flera vilda och halfvilda folk med sina hjordar (hästar, hvars kött de åto). Grekiska handlande köpte härifrån pelsverk, rhabarber (rha) och diamanter.

Tanäis (Asof), vigtig handelsplats. — *Phanagoria*, nära Bosphorus Cimmerius, h.stad i Mithridates's transbosporanska rike.

SCYTHIA vidtog öster om floden Rha. Delades genom berget *Imäus* (Mustagh) i Scythia intra Imaum och Scythia extra Imaum (på denna ell. vestra och andra ell. östra sidan om Imaus), båda okända och bebodda af vilda folk: *Massagetæ*, *Agathyrsi*, *Tectos-*

ges m. fl. I södra delen af Scythia extra Imaum omtalas *Montes Emodi* (bergen i Tibet) och floden *Æchar-dus* (Tarim). Härigenom gick den stora handelsvägen förbi *Turris lapidea* eller *Stentornet* och *Issëdon Scythica* till

SERICA (nordvestra China), som beboddes af *Seres* (d. ä. sidenfolket), så kallade efter silkesmasken (bombyx, grek. ser). Längre i sydost bodde *Sinæ* och *Thinæ* vid hafvet.

INDIA bestod af 2 delar. a) India intra Gangem (vester om Ganges) var för vestra Asiens och Europas folk till namnet länge bekant för dess herrliga produkter, hvilka handeln tillförde dem, men om landet och folket ägde de ingen kännedom förr än Alexander den store dit inträngde (325). Än längre i landet inträngde sedan Seleucus Nicator och parthiska konungen Arsaces VI och något sednare började man från Egypten hit företaga sjöresor, hvarigenom man erhöll åtminstone namnen på en mängd floder, städer och folk. I vester flöt fl. *Indus*, som upptager *Hydäspes*, *Acesines*, *Hydraötes* och *Hyphäsís*, der Alexander vände om.

Taxila (Attok), der Alexander gick öfver Indus. — *Malla* (Multan), h.stad i Mallernas land. — *Nyssa*, der Bacchus säges vara född. — *Nicæa* och *Bucephala* anlades af Alexander, som uppkallade den sednare efter namnet på sin häst. — *Pattalu*, på Indus-delta. — *Barygaza*, på vestkusten, målet för resorna från Egypten. — *Ozene*, inuti landet, handlade med onyxsten och vasa myrrhina (porslin?). — Medlersta delen af vestkusten, *Limyrica*, var rik på peppar.

b) INDIA EXTRA GANGEM (östra indiska halfön) var ännu mindre känt. Sydligaste halfön kallades *Aurea Chersonesus* (Malakka).

Öar: *Taprobâne* (Ceilon), rik på perlor, elefanter, sköldpaddor (kanel nämnes icke). — *Insulæ 1378* (Lakkadiverna och Malediverna). — *Insula Bonæ Fortunatæ* (Sumatra). — *Jaba Diu* (Java).

AFRICA, förut LIBYA.

ÆGYPTUS (Egypten).

Landets hufvuddel utgjordes af Nilens smala floddal, som skiljdes från öckenländerna genom *Montes Smaragdus*, *Porphyrites* och *Alabastrites* ö. samt *Montes Libyci* v. I den herrligt odlade floddalen lefde i forntiden ända till 7 mill. inv. och likväl fanns säd till utförsel. Folket, fördeladt i ärftliga och outbytliga stånd (kaster), utmärkte sig genom en urgammal kultur. Landet var indeladt i 36 nomer; sednare i 3 regioner: *Thebais* ell. *Egyptus superior* öfra ell. södra delen, *Heptanomis* (mellersta delen) och *Delta* ell. *Egyptus inferior* nedra ell. norra delen, låglandet kring Nilens 7 mynningsarmar: *Canobicum*, *Balbitinum*, *Sebennyiticum*, *Phatnicum*, *Mendesium*, *Taniticum* ell. *Saiticum* och *Pelusiacum*.

THEBAIS = *Syēne*, sydligast nedanför lilia ell. sista katarakten. — Nilön *Elephantine* var en stapelort för inre Afrikas varor. — *Thebæ* ell. *Diospolis*, äldsta h.staden, den 100-portade, full af palatser, tempel, obelisker o. s. v. Här beundrade man *konungagrafvarna* i de vestra kalkbergen och *Memmons stod* af en stenart, som klingade då solens första stråle föll derpå. — *Coptos*, hvarifrån karavanvägen genom ett bergpass ledde till *Myos Hormos* och *Berenice*, hamnar för handeln på Indien och Söderlandet.

HEPTANOMIS = *Arsinoë*, i ett landskap af s. n., en dal i libyska berglandet. Här låg den grädda sjön *Mæris*, och *Labyrinthen*, en ofantlig byggnad med kamrar och irrgångar öfver och under jord. — *Memphis*, Egyptens andra h.stad, i hvars närhet de verldsberömda pyramiderna o. s. v. voro uppförda.

DELTA-LANDET. = *Heliopolis* ell. *On*, med ett solens tempel och ett för sin lärdom berömdt prest-kollegium. — Öster derom låg landet *Gosen*. — *Heroöpolis*, vigtig handelsplats, vid *canalis regius* (ptolemeiska kanalen), som ledde från pelusiska nil-armen genom *Lacus Amari* till *Arsinoë* vid Sinus Heroopolites. — *Leontopolis*, der de för Antiochus Epiphanes flyende Judar anlade ett Jehova-tempel. — *Pelusium*, slag 525. — *Sais*, h.stad efter 650. — *Naucrätis*, af Konung Amasis öppnad till nederlagsort för grekiska varor. — *Alexandria*, af Alexander den store grundlagd på landtungan emellan hafvet och hafssjön *Mareotis*, var under Ptolemeerna residensstad och hufvud-

sätet för den tidens vetenskap och konst, äfvensom handeln länge hade här ett hufvudsäte.

Norra kustlandet.

1. MARMARICA, kustlandet vester om Ægyptus. Här låg Oasen *Ammonium* med Jupiter Ammons ryktbara tempel.

2. CYRENAICA (Barka), emellan Marmarica och Syrtis major (Sidra viken), var fordom herrligt uppodladt och bar tredubbla skördar om året. Här funnos 5 grekiska städer (deraf Pentapolis).

Cyrēne, koloni från ön Thera, stor och blomstrande. — *Berenice* ell. *Hesperis*, dit sagan förlade Hesperidernas trädgårdar.

3. AFRICA PROPRIA ell. KARTHAGOS OMRÅDE utgjordes af:
a) *Libya Syrtica* (Tripolis), emellan Syrtis major och minor, beboddes af *Psylli*, *Macæ* och *Lotophagi* (de äto den söta frukten af Lotus *Zizyphus*). Här funnos flera pheniciska kolonier.

Leptis magna, rik och betydlig.

b) *Byzacene* (södra Tunis), vester om Syrtis minor, var full af pheniciska nybyggen.

Thapsus, slag 46. — *Hadrumētum*, vigtig handelsplats.

c) *Zeugitana* (norra Tunis), Africas nordligaste del med udden *Hermæum* ell. *pulchrum* (kap Bon). Här flöt floden *Bagradas* (Medsjerda). Var karthagiska hufvudlandet och fullt af pheniciska städer.

Karthago, koloni från Tyrus, en af forntidens förnämsta städer, täflade med Rom om världsherraväldet; förstördes 146. Hade under sin välmakt 700t. inv. — *Utica*, näst Karthago den mest blomstrande stad i vestra Afrika, romerska prokonsulns säte. — *Zama*, slag 202.

4. NUMIDIA innefattade i vidsträcktare betydelse landet emellan fl. *Tusca* (Zaine) ö. och *Molochat* ell. *Mullucha* (Mulluvia) v.; motsvaras således af Algier och en del af Marokko. Genom fl. *Ampsaga* delades landet i 2 delar: a) NUMIDIA PROPRIA, östra delen, Masinissas och Jugurthas rike, som genom Cæsar blef Roms provins, och b) MAURETANIA CÆSARIENSIS, Scyphax's och Bocchus's rike, som under Kejs. Claudius blef Roms lydland.

(Numidia pr.) *Cirta*, Masinissas residens. — (Mauret. Cæsar.). *Iol*, sednare *Cæsarea* (Algier), hufvudstad i provinsen. — *Siga*, Scyphax's residens.

5. MAURETANIA, till skillnad från *M. Cæsariensis* kalladt *M. Tingitana*, utgjorde Afrikas nordvestra hörn (Marokko) och begränsades s. af *Atlas*-berget. Vid *Fretum Herculeum* stod klippan *Abyla*, på hvilken liksom på det midtemot belägna *Calpe* i *Hispania Hercules*'s stod var upprest.

Lixa, dit äfven *Hesperidernas* trädgårdar förlades.

Inre Africa.

GÆTULIA utbredde sig söder om *Atlas* och motsvaras af det nuvarande *Biled- ul- Dscherid*. Härifrån fördes vilda djur till gladiatorspelen i Rom.

PHAZANIA (oasen *Fezzan*), öster om *Gætulia*, beboddes af *Garamantes*, som odlade mycket dadlar. Norr om dem (*Mons ater* = svarta bergen) mot *Syrtis* major bodde *Nasamones*, som plundrade sjöfarande, tills kejsar *Augustus* lät förjaga dem inåt landet.

LIBYA betecknade ursprungligen hela Afrika (utom *Egypten*, som fördes till *Asien*), så vidt det var känt, men i inskränkt mening förstod man dermed öckenlandet vester om *Egypten* och söder om *Marmarica*. Der funnos flera oaser, t. ex. *Oásis* major och minor.

ÆTHIOPIA omfattade i vidsträckt betydelse hela inre Afrika, men företrädesvis betecknade man med detta namn landet söder om *Egypten*. Der flöt *Nilus* (*Bahr-el- Abiad*), som sades upprinna ur *Nili paludes* vid *Lunæ montes* (*Månbergen*), *Astápus* (*Bahr-el- Azrek*) och *Astabóras* (*Takkaze*). Här bodde *Æthiopes*, prisade såsom långlifvade och derföre kallade *Makrobii*, vidare *Nubæ* och *Troglodytæ*, hvilka lefde i hålor och bergskrefvör, m. fl. folk. Här låg den i forntiden beprisade staden *Meroë*, sannolikt en koloni från *Indien* och stamlandet för *Egyptens* kultur.

DESERTA LIBYÆ INTERIORIS motsvaras af den stora *Sahara-öcken*. Söder derom låg landet

NIGRITIA kring floden *Niger* (*Dsjoliba*). Längre i söder

bodde *Æthiopes Hesperii* och i sydost omtalas *Æthiopes Antropohpagi*.

Öar.

INSULÆ FORTUNATÆ (de Lycksaligas öar), sedan kallade *Canariæ* för de stora hundar der anträffades.

ATLANTIS var en af sagorna omtalad och sedermera försvunnen stor ö i vester (Amerika?).

Rättelser och Tillägg.

Sid.	10 rad.	35 står:	läs:
"	36	" 36	" 23 $\frac{1}{3}$
"	50	" 3	" St. Gotthard
"	53	15, 16	" Sutledsche
"	57	" 3	" Libebyska
"	61 o. 64	2 o. 23	" afvikande
"	85	" 4	" Uruguay
"	89	" 16	" sydöstra
"	"	18, 19	" bildade
"	90	" 41	" I råhetens tillstånd har hos menniskan inga kläder, kojor
"	95	" 38	" "
"	112	" 6	" Beiha
"	129	" 21	" 10
"	145	" 9	" ofta
"	174	" 22	" Pellettri
"			" 200
			" 23 $\frac{1}{2}$
			" nejden af S:t Gotthard
			" Selledsche
			" Libyska
			" afvikande,
			" Uruguay
			" sydvestra
			" utbildade
			" Hos Menniskan i råhetens tillstånd har hvarken kläder eller boningar
			" Beas
			" 16
			" merendels
			" Pelteri
			" 2000

Sid. 176	rad. 8	Vid Jönköping tillägges: stor fosforsticktillverkning.
" 177	" 20	står: slätten det läs: slätten, det
" 192	" 24	" 2523 " 2723
" 194	" 27	" Gåler " Gåler
" 197	" 20	" Lech " Leck
" 198	" 17	Haarlemer-sjön är numera uttorkad
" 204	" 30	" 1600 " 2300
" 206	" 17	" Allier " All'er
" 225	" 26	" Kenschberg " Keuschberg
" 242	" 25	" 1000 " 12,000
" 243	" 7	" 5100 " 6300
" 246	38, 39	Den högst belägna boningsplats i Europa finnes numera på nya vägen öfver Stilszer Joch emellan Tyrolen och Italien.
" 248	" 1	" Republiken " Kejsaredömet
" 250	37, 38	Meningen om den 10-åriga presidenten utgår.
" 258	" 7	Tillägg: Den 2 Dec. 1852 utropades presidenten till kejsare
" 258	" 26	" Mincho " Minho
" "	" 31	" bastiliska " Castiliska
" 291	" 9	" Ardadia " Arkadia
298 o. 315	" 2 o. 36	" Schüter " Schüiter
" 313	" 18	" schütiska " schüitiska
" 320	" 6	" oofficiella " officiella
" 321	" 29	" Kanaror " Kananor
" 333	" 31	" Petsche-liviken " Petscheli-viken
" 336	" 14	" Satledsche " Setledsche
" 349	19, 20	" Mahmudich " Mahmudich
" 354	" 25	" Grande, " Grande.
" 388	" 32	" Guyaquil " Guayaquil
" 392	" 12	Tillägg: I Perus och Chilis bergstrakter uppehåller sig Chinchilla-djuret, hvars mjuka ulliga pelsverk intager rummet näst efter sobelns.
" "	" 37	" förbundsorfattningen " författningen
" 412	" 29	" Dolöpes " Dolöpes
" 419	" 20	" 330 " 330 eft. Kr.

Frånvaron från tryckningsorten må förklara om också icke ursäktat alla förekommande tryckfel och inkonsequenser i skriftsätt och kommatering. I afseende på så väl de ofvan anmärkta felen, som de oanmärkta, hvilka dock torde vara mindre viktiga, vädjas till läsarens benägna öfverseende. — De använda förkortningarna torde förstås utan bilagd förklaring. Vid hänvisningar till kartan afses Skol-Atlas af Adolf Stieler.